This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

[redacted]

TVLLII

ERONIS

A OMNIA.

S SEPTIMVS.

Inſunt.

raria orationes tres

birio (orat. XVI)

atilinariae IV

Murena (XXIII)

(orat. XXIV)

lla (orat. XXV)

eta (XXVI orat.)

um ad Quirites (orat. XXVII)

tia ad Pontifices (orat. XXIX)

spicum responsis (orat XX

cio (orat XXXI)

[illegible]

[redacted]

I. TVLLII
CERONIS
OPERA

AE SVPERSVNT

OMNIA

'M OPTIMAS NOVISSIMASQVE
EDITIONES.

VMEN SEPTIMVM.

MANNHEMII,

umptibus Societatis literatae

MDCCLXXXIII.

[redacted]

ΓVLLII CICERONIS

DE

E AGRARIA,

RATIONES TRES

CONTRA

ERVILIVM RVLLVM,

TRIBVNVM PLEBIS.

RATIO I.

IN SENATV.

NE QVINTADECIMA.

Deſunt permulta.

es aperte petebatur, ea nunc oc- I
lis oppugnatur. Dicent enim de- 1
quod & dicitur a multis, & ſæpe
poſt eoſdem conſules, regis Ale-
nento, regnum illud populi Ro-
ctum. Dabitis igitur Alexan-
etentibus iis, quibus apertiſſime
reſtitiſtis? hæc, per deos im-
rum eſſe vobis conſilia ſiccorum,
um ſomnia : & utrum cogitata

ſapientum, an optata furioſorum videntur?
2 Videte nunc, proximo capite, ut impurus helluo turbet rempublicam; ut a majoribus noſtris poſſeſſiones relictas diſperdat & diſſipet; ut ſit non minus in populi Romani patrimonio nepos, quam in ſuo. Proſcribit in ſua lege vectigalia, quæ decemviri vendant, hoc eſt, proſcribit auctionem publicorum bonorum. Agros emi vult, qui dividantur: quærit pecuniam, videlicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam ſuperioribus capitibus dignitas populi Romani violabatur: nomen imperii in commune odium orbis terræ vocabatur: urbes pacatæ, agri ſociorum, regum ſtatus decemviris donabantur: nunc præſens, certa, pecunia numerata, quæritur.
3 Exſpecto, quid tribunus plebis vigilans & acutus excogitet. Veneat, inquit, ſilva Scantia. Utrum tandem hanc ſilvam in relictis poſſeſſionibus, an in cenſorum paſcuis inveniſti? Si quid eſt, quod indagaris, inveneris, ex tenebris erueris, quamquam iniquum eſt, conſume ſane, quoniam commodum eſt, quoniam quidem tu attuliſti. ſilvam vero tu Scantiam vendas, nobis conſulibus, atque hoc ſenatu? tu ullum vectigal attingas? tu populi Romani ſubſidia belli? tu ornamenta

pacis eripias? Tum vero hoc me inertiorem conſulem judicabo, quam illos fortiſſimos viros, qui apud majores noſtros fuerunt; quod, quæ vectigalia, illis conſulibus, populo Romano parta ſunt, ea, me conſule, ne retineri quidem potuiſſe judicabuntur. Vendit 2
Italiæ poſſeſſiones ex ordine omnes. ſane eſt 4
in eo diligens. nullum enim prætermittit. perſequitur in tabulis cenſoriis totam Siciliam. nullum ædificium, nullos agros relinquit. Audiſtis auctionem populi Romani proſcriptam a tribuno plebis, conſtitutam in menſem Januarium: &, credo, non dubitatis, quin idcirco hæc, ærarii cauſa, non vendiderint ii, qui armis & virtute pepererunt, ut eſſet, quod nos, largitionis cauſa, venderemus.

Videte nunc, quoad fecerit iter, aper- 5
tius, quam antea. nam ſuperiore parte legis quemadmodum Pompejum oppugnarent, a me indicati ſunt: nunc jam ſe ipſi indicabunt. Jubent venire agros Attalenſium atque Olympenorum. hos populo Romano Servilii, fortiſſimi viri, victoria adjunxit. deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Pauli, qui Perſen vicit, virtute parti ſunt: deinde agrum optimum &

fructuoſiſſimum Corinthium, qui L. Mummii imperio ac felicitate ad vectigalia populi Romani adjunctus eſt: poſt autem agros in Hiſpania apud Carthaginem novam, duorum Scipionum eximia virtute poſſeſſos: tum vero ipſam veterem Carthaginem vendunt, quam P. Africanus nudatam tectis ac mœnibus, ſive ad notandam Carthaginienſium calamitatem, ſive ad teſtificandam noſtram victoriam, ſive ad oblatam aliquam religionem ad æternam hominum memoriam conſecravit.
6 His inſignibus atque infulis imperii venditis, quibus ornatam vobis majores veſtri rempublicam tradiderunt, jubent eos agros venire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaque poſſederit. Num obſcure videntur, prope haſta præconis, inſectari Cn. Pompeji exercitum, qui venire jubeant eos ipſos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat atque verſetur?

3 Hoc vero cujuſmodi eſt, quod ejus au-
7 ctionis, quam conſtituunt, locum ſibi nullum definiunt? nam decemviris, quibus in locis ipſis videatur, vendendi poteſtas lege permittitur. Cenſoribus vectigalia locare, niſi in conſpectu populi Romani non licet. his vendere vel in ultimis terris licebit? At hoc

etiam nequiſſimi homines, conſumtis patri-
moniis, faciunt, ut in atriis auctionariis po-
tius, quam in triviis, aut in compitis auctio-
nentur. Hic permittit ſua lege decemviris,
ut, in quibus commodum ſit tenebris, ut in
qua velint ſolitudine, bona populi Romani
poſſint divendere. Jam illa omnibus in pro- 8
vinciis, regnis, liberis populis quam acerba,
quam formidoloſa, quam quæſtuoſa concur-
ſatio decemviralis ſutura ſit, non videtis?
Hereditatum obeundarum cauſa, quibus vos
legationes dediſtis, qui & privati, & priva-
tum ad negotium exierunt, non maximis opi-
bus, neque ſumma auctoritate præditi, ta-
men auditis profecto, quam graves eorum
adventus ſociis veſtris eſſe ſoleant. Quam- 9
obrem quid putatis impendere hac lege omni-
bus gentibus terroris & mali, cum mittan-
tur in orbem terrarum decemviri ſummo cum
imperio, ſumma cum avaritia, infinitaque
omnium rerum cupiditate? quorum cum ad-
ventus graves, cum faſces formidoloſi, tum
vero judicium ac poteſtas erit non ferenda.
Licebit enim, quod videbitur, publicum ju-
dicare; quod judicarint, vendere. Etiam
illud, quod homines ſancti non facient, ut
pecuniam accipiant, ne vendant; tamen id

iis ipſum per legem licebit. Hinc vos quas ſpoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem juris ac for-
10 tunarum fore putatis? Etenim quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit, Sulla & Pompejo conſulibus, id rurſus liberum, infinitum-
4 que fecerunt. Jubet eoſdem decemviros omnibus agris publicis pergrande vectigal imponere, ut iidem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. quo in judicio perſpici non poteſt, utrum ſeveritas acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura.

Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ, non tam iniquæ, quam ſuſpicioſæ. Excipit, in vectigali imponendo, agrum Recentoricum Sicilienſem: in vendendis agris, eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in Afri-
11 ca, qui ab Hiempſale poſſidentur. Hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum fœdere, & Recentoricus ager privatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum, duas cauſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? Nunc quiſnam tam abſtruſus uſquam nummus videtur,

quem non architecti hujuſce legis olfecerint? Provincias, civitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt: admovent manus vectigalibus populi Romani. non eſt ſatis. Audite, audite vos, qui ampliſſimo populi, 12
ſenatuſque judicio exercitus habuiſtis, & bella geſſiſtis: QVOD AD QVEMQVE PERVENIT, PERVENERIT, EX PRAEDA, EX MANVBIIS, EX AVRO CORONARIO, QVOD NEQVE CONSVMTVM IN MONVMENTO, NEQVE IN AERARIVM RELATVM SIT, ID AD DECEMVIROS REFERRI jubet. Hoc capite multa ſperant: in omnes imperatores, heredeſque eorum quæſtionem ſuo judicio comparant; ſed maximam pecuniam ſe a Fauſto ablaturos arbitrantur. Quam cauſam ſuſcipere jurati judices noluerunt, hanc iſti decemviri ſuſcepere. idcirco a judicibus fortaſſe prætermiſſam eſſe arbitrantur, quod ſit ipſis reſervata. Deinde etiam in reliquum tempus 13
diligentiſſime ſancit, ut, quod quiſque imperator habeat pecuniæ, protinus ad decemviros deferat. Hic tamen excipit Pompejum; ſimillime, ut mihi videtur, atque in illa lege, qua peregrini Roma ejiciuntur, Glaucippus excipitur. Non enim hac exceptione unus

unus afficitur beneficio, ſed unus privatur injuria. Sed cui manubias remittit, hujus vectigalia invadit. jubet enim pecuniam, ſi qua poſt nos conſules ex novis vectigalibus recipiatur, hac uti decemviros. Quaſi vero non intelligamus, hæc eos vectigalia, quæ Cn. Pompejus adjunxerit, vendere cogitare.

5 Videtis jam, patres conſcripti, omnibus
14 rebus & modis conſtructam & coacervatam pecuniam decemviralem. Minuetur hujus pecuniæ invidia. conſumetur enim in agrorum emtionibus. Optime. Quis ergo emet agros iſtos? iidem decemviri: tu Rulle (miſſos enim facio ceteros) emes, quos voles: vendes, quos voles: utrumque horum facies, quanti voles. Cavet enim vir optimus, ne emat ab invito. quaſi vero non intelligamus, ab invito emere, injurioſum eſſe: ab non invito, quæſtuoſum. Quantum tibi agri vendet, ut alios omittam, ſocer tuus? &, ſi ego ejus æquitatem animi probe novi, vendet non invitus. Facient idem ceteri libenter, ut poſſeſſionis invidiam pecunia commutent: accipiant, quod cupiant: dent, quod
15 retinere vix poſſint. Nunc proſpicite omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam. Pecunia coacta eſt ad agros emendos:

ii porro ab invitis non ementur. Si conſenſerint poſſeſſores non vendere, quid futurum eſt? referetur pecunia? non licet. exigetur? vetat. Verum eſto: nihil eſt, quod non emi poſſit; ſi tantum des, quantum velit venditor. Spoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, effundamus ærarium, ut, locupletatis aut invidiæ aut peſtilentiæ poſſeſſoribus, agri tamen emantur.

Quid tum? quæ erit in iſtos agros dedu- 16
ctio? quæ totius rei ratio atque deſcriptio?
Deducentur, inquit, coloniæ. Quot? quo-
rum hominum? in quæ loca? quis enim non
videt, in coloniis eſſe hæc omnia conſideran-
da? Tibi nos, Rulle, & iſtis tuis, harum
omnium rerum machinatoribus, totam Ita-
liam inermem tradituros exiſtimaſti, quam
præſidiis confirmaretis? coloniis occupare-
tis? omnibus vinclis devinctam & conſtri-
ctam teneretis? Ubi enim cavetur, ne in Ja-
niculo coloniam conſtituatis? ne urbem hanc
urbe alia premere atque urgere poſſitis?
Non faciemus, inquit. Primum neſcio; de-
inde timeo: poſtremo non committam, ut
veſtro beneficio potius, quam noſtro conſilio
ſalvi eſſe poſſimus. Quod vero totam Italiam 6
veſtris colonis complere voluiſtis, id cujus- 17

modi eſſet, neminemne noſtrûm intellecturum exiſtimaviſtis? Scriptum eſt enim: QVAE IN MVNICIPIA, QVASQVE IN COLONIAS DECEMVIRI VELINT, DEDVCANT COLONOS, QVOS VELINT: ET IIS AGROS ASSIGNENT, QVIBVS IN LOCIS VELINT: ut, cum totam Italiam militibus ſuis occuparint, vobis non modo dignitatis retinendæ, ſed ne libertatis quidem recuperandæ ſpes relinquatur. Atque hæc a me ſuſpicionibus & conjectura coar-
18 guuntur. Jam omnis omnium tolletur error: jam aperte oſtendent, ſibi nomen hujus reipublicæ, ſedem urbis atque imperii, denique hoc templum Jovis optimi maximi, atque hanc arcem omnium gentium diſplicere. Capuam deduci colonos volunt: illam urbem huic urbi rurſus opponere, illuc opes ſuas deferre, & imperii nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamque rerum omnium, ſuperbiam & crudelitatem genuiſſe dicitur; ibi noſtri coloni, delecti ad omne facinus, a decemviris collocabuntur. Et, credo, qua in urbe homines, in veteri dignitate fortunaque nati, copiam rerum moderate ferre non potuerunt, *in ea* iſti veſtri ſatellites modeſte inſolentiam

ſuam continebunt. Majores noſtri Capua 19
magiſtratus, ſenatum, conſilium commune,
omnia denique inſignia reipublicæ ſuſtulerunt, neque aliud quidquam, niſi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate, (quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hoſtibus victis ſua ſæpiſſime reddiderunt?) ſed conſilio: quod videbant, ſi quod reipublicæ veſtigium illis mœnibus contineretur, urbem ipſam imperio domicilium præbere poſſe. Vos hæc, niſi evertere rempublicam cuperetis, ac vobis novam dominationem comparare, credo, quam perniciosa eſſent, non videretis? Quid enim cavendum 7
eſt in coloniis deducendis? ſi luxuries Han- 20
nibalem ipſum Capua corrupit: ſi ſuperbia nata inibi eſſe ex Campanorum faſtidio videtur: ſi præſidium non præponitur huic urbi iſta colonia, ſed opponitur? At quemadmodum armatur? dii immortales! nam bello Punico, quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe. nunc omnes urbes, quæ circum Capuam ſunt, a colonis per eoſdem decemviros occupabuntur. Hanc enim ob cauſam permittit ipſa lex, IN OMNIA, QVAE VELINT, OPPIDA, COLONOS VT DECEMVIRI DEDVCANT, QVOS VELINT.

Atque his colonis agrum Campanum & Stellatem campum dividi jubet.

21 Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ atque damni: prætermitto illa, quæ nemo eſt, quin graviſſime & veriſſime conqueri poſſit: nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani poſſeſſionem, ſubſidium annonæ, horreum belli, ſub ſigno clauſtriſque reipublicæ poſitum vectigal, ſervare non potuiſſe: eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Sullanæ dominationi & Gracchorum largitioni reſtitiſſet. non dico, ſolum hoc in republica vectigal eſſe, quod, amiſſis aliis, remaneat; intermiſſis, non conquieſcat; in pace niteat, in bello non obſoleſcat; militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat. prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſervo: de pe-
22 riculo ſalutis ac libertatis loquor. Quid enim exiſtimatis integrum vobis in republica fore, aut in veſtra libertate ac dignitate retinenda, cum Rullus, atque ii, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copiis, cum omni argento & auro, Capuam & urbes circa [Capuam] occuparint? His ego

rebus,

rebus, patres conſcripti, reſiſtam vehemen-
ter atque acriter, neque patiar, homines ea,
me conſule, expromere, quæ contra rem-
publicam diu cogitarint.

Erraſtis, Rulle, vehementer & tu, & non- 23
nulli collegæ tui, qui ſperaſtis, vos contra
conſulem, veritate, non oſtentatione popula-
rem, poſſe in evertenda republica populares
exiſtimari. Laceſſo vos; in concionem voco;
populo Romano diſceptatore uti volo. Ete- 8
nim, ut circumſpiciamus omnia, quæ populo
grata atque jucunda ſunt; nihil tam popula-
re, quam pacem, quam concordiam, quam
otium reperiemus. Sollicitam mihi civitatem
ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam ve-
ſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus,
tradidiſtis: ſpem improbis oſtendiſtis: timo-
rem bonis injeciſtis: fidem de foro, dignita-
tem de republica ſuſtuliſtis. Hoc motu atque 24
hac perturbatione animorum atque rerum,
cum populo Romano vox & auctoritas conſu-
lis repente in tantis tenebris illuxerit: cum
oſtenderit, nihil eſſe metuendum, nullum
exercitum, nullam manum, nullas colonias,
nullam venditionem vectigalium, nullum im-
perium novum, nullum regnum decemvirale,
nullam alteram Romam, neque aliam ſedem

imperii, nobis conſulibus, futuram, ſummamque tranquillitatem pacis atque otii: verendum, credo, nobis erit, ne veſtra iſta præclara lex agraria magis popularis eſſe videatur.
25 Cum vero ſcelera conſiliorum veſtrorum, fraudemque legis, & inſidias, quæ ipſi populo Romano a popularibus tribunis plebis fiant, oſtendero; pertimeſcam, credo, ne mihi non liceat contra vos in concione conſiſtere; præſertim cum mihi deliberatum & conſtitutum ſit, ita gerere conſulatum, quo uno modo geri graviter & libere poteſt, ut neque provinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod aut commodum, neque rem ullam, quæ a tribuno plebis impediri poſſit, appetiturus ſim.
26 Dicit frequentiſſimo ſenatu conſul, Calendis Januarii, ſeſe, ſi ſtatus hic reipublicæ maneat, neque aliud negotium exſtiterit, quod honeſte ſubterfugere non poſſit, in provinciam non iturum. Sic me in hoc magiſtratu geram populo Romano, ut poſſim tribunum plebis reipublicæ iratum coërcere; mihi iratum contemnere.

9 Quamobrem, per deos immortales! colligite vos, tribuni plebis: deſerite eos, a quibus, niſi proſpicitis, brevi tempore deſeremini: conſpirate nobiſcum: conſentite cum bonis: communem rempublicam communi ſtu-

dio atque amore defendite. Multa ſunt oc-
culta reipublicæ vulnera, multa nefariorum
civium perniciosa conſilia: nullum externum
periculum eſt, non rex, non gens ulla, non
natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum,
inteſtinum ac domeſticum eſt. Huic pro ſe
quiſque noſtrûm mederi, atque hoc omnes ſa-
nare velle debemus. Erratis, ſi ſenatum pro- 27
bare ea, quæ dicuntur a me, putatis, popu-
lum autem eſſe in alia voluntate. Omnes,
qui ſe incolumes volunt, ſequentur auctori-
tatem conſulis, ſoluti a cupiditatibus, liberi a
delictis, cauti in periculis, non timidi in con-
tentionibus. Quodſi quis veſtrûm ſpe ducitur,
ſe poſſe turbulenta ratione honori velificari
ſuo: primum, me conſule, id ſperare deſi-
ſtat; deinde habeat me ipſum ſibi documento,
quem equeſtri ortum loco conſulem videt,
quæ vitæ via facillime viros bonos ad hono-
rem, dignitatemque perducat. Quodſi vos
veſtrum mihi ſtudium, patres conſcripti, ad
communem dignitatem defendendam profite-
mini, perficiam profecto id, quod maxime res-
publica deſiderat, ut hujus ordinis auctori-
tas, quæ apud majores noſtros fuit, eadem
nunc longo intervallo reipublicæ reſtituta eſſe
videatur.

M. TVLLII CICERONIS
DE
LEGE AGRARIA,
CONTRA
P. SERVILIVM RVLLVM,
TRIBVNVM PLEBIS,
ORATIO II
AD POPVLVM.

ORDINE SEXTADECIMA.

1 Eſt hoc in more poſitum, Quirites, inſti-
1 tutoque majorum, ut ii, qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude conjungant. Qua in oratione nonnulli aliquando digni majorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum majoribus eorum debitum eſſe videatur, unde etiam, quod poſte-

ris ſolveretur, redundaret. Mihi quidem apud vos de meis majoribus dicendi facultas non datur: non, quod non tales fuerint, quales nos illorum ſanguine creatos, diſciplinisque inſtitutos videtis; ſed quod laude populari, atque honoris veſtri luce caruerunt. De 2
me autem ipſo, vereor, ne arrogantis ſit, apud vos dicere; ingrati, tacere. Nam &, quibus ſtudiis hanc dignitatem conſecutus ſim, memetipſum commemorare, perquam grave eſt, & ſilere de tantis veſtris beneficiis nullo modo poſſum. Quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioque dicendi, ut, quid a vobis acceperim, commemorem: quare dignus veſtro ſummo honore, ſingularique judicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit: vos eoſdem exiſtimaturos putem, qui judicaviſtis. Me perlongo intervallo prope memo- 3
riæ, temporumque noſtrorum, primum hominem novum, conſulem feciſtis, & eum locum, quem nobilitas præſidiis firmatum, atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce, reſcidiſtis, virtutique in poſterum patere voluiſtis. Neque me tantummodo conſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimum, ſed ita feciſtis, quomodo pauci nobiles in hac civitate conſules facti ſunt, novus ante

2 me nemo. Nam profecto ſi recordari volueritis de novis hominibus, reperietis, eos, qui ſine repulſa conſules facti ſint, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cum multis annis poſt petiſſent, quam prætores fuiſſent, aliquanto ſerius, quam per ætatem ac per leges liceret; qui autem anno ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos: me eſſe unum ex omnibus novis hominibus, de quibus meminiſſe poſſimus, qui conſulatum petierim, cum primum licitum ſit; conſul factus ſim, cum primum petierim: ut veſter honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occaſionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed
4 dignitate impetratus eſſe videatur. Eſt illud ampliſſimum, quod paulo ante commemoravi, Quirites, quod hoc honore ex novis hominibus primum me, multis poſt annis, affeciſtis: quod prima petitione: quod anno meo: ſed tamen magnificentius atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, quod meis comitiis non tabellam, vindicem tacitæ libertatis, ſed vocem vivam præ vobis indicem veſtrarum erga me voluntatum ac ſtudiorum tuliſtis. Itaque me non extrema tribus ſuffragiorum, ſed primi illi veſtri concurſus, neque ſingulæ voces

præconum, ſed una voce univerſus populus
Romanus conſulem declaravit. Hoc ego tam 5
inſigne, tam ſingulare veſtrum beneficium,
Quirites, cum ad animi mei fructum atque
lætitiam duco eſſe permagnum, tum ad cu-
ram, ſollicitudinemque multo majus. Ver-
ſantur enim, Quirites, in animo meo multæ
& graves cogitationes, quæ mihi nullam par-
tem neque diurnæ, neque nocturnæ quietis
impertiunt: primum tuendi conſulatus: quæ
cum omnibus eſt difficilis & magna ratio,
tum vero mihi præter ceteros; cui errato,
nulla venia; recte facto, exigua laus & ab
invitis expreſſa proponitur: non, dubitanti
fidele conſilium: non, laboranti certum ſub-
ſidium nobilitatis oſtenditur. Quodſi ſolus 3
in diſcrimen aliquod adducerer, ferrem, Qui- 6
rites, animo æquiore: ſed mihi videntur certi
homines, ſi qua in re me non modo conſilio,
verum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur,
vos univerſos, qui me antetuleritis nobili-
tati, vituperaturi. Mihi autem, Quirites,
omnia potius perpetienda eſſe duco, quam
non ita gerendum conſulatum, ut omnibus
meis factis atque conſiliis veſtrum de me fa-
ctum, conſiliumque laudetur. Accedit etiam
ille mihi ſummus labor ac difficillima ratio

conſulatus gerendi, quod non eadem, qua ſuperioribus conſulibus, lege & conditione utendum eſſe decrevi: qui aditum hujus loci, conſpectumque veſtrum partim magnopere fugerunt, partim non vehementer ſecuti ſunt. Ego autem non ſolum hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum; ſed in ipſo ſenatu, in quo eſſe locus huic voci non videbatur, popularem me futurum eſſe conſulem, prima mea illa oratione Calendis Januariis
7 dixi. Neque enim ullo modo facere poſſum, ut, cum me intelligam, non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratiis paucorum, ſed univerſi populi Romani judicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe præponerer, non & in hoc magiſtratu, & in omni vita ſim popularis. Sed mihi ad hujuſce verbi vim & interpretationem vehementer opus eſt veſtra ſapientia. Verſatur enim magnus error, propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes: qui cum populi non ſolum commoda, verum etiam ſalutem oppugnant & impediunt, oratione aſſequi volunt, ut populares eſſe videantur.
8 Ego qualem Calendis Januarii acceperim rempublicam, Quirites, intelligo; plenam ſollicitudinis, plenam timoris: in qua nihil

erat mali, nihil adverſi, quod non boni metuerent, improbi exſpectarent. Omnia turbulenta conſilia contra hunc reipublicæ ſtatum, & contra veſtrum otium partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur. Sublata erat de foro fides, non ictu aliquo novæ calamitatis, ſed ſuſpicione ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum: novæ dominationes, extraordinaria, non imperia, ſed regna, quæri putabantur. Quæ cum ego non ſolum 4
ſuſpicarer, ſed plane cernerem: (neque enim obſcure gerebantur:) dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem conſulem futurum. Quid enim eſt tam populare, quam pax? qua non modo ii, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quam libertas? quam non ſolum ab hominibus, verum etiam a beſtiis expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam populare, quam otium? quod ita jucundum eſt, ut & vos, & majores veſtri, & fortiſſimus quiſque vir, maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio ac dignitate: qui idcirco etiam majoribus noſtris præcipuam laudem, gratiamque

debemus, quod eorum labore eſt factum, ut impune in otio eſſe poſſemus. Quare qui poſſum non eſſe popularis, cum videam hæc omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis ac nominis veſtri, otium domeſticum, denique omnia, quæ vobis cara atque ampla ſunt, in fidem & quodam modo in patrocinium mei conſulatus eſſe collata?
10 Neque enim, Quirites, illud vobis jucundum aut populare debet videri, largitio aliqua promulgata, quæ verbis oſtentari poteſt, re vera fieri, niſi exhauſto ærario, nullo pacto poteſt. Neque vero illa popularia ſunt exiſtimanda, judiciorum perturbationes, rerum judicatarum infirmationes, reſtitutio damnatorum: qui civitatum afflictarum, perditis jam rebus, extremi exitiorum ſolent eſſe exitus. Neque ſi qui agros populo Romano pollicentur, ſi aliud quiddam obſcure moliuntur, aliud ſpe ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exiſtimandi ſunt.

5 Nam vere dicam, Quirites, genus ipſum legis agrariæ vituperare non poſſum. venit enim mihi in mentem, duos clariſſimos, ingenioſiſſimos, amantiſſimos plebis Romanæ viros, Ti. & C. Gracchos, plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui agri a privatis antea

poſſidebantur. Non ſum autem ego is conſul, qui, ut plerique, nefas eſſe arbitrer, Gracchos laudare: quorum conſiliis, ſapientia, legibus, multas eſſe video reipublicæ partes conſtitutas. Itaque, ut initio mihi, 11
deſignato conſuli,* nuntiabatur, legem agrariam tribunos plebis deſignatos conſcribere: cupiebam, quid cogitarent, cognoſcere. Etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos reipublicæ bene adminiſtrandæ ſocietatem. Cum familiariter me in 12
eorum ſermonem inſinuarem ac darem; celabar, excludebar, &, cum oſtenderem, ſi lex utilis plebi Romanæ mihi videretur, auctorem me atque adjutorem futurum: tamen aſpernabantur hanc liberalitatem meam: negabant, me adduci poſſe, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei, ne forte mea ſedulitas, aut inſidioſa, aut impudens videretur. Interea non deſiſtebant clam inter ſe convenire, privatos quoſdam adhibere, ad ſuos cœtus occultos noctem adjungere, & ſolitudinem. Quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex veſtra ſollicitudine, in qua illis temporibus fuiſtis, facile aſſequi conjectura poteritis. Ineunt tandem magiſtra- 13

tus tribuni plebis. concio tandem exſpectata
P. Rulli, quod & princeps erat agrariæ legis,
& truculentius ſe gerebat, quam ceteri. Jam
deſignatus, alio vultu, alio vocis ſono, alio
inceſſu eſſe meditabatur, veſtitu obſoletiore,
corpore inculto & horrido, capillatior, quam
ante, barbaque majore: ut oculis & adſpe-
ctu denuntiare omnibus vim tribuniciam, &
minitari reipublicæ videretur. Legem homi-
nis concionemque exſpectabam. Lex initio
nulla proponitur: concionem in primis advo-
cari jubet: ſumma cum exſpectatione con-
curritur. Explicat orationem ſane longam,
& verbis valde bonis. Unum erat, quod
mihi vitioſum videbatur, quod tanta ex fre-
quentia inveniri nemo potuit, qui intelligere
poſſet, quid diceret. hoc ille utrum inſidia-
rum cauſa fecerit, an hoc genere eloquentiæ
delectetur, neſcio. Tamen, ſi qui acutiores
in concione ſteterant, de lege agraria neſcio
quid voluiſſe eum dicere, ſuſpicabantur. Ali-
quando tandem, me deſignato, lex in publi-
cum proponitur. concurrunt juſſu meo plu-
res uno tempore librarii: deſcriptam legem
6 ad me afferunt. Omni hoc vobis ratione con-
14 firmare poſſum, Quirites, hoc animo me ad
legendam legem, cognoſcendamque veniſſe,

ut, ſi eam vobis accommodatam, atque utilem eſſe intelligerem, auctor ejus atque adjutor eſſem. Non enim natura, neque diſcidio, neque odio penitus inſito, bellum neſcio quod habet ſuſceptum conſulatus cum tribunatu, quia perſæpe ſeditioſis atque improbis tribunis plebis boni & fortes conſules obſtiterunt, & quia vis tribunicia nonnumquam libidini reſtitit conſulari. Non poteſtatum diſſimilitudo, ſed animorum disjunctio diſſenſionem facit. Itaque hoc animo legem ſumſi in manus, ut eam cuperem eſſe aptam veſtris commodis, & ejuſmodi, quam conſul, re, non oratione, popularis, & honeſte, & libenter poſſet defendere. Atque ego a primo capite legis, uſque ad extremum, reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptum, nihil aliud actum, niſi ut decem reges, ærarii, vectigalium, provinciarum omnium, totius reipublicæ, regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum, domini conſtituerentur, legis agrariæ ſimulatione atque nomine. Sic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra atque populari, dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia: oſtentari populo Romano agros, eripi etiam libertatem: privatorum

pecunias augeri, publicas exhauriri: deni-
que, quod eſt indigniſſimum, per tribunum
plebis, quem majores præſidem libertatis,
cuſtodemque eſſe voluerunt, reges in civitate
16 conſtitui. Quæ cum expoſuero, ſi falſa vo-
bis videbuntur eſſe; ſequar auctoritatem ve-
ſtram; mutabo meam ſententiam. ſin inſi-
dias fieri libertati veſtræ, ſimulatione largi-
tionis, intelligetis: nolite dubitare, pluri-
mo ſudore & ſanguine majorum veſtrorum
partam, vobiſque traditam libertatem, nullo
veſtro labore, conſule adjutore, defendere.

7 Primum caput eſt legis agrariæ; quo, ut
illi putant, tentamini leviter, quo animo li-
bertatis veſtræ diminutionem ferre poſſitis.
Jubet enim TRIBVNVM PLEBIS, QVI
EAM LEGEM TVLERIT, CREARE DE-
CEMVIROS PER TRIBVS SEPTEM-
DECIM, VT, QVEM NOVEM TRIBVS
17 FECERINT, IS DECEMVIR SIT. Hic
quæro, quam ob cauſam initium rerum ac
legum ſuarum hinc duxerit, ut populus Ro-
manus ſuffragio privaretur. toties legibus
agrariis curatores conſtituti ſunt, triumviri,
quinqueviri, decemviri: quæro a populari
tribuno plebejo, ecquando, niſi per XXXV
tribus, creati ſint. Etenim cum omnes po-

teſtates, imperia, curationes ab univerſo populo Romano proficiſci convenit, tum eas profecto maxime, quæ conſtituuntur ad populi fructum aliquem & commodum; in quo & univerſi deligant, quem populo Romano maxime conſulturum putent, & unuſquiſque ſtudio & ſuffragio ſuo viam ſibi ad beneficium impetrandum munire poſſit. Hoc tribuno plebis potiſſimum venit in mentem, populum Romanum univerſum privare ſuffragiis, paucas tribus, non certa conditione juris, ſed ſortis beneficio, fortuito, ad uſurpandam libertatem vocare. ITEM, inquit, 18
EODEMQVE MODO, capite altero, VT COMITIIS PONTIFICIS MAXIMI. Ne hoc quidem vidit, majores noſtros tam fuiſſe populares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem ſacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem ſacerdotii, voluerint populo ſupplicari. Atque hoc idem de ceteris ſacerdotiis Cn. Domitius, tribunus plebis, vir clariſſimus, tulit; quod populus, per religionem, ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui eſſet factus, is a collegio cooptaretur. Videte, quid interſit inter Cn. Do- 19
mitium, tribunum plebis, hominem nobiliſſi-

mum, & P. Rullum, qui tentavit, ut opinor, patientiam veſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per cæremonias populi fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populi ad partes daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutavit, quin ii, qui populo agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere vobis, atque e manibus extorquere conatus eſt. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat poteſtate, quadam ratione eripere conatur.

8 Quæret quiſpiam, in tanta injuria, tan-
20 taque impudentia quid ſpectarit. Non defuit conſilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in vos, libertatemque veſtram, vehementer defuit. Jubet enim, comitia decemviris habere creandis eum, qui legem tulerit. Hoc dicam planius. Jubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum Nondum reprehendo. video feciſſe alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat, videte. Habebit comitia: volet eos renuntiare, quibus

regia

regia poteſtas hac lege quæritur. Univerſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorum auctores committi recte putant poſſe. Sortietur tribus idem Rullus. 21
homo felix educet, quas volet, tribus. quos novem tribus decemviros fecerint, ab eodem Rullo eductæ; hos omnium rerum (ut jam oſtendam) dominos habebimus. Atque ii, ut grati ac memores beneficii eſſe videantur, aliquid ſe novem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis vero ſex & xx tribubus, nihil erit, quod non putent poſſe ſuo jure denegare. Quos tandem igitur decemviros creari vult? Se primum. Qui licet? leges enim ſunt veteres, neque eæ conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed tribuniciæ, vobis majoribuſque veſtris vehementer gratæ atque jucundæ. Licinia eſt lex, atque altera Aebutia; quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione ac poteſtate, ſed etiam collegas ejus, cognatos, affines excipit, ne eis ea poteſtas curatiove mandetur. Etenim, ſi populo conſulis, re- 22
move te a ſuſpicione alicujus tui commodi: fac fidem, te nihil, niſi populi utilitatem & fructum quærere: ſine ad alios poteſtatem, ad te gratiam beneficii tui pervenire. Nam

hoc quidem vix eſt liberi populi, vix veſtro-
9 rum animorum ac magnificentiæ. Quis le-
gem tulit? Rullus. Quis majorem partem
populi ſuffragiis privavit? Rullus. Quis co-
mitiis præfuit? Rullus. Quis tribus, quas
voluit, vocavit, nullo cuſtode ſortitus? Rul-
lus. Quis decemviros, quos voluit, renun-
tiavit? Idem Rullus. Quem principem re-
nuntiavit? Rullum. Vix, mehercule, ſer-
vis hoc eum ſuis, non vobis, omnium gen-
tium dominis, probaturum arbitrarer. Opti-
mæ leges igitur hac lege ſine ulla exceptione
tollentur. Idem ſibi ſua lege curationem pe-
tet: idem, majore parte populi ſuffragiis ſpo-
liata, comitia habebit: quos volet, atque in
iis ſe ipſum renuntiabit: & videlicet colle-
gas ſuos, adſcriptores legis agrariæ, non re-
pudiabit, a quibus ei locus primus invidiæ
in præſcriptione legis conceſſus eſt: ceteri
fructus omnium rerum, qui in ſpe legis hu-
jus poſiti ſunt, communi cautione, atque
æqua ſibi parte retinebuntur.

23 At videte hominis diligentiam, ſi aut Rul-
lum cogitaſſe, aut ſi Rullo potuiſſe in men-
tem venire arbitramini. Viderunt ii, qui
hæc machinabantur, ſi vobis ex omni populo
deligendi poteſtas eſſet data, quæcunque res

eſſet, in qua ſides, integritas, virtus, au-ctoritas quæreretur, vos eam ſine dubitatione ad Cn. Pompejum principem delaturos. Etenim, quem unum ex cunctis delegiſſetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra & mari præponeretis; certe in decemviris faciendis, ſive ſides haberetur, ſive honos: & committi huic optime, & ornari hunc juſtiſſime poſſe intelligebant. Itaque 24
excipitur hac lege, non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus ullus, aliis negotiis ac legibus impeditus; reus denique, quo minus decemvir fieri poſſit, non excipitur. Cn. Pompejus excipitur, ne cum P. Rullo, taceo de ceteris, decemvir fieri poſſit. Præſentem eum profiteri jubet, quod nulla alia in lege umquam fuit, ne in his quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. Timebat enim, Pompejus ſi adeſſet, ne ferri non poſſet: aut, ne, ſi acceptà lex eſſet, illum ſibi collegam adſcriberetis, cuſtodem ac vindicem cupiditatum. Hic, quoniam video vos hominis 10
dignitate, & contumelia legis eſſe commotos; renovabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem veſtram hac lege funditus tolli. An vos aliter exiſtimabatis, 25

cum ad omnia veſtra pauci homines cupiditatis oculos adjeciſſent? non eos in primis id acturos, ut ex omni cuſtodia veſtræ libertatis, ex omni poteſtate, curatione, patrocinio veſtrorum commodorum Cn. Pompejus depelleretur? Viderunt, & vident, ſi per imprudentiam veſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis; fore, uti poſtea, cognitis inſidiis, cum decemviros crearitis, tum vitiis omnibus, & ſceleribus legis, Cn. Pompeji præſidium opponendum putetis. Et hoc parvum argumentum vobis erit a certis hominibus dominationem, poteſtatemque omnium rerum quæri, cum videatis, eum, quem cuſtodem veſtræ libertatis fore videant, expertem fieri dignitatis?

26 Cognoſcite nunc, quæ poteſtas decemviris, & quanta detur. Primum lege curiata decemviros ornat. Jam hoc inauditum, & plane novo more, uti curiata lege magiſtratus detur, qui nullis comitiis ante ſit datus. Eam legem ab eo prætore, qui ſit primus factus, ferri jubet. At quomodo? Ut ii decemviratum habeant, quos plebs deſignaverit. Oblitus eſt, nullos ab plebe deſignari. Et is orbem terrarum conſtringit novis legibus, qui, quid in ſecundo capite ſcriptum

eſt, non meminit in tertio? Atque hic perſpicuum eſt, quid juris a majoribus acceperitis, quid ab hoc tribuno plebis vobis relinquatur. Majores de omnibus magiſtratibus II
bis vos ſententiam ferre voluerunt. nam cum centuriata lex cenſoribus ferebatur, cum curiata ceteris patriciis magiſtratibus; tum iterum de eiſdem judicabatur, ut eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficii ſui pœniteret. Nunc, quia prima illa comitia 27
tenetis, centuriata & tributa: curiata tantum auſpiciorum cauſa remanſerunt. Hic autem tribunus plebis, quia videbat, poteſtatem neminem injuſſu populi aut plebis poſſe habere, curiatis ea comitiis, quæ vos non finitis, confirmavit; tributa, quæ veſtra erant, ſuſtulit. Ita, cum majores binis comitiis voluerint vos de ſingulis magiſtratibus judicare; hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum poteſtatem reliquit. Sed videte hominis religionem & diligentiam. 28
Vidit, & perſpexit, ſine curiata lege decemviros habere poteſtatem non poſſe, quoniam per novem tribus eſſent conſtituti. Jubet ferre de his legem curiatam: prætori imperat. Quam id ipſum abſurde, nihil ad me attinet. jubet enim, QVI PRIMVS SIT

PRAETOR FACTVS, EVM LEGEM CVRIATAM FERRE: SIN IS FERRE NON POSSIT; QVI POSTREMVS SIT: ut aut luſiſſe in tantis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe videatur. Verum hoc quod eſt aut ita perverſum, ut ridiculum: aut ita malitioſum, ut obſcurum ſit, relinquamus: ad religionem hominis revertamur. Videt, ſine lege curiata nihil agi per decem-
29 viros poſſe. Quid poſtea, ſi ea lata non erit? Attendite ingenium. TVM II DECEMVIRI, inquit, EODEM JVRE SINT, QVO QVI OPTIMA LEGE. Si hoc fieri poteſt, ut in hac civitate, quæ longe jure libertatis ceteris civitatibus antecellit, quiſquam nullis comitiis imperium aut poteſtatem aſſequi poſſit; quid attinet, tertio capite legem curiatam ferre jubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege curiata idem juris habeant, quod haberent, ſi optima lege a populo eſſent creati? Reges conſtituuntur, non decemviri, Quirites: iique ab his initiis, fundamentisque naſcuntur, ut non modo cum gerere cœperint, ſed etiam cum conſtituentur, omne veſtrum jus, poteſtas, libertaſque tollatur.
12 At videte, quam diligenter retineat jus tri-
30 buniciæ poteſtatis. Conſulibus legem curia-

tam ferentibus, a tribunis plebis ſæpe eſt interceſſum. Neque tamen nos id querimur, eſſe hanc tribunorum plebis poteſtatem. tantummodo, ſi quis ea poteſtate temere eſt uſus, exiſtimamus. Hic tribunus plebis lege curiata, quam prætor ferat, adimit intercedendi poteſtatem. Atque hoc cum in eo reprehendendum eſt, quod per tribunum plebis tribunicia poteſtas minuitur, tum in eo deridendum, quod conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet: huic [cui vetat, intercedendi] poteſtatem, etiamſi interceſſum ſit, tamen eandem conſtituit, quam, ſi lata eſſet lex: ut non intelligam, quare aut hic vetet intercedere, aut quemquam interceſſurum putet; cum interceſſio ſtultitiam interceſſoris ſignificatura ſit, non rem impeditura.

Sint igitur decemviri, neque veris comi- 31
tiis, hoc eſt, populi ſuffragiis, neque illis ad ſpeciem, atque ad uſurpationem vetuſtatis, per XXX lictores, auſpiciorum cauſa, adumbratis, conſtituti. Videte nunc, eos, qui a vobis nihil poteſtatis acceperint, quanto majoribus ornamentis afficiat, quam omnes nos affecti ſumus, quibus vos ampliſſimas poteſtates dediſtis. Jubet [auſpicii] colonia-

rum deducendarum cauſa decemviros habere pullarios. EODEM JVRE, inquit, QVO HABVERVNT TRESVIRI LEGE SEMPRONIA. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipſa commonet, tresviros illos XXXV tribuum ſuffragio eſſe creatos? Et, cum tu a Ti. Gracchi æquitate ac pudore longiſſime remotus ſis: id quod diſſimillima ratione factum
13 ſit, eodem jure putas eſſe oportere? Dat
32 præterea poteſtatem, verbo prætoriam, re vera regiam: definit in quinquennium, facit ſempiternam. Tantis enim confirmat opibus & copiis, ut invitis eripi nullo modo poſſit. Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librariis, præconibus, architectis: præterea mulis, tabernaculis, centuriis, ſupellectili: ſumtum haurit ex ærario, ſuppeditat a ſociis: [janitores] ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos ſtipatores corporis conſtituit: eosdem miniſtros & ſatellites poteſtatis. Formam adhuc habetis, Quirites, & ſpeciem ipſam tyrannorum: inſignia videtis poteſtatis, nondum ipſam poteſtatem. Dixerit enim fortaſſe quiſpiam, Quid me iſta lædunt, ſcriba, lictor, præco, pullarius? Omnia ſunt hæc hujuſmodi, Quirites, ut ea qui habeat

ſine veſtris ſuffragiis, aut rex non ferendus,
aut privatus furioſus eſſe videatur.

Perſpicite, quanta poteſtas permittatur: 33
non privatorum inſaniam, ſed intolerantiam
regum eſſe dicetis. Primum permittitur in-
finita poteſtas innumerabilis pecuniæ confi-
ciendæ de veſtris vectigalibus, non fruendis,
ſed alienandis: deinde orbis terrarum, gen-
tiumque omnium datur cognitio ſine conſilio,
pœna ſine provocatione, animadverſio ſine
auxilio. Judicare per quinquennium, vel de 34
conſulibus, vel de ipſis tribunis plebis pote-
runt. de illis interea nemo judicabit. magi-
ſtratus his gerere licebit: cauſam dicere non
licebit. emere agros, a quibus volent, vel
quos volent, quam volent magno, poterunt:
colonias deducere novas, renovare veteres,
totam Italiam ſuis coloniis ut complere li-
ceat, permittitur: omnes provincias obeun-
di, liberos populos agris multandi, regno-
rum vel dandorum (vel adimendorum) ſum-
ma poteſtas datur, cum velint: Romæ eſſe,
cum commodum ſit: quacumque velint ſum-
mo cum imperio, judicioque omnium rerum
vagari ut liceat, conceditur. Interea diſſol-
vant judicia publica: de conſiliis abducant,
quos velint: ſinguli de maximis rebus judi-

cent: quæſtori permittant: finitorem mittant: ratum ſit, quod finitor uni illi, a quo miſſus erit, renuntiaverit. Verbum mihi deeſt,
14 35 Quirites, cum ego hanc poteſtatem, regiam appello. ſed profecto major eſt quædam. Nullum enim regnum fuit umquam, quod non, ſi minus jure aliquo, at regionibus tamen certis, contineretur. hoc vero infinitum eſt, quo & regna omnia, & veſtrum imperium, quod latiſſime patet, & ea, quæ partim libera a vobis, partim etiam ignorata vobis ſunt, permiſſu legis continentur.

Datur igitur eis primum, ut liceat eis vendere omnia, de quibus vendendis ſenatuſconſulta facta ſunt, M. Tullio, Cn. Cornelio conſulibus. Cur hoc tam eſt obſcurum
36 atque cæcum? quid? iſta omnia, de quibus ſenatus cenſuit, nominatim in lege perſcribi nonne potuerunt? Duæ ſunt hujus obſcuritatis cauſæ, Quirites: una pudoris, ſi quis pudor eſſe poteſt in tam inſigni impudentia: altera ſceleris. Nam neque ea, quæ ſenatus nominatim vendenda cenſuit, audet appellare: ſunt enim loca publica urbis, ſunt ſacella, quæ poſt reſtitutam tribuniciam poteſtatem nemo attigit, quæ majores in urbe partim periculi perfugia eſſe voluerunt. Hæc

lege tribunicia decemviri vendent. Accedet eo mons Gaurus: accedent ſalicta ad Minturnas: adjungetur etiam illa via vendibilis Herculanea, multarum deliciarum, & magnæ pecuniæ: permulta alia, quæ ſenatus propter anguſtias ærarii vendenda cenſuit, conſules propter invidiam non vendiderunt.
Verum hæc fortaſſe propter pudorem in lege 37
reticentur. Sed illud magis eſt credendum & pertimeſcendum, quod audaciæ decemvirali, corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumque ſenatuſconſultorum, quæ facta numquam ſunt, cum ex eo numero, qui per eos annos conſules fuerunt, multi mortui ſint, magna poteſtas permittitur. niſi forte nihil eſt æquum, vos de eorum audacia ſuſpicari, quorum cupiditati nimium anguſtus orbis terrarum eſſe videatur. Habetis 15
unum venditionis genus, quod magnum vi- 38
deri vobis intelligo: ſed attendite animos ad ea, quæ conſequuntur: hunc quaſi gradum quendam atque aditum ad cetera jactum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, QVAE AEDIFICIA. Quid eſt præterea? multa in mancipiis, in pecore, auro, argento, ebore, veſte, ſupellectili, ceteris rebus. Quid dicam? invidioſum putaſſet hoc

fore, ſi omnia nominaſſet? non metuit invi-
diam. Quid ergo? longum putavit, & timuit,
ne quid præteriret: adſcripſit, ALIVDVE
QVID. qua brevitate rem nullam eſſe ex-
ceptam videtis. Quidquid ergo ſit extra Ita-
liam, quod publicum populi Romani factum
ſit, L. Sulla, Q. Pompejo, conſulibus, aut
39 poſtea, id decemviros jubet vendere. Hoc
capite, Quirites, omnes gentes, nationes,
provincias, regna, decemvirûm ditioni, ju-
dicio, poteſtatique permiſſa & condonata eſſe
dico. Primum enim hoc quæro, qui tandem
locus uſquam ſit, quem non poſſint decem-
viri dicere publicum populi Romani eſſe fa-
ctum. Nam, cum idem poſſit judicare, qui
dixerit: quid eſt, quod non liceat ei dicere,
cui liceat eidem judicare? Commodum erit
Pergamum, Smyrnam, Tralles, Epheſum,
Miletum, Cyzicum, totam denique Aſiam,
quæ poſt L. Sullam, Q. Pompejum, conſu-
les, recuperata ſit, populi Romani factam
40 eſſe dicere. Utrum oratio ad ejus rei diſpu-
tationem deerit: an, cum idem & diſſeret,
& judicabit, impelli non poterit, ut falſum
judicet? an, ſi condemnare Aſiam volet, ter-
rorem damnationis & minas non, quanti vo-
let, æſtimabit? Quid (quod diſputari contra

nullo pacto poteſt, quoniam ſtatutum a vobis eſt & judicatum,) quam hereditatem jam crevimus, regnum Bithyniæ? quod certe publicum eſt populi Romani factum: numquid cauſæ eſt, quin omnes agros, urbes, ſtativa, portus, totam denique Bithyniam decemviri vendituri ſint? Quid Mytilenæ? 16
quæ certe veſtræ, Quirites, belli lege, ac victoriæ jure, factæ ſunt: urbs & natura, & ſitu, & deſcriptione ædificiorum & pulchritudine, in primis nobilis: agri jucundi & fertiles: nempe eodem capite incluſi continentur. Quid Alexandria, cunctaque 41
Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita eſt? ut furtim tota decemviris traditur? Quis enim veſtrûm hoc ignorat, dici illud regnum teſtamento regis Alexandri, populi Romani eſſe factum? Hic ego conſul populi Romani non modo nihil judico, ſed ne, quid ſententiam, quidem profero. magna enim mihi res non modo ad ſtatuendum, ſed etiam ad dicendum videtur eſſe. Video, qui teſtamentum factum eſſe confirmet: auctoritatem ſenatus exſtare hereditatis aditæ ſentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſitam noſtris recuperarent. Hæc L. Philippum 42

ſæpe in ſenatu confirmaſſe memoria teneo: eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio eſſe, inter omnes fere video convenire. Dicitur contra, nullum eſſe teſtamentum: non oportere populum Romanum omnium regnorum appetentem videri: demigraturos in illa loca noſtros homines, propter agrorum bonitatem,
43 & omnium rerum copiam. Hac tanta de re P. Rullus cum ceteris decemviris, collegis ſuis, judicabit? & verum judicabit? nam utrumque ita magnum eſt, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum ſit. Volet eſſe popularis? populo Romano adjudicabit. Ergo idem ex ſua lege vendet Alexandriam, vendet Aegyptum: urbis copioſiſſimæ, pulcherrimorumque agrorum judex, arbiter, dominus, rex denique opulentiſſimi regni reperietur. Non ſumet ſibi tantum, non appetet? judicabit, Alexandriam regis
17 eſſe: a populo Romano abjudicabit. Primum
44 populi Romani hereditatem decemviri judicent, cum vos volueritis de privatis hereditatibus centumviros judicare? deinde quis aget cauſam populi Romani? ubi res iſta agetur? qui ſunt iſti decemviri, quos perſpiciamus, regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis

adjudicaturos? Quodſi Alexandria peteba-
tur; cur non eoſdem curſus hoc tempore,
quos, L. Cotta, L. Torquato conſulibus, cu-
currerunt? cur non aperte, ut antea? cur
non item, ut cum decreto & palam regio-
nem illam petierunt? an, quietis iis, qui
per curſum rectum regnum tenere non po-
tuerunt, nunc, tætris tenebris & caligine ſe
Alexandriam perventuros arbitrati ſunt? At- 45
que illud circumſpicite veſtris mentibus, una-
que * * legatos noſtros, homines auctoritate
tenui, qui rerum privatarum cauſa legationes
liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre
vix poſſunt. Grave eſt enim nomen imperii,
atque id etiam in levi perſona pertimeſcitur,
propterea quod veſtro, non ſuo nomine, cum
hinc egreſſi ſunt, abutuntur. Quid cenſetis,
cum iſti decemviri cum imperio, cum faſci-
bus, cum illa delecta finitorum juventute
per orbem terrarum vagabuntur? quo tan-
dem animo, quo metu, quo periculo miſe-
ras nationes futuras? Eſt in imperio terror; 46
patientur: eſt in adventu ſumtus; ferent:
imperabitur aliquid muneris; non recuſa-
bunt. Illud vero quantum eſt, Quirites,
cum is decemvir, qui aliquam in urbem aut
exſpectatus, ut hoſpes, aut repente, ut do-

minus, venerit, illum ipſum locum, quo ve-
nerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quam
erit deductus, publicam populi Romani eſſe
dicet? quanta calamitas populi, ſi dixerit?
quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? Atque ii-
dem, qui hæc appetunt, queri nonnumquam
ſolent, omnes terras Cn. Pompejo atque
omnia maria eſſe permiſſa. Simile vero eſt,
multa committi, & condonari omnia? labori
& negotio præponi, an prædæ & quæſtui?
mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimen-
dos? denique, ſi quis eſt honos ſingularis,
nihilne intereſt, utrum populus Romanus
eum, cui velit, deferat, an is impudenter
populo Romano per legis fraudem ſurripiatur?
18 Intellexiſtis, quot res & quantas decem-
47 viri, legis permiſſu, venditur i ſint. Non eſt
ſatis. Cum ſeſe ſociorum, cum exterarum
nationum, cum regum ſanguine implerint;
incidant nervos populi Romani, adhibeant
manus vectigalibus veſtris, irrumpant in æ-
rarium. Sequitur enim caput, quo capite
non permittit quidem, ſi forte deſit pecu-
nia, quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt,
ut deeſſe non debeat; ſed plane, quaſi ea res
vobis ſaluti futura ſit, ita cogit atque impe-
*rat, ut decem*viri veſtra vectigalia vendant

nomi-

nominatim. Quam tu mihi ex ordine recita 48
de legis ſcripto populi Romani auctionem:
quam mehercule ego præconi huic ipſi lu-
ctuoſam & acerbam prædicationem futuram
puto. AVCTIO. Ut in ſuis rebus, ita in
republica luxurioſus eſt nepos, qui prius ſil-
vas vendat, quam vineas. Italiam percen-
ſuiſti: perge in Siciliam. AVCTIONIS
PARS EA, QVAE AD SICILIAM PER-
TINET. Nihil eſt in hac provincia, quod aut
in oppidis, aut in agris majores noſtri pro-
prium nobis reliquerint, quin id venire ju-
beat. Quod partum recenti victoria majores 49
vobis in ſociorum urbibus ac finibus, & vin-
culum pacis, & monumentum belli reliquе-
runt, id vos ab illis acceptum, hoc auctore,
vendetis? Hic mihi parumper mentes ve-
ſtras, Quirites, commovere videor, dum pa-
tefacio vobis, quas iſti penitus abſtruſas inſi-
dias ſe poſuiſſe arbitrentur contra Cn. Pom-
peji dignitatem: & mihi, quæſo, ignoſcite,
ſi appello talem virum ſæpius. Vos mihi præ-
tori, biennio ante, Quirites, hoc eodem in
loco, perſonam hanc impoſuiſtis, ut, qui-
buſcumque rebus poſſem, illius abſentis di-
gnitatem vobiſcum una tuerer. Feci adhuc,
quæ potui, neque familiaritate illius addu-

ctus, ne ſpe honoris atque ampliſſimæ dignitatis: quam ego, etſi libente illo, tamen ab-
50 ſente illo per vos conſecutus ſum. Quamobrem cum intelligam, hanc totam fere legem ad illius opes evertendas, tamquam machinam, comparari; & reſiſtam conſiliis hominum, & perficiam profecto, quod ego video comparari, ut id vos univerſi non ſolum
19 videre, verum etiam tenere poſſitis. Jubet venire, quæ Attalenſium, quæ Phaſelitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumque Agerenſem, & Orindicum, & Geduſanum. hæc P. Servilii imperio & victoria, clariſſimi viri, veſtra facta ſunt. Adjungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherſoneſo: in Macedonia, qui regis Philippi ſive Perſæ fuerunt; qui item a cenſoribus locati ſunt, &
51 certiſſimum vectigal. Adſcribit idem auctioni Corinthios agros, opimos & fertiles; & Cyrenenſes, qui Apionis fuerunt; & agros in Hiſpania propter Carthaginem novam; & in Africa ipſam veterem Carthaginem vendit: quam videlicet P. Africanus non propter religionem ſedium illarum ac vetuſtatis, de conſilii ſententia, conſecravit, ſed ut ipſe locus, eorum, qui cum hac urbe de imperio

certarunt, veſtigia calamitatis oſtenderet. Sed non fuit tam diligens, quam eſt Rullus: aut fortaſſe emtorem ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos veteribus bellis virtute ſummorum imperatorum, adjungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemviri vendant.
Itane vero? non legibus datis, non auditis 52
verbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amiſſo exercitu, regno expulſus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab invicta Cn. Pompeji manu, Mæotide, & illis paludibus & itinerum anguſtiis, atque altitudine montium defendatur: cum imperator in bello verſetur: in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompejum omne judicium & poteſtas, more majorum, debet
eſſe, decemviri vendent? Et, credo, P. Rul- 53
lus (is enim ſic ſe gerit, ut ſibi jam decemvir deſignatus eſſe videatur,) ad eam auctio-
nem potiſſimum proficiſcetur. Is videlicet 20
antequam veniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompejum mittet; quarum ego jam exemplum ab iſtis compoſitum eſſe arbitror. P.

SERVILIVS RVLLVS, TRIBVNVS
PLEBIS, DECEMVIR, S. D. CN. POM-
PEJO, CN. F. Non credo adſcripturum
eſſe, MAGNO. non enim videtur id, quod
imminuere lege conatur, conceſſurus verbo.
TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINO-
PE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE
ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS
TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA
LEGE VENDAM. An Pompejum non ad-
hibebit? in ejus provincia vendet manubias
imperatoris? Ponite ante oculos vobis Rul-
lum, in Ponto, inter veſtra atque hoſtium
caſtra, haſta poſita, cum ſuis formoſis fini-
54 toribus auctionantem. Neque in hoc ſolum
ineſt contumelia, quæ vehementer & inſignis
eſt, & nova, ut ulla res parta bello, non-
dum legibus datis, etiam tum imperatore bel-
lum adminiſtrante, non modo venierit, ve-
rum etiam locata ſit. Plus ſpectant homines
certe, quam contumeliam: ſperant, ſi con-
ceſſum ſit inimicis Cn. Pompeji, cum impe-
rio, cum judicio omnium rerum, cum infi-
nita poteſtate, cum innumerabili pecunia,
non ſolum aliis in locis vagari, verum etiam
ad ipſius exercitum pervenire; aliquid illi in-
ſidiarum fieri, aliquid de ejus exercitu, co-

piis, gloria, detrahi poſſe. Putant, ſi quam
ſpem in Cn. Pompejo exercitus habeat, aut
agrorum, aut aliorum commodorum, hanc
non habiturum, cum viderit, earum rerum
omnium poteſtatem ad decemviros eſſe trans-
latam. Patior non moleſte, tam ſtultos eſſe, 55
qui hæc ſperent; tam impudentes, qui co-
nentur. illud queror, tam me ab iis eſſe con-
temtum, ut hæc portenta, me conſule, po-
tiſſimum cogitarent.

Atque in omnibus his agris, ædificiiſque
vendendis, permittitur decemviris, VT VEN-
DANT, QVIBVSCVMQVE IN LOCIS
VIDEATVR. O perturbatam rationem!
o libidinem refrenandam! o conſilia diſſoluta
atque perdita! Vectigalia locare nuſquam 21
licet, niſi in hac urbe, hoc ex loco, hac ve-
ſtrûm frequentia. Venire veſtras res pro-
prias, & in perpetuum a vobis alienari in
Paphlagoniæ tenebris atque in Cappadociæ
ſolitudine licebit? L. Sulla cum bona in- 56
demnatorum civium funeſta illa auctione ſua
venderet, & ſe prædam ſuam diceret ven-
dere, tamen ex hoc loco vendidit; nec, quo-
rum oculos offendebat, eorum ipſorum con-
ſpectum fugere auſus eſt. Decemviri veſtra
vectigalia non modo vobis quidem arbitris,

ſed ne præcone quidem publico teſte vendent?

Sequitur, OMNES AGROS EXTRA ITALIAM, infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sulla & Pompejo conſulibus. Cognitio decemvirûm, privatus ſit, an publicus: ſicque agro pergrande vectigal imponi-
57 tur. Hoc quantum judicium, quam intolerandum, quam regium ſit, quem præterit? poſſe, quibuſcumque locis velint, nulla diſceptatione, nullo conſilio, privata publicare, publica liberare? Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum neceſſitudinem, & propter æquitatem, Quirites, ſæpe vehementer gaudeo. Sed quæ hæc impudentia? Qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtate poſſeſſionis ſe, non jure; miſericordia ſenatus, non agri conditione defendunt. nam illum agrum publicum eſſe fatentur: ſe moveri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus ac diis penatibus, negant oportere. At, ſi eſt privatus ager Recentoricus, quid eum excipis? ſin autem publicus; quæ eſt iſta æquitas, ceteros, etiamſi privati ſint, permittere ut publici judicentur; hunc excipere nomina*tim, qui* publicus eſſe fateatur? Ergo eo-

rum ager excipitur, qui apud Rullum alia
ratione valuerunt: ceteri agri omnes, qui
ubique ſunt, ſine ullo delectu, ſine populi
Romani notione, ſine judicio ſenatus, de-
cemviris addicentur. Atque etiam eſt alia, 22
ſuperiore capite, quo omnia veneunt, quæ- 58
ſtuoſa exceptio: quæ teget eos agros, de qui-
bus fœdere cautum eſt. Audivit, hanc rem
non a me, ſed ab aliis agitari ſæpe in ſenatu,
nonnumquam ex hoc loco, poſſidere agros
in ora maritima regem Hiempſalem, quos P.
Africanus populo Romano adjudicarit; & ta-
men poſtea per C. Cottam conſulem cautum
eſſe fœdere. Hoc quia vos fœdus non juſſe-
ritis, veretur Hiempſal, ut ſatis firmum ſit
& ratum. Quid? cujuſmodi eſt illud? tol-
litur veſtrum judicium: fœdus totum excipi-
tur: comprobatur. Quod minuit auctionem
decemviralem, laudo: quod regi amico ca-
vet, non reprehendo: quod non gratis fit,
indico. Volitat enim ante oculos iſtorum 59
Jubæ regis filius, adoleſcens non minus bene
nummatus, quam bene capillatus.

Vix jam videtur locus eſſe, qui tantos
acervos pecuniæ capiat. auget, addit, ac-
cumulat: AVRVM, ARGENTVM EX
PRAEDA, EX MANVBIIS, EX CORO-

NARIO, AD QVOSCVMQVE PERVENIT, NEQVE RELATVM EST IN PVBLICVM, NEQVE IN MONVMENTO CONSVMTVM, id profiteri apud decemviros, & ad eos referre jubet. Hoc capite etiam quæſtionem de clariſſimis viris, qui populi Romani bella geſſerunt, judiciumque de pecuniis repetundis, ad decemviros translatum videtis. Horum erit nullum judicium, quantæ cujuſque manubiæ fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. In poſterum vero lex hæc imperatoribus veſtris conſtituitur, ut, quicumque de provincia deceſſerit, apud eoſdem decemviros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarii, profiteatur.

60 Hic tamen vir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompejum. Unde iſte amor tam improviſus ac tam repentinus? qui honore decemviratus excluditur prope nominatim: cujus judicium, legumque datio, captorum agrorum ipſius virtute cognitio tollitur: cujus non in provinciam, ſed in ipſa caſtra decemviri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, & judicio rerum omnium, mittuntur: cui jus imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt conſervatum, *ſoli eripitur: is* excipitur unus, ne manubias

referre debeat. Utrum tandem hoc capite,
honos haberi homini, an invidia quæri vide-
tur? Remittit hoc Rullo Cn. Pompejus: be- 23
neficio iſto legis, benignitate decemvirali ni- 61
hil utitur. nam ſi eſt æquum, prædas ac ma-
nubias ſuas imperatores, non in monumenta
deorum immortalium, neque in urbis orna-
menta conferre, ſed ad decemviros, tam-
quam ad dominos, deportare: nihil ſibi ap-
petit præcipue Pompejus, nihil: vult ſe in
communi, atque in eodem, quo ceteri, jure
verſari. Sin eſt iniquum, Quirites; ſi tur-
pe, ſi intolerandum, hos decemviros, por-
titores omnibus omnium pecuniis conſtitui,
qui non modo reges atque exterarum natio-
num homines, ſed etiam imperatores noſtros
excutiant: non mihi videntur honoris cauſa
excipere Pompejum, ſed metuere, ne ille
eandem contumeliam, quam ceteri, ferre
non poſſit. Pompejus autem cum hoc animo 62
ſit, ut, quidquid vobis placeat, ſibi feren-
dum putet; quod vos ferre non poteritis, id
profecto perficiat, ne diutius inviti ferre coga-
mini. Verumtamen cavet, ut, SI QVA
PECVNIA POST NOS CONSVLES EX
NOVIS VECTIGALIBVS RECIPIA-
TVR, EA DECEMVIRI VTANTVR.

Nova porro vectigalia videt ea fore, qu
Pompejus adjunxerit. Ita remiſſis manubii
vectigalibus ejus virtute partis ſe frui put
oportere. Parta ſit pecunia, Quirites, de
cemviris tanta, quanta ſit in terris; nih
prætermiſſum ſit: ſed omnes urbes, agri, re
gna denique, poſtremo etiam vectigalia veſtr
venierint: acceſſerint in cumulum manubi
veſtrorum imperatorum; quantæ & quan
immanes divitiæ decemviris in tantis auctio
nibus, tot judiciis, tam infinita poteſtate re
rum omnium quærantur, videtis.

24 Cognoſcite nunc alios immenſos atque in
63 tolerabiles quæſtus, ut intelligatis, ad cer
torum hominum importunam avaritiam ho
populare legis agrariæ nomen eſſe quæſitum
Hac pecunia jubet agros emi, quo deduca
mini. Non conſuevi homines appellare aſpe
rius, Quirites, niſi laceſſitus. Vellem fier
poſſet, ut a me ſine contumelia nominaren
tur ii, qui ſe decemviros ſperant futuros: jan
videretis, quibus hominibus omnium rerum
& vendendarum & emendarum, poteſtaten
64 permitteretis. Sed, quod ego nondum ſta
tuo mihi eſſe dicendum, vos tamen id po
teſtis cum animis veſtris cogitare. Unum ho
certe videor mihi veriſſime poſſe dicere: tum

cum haberet hæc reſpublica Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebuſque geſtis, verum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum, cum erant Catones, Philippi, Lælii, quorum ſapientiam, temperantiamque in publicis privatiſque, forenſibus domeſticiſque rebus perſpexeratis: tamen hujuſcemodi res commiſſa nemini eſt, ut idem judicaret & venderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum: idemque agros vectigales populi Romani abalienaret; & cum ſummam tantæ pecuniæ, nullo teſte, ſibi ipſe ex ſua voluntate feciſſet, tum denique emeret, a quibus vellet, quod videretur. Committite vos nunc, 65
Quirites, his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemviratum ſuſpicamini: reperietis, partem eſſe eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad conſumendum, nihil ſatis eſſe videatur. Hic ego jam illud, 25
quod expeditiſſimum ſit, ne diſputo quidem, Quirites, non eſſe hanc vobis a majoribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri a privatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus agris publicis privatos eſſe deductos: hujuſcemodi me aliquid ab hoc horrido ac truce tribuno plebis exſpectaſſe: hanc vero

emendi & vendendi quæſtuoſiſſimam ac turpiſſimam mercaturam, alienam actione tribunicia, alienam dignitate populi Romani
66 ſemper putavi. Libet agros emi? Primum quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo ſuſpenſam & incertam plebem Romanam obſcura ſpe & cæca exſpectatione pendere. Albanus ager eſt, Setinus, Privernas, Fundanus, Veſcinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Caſinas. audio.* Ab alia porta, Capenas, Faliſcus, Sabinus, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebulanus. Habes tantam pecuniam, qua hoſce omnes agros, & ceteros horum ſimiles non modo emere, verum etiam coacervare poſſis: cur eos non definis, neque nominas, ut ſaltem deliberare plebs Romana poſſit, quid interſit ſua, quid expediat, quantum tibi in emendis & in vendendis rebus committendum putet? Definio, inquit, Italiam. Satis certa regio. Etenim quantulum intereſt, utrum in Maſſici radices,
67 an in Apuliam, aliove deducamini? Age, non definis locum. quid? naturam agri? Vero, inquit, QVI ARARI AVT COLI POSSIT. Qui poſſit arari, inquit, aut coli: non qui aratus aut cultus ſit. Utrum hæc lex *eſt, an tabula* Neratianæ auctionis? in qua

ſcriptum fuiſſe ajunt: JVGERA CC, IN QVIBVS OLIVETVM FIERI POTEST: JVGERA CCC, VBI INSTITVI VINEAE POSSVNT. Hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari aut coli poſſit? Quod ſolum tam exile & macrum eſt, quod aratro perſtringi non poſſit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? Idcirco, inquit, agros nominare non poſſum, quia tangam nullum ab invito. Hoc quoque multo eſt quæſtuoſius, quam ſi ab invito ſumeret. inibitur enim ratio quæſtus de veſtra pecunia: & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emtori & venditori.

Sed videte vim legis agrariæ. ne ii qui- 26
dem, qui agros publicos poſſident, decedent 68
de poſſeſſione, niſi erunt deducti optima conditione & pecunia maxima. Converſa ratio. Antea, cum erat a tribuno plebis mentio legis agrariæ facta, continuo qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones invidioſas tenebant, pertimeſcebant. Hæc lex eos homines fortunis locupletat, invidia liberat. Quam multos enim, Quirites, exiſtimatis eſſe, qui latitudinem poſſeſſionum tueri, qui invidiam Sullanorum agrorum ferre non poſſint? qui

vendere cupiant, emtorem non reperiant?
perdere jam denique illos agros ratione ali-
qua velint? Qui paulo ante, diem noctem-
que, tribunicium nomen horrebant, veſtram
vim metuebant, mentionem legis agrariæ
pertimeſcebant; ii nunc etiam ultro rogabun-
tur atque orabuntur, ut agros partim publi-
cos, partim plenos invidiæ, plenos periculi,
quanti ipſi velint, decemviris tradant. At-
que hoc carmen hic tribunus plebis non vo-
69 bis, ſed ſibi intus canit. Habet ſocerum,
virum optimum, qui tantum agri in illis rei-
publicæ tenebris occupavit, quantum concu-
pivit. Huic ſubvenire vult ſuccumbenti jam,
oppreſſo, Sullanis oneribus gravi, ſua lege,
ut liceat illi invidiam deponere, pecuniam
condere. Et vos non dubitatis, quin vecti-
galia veſtra vendatis, plurimo majorum ve-
ſtrorum ſanguine & ſudore quæſita, ut Sul-
lanos poſſeſſores divitiis augeatis, periculo
70 liberetis? Nam ad hanc emtionem decemvi-
ralem duo genera agrorum ſpectant, Quiri-
tes. eorum unum, propter invidiam, domini
fugiunt: alterum propter vaſtitatem. Sulla-
nus ager, a certis hominibus latiſſime conti-
nuatus, tantam habet invidiam, ut veri ac
fortis tribuni plebis ſtridorem unum perferre

non poſſit. hic ager omnis, quoquo pretio
coëmtus erit, tamen ingenti pecunia vobis
inducetur. Alterum genus agrorum, propter
ſterilitatem incultum, propter peſtilentiam
vaſtum atque deſertum, emetur ab iis, qui
eos vident ſibi eſſe, ſi non vendiderint, re-
linquendos. Et nimirum iſtud eſt, quod ab
hoc tribuno plebis dictum eſt in ſenatu: ur-
banam plebem nimium in republica poſſe:
exhauriendam eſſe: hoc enim verbo eſt uſus:
quaſi de aliqua ſentina, ac non de optimo-
rum civium genere loqueretur. Vos vero, 27
Quirites, ſi me audire vultis, retinete iſtam 71
poſſeſſionem gratiæ, libertatis, ſuffragiorum,
dignitatis, urbis, fori, ludorum, feſtorum
dierum, ceterorum omnium commodorum:
niſi forte mavultis, relictis his rebus, atque
hac luce reipublicæ, in Sipontina ſiccitate,
aut in Salapinorum peſtilentiæ finibus, Rullo
duce, collocari. At dicat, quos agros em-
turus ſit: oſtendat, & quid, & quibus datu-
rus ſit. Ut vero, cum omnes urbes, agros,
vectigalia, regna vendiderit, tum arenam
aliquam, aut paludes emat; id vos poteſtis,
quæſo, concedere? Quamquam illud eſt
egregium, quod hac lege ante omnia veneunt,
ante pecuniæ coguntur & coacervantur, quam

gleba una ematur. deinde emi jubet: ab in-
72 vito vetat. Quæro, ſi, qui velint vendere, non fuerint, quid pecunia fiet? Referre in ærarium lex vetat: exigi prohibet. Igitur pecuniam omnem decemviri tenebunt: vobis ager non emetur. Vectigalibus abalienatis, ſociis vexatis, regibus atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, vos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, ut velint vendere. Ergo ea lex eſt, qua noſtra vendamus, quanti poſſimus: aliena emamus, quanti
73 poſſeſſores velint. Atque in hos agros, qui hac lege emti ſint, colonias ab iis decemviris deduci jubet?

Quid? omnisne ejuſmodi locus eſt, ut nihil interſit reipublicæ, colonia deducatur in eum locum, necne? An eſt locus, qui coloniam poſtulet? eſt, qui plane recuſet? Quo in genere, ſicut in ceteris reipublicæ partibus, eſt operæ pretium diligentiam majorum recordari; qui colonias ſic idoneis in locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non oppida Italiæ, ſed propugnacula imperii viderentur. Hi deducent colonias in
74 eos agros, quos emerint. Etiamne ſi *reipublicæ non* expediat? ET IN QVAE LOCA

CA PRAETEREA VIDEBITVR. Quid igitur eſt cauſæ, quin coloniam in Janiculum poſſint deducere; & ſuum præſidium in capite atque cervicibus veſtris collocare? Tu non definias, quot colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci velis? tu occupes locum, quem idoneum ad vim tuam judicaris? compleas numero? confirmes præſidio, quo velis? populi Romani vectigalibus atque omnibus copiis ipſum populum Romanum coërceas? opprimas? redigas in iſtam decemviralem ditionem ac poteſtatem? Ut 28
vero totam Italiam ſuis præſidiis obſidere at- 75
que occupare cogitet, quæſo, Quirites, cognoſcite. Permittit decemviris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos velint; iiſque colonis agrum dari jubet. Num obſcure majores opes, quam libertas veſtra pati poteſt, & majora præſidia quæruntur? num obſcure regnum conſtituitur? num obſcure libertas veſtra tollitur? Nam, cum iidem omnem pecuniam, maximam multitudinem, id eſt, totam Italiam, ſuis opibus obſidebunt; iidem veſtram libertatem ſuis præſidiis & coloniis intercluſam tenebunt: quæ ſpes tandem, quæ

quæ facultas recuperandæ veſtræ libertatis relinquetur?

76 At enim ager Campanus hac lege dividetur, orbis terræ pulcherrimus; & Capuam colonia deducetur, urbem ampliſſimam atque ornatiſſimam: atque quid ad hæc poſſumus dicere? De commodo veſtro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem & dignitatem revertar: ut, ſi quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid exſpectet: ſi quem rei dignitas commovet, ut huic ſimulatæ largitioni reſiſtat. Ac primum de oppido dicam, ſi quis eſt forte, quem Capua magis, quam Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam ſcribi jubet. ad hunc numerum quingenos ſibi ſinguli ſument.
77 Quæſo, nolite voſmetipſos conſolari: vere & diligenter conſiderate. Num vobis, aut veſtri ſimilibus, integris, quietis, otioſis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? Si eſt omnibus vobis, aut majori veſtrûm parti: quamquam me veſter honos vigilare dies atque noctes, & intentis oculis omnes reipublicæ partes intueri jubet; tamen pauliſper, ſi ita commodum veſtrum feret, connivebo. ſed ſi quinque hominum millibus, *ad vim*, *facinus*, cædemque delectis, locus

atque urbs, quæ bellum facere atque inſtrue-
re poſſit, quæritur; tamenne patiemini, ve-
ſtro nomine contra vos firmari opes? armari
præſidia? urbes, agros, copias comparari?
Nam agrum quidem Campanum, quem vo- 78
bis oſtentant, ipſi concupiverunt: deducent
ſuos, quorum nomine ipſi teneant & fruan-
tur: coëment præterea: iſta dena jugera con-
tinuabunt. Nam, ſi dicent per legem id
non licere: ne per Corneliam quidem licet.
at videmus (ut longinqua mittamus) agrum
Præneſtinum a paucis poſſideri: neque iſto-
rum pecuniis quidquam aliud deeſſe video,
niſi ejuſmodi fundos, quorum ſubſidio fami-
liarum magnitudines, & Cumanorum ac Pu-
teolanorum prædiorum ſumtus ſuſtentare poſ-
ſint. Quodſi veſtrum commodum ſpectat;
veniat, & coram mecum de agri Campani
diviſione diſputet. Quæſivi ex eo Calendis 29
Jan. quibus hominibus & quemadmodum il- 79
lum agrum eſſet diſtributurus. reſpondit, a
Romilia tribu ſe initium eſſe facturum. Pri-
mum, quæ eſt iſta ſuperbia & contumelia,
ut populi pars amputetur, ordo tribuum ne-
gligatur? ante ruſticis detur ager, qui ha-
bent, quam urbanis, quibus iſta agri ſpes &
jucunditas oſtenditur? aut, ſi hoc ab ſe di-

ctum negat, & ſatisfacere omnibus vobis co-
gitat; proferat: in jugera dena deſcribat: a
Suburana uſque ad Arnienſem nomina veſtra
proponat. Si non modo dena jugera dari vo-
bis, ſed ne conſtipari quidem tantum nu-
merum hominum poſſe in agrum Campanum
intelligetis; tamenne vexari rempublicam,
contemni majeſtatem populi Romani, deludi
voſmetipiſos diutius a tribuno plebis patie-
80 mini? Quodſi poſſet ager iſte ad vos perve-
nire; nonne eum tamen in patrimonio veſtro
remanere malletis? unumne fundum pul-
cherrimum populi Romani, caput veſtræ pe-
cuniæ, pacis ornamentum, ſubſidium belli,
fundamentum vectigalium, horreum legio-
num, ſolatium annonæ, diſperire patiemini?
An obliti eſtis, Italico bello, amiſſis ceteris
vectigalibus, quantos agri Campani fructibus
exercitus alueritis? An ignoratis, cetera illa
magnifica populi Romani vectigalia, perlevi
ſæpe momento fortunæ, inclinatione tempo-
ris pendere? Quid nos Aſiæ portus, quid
Syriæ rura, quid omnia tranſmarina vecti-
galia juvabunt, tenuiſſima ſuſpicione prædo-
81 num aut hoſtium injecta? At vero hoc agri
Campani vectigal cum ejuſmodi eſt, ut domi
ſit, & omnibus præſidiis oppidorum tegatur:

tum neque bellis infeſtum, nec fructibus va-
rium, nec cœlo ac loco calamitoſum eſſe ſo-
let. Majores noſtri non ſolum id, quod a
Campanis ceperant, non imminuerunt, ve-
rum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi
jure non poterat, coëmerunt. Qua de cauſa
nec duo Gracchi, qui de plebis Romanæ
commodis plurimum cogitaverunt, nec L.
Sulla, qui omnia ſine ulla religione, quibus
voluit, eſt dilargitus, agrum Campanum at-
tingere auſus eſt. Rullus exſtitit, qui ex ea
poſſeſſione rempublicam demoveret, ex qua
nec Gracchorum benignitas eam, nec Sullæ
dominatio dejeciſſet. Quem agrum nunc 30
prætereuntes veſtrum eſſe dicitis, & quem
per iter qui faciunt, externi homines, ve-
ſtrum eſſe audiunt; is cum erit diviſus, ne-
que erit, neque veſter eſſe dicetur. At qui 82
homines poſſidebunt? Primo quidem acres,
ad vim promti, ad ſeditionem parati, qui ſi-
mulac decemviri concrepuerint, armati in
cives, & expediti ad cædem eſſe poſſint. De-
inde ad paucos, opibus & copiis affluentes,
totum agrum Campanum perferri videbitis.
Vobis interea, qui illas a majoribus pulcher-
rimas vectigalium ſedes armis captas acce-
piſtis, gleba nulla de paternis atque avitis

poſſeſſionibus relinquetur: ac tantum intererit inter veſtram & privatorum diligentiam, quod, cum a majoribus noſtris P. Lentulus, qui princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, ut privatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coëmeret, dicitur renuntiaſſe, nulla ſe pecunia fundum cujuſdam emere potuiſſe; eumque, qui nollet vendere, ideo negaſſe ſe adduci poſſe, uti venderet, quod, cum plures fundos haberet, ex illo ſolo fundo numquam malum
83 nuntium audiſſet. Itane vero? privatum hæc cauſa commovit: populum Romanum, ne agrum Campanum privatis gratis, Rullo rogante, tradat, commovebit? Atqui idem populus Romanus de hoc vectigali poteſt dicere, quod ille de ſuo fundo dixiſſe dicitur. Aſia multos annos vobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hiſpaniarum vectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ civitatibus bello fugitivorum M'. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit. at ex hoc vectigali numquam malus nuntius auditus eſt. Cetera vectigalia belli difficultatibus affliguntur: hoc vectigali etiam belli faculta-
84 tes ſuſtentantur. Deinde in hac aſſignatione agrorum ne illud quidem dici poteſt, quod

in ceteris, agros deſertos a plebe atque a
cultura hominum liberorum eſſe non opor-
tere. Sic enim dico: ſi Campanus ager di- 31
vidatur, exturbari & expelli plebem ex agris,
non conſtitui & collocari. Totus enim ager
Campanus colitur & poſſidetur a plebe, &
a plebe optima & modeſtiſſima: quod genus
hominum optime moratum, optimorum &
aratorum & militum, ab hoc plebicola tri-
buno funditus ejicitur. Atque illi miſeri,
nati in illis agris & educati, glebis ſubigen-
dis exercitati, quo ſe ſubito conferant, non
habebunt: his robuſtis, & valentibus, & au-
dacibus decemvirûm ſatellitibus agri Campa-
ni poſſeſſio tota tradetur: &, ut vos nunc
de veſtris majoribus prædicatis, Hunc agrum
nobis majores noſtri reliquerunt; ſic veſtri
poſteri de vobis prædicabunt, Hunc agrum
patres noſtri acceptum a patribus ſuis perdi-
derunt. Equidem exiſtimo, ſi jam campus 85
Martius dividatur, & unicuique veſtrûm,
ubi conſiſtat, bini pedes aſſignentur; tamen
promiſcue toto, quam proprie parva frui
parte malitis. Quare, etiamſi ad vos eſſet
ſingulos aliquid ex hoc agro perventurum,
qui vobis oſtenditur, aliis comparatur; ta-
men honeſtius eum vos univerſi, quam ſin-

guli poſſideretis. Nunc vero, cum ad vos nihil pertineat, ſed paretur aliis, eripiatur vobis: nonne acerrime, tamquam armato hoſti, ſic huic legi pro veſtris agris reſiſtetis? Adjungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena deſcribit in ſingulos homines jugera. Quaſi vero paulum differat ager Campanus ac Stellatis.

86 Et multitudo, Quirites, quæritur, qua
illa omnia oppida compleantur. Nam dixi
antea, lege permitti, ut, quæ velint muni-
cipia, quas velint veteres colonias, colonis
ſuis occupent. Calenum municipium com-
plebunt: Theanum opprimient: Atellam, Cu-
mas, Neapolin, Pompejos, Nuceriam ſuis
præſidiis devincient: Puteolos vero, qui nunc
in ſua poteſtate ſunt, ſuo jure libertateque
utuntur, totos novo populo atque adventi-
32 ciis copiis occupabunt. Tunc illud Campa-
næ vexillum coloniæ, vehementer huic im-
perio timendum, Capuæ a decemviris infe-
retur: tunc contra hanc Romam, commu-
nem patriam omnium noſtrûm, illa altera
87 Roma quæretur. In id oppidum homines
nefarii rempublicam noſtram transferre co-
nantur, quo in oppido majores veſtri nullam
omnino rempublicam eſſe voluerunt: qui tres

ſolum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam ſtatuerunt poſſe imperii gravitatem ac nomen ſuſtinere. Deleta Carthago eſt, quod cum hominum copiis, tum ipſa natura ac loco, ſuccincta portubus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuoſiſſimis inſulis populi Romani videbatur. Corinthi veſtigium vix relictum eſt. erat enim poſita in anguſtiis atque in faucibus Græciæ ſic, ut terra clauſtra locorum teneret, & duo maria, maxime navigationi diverſa, pæne conjungeret, cum pertenui diſcrimine ſepararentur. Hæc, quæ procul erant a conſpectu imperii, non ſolum afflixerunt, ſed etiam, ne quando recreata exſurgere atque erigere ſe poſſent, funditus, ut dixi, ſuſtulerunt. De Capua multum eſt 88
& diu conſultum: exſtant litteræ, Quirites, publicæ: ſunt ſenatuſconſulta complura. Statuerunt homines ſapientes, ſi agrum Campanis ademiſſent, magiſtratus, ſenatum, publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reipublicæ nullam reliquiſſent; nihil fore, quod Capuam timeremus. Itaque hoc perſcriptum in monumentis veteribus reperietis, ut eſſet urbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, ſuppeditare poſſet:

ut eſſet locus comportandis, condendiſque
fructibus: ut aratores, cultu agrorum defeſſi,
urbis domiciliis uterentur; idcirco illa ædifi-
33 cia non eſſe deleta. Videte, quantum inter-
89 vallum ſit interjectum inter majorum noſtro-
rum conſilia, & inter iſtorum hominum de-
mentiam. Illi Capuam, receptaculum ara-
torum, nundinas ruſticorum, cellam atque
horreum Campani agri eſſe voluerunt: hi,
expulſis aratoribus, effuſis ac diſſipatis fru-
ctibus veſtris, eandem Capuam ſedem novæ
reipublicæ conſtituunt, molem contra vete-
rem rempublicam comparant. Quodſi majo-
res noſtri exiſtimaſſent, quemquam in tam
illuſtri imperio, & tam præclara populi Ro-
mani diſciplina, Bruti aut P. Rulli ſimilem
futurum, (hos enim nos duos adhuc vidi-
mus, qui hanc rempublicam Capuam totam
transferre vellent,) profecto nomen illius ur-
90 bis non reliquiſſent. Verum arbitrantur, Co-
rintho & Carthagini, etiamſi ſenatum & ma-
giſtratus ſuſtuliſſent, agrumque civibus ade-
miſſent, tamen non defore, qui illa reſtitue-
rent, atque qui ante omnia commutarent,
quam nos audire poſſemus: hic vero, in ocu-
lis ſenatus, populique Romani nihil poſſe exi-
ſtere, quod non ante exſtingui atque opprimi

poſſet, quam plane exortum ac natum eſſet.
Neque vero ea res fefellit homines, divina
mente & conſilio præditos. nam poſt Q. Ful-
vium, Q. Fabium conſules, quibus conſuli-
bus Capua devicta atque capta eſt, nihil eſt
in ea urbe contra hanc rempublicam, non
dico factum, ſed omnino excogitatum. Multa
poſtea bella geſta cum regibus, Philippo,
Antiocho, Perſa, Pſeudophilippo, Ariſtonico,
Mithridate, & ceteris: multa præterea bella
gravia Carthaginienſium, Corinthium, Nu-
mantinum: multæ in hac republica ſeditio-
nes domeſticæ, quas prætermitto: bella cum
ſociis, Fregellanum, Marſicum: quibus omni-
bus domeſticis, externiſque bellis Capua non
modo non obfuit, ſed opportuniſſimam ſe
nobis præbuit & ad bellum inſtruendum, &
ad exercitus ornandos, & tectis ac ſedibus
ſuis recipiendos. Homines non inerant in 91
urbe, qui malis concionibus, turbulentis ſe-
natuſconſultis, iniquis imperiis rempublicam
miſcerent, & rerum novarum cauſam ali-
quam quærerent. Neque enim concionandi
poteſtas erat cuiquam, nec conſilii capiundi
publici: non gloriæ cupiditate efferebantur,
propterea quod, ubi honos publice non eſt,
ibi gloriæ cupiditas eſſe non poteſt: non con-

tentione, non ambitione diſcordes. nihil enim
ſupererat, de quo certarent: nihil, quod con-
tra peterent: nihil, ubi diffiderent. Itaque
illam Campanam arrogantiam, atque intole-
randam ferociam, ratione & conſilio majo-
res noſtri ad inertiſſimum & deſidioſiſſimum
otium perduxerunt. Sic & crudelitatis infa-
miam effugerunt, quod urbem ex Italia pul-
cherrimam non ſuſtulerunt, & multum in
poſterum providerunt, quod, nervis urbis
omnibus exſectis, urbem ipſam ſolutam ac
34 debilitatam reliquerunt. Hæc conſilia ma-
92 jorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehenden-
da, & P. Rullo viſa ſunt: neque te, P. Rulle,
omina illa M. Bruti atque auſpicia, a ſimili
furore deterrent. Nam & ipſe, qui deduxit,
& qui magiſtratum Capuæ, ea lege creati,
ceperunt, & qui aliquam partem illius de-
ductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes
acerbiſſimas impiorum pœnas pertulerunt. Et
quoniam Bruti atque temporis illius feci men-
tionem, commemorabo id, quod egomet vi-
di, cum veniſſem Capuam, coloniam dedu-
ctum L. Conſidio & Sext. Saltio (quemadmo-
dum ipſi loquebantur) prætoribus; ut intel-
ligatis, quantam locus ipſe afferat ſuperbiam;
quæ paucis diebus, quibus illo colonia de-

ducta fuit, perſpici atque intelligi potuit. Nam primum, id quod dixi, cum ceteris in 93
coloniis duumviri appellentur, hi ſe prætores appellari volebant. Quibus primus annus hanc cupiditatem attuliſſet, nonne arbitramini, paucis annis fuiſſe conſulum nomen appetituros? Deinde anteibant lictores, non cum bacillis, ſed, ut hic prætoribus anteeunt, cum faſcibus duobus. Erant hoſtiæ majores in foro conſtitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, ſicut a nobis conſulibus, de conſilii ſententia probatæ, ad præconem & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conſcripti vocabantur. Jam vero vultum Conſidii videre, ferendum vix erat. Quem hominem vegrandi macie torridum, Romæ contemtum atque abjectum videbamus, hunc Capuæ Campano ſupercilio ac regio ſpiritu cum videremus, Magios, Bloſſios mihi videbar illos videre, ac Jubellios. Jam vero qui 94
metus erat tunicatorum illorum? & in Albana & Seplaſia, quæ concurſatio percontantium, quid prætor edixiſſet? ubi cœnaret? quid enunciaſſet? Nos autem, hinc Roma qui veneramus, jam non hoſpites, ſed peregrini atque advenæ nominabamur. Hæc qui 35
95 proſpexerint, majores noſtros dico, Quirites,

non eos in deorum immortalium numero venerandos a nobis & colendos putatis? Quid enim viderunt? hoc, quod nunc vos, quæſo, perſpicite, atque cognoſcite. Non ingenerantur hominibus mores tam a ſtirpe generis ac ſeminis, quam ex iis rebus, quæ ab ipſa natura loci, & a vitæ conſuetudine ſuppeditantur, quibus alimur & vivimus. Carthaginienſes, fraudulenti & mendaces, non genere, ſed natura loci, quod, propter portus ſuos, multis & variis mercatorum & advenarum ſermonibus, ad ſtudium fallendi, ſtudio quæſtus vocabantur. Ligures, montani, duri atque agreſtes. docuit ager ipſe, nihil ferendo, niſi multa cultura & magno labore quæſitum. Campani, ſemper ſuperbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nata ſunt: arrogantia, quæ a majoribus noſtris alterum Capua conſulem poſtulavit: deinde ea luxuries, quæ ipſum Hannibalem, armis etiam tum invictum, voluptate vicit.
96 Huc iſti decemviri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, ſex pontifices conſtituerint: quos illorum animos,

quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam, in montibus poſitam & convallibus, cœnaculis ſublatam atque ſuſpenſam, non optimis viis, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua, planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebunt atque contemnent; agros vero, Vaticanum, & Pupiniam, cum ſuis opimis atque uberibus campis conferendos ſcilicet putabunt. Oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac, per riſum ac per jocum, contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle Lanuvium, Ariciam, Tuſculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompejis, Nu-
ceria comparabunt. Quibus illi rebus elati 97
& inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe, ſi paullum aſſumſerint vetuſtatis ac roboris, non continebuntur: progredientur longius, efferentur. Singularis homo, privatus, niſi magna ſapientia præditus, vix facile ſeſe regionibus officii, magnis in fortunis & copiis, continet; nedum iſti, ab Rullo & Rulli ſimilibus conquiſiti atque electi coloni, Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ collocati, non ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris & flagitii. immo vero etiam hoc magis, quam illi veteres, germanique

Campani, quod in vetere fortuna illos natos & educatos, nimiæ tamen rerum omnium copiæ depravabant; hi ex ſumma egeſtate, in eandem rerum abundantiam traducti, non ſolum copia, verum etiam inſolentia commovebuntur.

36 Hæc tu, P. Rulle, M. Bruti ſceleris ve-
98 ſtigia, quam monumenta majorum ſapientiæ ſequi maluiſti: hæc tu cum iſtis tuis actoribus excogitaſti, ut vetera vectigalia venderetis, & expleretis nova: ut urbi Capuam ad certamen dignitatis opponeretis: ut ſub veſtrum jus, juriſdictionem, poteſtatem, urbes, nationes, provincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem ſubjungeretis: ut, cum omnem pecuniam ex ærario exhauſiſſetis, ex vectigalibus redegiſſetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus noſtris coëgiſſetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum veſtrum penderent: ut iidem partim invidioſos agros a Sullanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes, a veſtris neceſſariis, a vobiſmetipſis emtos, quanti velletis, populo Romano induceretis: ut omnia municipia, coloniaſque Italiæ novis colonis occuparetis: ut quibuſcumque in locis vobis videretur, ac quam multis videre-

tur,

tur, colonias collocaretis: ut omnem rem- 99
publicam veſtris militibus, veſtris urbibus, veſtris præſidiis cingeretis, atque oppreſſam teneretis: ut ipſum Cn. Pompejum, cujus præſidio ſæpiſſime populus Romanus contra acerrimos hoſtes & contra improbiſſimos cives victor exſtitit, proſcribere, atque horum conſpectu privare poſſetis: ut nihil auro & argento violari, nihil numero & ſuffragiis declarari, nihil vi ac manu perfringi poſſet, quod non vos oppreſſum atque ereptum teneretis: ut volitaretis interea per gentes, per regna omnia, cum imperio ſummo, cum judicio infinito, cum omni pecunia: ut veniretis in caſtra Cn. Pompeji, atque ipſa caſtra, ſi commodum vobis eſſet, venderetis: ut interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu judiciorum, ſine periculo, petere poſſetis: ut nemo ad populum Romanum vos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non conſul coërcere, non tribunus plebis retinere poſſet.

Hæc ego vos concupiiſſe pro veſtra ſtulti- 100
tia atque intemperantia non miror: ſperaſſe, me conſule, aſſequi poſſe, demiror. Nam cum omnium conſulum gravis in republica cuſtodienda cura ac diligentia debet eſſe, tum

eorum maxime, qui non in cunabulis, ſed in campo ſunt conſules facti. Nulli populo Romano pro me majores mei ſpoponderunt: mihi creditum eſt: a me petere, quod debeo, me ipſum appellare debetis. Quemadmodum, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt; ſic, ſi quid deliquero, nullæ ſunt imagines, quæ
37 me a vobis deprecentur. Quare, modo ut vita ſuppetat: quamquam ego ſum is, qui eam poſſim ab iſtorum ſcelere, inſidiiſque defendere: polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide: rempublicam vigilanti homini, non timido; diligenti, non ignavo commiſiſtis.
101 Ego is conſul, qui concionem metuam? qui tribunum plebis perhorreſcam? qui ſæpe & ſine cauſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi tribunus plebis duci juſſiſſet? Ego nondum veſtris armis armatus, inſignibuſque ampliſſimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi, vobiſque auctoribus improbitati hominis reſiſtere: nunc verear, ne respublica, tantis munita præſidijs, ab iſtis vinci, aut opprimi poſſit? Si antea timuiſſem, hac concione, hoc populo, certe non vererer. Quis enim umquam tam ſecunda con-

cione legem agrariam ſuaſit, quam ego diſſuaſi? ſi hoc diſſuadere eſt, ac non diſturbare ac pervertere. Ex quo intelligi, Qui- 102
rites, poteſt, nihil eſſe tam populare, quam id, quod ego vobis in hunc annum conſul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. Quæ nobis deſignatis timebatis, ea ne accidere poſſent, conſilio meo ac ratione proviſa ſunt. Non modo vos eritis in otio, qui ſemper eſſe volueritis, verum etiam iſtos, quibus otioſi negotium faceſſimus, otioſiſſimos reddam. Etenim illis honores, poteſtates, divitiæ, ex tumultu atque ex diſſenſionibus civium comparari ſolent: vos, quorum gratia in ſuffragiis conſiſtit, libertas in legibus, honos in judiciis & æquitate magiſtratus, & res familiares in pace, omni ratione otium tenere debetis. Nam, ſi ii, qui pro- 103
pter deſidiam in otio vivunt, tamen in ſua turpi inertia capiunt voluptatem: ſub ipſo otio, quo vos fortunam regitis, ſi hunc ſtatum, quem habetis, eſſe meliorem non ignoratis, non ut quæſitum, ſed vita partum otium tenueritis. Quod ego & concordia, quam mihi conſtitui cum collega, invitiſſimis iis hominibus, quos in conſulatu inimicos eſſe & animis & corporis actibus pro-

vidi: omnibus proſpexi ſane, & revocavi. idem tribunis plebis denuntiavi, ne quid turbulenti, me conſule, conflarent. Summum & firmiſſimum eſt illud communibus fortunis præſidium, Quirites, ut, quales vos hodierno die maxima concione mihi pro ſalute veſtra præbuiſtis, tales reliquis temporibus reipublicæ præbeatis. Pro certo polliceor hoc vobis, atque confirmo, me eſſe perfecturum, ut jam tandem illi, qui honori inviderunt meo, tamen vos univerſos in conſule diligendo plurimum vidiſſe fateantur.

M. TVLLII CICERONIS

DE

LEGE AGRARIA,

CONTRA

P. SERVILIVM RVLLVM,

TRIBVNVM PLEBIS,

ORATIO III

AD POPVLVM.

ORDINE SEPTIMADECIMA.

Commodivs feciſſent tribuni plebis, Quirites, ſi, quæ apud vos de me detulerunt,[1] ea coram potius, me præſente, dixiſſent. Nam & æquitatem veſtræ diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & jus ſuæ poteſtatis retinuiſſent. ſed quoniam adhuc præſens certamen, contentionemque fugerunt: nunc, ſi videtur eis, in meam concionem prodeant, &, quo provocati a me venire no- I

2 luerunt, revocati ſaltem revertantur. Vide quoſdam, Quirites, ſtrepitu ſignificare neſci quid, & non eoſdem vultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc conciocionem mihi retuliſſe. Quare a vobis, qui nihil de me credidiſtis, ut eam voluntatem, quam ſemper habuiſtis erga me, retineatis, peto: a vobis autem, quos leviter immutatos eſſe ſentio, parvam exigui temporis uſuram bonæ de me opinionis poſtulo, ut eam, ſi, quæ dixero, vobis probaro, perpetuo retineatis; ſin aliter, hoc ipſo in loco depoſitam

3 atque abjectam relinquatis. Completi ſunt animi, aureſque veſtræ, Quirites, me gratificantem ſeptem tyrannis, ceteriſque Sullanarum aſſignationum poſſeſſoribus, agrariæ legi & commodis veſtris obſiſtere. Hæc ſi qui crediderunt, illud prius crediderint neceſſe eſt, hac lege agraria, quæ promulgata ſit, adimi Sullanos agros, vobiſque dividi, aut denique minui privatorum poſſeſſiones, ut in eas vos deducamini. Si oſtendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Sullanis agris, ſed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentiſſime confirmari atque ſanciri: ſi doceo, agris his, qui a Sulla ſunt dati, ſic diligenter Rullum ſua lege conſulere, ut fa-

cile appareat, eam legem, non a veſtrorum commodorum patrono, ſed a Valgii genero eſſe conſcriptam: num quid eſt cauſæ, Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentem uſus eſt, non ſolum meam, ſed etiam veſtram diligentiam, prudentiamque deſpexerit?

Caput eſt legis XL, de quo ego conſulto, 2
Quirites, neque apud vos ante feci mentio- 4
nem, ne aut refricare obductam jam reipublicæ cicatricem viderer, aut aliquid, alieniſſimo tempore, novæ diſſenſionis commovere. Neque vero nunc ideo diſputabo, quod hunc ſtatum reipublicæ non magnopere defendendum putem; præſertim, qui otii & concordiæ patronum me in hunc annum reipublicæ profeſſus ſim: ſed ut doceam Rullum, poſthac in his ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe & de ſuis factis taceri velit.
Omnium legum iniquiſſimam, diſſimillimam- 5
que legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus, interrex, de Sulla tulit, VT OMNIA, QVAECVMQVE ILLE FECISSET, ESSENT RATA. Nam cum ceteris in civitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes exſtinguantur atque tollantur; hic reipublicæ tyrannum lege conſtituit. Eſt invidioſa lex,

ſicut dixi: verumtamen habet excuſationem. non enim videtur hominis lex eſſe, ſed temporis.
6 Quid, ſi eſt hæc multo impudentior? Nam Valeria lege, Corneliiſque legibus eripitur, cum datur: conjungitur impudens gratificatio cum acerba injuria: ſed tamen habet in illis legibus ſpem nonnullam ille, cui ademtus eſt; aliquem ſcrupulum, cui datus eſt. Rulli cautio eſt hæc, QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM, CONSVLES. Quam procul a ſuſpicione fugit, quod eos conſules, qui adverſarii Sullæ maxime fuerunt, potiſſimum nominavit? Si enim Sullam dictatorem nominaſſet; perſpicuum fore & invidioſum arbitratus eſt. Sed quem veſtrûm tam tardo ingenio fore putavit, cui poſt eos conſules, Sullam dictatorem fuiſſe, in mentem venire non poſſet?
7 Quid ergo ait Marianus tribunus plebis, qui nos Sullanos in invidiam rapit? QVAE POST MARIVM ET CARBONEM, CONSVLES, AGRI, AEDIFICIA, LACVS, STAGNA, LOCA, POSSESSIONES, (cœlum & mare prætermiſit, cetera complexus eſt,) PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. A quo, Rulle? Poſt Marium & Car-

bonem conſules quis aſſignavit? quis dedit?
quis conceſſit, præter Sullam? EA OMNIA
EO JVRE SINT. Quo jure? labefactat
videlicet neſcio quid. nimium acer, nimium
vehemens tribunus plebis Sullana reſcindit.
VT QVAE OPTIMO JVRE PRIVATA
SINT. Etiamne meliore, quam paterna &
avita? meliore. At hoc Valeria lex non di- 8
cit: Corneliæ leges non ſanciunt: Sulla ipſe
non poſtulat. Si iſti agri partem aliquam
juris, aliquam ſimilitudinem propriæ poſſeſ-
ſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt;
nemo eſt tam imprudens iſtorum, quin agi
ſecum præclare arbitretur. Tu vero, Rulle,
quid quæris? quod habent, ut habeant?
quis vetat? ut privatum? At ita latum eſt,
ut melior tui ſoceri fundus Irpinus ſit, ſive
ager Irpinus, (totum enim poſſidet) quam
meus paternus, avituſque fundus Arpinas.
Id enim caves. Optimo enim jure ea ſunt 9
profecto prædia, quæ optima conditione ſunt.
Libera, meliore jure ſunt, quam ſerva. ca-
pite hoc omnia, quæ ſerviebant, non ſer-
vient. Soluta meliore in cauſa ſunt, quam
obligata: eodem capite obligata omnia, ſi
modo Sullana ſunt, liberabuntur. Immunia

commodiorè conditione ſint, quam illa, quæ penſitant. ego Tuſculanis pro aqua Crabra vectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: ſi a Sulla mihi datus eſſet, Rulli lege
3 non penderem. Video vos, Quirites, ſicuti
10 res ipſa cogit, commoveri vel legis, vel orationis impudentia: legis, quæ jus melius Sullanis prædiis conſtituat, quam paternis; orationis, quæ ejuſmodi cauſa inſimulare quemquam audeat, rationes Sullæ nimium vehementer defendere. At ſi illa ſolum ſanciret, quæ a Sulla eſſent data, tacerem: modo ipſe ſe Sullanum eſſe confiteretur. ſed non modo illis cavet, verum etiam aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui a me Sullanas poſſeſſiones defendi criminatur, non eas ſolum ſancit, verum ipſe novas aſſignationes inſtituit, & repentinus Sul-
11 la nobis exoritur. Nam attendite, quantas conceſſiones agrorum hic noſter objurgator uno verbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. Patior. audio. quid deinde? POSSESSA. Hæc tribunus plebis promulgare auſus eſt, ut, quod quiſque poſt Marium & Carbonem conſules poſſidet, id eo jure teneret, quo

qui optimo privatum? etiamne ſi vi ejecit? etiamne ſi clam, ſi precario venit in poſſeſſionem? Ergo hac lege jus civile, cauſæ poſſeſſionum, prætorum interdicta tollentur. Non mediocris res, neque parvum ſub hoc 12
verbo furtum, Quirites, latet. Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam aſſignati, neque venditi, qui a paucis hominibus impudentiſſime poſſidentur. his cavet, hos defendit, hos privatos facit: hos, inquam, agros, quos Sulla nemini dedit, Rullus non vobis aſſignare vult, ſed eis condonare, qui poſſident. Cauſam quæro, cur ea, quæ majores vobis in Italia, Sicilia, duabus Hiſpaniis, Macedonia, Aſia, quæſiverunt, venire patiamini, cum ea, quæ veſtra ſunt, condonari poſſeſſoribus eadem lege videatis. Jam, totam legem, intelligetis, 13
cum ad paucorum dominationem ſcripta ſit, tum ad Sullanæ aſſignationis rationes eſſe accommodatiſſimam. Nam ſocer hujus, vir multum bonus eſt: neque ego nunc de illius bonitate, ſed de generi impudentia diſputo. Ille enim, quod habet, retinere vult, neque ſe Sullanum eſſe diſſimulat. hic, ut ipſe ha- 4
beat, quod non habet, quæ dubia ſunt, per

vos ſancire vult: &, cum plus appetat, quam ipſe Sulla; quibus ego rebus reſiſto,
14 Sullanas res defendere criminor. Habet agros nonnullos, inquit, ſocer meus deſertos atque longinquos; vendet eos mea lege, quanti volet. habet incertos, ac nullo jure poſſeſſos; confirmabuntur optimo jure. habet publicos; reddam privatos. denique eos fundos, quos in agro Caſinati optimos & fructuoſiſſimos continuavit, cum uſque eo vicinos proſcriberet, quoad oculis conformando ex multis præſidiis unam fundi regionem, formamque perficeret: quos nunc cum aliquo metu tenet, ſine ulla cura poſſidebit.

15 Et quoniam, qua de cauſa & quorum cauſa ille hoc promulgavit, oſtendi; doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cum agrariæ legi reſiſto. Silvam Scantiam vendis. reſpublica poſſidet: defendo. Campanum agrum dividis: vos eſtis in poſſeſſione: non cedo, Deinde Italiæ, Siciliæ, ceterarumque provinciarum poſſeſſiones, venales ac proſcriptas hac lege video: veſtra ſunt prædia, veſtræ poſſeſſiones. reſiſtam atque repugnabo; neque patiar, a quoquam popu-

lum Romanum de ſuis poſſeſſionibus, me
conſule, demoveri: præſertim cum vobis ni-
hil quæratur. Hoc enim vos in errore verſari 16
diutius non oportet. Num quis veſtrûm ad
vim, ad facinus, ad cædem accommodatus eſt?
nemo. Atqui ei generi hominum, mihi cre-
dite, Campanus ager, & præclara illa Capua
ſervatur: exercitus contra vos, contra liber-
tatem veſtram, contra Cn. Pompejum con-
ſtituitur: contra hanc urbem, Capua: con-
tra vos, manus hominum audaciſſimorum:
contra Cn. Pompejum, decem duces compa-
rantur. Veniant coram, &, quoniam me in
veſtram concionem, vobis flagitantibus, con-
vocaverunt, differant.

M. TVLLII CICERONIS
PRO
C. RABIRIO,
PERDVELLIONIS REO,
AD
QVIRITES
ORATIO, OCTAVADECIMA.

1 Etsi, Quirites, non eſt meæ conſuetudi-
1 nis, initio dicendi rationem reddere, qua de
cauſa quemque defendam, propterea, quod
cum omnibus civibus in eorum periculis ſem-
per ſatis juſtam mihi cauſam neceſſitudinis
eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis,
famæ, fortunarumque omnium C. Rabirii,
proponenda ratio videtur eſſe officii mei;
propterea quod, quæ juſtiſſima mihi cauſa
ad hunc defendendum eſſe viſa eſt, eadem
2 vobis ad abſolvendum debet videri. Nam
me cum amicitiæ vetuſtas, tum dignitas ho-
minis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ

perpetua conſuetudo, ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata: tum vero, ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus reipublicæ, conſulare officium, conſulatus denique ipſe, mihi una vobiſcum cum ſalute reipublicæ commendatus, coëgit. Non enim C. Rabirium culpa delicti, non invidia vitæ, non denique veteres, juſtæ, graveſque inimicitiæ civium, in diſcrimen capitis vocaverunt: ſed ut illud ſummum auxilium majeſtatis atque imperii, quod nobis a majoribus eſt traditum, de republica tolleretur: ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra peſtem ac perniciem civitatis valeret; idcirco [in his rebus evertendis] unius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitudoque tentata eſt. Quamobrem, 3
ſi eſt boni conſulis, cum cuncta auxilia reipublicæ labefactari, convellique videat, ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſque communibus, implorare civium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere; eſt etiam bonorum & fortium civium, quales vos omnibus reipublicæ temporibus exſtitiſtis, intercludere omnes ſeditionum vias, munire præſidia reipublicæ, ſummum in conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſi-

lium, putare: ea qui ſecutus ſit, laude potius & honore, quam pœna & ſupplicio di-
4 gnum judicare. Quamobrem labor in hoc defendendo, præcipue meus eſt: ſtudium vero conſervandi hominis, commune mihi
2 vobiſcum eſſe debebit. Sic enim exiſtimare
5 debetis, Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam majorem, magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam, neque a tribuno plebis ſuſceptam, neque a conſule defenſam, neque ad populum Romanum eſſe delatam. Agitur enim nihil aliud in hac cauſa, Quirites, quam ut nullum ſit poſthac in republica publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem & audaciam: nullum extremis reipublicæ temporibus perfugium & præſidium ſalutis. Quæ cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumque omnium fieri neceſſe eſt, ab Jove Optimo Maximo, ceteriſque diis deabuſque immortalibus, quorum ope & auxilio multo magis hæc reſpublica, quam ratione hominum & conſilio gubernatur, pacem ac veniam peto; precorque ab iis, ut hodiernum diem & ad hujus ſalutem conſervandam, & ad rempublicam conſtituendam, illuxiſſe patiantur.

Deinde

Deinde vos, Quirites, quorum poteſtas pro-
xime ad deorum immortalium numen acce-
dit, oro atque obſecro, quoniam uno tem-
pore vita C. Rabirii, hominis miſerrimi at-
que innocentiſſimi, & ſalus reipublicæ, ve-
ſtris manibus, ſuffragiiſque permittitur, ad-
hibeatis in hominis fortunis miſericordiam,
in reipublicæ ſalute ſapientiam, quam ſoletis.

Nunc, quoniam, T. Labiene, diligentiæ 6
meæ temporis anguſtiis obſtitiſti, meque ex
comparato & conſtituto ſpatio defenſionis, in
ſemihoræ curriculum coëgiſti, parebitur, &,
quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris conditio-
ni, &, quod miſerrimum, inimici poteſtati.
Quamquam in hac præſcriptione ſemihoræ
patroni mihi partes reliquiſti; conſulis ade-
miſti: propterea, quod ad defendendum pro-
pemodum ſatis erit hoc mihi temporis, ad
conquerendum parum. niſi forte de locis re- 7
ligioſis ac de lucis, quos ab hoc violatos eſſe
dixiſti, pluribus verbis tibi reſpondendum
putas: quo in crimine nihil eſt umquam abs
te dictum, niſi a C. Macro objectum eſſe cri-
men id C. Rabirio. In quo ego demiror,
meminiſſe te, quid objecerit C. Rabirio Ma-
cer inimicus; oblitum eſſe, quid æqui & ju-
rati judices judicarint. An de peculatu facto, 3

8 an de tabulario incenſo, longa oratio eſt exprimenda? quo in crimine propinquus C. Rabirii judicio clariſſimo C Curius, pro virtute ſua, eſt honeſtiſſime liberatus: ipſe vero Rabirius non modo in judicium horum criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem verbo eſt umquam vocatus. An de ſororis filio diligentius reſpondendum eſt? quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cum ad judicii moram familiaris funeris excuſatio quæreretur. Quid enim eſt tam veriſimile, quam cariorem huic ſororis maritum, quam ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut alter vita crudeliſſime privaretur, cum alteri ad prolationem judicii biduum quæreretur? An de ſervis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de civibus Romanis contra legem Porciam verberatis aut necatis plura dicenda ſunt, cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Apuliæ, ſingulari voluntate Campaniæ vicinitatis ornetur? cumque ad ejus propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſæ concurrerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quam ipſius vicinitatis nomen ac termini poſtulabant? Nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione perſcriptum,

hunc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ peper-
ciſſe? Quin etiam ſuſpicor, eo mihi ſemiho- 9
ram a Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura
de pudicitia dicerem. Ergo ad hæc crimina,
quæ patroni diligentiam deſiderant, intelli-
gis mihi ſemihoram iſtam nimium longam
fuiſſe.

Illam alteram partem de nece Saturnini,
nimis exiguam atque anguſtam eſſe voluiſti:
quæ non oratoris ingenium, ſed conſulis au-
xilium implorat & flagitat. Nam de per- 10
duellionis judicio, quod a me ſublatum eſſe
criminari ſoles, meum crimen eſt, non Ra-
birii. Quod utinam, Quirites, ego id aut
primus, aut ſolus ex hac republica ſuſtuliſ-
ſem! utinam quod ille crimen eſſe vult, pro-
prium teſtimonium meæ laudis eſſet! Quid
enim optari poteſt, quod ego mallem, quam
me in conſulatu meo carnificem de foro, cru-
cem de campo ſuſtuliſſe? Sed iſta laus pri-
mum eſt majorum noſtrorum, Quirites, qui,
expulſis regibus, nullum in libero populo
veſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt: de-
inde multorum virorum fortium, qui veſtram
libertatem non acerbitate ſuppliciorum infe-
ſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe vo-
luerunt. Quamobrem uter noſtrûm tandem, 4

11 Labiene, popularis eſt? tune, qui civibus Romanis in concione ipſa carnificem, qui vincla adhiberi putas oportere: qui in campo Martio, comitiis centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad civium ſupplicium defigi & conſtitui jubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis veto? qui expiandum forum populi Romani ab aliis nefarii ſceleris veſtigiis eſſe dico? qui caſtam concionem, ſanctum campum, inviolatum corpus omnium civium Romanorum, integrum jus libertatis defendo ſervari oportere?
12 Popularis vero tribunus plebis, cuſtos defenſorque juris & libertatis. Porcia lex virgas ab omnium civium Romanorum corpore amovit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem civium lictori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite civium Romanorum injuſſu veſtro judicaretur: hic popularis a duumviris, injuſſu veſtro, non judicari de cive Romano, ſed indicta cauſa civem Romanum capitis condemnari coëgit.
13 Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cujuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſuppliciis inuſitatis, ſed etiam verbo-

rum inaudita crudelitate, violare libertatem
hujus populi, tentare manſuetudinem, com-
mutare diſciplinam conatus es? Namque hæc
tua, quæ te hominem clementem, popula-
remque delectant, I LICTOR, COLLIGA
MANVS: non modo hujus libertatis, man-
ſuetudiniſque non ſunt, ſed ne Romuli qui-
dem, aut Numæ Pompilii: Tarquinii, ſu-
perbiſſimi atque crudeliſſimi regis, iſta ſunt
cruciatus carmina: quæ tu, homo lenis ac
popularis, libentiſſime commemoras, CA-
PVT OBNVBITO, ARBORI INFELICI
SVSPENDITO. Quæ verba, Quirites,
jampridem in hac republica non ſolum tene-
bris vetuſtatis, verum etiam luce libertatis
oppreſſa ſunt. An vero, ſi actio iſta popula- 5
ris eſſet, &, ſi ullam partem æquitatis ha- 14
beret aut juris, C. Gracchus eam reliquiſſet?
Scilicet tibi graviorem dolorem patrui tui
mors attulit, quam C. Graccho fratris: &
tibi acerbior ejus patrui mors eſt, quem
numquam vidiſti, quam illi ejus fratris, qui-
cum concordiſſime vixerat: & ſimilis viri tu
ulciſceris patrui mortem, atque ille perſe-
queretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere vo-
luiſſet: & par deſiderium ſui reliquit apud
populum Romanum Labienus iſte, patruus

veſter, quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat? An pietas tua major, quam Gracchi? an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ, ſi in illo minima fuiſſent, tamen præ tuis facultatibus
15 maxima putarentur. Cum vero his rebus omnibus C. Gracchus omnes vicerit, quantum intervallum tandem inter te atque illum interjectum putas? Sed moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex conſiſteret: quem non modo foro, ſed etiam cœlo hoc ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque urbis domicilio carere voluerunt. Hic ſe popularem dicere audet, me alienum a commodis veſtris: cum iſte omnes & ſuppliciorum & verborum acerbitates, non ex memoria veſtra ac patrum veſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentariis conquiſierit: ego omnibus meis opibus, omnibus conſiliis, omnibus dictis atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati? Niſi forte hanc conditionem vobis eſſe vultis, quam ſervi, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre
16 nullo modo poſſent. Miſera eſt ignominia judiciorum publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exſilium; ſed tamen in omni

calamitate retinetur aliquod veſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in libertate morimur. carnifex vero, & obductio capitis, & nomen ipſum crucis, abſit non modo a corpore civium Romanorum, ſed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum, non ſolum eventus atque perpeſſio, ſed etiam conditio, exſpectatio, mentio ipſa denique, indigna cive Romano atque homine libero eſt. An vero ſervos noſtros horum ſuppliciorum omnium metu, dominorum benignitas una vindicta liberabit: nos a verberibus, ab unco, a crucis denique terrore, neque res geſtæ, neque acta ætas, neque noſtri honores vindicabunt? Quamob- 17
rem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, ſed regia, meo conſilio, virtute, auctoritate eſſe depulſum. Qua tu in actione quamquam omnia exempla majorum, omnes leges, omnem auctoritatem ſenatus, omnes religiones, atque auſpiciorum publica jura neglexiſti; tamen a me hæc, in hoc tam exiguo meo tempore, non audies. liberum tempus nobis dabitur ad iſtam diſceptationem.

Nunc de Saturnini crimine, ac de clariſſi- 18

6 mi patrui tui morte dicemus. Arguis, occi-
ſum eſſe a C. Rabirio, L. Saturninum: & id
C. Rabirius multorum teſtimoniis, Q. Hor-
tenſio copioſiſſime defendente, antea falſum
eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet inte-
grum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem,
confiterer. Utinam hanc mihi facultatem
cauſa concederet, ut poſſem hoc prædicare,
C. Rabirii manu, L. Saturninum, hoſtem po-
puli Romani, interfectum! — Nihil me cla-
mor iſte commovet, ſed conſolatur, cum in-
dicat eſſe quoſdam cives imperitos, ſed non
multos. numquam, mihi credite, populus
Romanus hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet,
ſi veſtro clamore perturbatum iri arbitrare-
tur. Quanto jam levior eſt acclamatio! quin
continetis vocem, indicem ſtultitiæ veſtræ,
19 teſtem paucitatis. — Libenter, inquam, con-
fiterer, ſi vere poſſem, aut etiam, ſi mihi
eſſet integrum, C. Rabirii manu L. Saturni-
num eſſe occiſum; & id facinus pulcherri-
mum eſſe arbitrarer: ſed, quoniam id facere
non poſſum, confitebor id, quod ad laudem
minus valebit, ad crimen non minus. Con-
fiteor, interficiendi Saturnini cauſa, C. Rabi-
rium arma cepiſſe. Quid eſt, Labiene? quam
a me graviorem confeſſionem, aut quod in

hunc majus crimen exſpectas? Niſi vero intereſſe aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo occidendi hominis cauſa fuit. Si interfici Saturninum nefas fuit; arma ſumta eſſe contra Saturninum ſine ſcelere non poſſunt. ſi arma jure ſumta concedis; interfectum jure concedas neceſſe eſt.

Paucula quaedam deeſſe videntur.

Fit ſenatus conſultum, ut C. Marius, L. 7
Valerius, conſules, adhiberent tribunos ple- 20
bis & prætores, quos eis videretur; operamque darent, ut imperium populi Romani, majeſtaſque conſervaretur. Adhibent omnes tribunos plebis præter Saturninum, omnes prætores præter Glauciam: qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, arma capere & ſe ſequi jubent. Parent omnes. ex ædificiis, armamentariisque publicis arma populo Romano, C. Mario conſule diſtribuente, dantur. Hic jam, ut omittam cetera, de te ipſo, Labiene, quæro: cum Saturninus Capitolium teneret armatus, eſſet una C. Glaucia, C. Saufejus, etiam ille ex compedibus atque ergaſtulo Gracchus: addam (quoniam ita vis) eodem Q. Labienum, patruum tuum: in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus, conſules, poſt

cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem
etiam vos ipſi, qui hos patres conſcriptos,
qui nunc ſunt, in invidiam vocatis, quo fa-
cilius de hoc ſenatu detrahere poſſitis, lau-
dare conſueviſtis: cum equeſter ordo; at
quorum equitum, dii immortales! patrum
noſtrorum, atque ejus ætatis, quæ tum ma-
gnam partem reipublicæ atque omnem digni-
tatem judiciorum tenebat: cum omnes omni-
um ordinum homines, qui in ſalute reipubli-
cæ ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitraban-
tur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio
21 faciendum fuit? De te ipſo, inquam, Labie-
ne, quæro: cum ad arma conſules ex ſena-
tusconſulto vocaviſſent: cum armatus M.
Aemilius, princeps ſenatus, in comitio con-
ſtitiſſet; qui, cum ingredi vix poſſet, non ad
inſequendum ſibi tarditatem pedum, ſed ad
fugiendum impedimento fore putabat: cum
denique Q. Scævola, confectus ſenectute,
præpeditus morbo, mancus, & membris omni-
bus captus ac debilis, haſtili nixus, & animi
vim, & infirmitatem corporis oſtenderet: cum
L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Ru-
tilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omneſque,
qui tum erant, conſulares, pro ſalute com-
muni arma cepiſſent: cum omnes prætores,

cuncta nobilitas ac juventus accurreret, Cn.
& L. Domitii, L. Craſſus, Q. Mucius, C. Clau-
dius, M. Druſus: cum omnes Octavii, Metelli,
Julii, Caſſii, Catones, Pompeji: cum L. Phi-
lippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D.
Brutus, cum hic ipſe P. Servilius, quo tu
imperatore, Labiene, meruiſti: cum hic Q.
Catulus, admodum tum adoleſcens, cum hic
C. Curio, cum denique omnes clariſſimi viri
cum conſulibus eſſent: quid tandem C. Ra-
birium facere convenit? utrum incluſum at-
que abditum latere in occulto, atque igna-
viam ſuam tenebrarum ac parietum cuſtodiis
tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi
ſe cum tuo patruo, & ceteris, ad mortem,
propter vitæ turpitudinem, confugientibus,
congregare? an cum Mario, Scauro, Catulo,
Metello, Scævola, cum bonis denique omni-
bus coire, non modo ſalutis, verum etiam
periculi ſocietatem? Tu denique, Labiene, 8
quid faceres tali in re ac tempore? cum igna- 22
viæ ratio te in fugam atque in latebras im-
pelleret; improbitas & furor L. Saturnini in
Capitolium arceſſeret; conſules ad patriæ ſa-
lutem ac libertatem vocarent: quam tandem
auctoritatem, quam vocem, cujus ſectam
ſequi, cujus imperio parere potiſſimum vel-

les? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid? pater quicum? quid? propinqui veſtri, equites Romani? quid? omnis præfectura, regio, vicinitas veſtra? quid? ager Picenus univerſus, utrum tribunicium furorem, an conſularem auctoritatem ſecutus eſt?
23 Equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem umquam adhuc de ſeſe eſſe confeſſum: nemo eſt, inquam, inventus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modò honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. At fuit veſter patruus. Fuerit: & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis vulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret. idcircone oportuit C. Rabirium deſciſcere a republica? non comparère in illa armata multitudine bonorum? conſulum voci
24 atque imperio non obedire? Atqui videmus, hæc in rerum natura tria fuiſſe: ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. Latere, mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris & ſceleris: virtus, & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat. Hoc tu igitur in crimen vocas, quod

cum iis fuerit C. Rabirius, quos amentiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet; turpiſſimus, ſi reliquiſſet? At C. Decianus, de quo tu ſæpe 9
commemoras, quia, cum hominem omnibus inſignem notis turpitudinis, P. Furium, accuſaret ſummo ſtudio bonorum omnium, queri eſt auſus in concione de morte Saturnini, condemnatus eſt: & Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi ſuæ, condemnatus eſt. Statuerunt equites Romani illo judicio, improbum civem eſſe, & non retinendum in civitate, qui hominis, hoſtilem in modum ſeditioſi, imagine aut mortem ejus honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoveret, aut ſuam ſignificaret imitandæ improbitatis voluntatem. Itaque 25
mihi mirum videtur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inveneris. nam Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet, inventus eſt nemo. Quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes: numquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita, peſtem atque exſilium Sex. Titio attuliſſet, in Roſtra atque in concionem attuliſſes, nec tuas umquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titii afflictam navem, & in quibus C. Deciani naufragium fortuna-

rum videres. Sed in his rebus omnibus im-
prudentia laberis. cauſam enim ſuſcepiſti
antiquiorem memoria tua: quæ cauſa ante
mortua eſt, quam tu natus eſſes: qua in cau-
ſa tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe
potuiſſes, eam cauſam in judicium vocas.
26 An non intelligis, primum quos homines &
quales viros mortuos ſummi ſceleris arguas?
deinde quot ex iis, qui vivunt, eodem cri-
mine in ſummum capitis periculum arceſſas?
Nam ſi C. Rabirius fraudem capitalem admi-
ſit, quod arma contra L. Saturninum tulit;
huic quidem afferet aliquam deprecationem
periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. vero
Catulum, patrem hujus, in quo ſumma ſa-
pientia, eximia virtus, ſingularis humanitas
fuit; M. Scaurum, illa gravitate, illo con-
ſilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Craſ-
ſum, M. Antonium, qui tum extra urbem
cum præſidio fuit; quorum in hac civitate,
longe maxima conſilia atque ingenia fuerunt:
ceteros pari dignitate præditos, cuſtodes gu-
bernatoreſque reipublicæ, quemadmodum
27 mortuos defendemus? Quid de illis hone-
ſtiſſimis viris atque optimis civibus, equiti-
bus Romanis, dicemus, qui tum una cum
ſenatu ſalutem reipublicæ defenderunt? quid

de tribunis ærariis, ceterorumque ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? Sed quid ego de 10
iis omnibus, qui conſulari imperio paruerunt, loquor? de ipſorum conſulum fama quid futurum eſt? L. Flaccum, hominem cum ſemper in republica, tum in magiſtratibus gerendis, in ſacerdotio cæremoniiſque, quibus præerat, diligentiſſimum, nefarii ſceleris ac parricidii mortuum condemnabimus? adjungemus ad hanc labem, ignominiamque mortis, etiam C. Marii nomen? C. Marium, quem vere patrem patriæ, parentem, inquam, veſtræ libertatis, atque hujuſce reipublicæ poſſumus dicere, ſceleris ac parricidii nefarii mortuum condemnabimus? Etenim, ſi C. 28
Rabirio, quod iit ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putavit: quod tandem excogitabitur in eum ſupplicium, qui vocavit? Ac, ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſæpiſſime dicitur: non eam C. Rabirius, ſed C. Marius dedit; idemque violavit, ſi in fide non ſtetit. Quæ fides, Labiene, qui potuit ſine ſenatuſconſulto dari? Adeone hoſpes hujuſce urbis, adeone ignarus es diſciplinæ, conſuetudiniſque noſtræ, ut hæc neſcias? ut peregrinari in aliena civita-

te, non in tua magiſtratum gerere videare? 29 Quid jam iſta C. Mario, inquit, nocere poſſunt, quoniam ſenſu & vita caret? Itane vero? tantis in laboribus C. Marius, periculisque vixiſſet, ſi nihil longius, quam vitæ termini poſtulabant, ſpe atque animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? At credo, cum innumerabiles hoſtium copias in Italia fudiſſet, atque obſidione rempublicam liberaſſet, omnia ſua ſecum una moritura arbitrabatur. Non eſt ita, Quirites: neque quiſquam noſtrûm in reipublicæ periculis cum laude ac virtute verſatur, quin ſpe poſteritatis, fructuque ducatur. Itaque cum multis aliis de cauſis virorum bonorum mentes divinæ mihi atque æternæ videntur eſſe, tum maxime, quod optimi & ſapientiſſimi cujuſque animus ita præſentit in poſterum, ut nihil, niſi ſempi-
30 ternum ſpectare videatur. Quapropter equidem & C. Marii, & ceterorum virorum ſapientiſſimorum ac fortiſſimorum civium, mentes, quæ mihi videntur ex hominum vita ad deorum religionem & ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria, non ſecus, ac pro patriis fanis atque delubris propugnandum putare: ac, ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent,

non

non minus ſtrenue caperem, quam illi pro
communi ſalute ceperunt. Etenim, Quiri-
tes, exiguum nobis vitæ curriculum natura
circumſcripſit, immenſum gloriæ. Quare, 11
ſi eos, qui jam de vita deceſſerunt, ornabi-
mus: juſtiorem nobis mortis conditionem re-
linquemus. Sed, ſi illos, Labiene, quos jam
videre non poſſumus, negligis: ne his qui-
dem, quos vides, conſuli putas oportere?
Neminem eſſe dico ex iis omnibus, qui illo 31
die Romæ fuerint, quem tu diem in judicium
vocas, pubeſque tum fuerit, quin arma ce-
perit, quin conſules ſecutus ſit. omnes ii,
quorum tu ex ætate conjecturam facere po-
tes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C.
Rabirii nomine, citantur. At occidit Satur-
ninum Rabirius. Utinam feciſſet! non ſup-
plicium deprecarer, ſed præmium poſtularem.
Etenim, ſi Scævæ, ſervo Q. Crotonis, qui
occidit L. Saturninum, libertas data eſt: quod
equiti Romano præmium dari par fuiſſet? &,
ſi C. Marius, quod fiſtulas, quibus aqua ſup-
peditabatur Jovis Optimi Maximi templis ac
ſedibus, præcidi imperarat, quod in clivo
Capitolino improborum civium . . .

Deſunt non pauca.

M. TVLLII CICERONIS CATILINARIAE QVATVOR.

ORATIO I

HABITA IN SENATU, ORDINE NONADECIMA.

I QVOVSQVE tandem abutere, Catilina,
I patientia noſtra? quamdiu etiam furor iſte tuus nos eludet? quem ad finem ſeſe effrenata jactabit audacia? nihilne te nocturnum præſidium Palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil concurſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora, vultuſque moverunt? patere tua conſilia non ſentis? conſtrictam jam omnium horum conſcientia teneri conjurationem tuam non vides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem

noſtrûm ignorare arbitraris? O tempora! 2
o mores! Senatus hæc intelligit; conſul videt: hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in ſenatum venit: fit publici conſilii particeps: notat & deſignat oculis ad cædem unumquemque noſtrûm. Nos autem, viri fortes, ſatisfacere reipublicæ videmur, ſi iſtius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, juſſu conſulis, jampridem oportebat: in te conferri peſtem iſtam, quam
tu in nos omnes jamdiu machinaris. An 3
vero vir ampliſſimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem ſtatum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam vero, orbem terræ cæde atque incendiis vaſtare cupientem, nos conſules perferemus? Nam illa nimis antiqua prætereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Melium, novis rebus ſtudentem, manu ſua occidit. Fuit, fuit iſta quondam in hac republica virtus, ut viri fortes acrioribus ſuppliciis civem pernicioſum, quam acerbiſſimum hoſtem coërcerent. Habemus ſenatuſconſultum in te, Catilina, vehemens & grave: non deeſt reipublicæ conſilium, neque auctoritas hujus ordinis: nos, nos, dico aperte, conſules de-
ſumus. *Decrevit* quondam ſenatus, ut L. 2

4 Opimius conſul videret, ne quid reſpublica detrimenti caperet. nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus, clariſſimo patre, avo, majoribus: occiſus eſt cum liberis M. Fulvius, conſularis. Simili ſenatuſconſulto, C. Mario & L. Valerio conſulibus, permiſſa eſt reſpublica. Num unum diem poſtea L. Saturninum, tribunum plebis, & C. Servilium prætorem, mors ac reipublicæ pœna remorata eſt? At nos viceſimum jam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. Habemus enim hujuſmodi ſenatuſconſultum, verumtamen incluſum in tabulis, tamquam gladium in vagina reconditum; quo ex ſenatuſconſulto confeſtim interfectum te eſſe, Catilina, convenit. Vivis: & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. Cupio, patres conſcripti, me eſſe clementem: cupio in tantis reipublicæ periculis me non diſſolutum videri; ſed jam me ipſe iner-
5 tiæ, nequitiæque condemno. Caſtra ſunt in Italia contra rempublicam in Etruriæ faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem imperatorem caſtrorum, ducemque hoſtium, intra mœnia, atque adeo in ſenatu videmus, inteſtinam aliquam

quotidie perniciem reipublicæ molientem. Si te jam, Catilina, comprehendi, ſi interfici juſſero; credo, erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius a me, quam quiſquam crudelius factum eſſe dicat. Verum ego hoc, quod jampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſa, nondum adducor, ut faciam. Tum denique interficiam te, cum jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui ſimilis inveniri poterit, qui id non jure factum eſſe fateatur. Quamdiu quiſquam erit, 6
qui te defendere audeat, vives: & vives ita, ut nunc vivis, multis meis & firmis præſidiis obſeſſus, ne commovere te contra rempublicam poſſis. Multorum te etiam oculi & aures non ſentientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur atque cuſtodient.

Etenim quid eſt, Catilina, quod jam am- 3
plius exſpectes, ſi neque nox tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem conjurationis tuæ poteſt? ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia? Muta jam iſtam mentem: mihi crede: obliviſcere cædis, atque incendiorum. teneris undique: luce ſunt clariora nobis tua conſilia omnia: quæ etiam mecum licet recognoſcas. Meminiſtine, me ante diem XII

Kalendas Novembr. dicere in ſenatu, certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet ante diem VI Kalendas Novembris, C. Manlium, audaciæ ſatellitem atque adminiſtrum tuæ? Num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id quod multo magis eſt admirandum, dies? Dixi ego idem in ſenatu, cædem te optimatum contuliſſe in ante diem V Kalendas Novembris, tum cum multi principes civitatis Roma non tam ſui conſervandi, quam tuorum conſiliorum reprimendorum cauſa profugerunt. Num infitiari potes, te illo ipſo die meis præſidiis, mea diligentia circumcluſum, commovere te contra rempublicam non potuiſſe, cum tu, diſceſſu ceterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus, cæde con-
8 tentum te eſſe dicebas? Quid? cum tute Præneſte Kalendis ipſis Novembris occupaturum nocturno impetu eſſe confideres; ſenſiſtine, illam coloniam meo juſſu, præſidiis, cuſtodiis, vigiliiſque eſſe munitam? Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo non audiam, ſed etiam non vi-
4 deam, planeque ſentiam. Recognoſcite tandem mecum noctem illam ſuperiorem. jam intelliges multo me vigilare acrius ad ſalu-

tem, quam te ad perniciem reipublicæ. Dico
te priori nocte veniſſe inter falcarios (non
agam obſcure) in M. Leccæ domum: conve-
niſſe eodem complures ejuſdem amentiæ,
ſceleriſque ſocios. Num negare audes? Quid 9
taces? convincam, ſi negas. video enim eſſe
hic in ſenatu quoſdam, qui tecum una fuere.
O dii immortales! ubinam gentium ſumus?
in qua urbe vivimus? quam rempublicam
habemus? Hic, hic ſunt, in noſtro numero,
patres conſcripti, in hoc orbis terræ ſanctiſ-
ſimo, graviſſimoque conſilio, qui de meo,
noſtrûmque omnium interitu, qui de hujus
urbis, atque adeo orbis terrarum exitio co-
gitent. Hoſce ego video conſul, & de re-
publica ſententiam rogo; &, quos ferro tru-
cidari oportebat, eos nondum voce vulnero.
Fuiſti igitur apud Leccam illa nocte, Catili-
na: diſtribuiſti partes Italiæ: ſtatuiſti quo
quemque proficiſci placeret: delegiſti, quos
Romæ relinqueres, quos tecum educeres:
deſcripſiſti urbis partes ad incendia: confir-
maſti, te ipſum jam eſſe exiturum: dixiſti
paululum tibi eſſe etiam tum moræ, quod
ego viverem. Reperti ſunt duo equites Ro-
mani, qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa
ipſa nocte paulo ante lucem me meo in le-

10 ctulo interfecturos pollicerentur. Hæc ego omnia, vix dum etiam cœtu veſtro dimiſſo, comperi: domum meam majoribus præſidiis munivi atque firmavi: excluſi eos, quos tu mane ad me ſalutatum miſeras, cum illi ipſi veniſſent; quos ego jam multis ac ſummis viris ad me id temporis venturos eſſe prædixeram.

5 Quæ cum ita ſint, Catilina, perge quo cœpiſti; egredere aliquando ex urbe; patent portæ; proficiſcere. nimium diu te imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant. educ tecum etiam omnes tuos: ſi minus, quàm plurimos. purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus interſit. nobiſcum verſari jam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſi-
11 nam. Magna diis immortalibus habenda eſt gratia, atque huic ipſi Jovi Statori, antiquiſſimo cuſtodi hujus urbis, quod hanc tam tætram, tam horribilem, tamque infeſtam reipublicæ peſtem toties jam effugimus. Non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma periclitanda reipublicæ. Quamdiu mihi, conſuli deſignato, Catilina, inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed privata diligentia defendi. Cum proximis comitiis conſularibus

me conſulem in campo, & competitores tuos interficere voluiſti, compreſſi tuos nefarios conatus amicorum præſidio & copiis, nullo tumultu publice concitato: denique, quotieſcumque me petiſti, per me tibi obſtiti; quamquam videbam, perniciem meam cum magna calamitate reipublicæ eſſe conjunctam. Nunc jam aperte rempublicam univerſam petis. Templa deorum immortalium, 12
tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam denique totam, ad exitium & vaſtitatem vocas.

Quare, quoniam id, quod primum atque hujus imperii, diſciplinæque majorum proprium eſt, facere nondum audeo: faciam id, quod eſt ad ſeveritatem lenius, & ad communem ſalutem utilius. Nam, ſi te interfici juſſero, reſidebit in republica reliqua conjuratorum manus. ſin tu (quod te jamdudum hortor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & pernicioſa ſentina [reipublicæ]. Quid eſt, Catilina? num dubitas 13
id, me imperante, facere, quod jam tua ſponte faciebas? Exire ex urbe conſul hoſtem jubet. interrogas me, num in exſilium? non jubeo; ſed ſi me conſulis, ſuadeo. Quid 6
enim, Catilina, eſt, quod te jam in hac urbe delectare poſſit? in qua nemo eſt, extra iſtam

conjurationem perditorum hominum, qui te
non metuat; nemo, qui non oderit. Quæ
nota domeſticæ turpitudinis non inuſta vitæ
tuæ eſt? quod privatarum rerum dedecus
non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis,
quod facinus a manibus umquam tuis, quod
flagitium a toto corpore abfuit? cui tu ado-
leſcentulo, quem corruptelarum illecebris ir-
retiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut
14 ad libidinem facem prætuliſti? Quid vero?
nuper, cum morte ſuperioris uxoris novis
nuptiis domum vacuefeciſſes, nonne etiam
alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti?
quod ego prætermitto, & facile patior ſileri,
ne in hac civitate tanti facinoris immanitas
aut exſtitiſſe, aut non vindicata eſſe videa-
tur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum,
quas omnes impendere tibi proximis Idibus
ſenties: ad illa venio, quæ non ad privatam
ignominiam vitiorum tuorum, non ad dome-
ſticam tuam difficultatem ac turpitudinem,
ſed ad ſummam reipublicæ, atque ad omni-
um noſtrûm vitam, ſalutemque pertinent.
15 Poteſtne tibi hujus vitæ lux, Catilina, aut
hujus cœli ſpiritus eſſe jucundus, cum ſcias,
horum eſſe neminem, qui neſciat, te pridie
Kalendas Januar. Lepido & Tullo conſulibus,

ſtetiſſe in comitio cum telo? manum, con-
ſulum & principum civitatis interficiendo-
rum cauſa, paraviſſe? ſceleri ac furori tuo
non mentem aliquam, aut timorem tuum,
ſed fortunam reipublicæ obſtitiſſe? Ac jam
illa omitto. neque enim ſunt aut obſcura,
aut non multo poſt commiſſa. Quoties tu
me deſignatum, quoties conſulem interficere
conatus es? quot ego tuas petitiones, ita
conjectas, ut vitari non poſſe viderentur,
parva quadam declinatione, &, ut ajunt,
corpore effugi. nihil agis, nihil aſſequeris,
nihil moliris, quod mihi latere valeat in tem-
pore: neque tamen conari ac velle deſiſtis.
Quoties jam tibi extorta eſt ſica iſta de ma- 16
nibus? quoties vero excidit caſu aliquo &
elapſa eſt? tamen ea carere diutius non po-
tes: quæ quidem quibus abs te initiata ſa-
cris ac devota ſit, neſcio, quod eam neceſſe
putas conſulis in corpore defigere. Nunc 7
vero, quæ tua eſt iſta vita? ſic enim jam
tecum loquar, non ut odio permotus eſſe vi-
dear, quo debeo, ſed ut miſericordia, quæ
tibi nulla debetur. Veniſti paulo ante in ſe-
natum. quis te ex hac tanta frequentia, ex
tot tuis amicis ac neceſſariis ſalutavit? Si
hoc poſt hominum memoriam contigit nemi-

ni, vocis exſpectas contumeliam, cum ſis
graviſſimo judicio taciturnitatis oppreſſus?
Quid, quod adventu tuo iſta ſubſellia vacue-
facta ſunt? quod omnes conſulares, qui tibi
perſæpe ad cædem conſtituti fuerunt, ſimul
atque aſſediſti, partem iſtam ſubſelliorum
17 nudam atque inanem reliquerunt? Quo tan-
dem animo hoc tibi ferendum putas? Servi
mehercle mei ſi me iſto pacto metuerent, ut
te metuunt omnes cives tui, domum meam
relinquendam putarem: tu tibi urbem non
arbitraris? &, ſi me meis civibus injuria ſu-
ſpectum tam graviter atque offenſum vide-
rem; carere me adſpectu civium, quam in-
feſtis oculis omnium conſpici mallem: tu,
cum conſcientia ſcelerum tuorum agnoſcas
odium omnium juſtum, & jam tibi diu debi-
tum, dubitas, quorum menſes ſenſuſque vul-
neras, eorum adſpectum præſentiamque vi-
tare? Si te parentes timerent atque odiſſent
tui, neque eos ulla ratione placare poſſes;
ut opinor, ab eorum oculis aliquo conce-
deres: nunc te patria, quæ communis eſt
omnium noſtrûm parens, odit ac metuit; &
jamdiu de te nihil judicat, niſi de parricidio
ſuo cogitare. Hujus tu neque auctoritatem
verebere, neque judicium ſequere, neque

vim pertimeſces? quæ tecum, Catilina, ſic 18
agit, & quodammodo tacita loquitur: Nul-
lum aliquot jam annis facinus exſtitit, niſi
per te: nullum flagitium ſine te: tibi uni
multorum civium neces, tibi vexatio, di-
reptioque ſociorum impunita fuit ac libera:
tu non ſolum ad negligendas leges ac quæ-
ſtiones, verum etiam ad evertendas perfrin-
gendaſque valuiſti. Superiora illa, quam-
quam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui,
tuli: nunc vero me totam eſſe in metu pro-
pter te unum; quidquid increpuerit, Catili-
nam timeri; nullum videri contra me conſi-
lium iniri poſſe, quod a tuo ſcelere abhor-
reat; non eſt ferendum. Quamobrem diſce-
de, atque hunc mihi timorem eripe: ſi eſt
verus, ne opprimar; ſin falſus, ut tandem
aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, 8
ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare 19
debeat, etiamſi vim adhibere non poſſit?
Quid? quod tu te ipſe in cuſtodiam dediſti?
quid? quod, vitandæ ſuſpicionis cauſa, apud
M. Lepidum te habitare velle dixiſti? a quo
non receptus, etiam ad me venire auſus es;
atque, ut domi meæ te aſſervarem, rogaſti.
cum a me quoque id reſponſum tuliſſes, me
nullo modo poſſe iiſdem parietibus tuto eſſe

tecum, qui magno in periculo eſſem, quod iiſdem mœnibus contineremur; ad Q. Metellum prætorem veniſti. a quo repudiatus, ad ſodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum demigraſti: quem tu videlicet & ad cuſtodiendum te diligentiſſimum, & ad ſuſpicandum ſagaciſſimum, & ad vindicandum fortiſſimum fore putaſti. Sed quam longe videtur a carcere atque a vinculis abeſſe debere, qui ſe ipſe jam dignum cuſtodia judicaverit? Quæ cum ita ſint, Catilina, dubitas, ſi hic morari æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam iſtam, multis ſuppliciis juſtis, debitiſque ereptam, fugæ ſolitudinique mandare?

Refer, inquis, ad ſenatum (id enim poſtulas) &, ſi hic ordo placere ſibi decreverit, te ire in exſilium, obtemperaturum te eſſe dicis. Non referam id, quod abhorret a meis moribus; & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te ſentiant. Egredere ex urbe, Catilina: libera rempublicam metu: in exſilium, ſi hanc vocem exſpectas, proficiſcere. Quid eſt, Catilina? ecquid attendis, ecquid animadvertis horum ſilentium? patiuntur, tacent. quid exſpectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacito-

rum perſpicis? At ſi hoc idem huic adoleſ- 21
centi optimo, P. Sextio, ſi fortiſſimo viro,
M. Marcello dixiſſem; jam mihi conſuli, hoc
ipſo in templo, jure optimo ſenatus vim &
manus intuliſſet. de te autem, Catilina, cum
quieſcunt, probant: cum patiuntur, decer-
nunt: cum tacent, clamant. Neque hi ſo-
lum, quorum tibi auctoritas eſt videlicet
cara, vita viliſſima; ſed etiam illi equites
Romani, honeſtiſſimi atque optimi viri, ce-
terique fortiſſimi cives, qui circumſtant ſe-
natum, quorum tu & frequentiam videre,
& ſtudia perſpicere, & voces paulo ante ex-
audire potuiſti. quorum ego vix abs te jam-
diu manus ac tela contineo; eoſdem facile
adducam, ut te hæc, quæ jampridem vaſtare
ſtudes, relinquentem, uſque ad portas pro-
ſequantur.

Quamquam quid loquor? te ut ulla res 9
frangat? tu ut umquam te corrigas? tu ut 22
ullam fugam meditere? tu ut ullum exſilium
cogites? Utinam tibi iſtam mentem dii im-
mortales duint! tametſi video, ſi mea voce
perterritus ire in exſilium animum induxe-
ris, quanta tempeſtas invidiæ nobis, ſi mi-
nus in præſens tempus, recenti memoria ſce-
lerum tuorum, at in poſteritatem impen-

deat. Sed eſt mihi tanti; dummodo iſta pri-
vata ſit calamitas, & a reipublicæ periculis
ſejungatur. Sed tu ut vitiis tuis commovea-
re, ut legum pœnas pertimeſcas, ut tempo-
ribus reipublicæ concedas, non eſt poſtulan-
dum. neque enim is es, Catilina, ut te aut
pudor a turpitudine, aut metus a periculo,
23 aut ratio a furore revocarit. Quamobrem,
ut ſæpe jam dixi, proficiſcere: ac, ſi mihi
inimico, ut prædicas, tuo conflare vis invi-
diam; recta perge in exſilium: vix feram
ſermones hominum, ſi id feceris: vix molem
iſtius invidiæ, ſi in exſilium ieris juſſu con-
ſulis, ſuſtinebo. ſin autem ſervire meæ lau-
di & gloriæ mavis; egredere cum importuna
ſceleratorum manu: confer te ad Manlium:
concita perditos cives: ſecerne te a bonis:
infer patriæ bellum; exſulta impio latroci-
nio, ut a me non ejectus ad alienos, ſed in-
24 vitatus ad tuos iſſe videaris. Quamquam
quid ego te invitem, a quo jam ſciam eſſe
præmiſſos, qui tibi ad forum Aurelium præ-
ſtolarentur armati? ſciam pactam & conſti-
tutam eſſe cum Manlio diem? a quo etiam
aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis
omnibus pernicioſam eſſe confido & funeſtam
futuram, cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum

tuorum

tuorum conſtitutum fuit, ſciam eſſe præmiſſam? Tu ut illa diutius carere poſſis, quam venerari, ad cædem proficiſcens, ſolebas? a cujus altaribus ſæpe iſtam impiam dexteram ad necem civium tranſtuliſti? Ibis tan- 10
dem aliquando, quo te jampridem tua iſta 25.
cupiditas effrenata ac furioſa rapiebat. Neque enim tibi hæc res affert dolorem, ſed quandam incredibilem voluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna ſervavit. numquam tu non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefarium concupiſti. nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam ſpe derelictis, conflatam improborum manum. Hic tu qua lætitia perfruere? quibus 26
gaudiis exſultabis? quanta in voluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam, neque videbis? Ad hujus vitæ ſtudium meditati illi ſunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non ſolum inſidiantem ſomno maritorum, verum etiam bonis occiſorum. Habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium; qui-

bus te brevi tempore confectum eſſe ſenties.
27 Tantum profeci tum, cum te a conſulatu repuli, ut exſul potius tentare, quam conſul vexare rempublicam poſſes; atque ut id, quod eſſet a te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur.

11 Nunc, ut a me, patres conſcripti, quandam prope juſtam patriæ querimoniam deteſter ac deprecer; percipite, quæſo, diligenter, quæ dicam, & ea penitus animis veſtris, mentibuſque mandate. Etenim, ſi mecum patria, quæ mihi vita mea multo eſt carior; ſi cuncta Italia; ſi omnis reſpublica loquatur: M. Tulli, quid agis? tune eum, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum vides, quem exſpectari imperatorem in caſtris hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, principem conjurationis, evocatorem ſervorum & civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non
28 ſummo ſupplicio mactari imperabis? Quid tandem impedit te? mosne majorum? at perſæpe etiam privati in hac republica perniciosos cives morte multarunt: an leges, quæ de civium Romanorum ſupplicio rogatæ

ſunt? at numquam in hac urbe ii, qui a republica defecerunt, civium jura tenuerunt: an invidiam poſteritatis times? præclaram vero populo Romano refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione majorum, tam mature ad ſummum imperium per omnes honorum gradus extulit, ſi propter invidiam, aut alicujus periculi metum, ſalutem civium tuorum negligis.
Sed, ſi quis eſt invidiæ metus; num eſt ve- 29
hementius ſeveritatis ac fortitudinis invidia, quam inertiæ ac nequitiæ pertimeſcenda? An, cum bello vaſtabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non exiſtimas
invidiæ incendio conflagraturum? His ego 12
ſanctiſſimis reipublicæ vocibus, & eorum hominum, qui idem ſentiunt mentibus, pauca reſpondebo. Ego, ſi hoc optimum factu judicarem, patres conſcripti, Catilinam morte multari; unius uſuram horæ gladiatori iſti ad vivendum non dediſſem. Etenim, ſi ſummi viri, & clariſſimi cives, Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & ſuperiorum complurium ſanguine non modo ſe non contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt; certe mihi verendum non erat, ne quid, hoc parricida civium interfecto, invidiæ mihi in poſterita-

tem redundaret. Quodſi ea mihi maxime impenderet; tamen hoc animo ſemper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non
30 invidiam putarem. Quamquam nonnulli ſunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non videant; aut ea, quæ vident, diſſimulent: qui ſpem Catilinæ mollibus ſententiis aluerunt, conjurationemque naſcentem non credendo corroboraverunt. quorum auctóritatem ſecuti multi, non ſolum improbi, verum etiam imperiti, ſi in hunc animadvertiſſem, crudeliter & regie factum eſſe dicerent. Nunc intelligo, ſi iſte, quo intendit, in Manliana caſtra pervenerit, neminem tam ſtultum fore, qui non videat conjurationem eſſe factam, neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reipublicæ peſtem pauliſper reprimi, non in perpetuum comprimi poſſe. Quodſi ſe ejecerit, ſecumque ſuos eduxerit, & eodem ceteros undique collectos naufragos aggregaverit: exſtinguetur atque delebitur non modo hæc tam adulta reipublicæ peſtis, verum etiam ſtirps ac ſemen malorum
13 omnium. Etenim jamdiu; patres conſcripti,
31 in his periculis conjurationis, inſidiiſque verſamur: ſed, neſcio quo pacto, omnium ſce-

lerum ac veteris furoris & audaciæ maturitas in noſtri conſulatus tempus erupit. Quod ſi ex tanto latrocinio iſte unus tolletur; videbimur fortaſſe ad breve quoddam tempus cura & metu eſſe relevati: periculum autem reſidebit, & erit incluſum penitus in venis atque in viſceribus reipublicæ. Ut ſæpe homines ægri morbo gravi cum æſtu, febrique jactantur, ſi aquam gelidam biberint, primo relevari videntur; deinde multo gravius, vehementiuſque afflictantur: ſic hic morbus, qui eſt in republica, relevatus iſtius pœna, vehementius civibus reliquis ingraveſcet. Quare, patres conſcripti, ſecedant improbi, 32 ſecernant ſe a bonis, unum in locum congregentur, muro denique, id quod ſæpe jam dixi, ſecernantur a nobis, deſinant inſidiari domi ſuæ conſuli, circumſtare tribunal prætoris urbani, obſidere cum gladiis curiam, malleolos & faces ad inflammandam urbem comparare: ſit denique inſcriptum in fronte uniuſcujuſque, quid de republica ſentiat. Polliceor hoc vobis, patres conſcripti, tantam in nobis conſulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus bonis conſenſionem, ut Catilinæ profectione omnia

patefacta, illuſtrata, oppreſſa, vindicata eſſe videatis.

33 Hiſce ominibus, Catilina, cum ſumma reipublicæ ſalute & cum tua peſte ac pernicie, cumque eorum exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioque junxerunt, proficiſcere ad impium bellum ac nefarium. Tum tu, Jupiter, qui iiſdem, quibus hæc urbs, auſpiciis a Romulo es conſtitutus; quem Statorem hujus urbis atque imperii vere nominamus: hunc & hujus ſocios a tuis aris, ceteriſque templis, a tectis urbis ac mœnibus, a vita fortuniſque civium omnium arcebis, & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos, mortuoſque mactabis.

M. TVLLII CICERONIS
IN
L. CATILINAM
ORATIO II,
AD
QVIRITES.

ORDINE VICESIMA.

Tandem aliquando, Quirites, L. Catili- I
nam, furentem audacia, ſcelus anhelantem, 1
peſtem patriæ nefarie molientem, vobis atque huic urbi ferrum, flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem verbis proſecuti ſumus. Abiit, exceſſit, evaſit, erupit. nulla jam pernicies a monſtro illo atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. Atque hunc quidem unum hujus belli domeſtici ducem ſine controverſia vicimus. non enim jam inter latera noſtra ſica illa verſabi-

tur: non in campo, non in foro, non in cu-
ria, non denique intra domeſticos parietes
pertimeſcemus. loco ille motus eſt, cum eſt
ex urbe depulſus. palam jam cum hoſte, nul-
lo impediente, bellum juſtum geremus. Sine
dubio perdidimus hominem, magnificeque
vicimus, cum illum ex occultis inſidiis in
2 apertum latrocinium conjecimus. Quod vero
non cruentum mucronem, ut voluit, extu-
lit, quod vivis nobis egreſſus eſt, quod ei
ferrum de manibus extorſimus, quod inco-
lumes cives, quod ſtantem urbem reliquit:
quanto tandem illum mœrore afflictum eſſe
& profligatum putatis? Jacet ille nunc pro-
ſtratus, Quirites, & ſe perculſum atque ab-
jectum eſſe ſentit, & retorquet oculos pro-
fecto ſæpe ad hanc urbem; quam ex ſuis fau-
cibus ereptam eſſe luget: quæ quidem lætari
mihi videtur, quod tantam peſtem evomue-
rit, foraſque projecerit.

2 At ſi quis eſt talis, quales eſſe omnes
3 oportebat, qui in hoc ipſo, in quo exſultat
& triumphat oratio mea, me vehementer ac-
cuſet, quod tam capitalem hoſtem non com-
prehenderim potius, quam emiſerim; non
eſt iſta mea culpa, Quirites, ſed temporum.
Interemtum eſſe L. Catilinam, & graviſſimo

ſupplicio affectum jampridem oportebat; id-
que a me & mos majorum, & hujus imperii
ſeveritas, & reſpublica poſtulabat. Sed quam
multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego defer-
rem, non crederent? quam multos, qui
propter ſtultitiam non putarent? quam mul-
tos, qui etiam defenderent? quam multos,
qui propter improbitatem faverent? Ac ſi,
ſublato illo, depelli a vobis omne periculum
judicarem; jam pridem ego L. Catilinam non
modo invidiæ meæ, verum etiam vitæ peri-
culo ſuſtuliſſem. Sed cum viderem, ne vo- 4
bis quidem omnibus re etiam tum probata,
ſi illum, ut erat meritus, morte multaſſem,
fore, ut ejus ſocios invidia oppreſſus perſe-
qui non poſſem; rem huc deduxi, ut tum
palam pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte
videretis. Quem quidem ego hoſtem, Qui-
rites, quam vehementer foris eſſe timendum
putem, licet hinc intelligatis, quod illud
etiam moleſte fero, quod ex urbe parum co-
mitatus exierit. Utinam ille omnes ſecum
ſuas copias eduxiſſet! Tongilium mihi edu-
xit; quem amare in prætexta calumnia cœ-
perat: Publicium & Munatium; quorum æs
alienum contractum in popina nullum rei-
publicæ motum afferre poterat: reliquit quos

viros? quanto alieno ære? quam valentes?
3 quam nobiles? Itaque ego illum exercitum,
5 & Gallicanis legionibus, & hoc delectu,
quem in agro Piceno & Gallico Q. Metellus
habuit, & his copiis, quæ a nobis quotidie
comparantur, magnopere contemno, colle-
ctum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxu-
ria, ex ruſticis decoctoribus, ex iis, qui
vadimonia deſerere, quam illum exercitum,
maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem
exercitus noſtri, verum etiam ſi edictum
prætoris oſtendero, concident. Hos, quos
video volitare in foro, quos ſtare ad curiam,
quos etiam in ſenatum venire; qui nitent
unguentis, qui fulgent purpura, mallem ſe-
cum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic per-
manent, mementote, non tam exercitum il-
lum eſſe nobis, quam hos, qui exercitum
deſeruerunt, pertimeſcendos. Atque hoc et-
iam ſunt timendi magis, quod, quid cogi-
tent, me ſcire ſentiunt, neque tamen per-
6 moventur. Video, cui Apulia ſit attributa,
qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum,
qui Gallicum, qui ſibi has urbanas inſi-
dias cædis atque incendiorum depopoſcerit.
omnia ſuperioris noctis conſilia ad me delata
eſſe ſentiunt: patefeci in ſenatu heſterno die:

Catilina ipſe pertimuit, profugit: hi quid ex-
ſpectant? næ illi vehementer errant, ſi illam
meam priſtinam lenitatem perpetuam ſperant
futuram.

Quod exſpectavi, jam ſum aſſecutus, ut 4
vos omnes factam eſſe aperte conjurationem
contra rempublicam videretis. niſi vero ſi
quis eſt, qui Catilinæ ſimiles cum Catilina
ſentire non putet. Non eſt jam lenitati lo-
cus: ſeveritatem res ipſa flagitat. unum et-
iam nunc concedam: exeant, proficiſcantur,
ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerum
tabeſcere. demonſtrabo iter: Aurelia via
profectus eſt. ſi accelerare volent, ad veſpe-
ram conſequentur. O fortunatam rempubli- 7
cam, ſi quidem hanc ſentinam hujus urbis
ejecerit! Uno mehercule Catilina exhauſto,
relevata mihi & recreata reſpublica videtur.
Quid enim mali aut ſceleris fingi aut exco-
gitari poteſt, quod non ille conceperit? quis
tota Italia veneficus, quis gladiator, quis
latro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſta-
mentorum ſubjector, quis circumſcriptor, quis
ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier
infamis, quis corruptor juventutis, quis cor-
ruptus, quis perditus inveniri poteſt, qui ſe
cum Catilina non familiariſſime vixiſſe fatea-

tur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta
eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum?
8 Jam vero quæ tanta in ullo umquam homine
juventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui
alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori
flagitioſiſſime ſerviebat, aliis fructum libidi-
num, aliis mortem parentum, non modo im-
pellendo, verum etiam adjuvando, pollicеba-
tur. Nunc vero quam ſubito, non ſolum ex
urbe, verum etiam ex agris, ingentem nu-
merum perditorum hominum collegerat? ne-
mo, non modo Romæ, ſed nec ullo in an-
gulo totius Italiæ, oppreſſus ære alieno fuit,
quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus
5 adſciverit. Atque ut ejus diverſa ſtudia in
9 diſſimili ratione perſpicere poſſitis; nemo eſt
in ludo gladiatorio paulo ad facinus auda-
cior, qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fatea-
tur: nemo in ſcena levior & nequior, qui
ſe non ejuſdem prope ſodalem fuiſſe comme-
moret. Atque idem tamen, ſtuprorum &
ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore,
& fame, & ſiti, ac vigiliis perferendis, for-
tis ab iſtis prædicabatur, cum induſtriæ ſub-
ſidia, atque inſtrumenta virtutis, in libidine
10 audaciaque conſumerentur. Hunc vero ſi
ſui fuerint comites ſecuti: ſi ex urbe exie-

rint deſperatorum hominum flagitioſi greges: o nos beatos, o rempublicam fortunatam, o præclaram laudem conſulatus mei! Non enim jam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ ac tolerandæ audaciæ: nihil cogitant, niſi cædes, niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt: fortunas ſuas abligurrierunt: res eos jampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quodſi in vino & alea commiſſationes ſolum & ſcorta quærerent; eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi. hoc vero quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis viris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos ſobriis, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti, unguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum, atque urbis incendia. Quibus ego confido impendere fatum ali- 11
quod; & pœnas jamdiu improbitati, nequitiæ, ſceleri, libidini debitas, aut inſtare jam plane, aut certe jam appropinquare. Quos ſi meus conſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit; non breve neſcio quod tem-

pus, ſed multa ſecula propagarit reipublicæ. Nulla eſt enim natio, quam pertimeſcamus: nullus rex, qui bellum populo Romano facere poſſit. omnia ſunt externa unius virtute terra, marique pacata: domeſticum bellum manet: intus inſidiæ ſunt: intus incluſum periculum eſt: intus eſt hoſtis. cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. Huic ego me bello, Quirites, profiteor ducem: ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. quæ ſanari poterunt, quacumque ratione ſanabo: quæ reſecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde aut exeant, aut quieſcant: aut, ſi & in urbe, & in eadem mente permanent; ea, quæ merentur, exſpectent.

6 At etiam ſunt, Quirites, qui dicant, a
12 me in exſilium ejectum eſſe Catilinam. Quod ego ſi verbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos ejicerem, qui hæc loquuntur. Homo videlicet timidus & permodeſtus vocem conſulis ferre non potuit: ſimul atque ire in exſilium juſſus eſt, paruit, ivit. Heſterno die cum domi meæ pæne interfectus eſſem, ſenatum in ædem Jovis Statoris vocavi: rem omnem ad patres conſcriptos detuli. Quo cum Catilina veniſſet; quis eum ſenator appellavit? quis

ſalutavit? quis denique ita adſpexit, ut perditum civem, ac non potius, ut importuniſſimum hoſtem? Quin etiam principes ejus ordinis partem illam ſubſelliorum, ad quam ille acceſſerat, nudam atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille conſul, qui 13
verbo cives in exſilium ejicio, quæſivi a Catilina, an nocturno conventu apud M. Leccam fuiſſet, necne. Cum ille, homo audaciſſimus, conſcientia convictus, primo reticuiſſet; patefeci cetera; quid ea nocte egiſſet, [ubi fuiſſet,] quid in proximam conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta, edocui. Cum hæſitaret, cum teneretur; quæſivi, quid dubitaret eo proficiſci, quo jampridem pararat: cum arma, cum ſecures, cum faſces, cum tubas, cum ſigna militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam ſacrarium ſcelerum domi ſuæ fecerat, ſcirem eſſe præmiſſam. In 14
exſilium ejiciebam, quem jam ingreſſum eſſe in bellum videbam? Etenim, credo, Manlius iſte, centurio, qui in agro Feſulano caſtra poſuit, bellum populo Romano ſuo nomine indixit: & illa caſtra nunc non Catilinam ducem exſpectant: & ille, ejectus in exſilium, ſe Maſſiliam, ut ajunt, non in hæc

7 caſtra conferet. O conditionem miſeram, non modo adminiſtrandæ, verum etiam conſervandæ reipublicæ! Nunc, ſi L. Catilina, conſiliis, laboribus, periculis meis circumcluſus ac debilitatus, ſubito pertimuerit, ſententiam mutaverit, deſeruerit ſuos, conſilium belli faciundi abjecerit, ex hoc curſu ſceleris & belli, iter ad fugam atque in exſilium converterit: non ille a me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatuque depulſus, ſed indemnatus, innocens, in exſilium ejectus a conſule, vi & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed miſerum; me non diligentiſſimum conſulem, ſed crudeliſſimum
15 tyrannum exiſtimari velint. Eſt mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falſæ atque iniquæ tempeſtatem ſubire, dummodo a vobis hujus horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. Dicatur ſane ejectus eſſe a me, dummodo eat in exſilium. ſed mihi credite, non eſt iturus. Numquam ego a diis immortalibus optabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ cauſa, ut L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atque in armis volitare audiatis; ſed triduo tamen audietis: multoque magis illud

timeo,

timeo, ne mihi ſit invidioſum aliquando,
quod illum emiſerim potius, quam quod eje-
cerim. Sed cum ſint homines, qui illum,
cum profectus ſit, ejectum eſſe dicant, ii-
dem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent?
Quamquam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire 16
dictitant, non tam hoc queruntur, quam
verentur. Nemo eſt iſtorum tam miſericors,
qui illum non ad Manlium, quam ad Maſſi-
lienſes ire malit. Ille autem, ſi mehercule
hoc, quod agit, numquam ante cogitaſſet,
tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quam
exſulem vivere. Nunc vero, cum ei nihil
adhuc præter ipſius voluntatem, cogitatio-
nemque acciderit, niſi quod vivis nobis Ro-
ma profectus eſt; optemus potius, ut eat
in exſilium, quam queramur.

Sed cur tamdiu de uno hoſte loquimur; 8
& de eo hoſte, qui jam fatetur ſe eſſe ho- 17
ſtem; & quem, quia, quod ſemper volui,
murus intereſt, non timeo: de his, qui diſ-
ſimulant, qui Romæ remanent, qui nobis-
cum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego,
ſi ullo modo fieri poſſit, non tam ulciſci ſtu-
deo, quam ſanare, & ipſos placare reipubli-
cæ; neque, id quare fieri non poſſit, ſi me
audire volent, intelligo. Exponam enim vo-

bis, Quirites, ex quibus generibus hominum
iſtæ copiæ comparentur: deinde ſingulis me-
dicinam conſilii, atque orationis meæ, ſi
18 quam potero, afferam. Unum genus eſt eo-
rum, qui, magno in ære alieno, majores
etiam poſſeſſiones habent; quarum amore
adducti, diſſolvi nullo modo poſſunt. Ho-
rum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima; ſunt
enim locupletes: voluntas vero & cauſa im-
pudentiſſima. Tu agris, tu ædificiis, tu ar-
gento, tu familia, tu rebus omnibus orna-
tus & copioſus ſis; & dubites de poſſeſſione
detrahere, acquirere ad fidem? Quid enim
exſpectas? bellum? quid? ergo in vaſtatio-
ne omnium tuas poſſeſſiones ſacroſanctas fu-
turas putas? an tabulas novas? errant, qui
iſtas a Catilina exſpectant. meo beneficio ta-
bulæ novæ proferentur, verum auctionariæ.
neque enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia
ratione ulla ſalvi eſſe poſſunt. quod ſi ma-
turius facere voluiſſent, neque (id quod ſtul-
tiſſimum eſt) certare cum uſuris fructibus
prædiorum; & locupletioribus his & melio-
ribus civibus uteremur. Sed hoſce homines
minime puto pertimeſcendos, quod aut de-
duci de ſententia poſſunt; aut, ſi permane-
bunt, magis mihi videntur vota facturi con-

tra rempublicam, quam arma laturi. Alte- 9
rum genus eſt eorum, qui quamquam pre- 19
muntur ære alieno, dominationem tamen
exſpectant: rerum potiri volunt: honores,
quos quieta republica deſperant, perturbata
conſequi ſe poſſe arbitrantur. Quibus hoc
præcipiendum videtur, unum ſcilicet & idem,
quod ceteris omnibus, ut deſperent, ſe id,
quod conantur, conſequi poſſe: primum
omnium me ipſum vigilare, adeſſe, provi-
dere reipublicæ. deinde magnos animos eſſe
in bonis viris, magnam concordiam, maxi-
mam multitudinem, magnas præterea copias
militum; deos denique immortales huic in-
victo populo, clariſſimo imperio, pulcherri-
mæ urbi, contra tantam vim ſceleris, præ-
ſentes auxilium eſſe laturos. Quodſi jam ſint
id, quod cum ſummo furore cupiunt, ad-
epti; num illi in cinere urbis, & ſanguine
civium, quæ mente conſcelerata ac nefaria
concupierunt, ſe conſules ac dictatores, aut
etiam reges ſperant futuros? non vident id
ſe cupere, quod ſi adepti fuerint, fugitivo
alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe?
Tertium genus eſt ætate jam affectum, ſed 20
tamen exercitatione robuſtum: quo ex ge-
nere eſt ipſe Manlius, cui nunc Catilina ſuc-

cedit. Hi ſunt homines ex iis coloniis, quas [Feſulis] Sulla conſtituit: quas ego univerſas civium eſſe optimorum, & fortiſſimorum virorum ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe in inſperatis, repentiniſque pecuniis ſumtuoſius, inſolentiuſque jactarunt. hi dum ædificant, tamquam beati: dum prædiis, lecticis, familiis magnis, conviviis apparatis delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, ſi ſalvi eſſe velint, Sulla ſit iis ab inferis excitandus: qui etiam nonnullos agreſtes, homines tenues atque egentes, in eandem illam ſpem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utroſque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono. Sed eos hoc moneo: deſinant furere ac proſcriptiones & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt civitati, ut jam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi paſſuræ eſſe videan-
10 tur. Quartum genus eſt ſane varium, &
21 miſtum, & turbulentum: qui jampridem premuntur; qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam ſumtibus, in vetere ære alieno vacillant: qui vadimoniis, judiciis, proſcriptionibus bonorum defatigati, permulti &

ex urbe & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. Hoſce ego non tam milites acres, quam infitiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum ſi ſtare non poſſunt, corruant; ſed ita, ut non modo civitas, ſed ne vicini quidem proximi ſentiant. Nam illud non intelligo, quamobrem, ſi vivere honeſte non poſſunt, perire turpiter velint; aut cur minore dolore perituros ſe cum multis, quam ſi ſoli pereant, arbitrentur. Quintum ge- 22
nus eſt parricidarum, ſicariorum, denique omnium facinoroſorum: quos ego a Catilina non revoco. Nam neque divelli ab eo poſſunt: & pereant ſane in latrocinio, quoniam ſunt ita multi, ut eos capere carcer non poſſit. Poſtremum autem genus eſt, non ſolum numero, verum etiam genere ipſo atque vita; quod proprium eſt Catilinæ, de ejus delectu, immo vero de complexu ejus ac ſinu: quos pexo capillo, nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis: manicatis & talaribus tunicis; velis amictos, non togis: quorum omnis induſtria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cenis expromitur. In 23
his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique verſantur. Hi pueri, tam lepidi ac delicati, non ſolum

amare & amari, neque cantare & ſaltare, ſed etiam ſicas vibrare, & ſpargere venena didicerunt: qui niſi exeunt, niſi pereunt, etiamſi Catilina perierit, ſcitote hoc in republica ſeminarium Catilinarium futurum. Verumtamen quid ſibi iſti miſeri volunt? num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim jam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? niſi idcirco ſe facilius hiemem toleraturos putant, quod nudi in conviviis ſaltare didicerunt.

24 O bellum magnopere pertimeſcendum,
11 cum hanc ſit habiturus Catilina ſcortorum cohortem prætoriam. Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtroſque exercitus: & primum gladiatori illi confecto & ſaucio, conſules imperatoreſque veſtros opponite: deinde contra illam naufragorum ejectam ac debilitatam manum, florem totius Italiæ ac robur educite. Jam vero urbes coloniarum ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſilveſtribus. Neque vero ceteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopia atque egeſtate conferre debeo.

Sed, ſi, omiſſis his rebus omnibus, quibus 25
nos ſuppeditamus, eget ille, ſenatu, equiti-
bus Romanis, populo, urbe, ærario, vecti-
galibus, cuncta Italia, provinciis omnibus,
exteris nationibus, ſi, his rebus omiſſis, ipſas
cauſas, quæ inter ſe confligunt, contendere
velimus; ex eo ipſo, quam valde illi jaceant,
intelligere poſſumus. Ex hac enim parte
pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudi-
citia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc frau-
datio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc con-
ſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc
turpitudo: hinc continentia, illinc libido:
denique æquitas, temperantia, fortitudo,
prudentia, virtutes omnes, certant cum ini-
quitate, cum luxuria, cum ignavia, cum
temeritate, cum vitiis omnibus: poſtremo
copiæ cum egeſtate, bona ratio cum perdita,
mens ſana cum amentia, bona denique ſpes
cum omnium rerum deſperatione confligit.
In hujuſmodi certamine ac prœlio, nonne,
etiamſi hominum ſtudia deficiant, dii ipſi im-
mortales cogent ab his præclariſſimis virtu-
tibus, tot & tanta vitia ſuperari? Quæ cum 12
ita ſint, Quirites, vos, quemadmodum jam 26
antea, veſtra tecta cuſtodiis vigiliiſque de-
fendite: mihi, ut urbi ſine veſtro motu, ac

ſine ullo tumultu, ſatis eſſet præſidii, conſultum ac proviſum eſt. Coloni omnes municipeſque veſtri, certiores a me facti de hac nocturna excurſione Catilinæ, facile urbes ſuas, fineſque defendent: gladiatores, quam ſibi ille maximam manum & certiſſimam fore putavit, quamquam meliore animo ſunt, quam pars patriciorum, poteſtate tamen noſtra continebuntur. Q. Metellus, quem ego, proſpiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumque præmiſi, aut opprimet hominem, aut omnes ejus motus, conatuſque prohibebit. reliquis autem de rebus conſtituendis, maturandis, agendis, jam ad ſenatum referemus, quem vocari videtis.

27 Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atque adeo qui contra urbis ſalutem, omniumque veſtrûm, in urbe a Catilina relicti ſunt, quamquam ſunt hoſtes, tamen, quia nati ſunt cives, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior viſa eſt, hoc exſpectavit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum eſt, jam non poſſum obliviſci, meam hanc eſſe patriam, me horum eſſe conſulem: mihi aut cum his vivendum, aut pro his eſſe moriendum. Nullus eſt portæ cuſtos, nullus inſidiator viæ: ſi qui

exire volunt, conſulere ſibi poſſunt; qui vèro in urbe ſe commoverit, cujus ego non modo factum, ſed inceptum ullum conatumve contra patriam deprehendero: ſentiet in hac urbe eſſe conſules vigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe arma, eſſe carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum majores
noſtri eſſe voluerunt. Atque hæc omnia ſic 13
agentur, Quirites, ut res maximæ minimo 28
motu, pericula ſumma nullo tumultu, bellum inteſtinum ac domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſſimum ac maximum, me uno togato duce & imperatore, ſedetur. quod ego ſic adminiſtrabo, Quirites, ut, ſi ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quiſquam in hac urbe pœnam ſui ſceleris ſufferat. ſed ſi vis manifeſtæ audaciæ, ſi impendens patriæ periculum me neceſſario de hac animi lenitate deduxerint; illud profecto perficiam, quod in tanto & tam inſidioſo bello vix optandum videtur, ut ne quis bonus intereat, paucorumque pœna vos jam
omnes ſalvi eſſe poſſitis. Quæ quidem ego 29
neque mea prudentia, neque humanis conſiliis fretus polliceor vobis, Quirites; ſed multis, & non dubiis deorum immortalium

ſignificationibus, quibus ego ducibus in hanc ſpem, ſententiamque ſum ingreſſus: qui jam non procul, ut quondam ſolebant, ab externo hoſte atque longinquo; ſed hic præſentes ſuo numine atque auxilio ſua templa atque urbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari atque implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam, florentiſſimam, potentiſſimamque eſſe voluerunt, hanc omnibus hoſtium copiis terra marique ſuperatis, a perditiſſimorum civium nefario ſcelere defendant.

M. TVLLII CICERONIS
IN
L. CATILINAM
ORATIO III,
AD
QVIRITES.

ORDINE PRIMA ET VICESIMA.

REMPVBLICAM, Quirites, vitamque I
omnium veſtrûm, bona, fortunas, conjuges, 1
liberoſque veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperii, fortunatiſſimam, pulcherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium ſummo erga vos amore, laboribus, conſiliis, periculiſque meis, ex flamma atque ferro, ac pæne ex faucibus fati ereptam, & vobis conſervatam ac reſtitutam videtis. Et, ſi non minus nobis jucundi atque 2
illuſtres ſunt ii dies, quibus conſervamur, quam illi, quibus naſcimur; quod ſalutis

certa lætitia eſt, naſcendi incerta conditio; & quod ſine ſenſu naſcimur, cum voluptate ſervamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum, ad deos immortales benivolentia, famaque ſuſtulimus; eſſe apud vos, poſteroſque veſtros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamque ſervavit. Nam toti urbi, templis, delubris, tectis ac mœnibus ſubjectos prope jam ignes, circumdatoſque reſtinximus; iidemque gladios in rempublicam diſtrictos retudimus, mucroneſque eo-
3 rum a jugulis veſtris dejecimus. Quæ quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, comperta ſunt per me; vobis jam exponam breviter, Quirites: ut & quanta, & quam manifeſta, & qua ratione inveſtigata & comprehenſa ſint, vos, qui ignoratis, ex actis ſcire poſſitis.

2 Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum ſceleris ſui ſocios, hujuſce nefarii belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet; ſemper vigilavi & providi, Quirites, quemadmodum in tantis & tam abſconditis inſidiis ſalvi eſſe poſſemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam ejiciebam, (non enim jam vereor hujus verbi invidiam, cum illa

magis ſit timenda, quod vivus exierit,) ſed
tum, cum illum exterminari volebam; aut
reliquam conjuratorum manum ſimul exitu-
ram, aut eos, qui reſtitiſſent, infirmos ſine
illo ac debiles fore putabam. Atque ego, ut 4
vidi, quos maximo furore & ſcelere eſſe in-
flammatos ſciebam, eos nobiſcum eſſe, &
Romæ remanſiſſe; in eo omnes dies, noctesſ-
que conſumſi, ut, quid agerent, quid moli-
rentur, ſentirem ac viderem: ut, quoniam
auribus veſtris, propter incredibilem magni-
tudinem ſceleris, minorem fidem faceret ora-
tio mea, rem ita comprehenderem, ut tum
demum animis ſaluti veſtræ provideretis,
cum oculis maleficium ipſum videretis. Ita-
que ut comperi, legatos Allobrogum, belli
Transalpini, & tumultus Gallici excitandi
cauſa, a P. Lentulo eſſe ſollicitatos, eoſque
in Galliam ad ſuos cives, eodemque itinere,
cum litteris mandatiſque, ad Catilinam eſſe
miſſos, comitemque iis adjunctum Vultur-
cium, atque huic datas eſſe ad Catilinam lit-
teras: facultatem mihi oblatam putavi, ut,
quod erat difficillimum, quodque ego ſem-
per optabam a diis immortalibus, tota res
non ſolum a me, ſed etiam a ſenatu & a vo-
bis manifeſto deprehenderetur. Itaque he- 5

ſterno die L. Flaccum & C. Pomtinum, præ-
tores fortiſſimos, atque amantiſſimos reipu-
blicæ viros, ad me vocavi: rem omnem ex-
poſui: quid fieri placeret, oſtendi. Illi
autem, qui omnia de republica præclara at-
que egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac
ſine ulla mora negotium ſuſceperunt, &,
cum adveſperaſceret, occulte ad pontem
Mulvium pervenerunt, atque ibi in proximis
villis ita bipartito fuerunt, ut Tiberis inter
eos & pons intereſſet. Eodem autem & ipſi
ſine cujuſquam ſuſpicione, multos fortes vi-
ros eduxerunt, & ego ex præfectura Reati-
na complures delectos adoleſcentes, quorum
opera in republica aſſidue utor, præſidio cum
6 gladiis miſeram. Interim tertia fere vigilia
exacta, cum jam pontem Mulvium magno
comitatu legati Allobrogum ingredi incipe-
rent, unaque Vulturcius; fit in eos impetus:
educuntur & ab illis gladii, & ab noſtris.
res erat prætoribus nota ſolis: ignorabatur
3 a ceteris. Tum, interventu Pomtini atque
Flacci, pugna, quæ erat commiſſa, ſedatur.
litteræ, quæcumque erant in eo comitatu,
integris ſignis, prætoribus traduntur: ipſi
comprehenſi, ad me, cum jam diluceſceret,
deducuntur. Atque horum omnium ſcele-

rum improbiſſimum machinatorem Cimbrum Gabinium, ſtatim ad me, nihildum ſuſpicantem, vocavi. Deinde item arceſſitur P. Statilius, & poſt eum C. Cethegus. tardiſſime autem Lentulus venit, credo quod litteris dandis, præter conſuetudinem, proxima nocte vigilarat. Cum vero ſummis ac clariſſi- 7
mis hujus civitatis viris, qui, audita re, frequentes ad me mane convenerant, litteras a me prius aperiri, quam ad ſenatum deferri, placeret; ne, ſi nihil eſſet inventum, temere a me tantus tumultus injectus civitati videretur: negavi me eſſe facturum, ut de periculo publico non ad conſilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent; tamen ego non arbitrabar in tantis reipublicæ periculis mihi eſſe nimiam diligentiam pertimeſcendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidiſtis, coëgi. Atque in- 8
terea ſtatim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, prætorem, fortem virum, miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret, ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. Introduxi 4
Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam, juſſu ſenatus, dedi: hortatus ſum, ut ea,

quæ ſciret, ſine timore indicaret. Tum ille,
cum vix ſe ex magno timore recreaſſet, di-
xit: a P. Lentulo ſe habere ad Catilinam
mandata & litteras, ut ſervorum præſidio
uteretur, & ad urbem quamprimum cum
exercitu accederet: id autem eo conſilio, ut,
cum urbem omnibus ex partibus, quemad-
modum deſcriptum, diſtributumque erat, in-
cendiſſent, cædemque infinitam civium fe-
ciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugientes
exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus
9 conjungeret. Introducti autem Galli, jus-
jurandum ſibi & litteras a P. Lentulo, Ce-
thego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe
dixerunt: atque ita ſibi ab his & a L. Craſſo
eſſe præſcriptum, ut equitatum in Italiam
quam primum mitterent: pedeſtres ſibi co-
pias non defuturas: Lentulum autem ſibi
confirmaſſe ex fatis Sibyllinis, aruſpicumque
reſponſis, ſe eſſe tertium illum Cornelium,
ad quem regnum hujus urbis atque impe-
rium pervenire eſſet neceſſe: Cinnam ante
ſe & Sullam fuiſſe: eundemque dixiſſe, fa-
talem hunc eſſe annum ad interitum hujus
urbis atque imperii, qui eſſet decimus annus
poſt virginum abſolutionem, poſt Capitolii
10 autem incenſionem viceſimus. Hanc autem
Cethe-

Cethego cum ceteris controverſiam fuiſſe dixerunt, quod Lentulo & aliis, cædem Saturnalibus fieri, atque urbem incendi placeret; Cethego nimium id longum videretur. Ac, ne 5
longum ſit, Quirites, tabellas proferri juſſimus, quæ a quoque dicebantur datæ. Primum oſtendimus Cethego ſignum: cognovit. nos linum incidimus: legimus. Erat ſcriptum ipſius manu Allobrogum ſenatui & populo, ſeſe, quæ eorum legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare, ut item illi facerent, quæ ſibi legati eorum recepiſſent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladiis ac ſicis, quæ apud ipſum erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſetque, ſe ſemper bonorum ferramentorum ſtudioſum fuiſſe: recitatis litteris debilitatus atque abjectus, conſcientia convictus, repente conticuit. Introductus Statilius, cognovit ſignum & manum ſuam. Recitatæ ſunt tabellæ in eandem fere ſententiam: confeſſus eſt. Tum oſtendi tabellas Lentulo, & quæſivi, cognoſceretne ſignum. Annuit. Eſt vero, inquam, ſignum notum, imago avi tui, clariſſimi viri, qui amavit unice patriam & cives ſuos: quæ quidem te a tanto ſcelere etiam muta revocare debuit. Leguntur ea- 11
dem ratione ad ſenatum Allobrogum, popu-

lumque litteræ. ſi quid de his rebus dicere vellet, feci poteſtatem. Atque ille primo quidem negavit: poſt autem aliquanto, toto jam indicio expoſito atque edito, ſurrexit: quæſivit a Gallis, quid ſibi eſſet cum iis: quamobrem domum ſuam veniſſent; itemque a Vulturcio. qui cum illi breviter, conſtanterque reſpondiſſent, per quem ad eum, quotieſque veniſſent; quæſiſſentque ab eo, nihilne ſecum eſſet de fatis Sibyllinis locutus: tum ille ſubito, ſcelere demens, quanta conſcientiæ vis eſſet, oſtendit. Nam, cum id poſſet infitiari, repente præter opinionem omnium confeſſus eſt. Ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper valuit, ſed etiam, propter vim ſceleris manifeſti atque deprehenſi, impudentia, qua ſuperabat omnes, improbitaſque defecit.

12 Vulturcius vero ſubito proferri litteras atque aperiri juſſit, quas ſibi a Lentulo ad Catilinam datas eſſe dicebat. Atque ibi vehementiſſime perturbatus Lentulus, tamen & ſignum ſuum & manum cognovit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita: *Qui ſim, ex eo, quem ad te miſi, cognoſces. cura, ut vir ſis, & quem in locum ſis progreſſus, cogita, & vide, quid jam tibi ſit neceſſe. cura, ut omnium*

tibi auxilia adjungas, etiam infimorum. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpondere cœpiſſet, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli inſimulabant, negavit.
Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certiſſima 13
ſunt viſa argumenta atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique uniuſcujuſque confeſſio; tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. ſic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnumquam inter ſe adſpiciebant, ut non jam ab aliis indicari, ſed indicare ſe ipſi viderentur.

Indiciis expoſitis atque editis, Quirites, 6
ſenatum conſului, de ſumma republica quid fieri placeret. Dictæ ſunt a principibus acerrimæ ac fortiſſimæ ſententiæ, quas ſenatus ſine ulla varietate eſt conſecutus. Et quoniam nondum eſt perſcriptum ſenatus conſultum, ex memoria vobis, Quirites, quid ſenatus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiæ 14
verbis ampliſſimis aguntur, quod virtute, conſilio, providentia mea, reſpublica periculis ſit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pomptinus, prætores, quod eorum opera forti fidelique uſus eſſem, merito ac jure laudantur: atque etiam viro forti, collegæ meo, laus impertitur, quod eos, qui hujus conjura-

tionis participes fuiſſent, a ſuis & reipublicæ conſiliis removiſſet. Atque ita cenſuerunt, ut P. Lentulus, cum ſe prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur: itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præſentes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc decretum eſt in L. Caſſium, qui ſibi procurationem incendendæ urbis depopoſcerat: in M. Cæparium, cui ad ſollicitandos paſtores Apuliam eſſe attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui eſt ex his colonis, quos Feſulas L. Sulla deduxit: in Q. Manlium Chilonem, qui una cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogum ſollicitatione verſatus: in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Ga-
15 binium perductos eſſe conſtabat. Atque ea lenitate ſenatus eſt uſus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi ac multitudine domeſticorum hoſtium, novem hominum perditiſſimorum pœna, republica conſervata, reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur. Atque etiam ſupplicatio diis immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt, Quirites: quod mihi primum poſt hanc urbem conditam togato contigit: & his decreta verbis eſt, QVOD VRBEM INCEN-

DIIS, CAEDE CIVES, ITALIAM BELLO LIBERASSEM. Quæ ſupplicatio ſi cum ceteris conferatur, Quirites, hoc interſit, quod ceteræ bene geſta, hæc una, conſervata republica, conſtituta eſt. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque tranſactum eſt. Nam P. Lentulus, quamquam patefactus indiciis & confeſſionibus ſuis, judicio ſenatus, non modo prætoris jus, verum etiam civis amiſerat; tamen magiſtratu ſe abdicavit: ut, quæ religio C. Mario, clariſſimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

Nunc, quoniam, Quirites, ſceleratiſſimi 7
periculoſiſſimique belli nefarios duces captos 16
jam & comprehenſos tenetis, exiſtimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes ſpes atque opes, his depulſis urbis periculis, concidiſſe. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſſii adipem, nec Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tamdiu, dum mœnibus urbis continebatur. omnia norat,

omnium aditus tenebat: appellare, tentare, ſollicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: conſilio autem neque lingua, neque manus deerat. Jam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac deſcriptos habebat. neque vero, cum aliquid mandaverat, confectum putabat. nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat.
17 Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, niſi ex domeſticis inſidiis in caſtrenſe latrocinium compuliſſem, (dicam id, quod ſentio, Quirites,) non facile hanc tantam molem mali a cervicibus veſtris depuliſſem. Non ille nobis Saturnalia conſtituiſſet, neque tanto ante exitii & fati diem reipublicæ denuntiaſſet; neque commiſiſſet, ut ſignum, ut litteræ ſuæ, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nunc, illo abſente, ſic geſta, ſunt ut nullum in privata domo furtum umquam ſit tam palam inventum, quam hæc tanta in republica conjuratio manifeſto inventa atque deprehenſa eſt. Quodſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quamquam, quoad fuit, omnibus ejus con-

ſiliis occurri atque obſtiti, tamen, ut leviſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet, neque nos umquam, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis rempublicam, tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, liberaſſemus.

Quamquam hæc omnia, Quirites, ita 8
ſunt a me adminiſtrata, ut deorum immor- 18
talium nutu atque conſilio & geſta & proviſa eſſe videantur. idque cum conjectura conſequi poſſumus, quod vix videtur humani conſilii tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe; tum vero ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pæne oculis videre poſſemus. Nam, ut illa omittam, viſas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremque cœli, ut fulminum jactus, ut terræ motus, ut cetera, quæ tam multa, nobis conſulibus, facta ſunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dii immortales viderentur: hoc certe, Quirites, quod ſum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum eſt.
Nam profecto memoria tenetis, Cotta & Tor- 19
quato conſulibus, complures in Capitolio res de cœlo eſſe percuſſas, cum ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt, & ſtatuæ veterum hominum dejectæ, & legum æra liquefacta. tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem

condidit, Romulus: quem inauratum in Capitolio, parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem fuiſſe, meminiſtis. Quo quidem tempore, cum aruſpices ex tota Etruria conveniſſent, cædes atque incendia, & legum interitum, & bellum civile ac domeſticum, & totius urbis atque imperii occaſum appropinquare dixerunt, niſi dii immortales omni ratione placati, ſuo numine prope fata ipſa
20 flexiſſent. Itaque illorum reſponſis tunc & ludi decem per dies facti ſunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermiſſa eſt: iidemque juſſerunt, ſimulacrum Jovis facere majus, & in excelſo collocare, & contra, atque ante fuerat, ad orientem convertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud ſignum, quod videtis, ſolis ortum, & forum, curiamque conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quæ clam eſſent inita contra ſalutem urbis atque imperii, illuſtrarentur, ut a ſenatu populoque Romano perſpici poſſent. Atque illud ita collocandum conſules illi locaverunt: ſed tanta fuit operis tarditas, ut neque a ſuperioribus conſulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis poteſt
9 21 eſſe, Quirites, tam averſus a vero, tam præ-
, tam mente captus, qui neget, hæc

omnia, quæ videmus, præcipueque hanc ur-
bem, deorum immortalium nutu atque pote-
ſtate adminiſtrari? Etenim cum eſſet ita re-
ſponſum, cædes, incendia, interitumque rei-
publicæ comparari, & ea a perditis civibus,
quæ tum propter magnitudinem ſcelerum
nonnullis incredibilia videbantur: ea non mo-
do cogitata a nefariis civibus, verum etiam
ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud vero nonne ita
præſens eſt, ut nutu Jovis Optimi Maximi
factum eſſe videatur, ut, cum hodierno die
mane per forum meo juſſu & conjurati, &
eorum indices in ædem Concordiæ duceren-
tur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur? quo
collocato, atque ad vos, ſenatumque conver-
ſo, omnia & ſenatus, & vos, quæ erant con-
tra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata &
patefacta vidiſtis. Quo etiam majore ſunt iſti 22
odio, ſupplicioque digni, qui non ſolum ve-
ſtris domiciliis atque tectis, ſed etiam deo-
rum templis atque delubris ſunt funeſtos ac
nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi
me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, &
non ſim ferendus. ille, ille Jupiter reſtitit:
ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc
urbem, ille vos omnes ſalvos eſſe voluit. Diis
ego immortalibus ducibus hanc mentem, Qui-

rites, voluntatemque ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perveni. Jam vero illa Allobrogum ſollicitatio, ſic a Lentulo, ceteriſque domeſticis hoſtibus, tanta res, tam dementer credita & ignotis & barbaris, commiſſæque litteræ numquam eſſent profecto, niſi a diis immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quæ gens una reſtat, quæ populo Romano bellum facere & poſſe & non nolle videatur, ſpem imperii & rerum ampliſſimarum ultro ſibi a patriciis hominibus oblatam negligerent, veſtramque ſalutem ſuis opibus anteponerent; id non divinitus factum eſſe putatis? præſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperarent?

10 Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia
23 pulvinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum conjugibus ac liberis veſtris. Nam multi ſæpe honores diis immortalibus juſti habiti ſunt ac debiti, ſed profecto juſtiores numquam. Erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione: togati, me uno togato duce & imperatore vi-
24 ciſtis. Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles diſſenſiones, neque ſolum eas, quas

audiſtis, ſed & has, quas voſmetipſi meminiſtis & vidiſtis: L. Sulla P. Sulpicium oppreſſit: ex urbe ejecit C. Marium, cuſtodem hujus urbis; multoſque fortes viros partim ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius, conſul, armis ex urbe collegam ſuum expulit: omnis hic locus acervis corporum & civium ſanguine redundavit. Superavit poſtea Cinna cum Mario. tum vero, clariſſimis viris interfectis, lumina civitatis exſtincta ſunt. Ultus eſt hujus victoriæ crudelitatem poſtea Sulla; nec dici quidem opus eſt, quanta deminutione civium, & quanta calamitate reipublicæ. Diſſenſit M. Lepidus a clariſſimo & fortiſſimo viro, Q. Catulo: attulit non tam ipſius interitus reipublicæ luctum, quam ceterorum. Atque illæ diſſen- 25
ſiones erant hujuſmodi, Quirites, quæ non ad delendam, ſed ad commutandam rempublicam pertinerent. Non illi nullam eſſe rempublicam, ſed in ea, quæ eſſet, ſe eſſe principes: neque hanc urbem conflagrare, ſed ſe in hac urbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes diſſenſiones, quarum nulla exitium reipublicæ quæſivit, ejuſmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ, ſed internecione civium dijudicatæ ſint. In hoc autem

uno poſt hominum memoriam maximo, cru-
deliſſimoque bello, quale bellum nulla um-
quam barbaria cum ſua gente geſſit, quo in
bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Caſſio,
Cethego conſtituta, ut omnes, qui ſalva urbe
ſalvi eſſe poſſent, in hoſtium numero duce-
rentur; ita me geſſi, Quirites, ut omnes
ſalvi conſervaremini: &, cum hoſtes veſtri
tantum civium ſuperfuturum putaſſent, quan-
tum infinitæ cædi reſtitiſſet; tantum autem
urbis, quantum flamma obire non potuiſſet:
& urbem & cives integros, incolumeſque
ſervavi.

11 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nul-
26 lum ego a vobis præmium virtutis, nullum
inſigne honoris, nullum monumentum laudis
poſtulo, præterquam hujus diei memoriam
ſempiternam. In animis ego veſtris omnes
triumphos meos, omnia ornamenta honoris,
monumenta gloriæ, laudis inſignia, condi &
collocari volo. Nihil me mutum poteſt dele-
ctare, nihil tacitum, nihil denique hujuſmo-
di, quod etiam minus digni aſſequi poſſint.
Memoria veſtra, Quirites, noſtræ res alen-
tur, ſermonibus creſcent, litterarum monu-
mentis inveteraſcent & corroborabuntur:
eandemque diem intelligo, quam ſpero æter-

nam fore, & ad ſalutem urbis, & ad memo-
riam conſulatus mei, propagatam eſſe: unoque
tempore in hac republica duos cives exſtitiſſe,
quorum alter fines veſtri imperii, non terræ,
ſed cœli regionibus terminaret; alter ejuſdem
imperii domicilium, ſedemque ſervaret. Sed, 12
quoniam earum rerum, quas ego geſſi, non 27
eſt eadem fortuna atque conditio, quæ illo-
rum, qui externa bella geſſerunt; quod mihi
cum his vivendum ſit, quos vici ac ſubegi;
iſti hoſtes aut interfectos aut oppreſſos reli-
querunt: veſtrum eſt, Quirites, ſi ceteris
ſua facta proſunt, mihi mea ne quando ob-
ſint, providere. Mentes enim hominum au-
daciſſimorum ſceleratæ ac nefariæ ne vobis
nocere poſſent, ego providi: ne mihi noceant,
veſtrum eſt providere. Quamquam, Quiri-
tes, mihi quidem ipſi nihil jam ab iſtis no-
ceri poteſt. magnum enim eſt in bonis præſi-
dium, quod mihi in perpetuum comparatum
eſt: magna in republica dignitas, quæ me
ſemper tacita defendet: magna vis eſt con-
ſcientiæ, quam qui negligent, cum me vio-
lare volent, ſe ipſi indicabunt. Eſt etiam in 28
nobis is animus, Quirites, ut non modo nul-
lius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes im-
probos ultro ſemper laceſſamus. Quodſi omnis

impetus domeſticorum hoſtium depulſus a vobis, ſe in me unum convertit: vobis erit providendum, Quirites, qua conditione poſthac eos eſſe velitis, qui ſe pro ſalute veſtra obtulerint invidiæ, periculiſque omnibus. Mihi quidem ipſi quid eſt, quod jam ad vitæ fructum poſſit acquiri, præſertim cùm neque in honore veſtro, neque in gloria virtutis, quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat
29 adſcendere? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ geſſi in conſulatu, privatus tuear atque ornem; ut, ſi qua eſt invidia in conſervanda republica ſuſcepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. denique ita me in republica tractabo, ut meminerim ſemper quæ geſſerim, curemque, ut ea virtute, non caſu, geſta eſſe videantur. Vos, Quirites, quoniam jam nox eſt, veneramini illum Jovem, cuſtodem hujus urbis ac veſtrum, atque in veſtra tecta diſcedite: & ea, quamquam jam periculum eſt depulſum, tamen æque ac priori nocte, cuſtodiis vigiliiſque defendite. Id ne vobis diutius faciendum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe poſſitis, providebo, Quirites.

M. TVLLII CICERONIS
IN
L. CATILINAM
ORATIO IV,
HABITA IN SENATV.

ORDINE SECVNDA ET VICESIMA.

VIDEO, patres conſcripti, in me omnium I
veſtrûm ora atque oculos eſſe converſos. vi- I
deo, vos non ſolum de veſtro ac reipublicæ,
verum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo pe-
riculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi jucunda in
malis, & grata in dolore, veſtra erga me
voluntas: ſed eam, per deos immortales!
quæſo, deponite, atque obliti ſalutis meæ,
de vobis ac de liberis veſtris cogitate. Mihi
quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt,
ut omnes acerbitates, omnes dolores, cru-
ciatuſque perferrem; feram non ſolum forti-
ter, ſed etiam libenter, dummodo meis la-

boribus vobis, populoque Romano, dignitas
2 ſaluſque pariatur. Ego ſum ille conſul, patres
conſcripti, cui non forum, in quo omnis
æquitas continetur; non campus, conſularibus
auſpiciis conſecratus; non curia, ſummum
auxilium omnium gentium; non domus,
commune perfugium; non lectus, ad
quietem datus; non denique hæc ſedes honoris,
umquam vacua mortis periculo atque
inſidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli,
multa conceſſi, multa meo quodam dolore,
in veſtro timore, ſanavi. Nunc, ſi hunc
exitum conſulatus mei dii immortales eſſe
voluerunt, ut vos, patres conſcripti, populumque
Romanum ex cæde miſera, conjuges
liberoſque veſtros, virgineſque Veſtales ex
acerbiſſima vexatione; templa atque delubra,
hanc pulcherrimam patriam omnium
noſtrûm ex fœdiſſima flamma; totam Italiam
ex bello & vaſtitate eriperem: quæcumque
mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. Etenim,
ſi P. Lentulus ſuum nomen, inductus
a vatibus, fatale ad perniciem reipublicæ
fore putavit; cur ego non læter, meum conſulatum
ad ſalutem reipublicæ prope fatalem
2 exſtitiſſe? Quare, patres conſcripti, conſulite
3 vobis, proſpicite patriæ, conſervate vos,

con-

conjuges, liberos, fortunaſque veſtras, populi Romani nomen, ſalutemque defendite: mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. Nam primum debeo ſperare, omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe. deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo paratoque moriar. Neque enim turpis mors forti viro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. Nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi atque amantiſſimi præſentis mœrore non movear, horumque omnium lacrymis, a quibus me circumſeſſum videtis. Neque meam mentem non domum ſæpe revocat exanimata uxor, abjecta metu filia, & parvulus filius, quem mihi videtur amplecti reſpublica tamquam obſidem conſulatus mei; neque ille, qui exſpectans hujus exitum diei, adſtat in conſpectu meo gener. Moveor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalvi ſint vobiſcum omnes, etiamſi vis aliqua me oppreſſerit, potius, quam & illi, & nos una reipublicæ peſte pereamus. Quare, patres conſcripti, incumbite ad rei- 4
publicæ ſalutem: circumſpicite omnes procellas, quæ impendent, niſi providetis. Non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri

voluit; non C. Gracchus, qui agrarios con-
citare conatus eſt; non L. Saturninus, qui C.
Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, at-
que in veſtræ ſeveritatis judicium adducitur:
tenentur ii, qui ad urbis incendium, ad
veſtram omnium cædem, ad Catilinam acci-
piendum, Romæ reſtiterunt. tenentur litte-
ræ, ſigna, manus, denique uniuſcujuſque
confeſſio: ſollicitantur Allobroges: ſervitia
excitantur: Catilina arceſſitur: id eſt initum
conſilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne
ad deplorandum quidem reipublicæ nomen,
atque ad lamentandam tanti imperii calami-
3 tatem relinquatur. Hæc omnia indices de-
5 tulerunt, rei confeſſi ſunt; vos multis jam
judiciis judicaſtis: primum, quod mihi gra-
tias egiſtis ſingularibus verbis; & mea vir-
tute atque diligentia, perditorum hominum
patefactam eſſe conjurationem decreviſtis:
deinde quod P. Lentulum, ut ſe abdicaret
prætura, coëgiſtis: tum quod eum, & ce-
teros, de quibus judicaſtis, in cuſtodiam dan-
dos cenſuiſtis: maximeque, quod meo no-
mine ſupplicationem decreviſtis; qui honos
togato habitus ante me eſt nemini: poſtremo
heſterno die præmia legatis Allobrogum, Ti-
toque Vulturcio dediſtis ampliſſima. Quæ

ſunt omnia ejuſmodi, ut ii, qui in cuſtodiam
nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione a
vobis damnati eſſe videantur.

Sed ego inſtitui referre ad vos, patres 6
conſcripti, tamquam integrum, & de facto,
quid judicetis, & de pœna, quid cenſeatis.
illa prædicam, quæ ſunt conſulis. Ego ma-
gnum in republica verſari furorem, & nova
quædam miſceri & concitari mala jampri-
dem videbam: ſed hanc tantam, tam exitio-
ſam haberi conjurationem a civibus, num-
quam putavi. Nunc, quidquid eſt, quocum-
que veſtræ mentes inclinant atque ſententiæ,
ſtatuendum vobis ante noctem eſt. Quan-
tum facinus ad vos delatum ſit, videtis.
huic ſi paucos putatis affines eſſe, vehemen-
ter erratis. Latius opinione diſſeminatum
eſt hoc malum: manavit non ſolum per Ita-
liam, verum etiam tranſcendit Alpes, & ob-
ſcure ſerpens, multas jam provincias occu-
pavit. Id opprimi ſuſtentando ac prolatando
nullo pacto poteſt. quacumque ratione pla-
cet, celeriter vobis vindicandum eſt. Video 4
duas adhuc eſſe ſententias: unam D. Silani, 7
qui cenſet, eos, qui hæc delere conati ſunt,
morte eſſe multandos: alteram C. Cæſaris,
qui mortis pœnam removet, ceterorum ſup-

pliciorum omnes acerbitates amplectitur.
Uterque & pro ſua dignitate & pro rerum
magnitudine in ſumma ſeveritate verſatur.
Alter eos, qui nos omnes, qui populum
Romanm vita privare conati ſunt, qui de-
lere imperium, qui populi Romani nomen
exſtinguere, punctum temporis frui vita,
& hoc communi ſpiritu, non putat opor-
tere; atque hoc genus pœnæ ſæpe in im-
probos cives in hac republica eſſe uſurpa-
tum recordatur. Alter intelligit, mortem a
diis immortalibus non eſſe ſupplicii cauſa
conſtitutam, ſed aut neceſſitatem naturæ,
aut laborum ac miſeriarum quietem eſſe.
Itaque eam ſapientes numquam inviti, for-
tes etiam ſæpe libenter oppetiverunt. Vin-
cula vero, & ea ſempiterna, certe ad ſingu-
larem pœnam nefarii ſceleris inventa ſunt.
Municipiis diſpertiri jubet. Habere videtur
iſta res iniquitatem, ſi imperare velis; diffi-
cultatem, ſi rogare. decernatur tamen, ſi
8 placet. Ego enim ſuſcipiam, &, ut ſpero,
reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cau-
ſa ſtatueritis, non putent eſſe ſuæ dignitatis
recuſare. Adjungit gravem pœnam munici-
pibus, ſi quis eorum vincula ruperit: horri-
biles cuſtodias circumdat, & digna ſcelere

hominum perditorum ſancit; ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per ſenatum, aut per populum levare poſſit: eripit etiam ſpem, quæ ſola hominem in miſeriis conſolari ſolet: bona præterea publicari jubet: vitam ſolam relinquit nefariis hominibus; quam ſi eripuiſſet, multas uno dolore, animi atque corporis, & omnes ſcelerum pœnas ademiſſet. Itaque ut aliqua in vita formido improbis eſſet poſita, apud inferos ejuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impiis conſtituta eſſe voluerunt; quod videlicet intelligebant, his remotis, non eſſe mortem ipſam pertimeſcendam.

Nunc, patres conſcripti, ego mea, video, 5
quid interſit. Si eritis ſecuti ſententiam C. 9
Cæſaris; quoniam hanc is in republica viam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt, fortaſſe minus erunt, hoc auctore & cognitore hujuſce ſententiæ, mihi populares impetus pertimeſcendi: ſin illam alteram; neſcio, an amplius mihi negotii contrahatur. Sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipublicæ vincat. Habemus enim a C. Cæſare, ſicut ipſius dignitas & majorum ejus amplitudo poſtulabat, ſententiam, tamquam obſidem perpetuæ in rempublicam volunta-

tis. Intellectum eſt, quid interſit inter levitatem concionatorum, & animum vere popularem, ſaluti populi conſulentem. Video de iſtis, qui ſe populares haberi volunt, abeſſe non neminem, ne de capite videlicet civium Romanorum ſententiam ferat. Is & nudiustertius in cuſtodiam cives Romanos dedit, & ſupplicationem mihi decrevit, & indices heſterno die maximis præmiis affecit. Jam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam, quæſitori gratulationem, indici præmium decrevit, quid de tota re & cauſa judicarit. At vero C. Cæſar intelligit, legem Semproniam eſſe de civibus Romanis conſtitutam; qui autem reipublicæ ſit hoſtis, eum civem eſſe nullo modo poſſe: denique ipſum latorem legis Semproniæ, injuſſu populi pœnas reipublicæ dependiſſe. Idem ipſum Lentulum, largitorem & prodigum, non putat, cum de pernicie populi Romani, exitio hujus urbis, tam acerbe, tamque crudeliter cogitarit, appellari poſſe popularem. Itaque homo mitiſſimus atque leniſſimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris, vinculiſque mandare: & ſancit in poſterum, ne quis hujus ſupplicio levando ſe jactare, & in pernicie populi Romani poſthac popularis eſſe

poſſit. adjungit etiam publicationem bono-
rum, ut omnes animi cruciatus & corporis,
etiam egeſtas ac mendicitas conſequatur.

Quamobrem ſive hoc ſtatueritis; dederi- 6
tis mihi comitem ad concionem, populo ca- 11
rum atque jucundum. ſive Silani ſententiam
ſequi malueritis; facile me atque vos a cru-
delitatis vituperatione defendetis; atque ob-
tinebo, eam multo leviorem fuiſſe. Quam-
quam, patres conſcripti, quæ poteſt eſſe in
tanti ſceleris immanitate punienda crudeli-
tas? ego enim de meo ſenſu judico. Nam
ita mihi ſalva republica vobiſcum perfrui li-
ceat, ut ego, quod in hac cauſa vehemen-
tior ſum, non atrocitate animi moveor, (quis
enim eſt me mitior?) ſed ſingulari quadam
humanitate & miſericordia. Videor enim
mihi hanc urbem videre, lucem orbis terra-
rum atque arcem omnium gentium, ſubito
uno incendio concidentem: cerno animo ſe-
pulta in patria, miſeros atque inſepultos acer-
vos civium: verſatur mihi ante oculos ad-
ſpectus Cethegi & furor in veſtra cæde bac-
chantis. Cum vero mihi propoſui regnantem 12
Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperaſſe con-
feſſus eſt; purpuratum eſſe hunc Gabinium;
cum exercitu veniſſe Catilinam: tum lamen-

tationem matrumfamilias, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Veſtalium perhorreſco: &, quia mihi vehementer hæc videntur miſera atque miſeranda, idcirco in eos, qui ea perficere voluerunt, me ſeverum vehementemque præbeo. Etenim quæro, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis a ſervo interfectis, uxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſervis non quam acerbiſſimum ſumſerit; utrum is clemens ac miſericors, an inhumaniſſimus & crudeliſſimus eſſe videatur? mihi vero importunus ac ferreus, qui non dolore ac cruciatu nocentis ſuum dolorem, cruciatumque lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui conjuges, qui liberos noſtros trucidare voluerunt; qui ſingulas uniuſcujuſque noſtrûm domos, & hoc univerſum reipublicæ domicilium delere conati ſunt; qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in veſtigiis hujus urbis, atque in cinere deflagrati imperii collocarent; ſi vehementiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur: ſin remiſſiores eſſe voluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ,
13 civiumque pernicie fama ſubeunda eſt. Niſi vero cuipiam L. Cæſar, vir fortiſſimus & amantiſſimus reipublicæ, crudelior nudius-

tertius viſus eſt, cum ſororis ſuæ, feminæ electiſſimæ, virum præſentem & audientem, vita privandum eſſe dixit, cum avum juſſu conſulis interfectum, filiumque ejus impuberem, legatum a patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit: quorum, quod ſimile factum? quod initum delendæ reipublicæ conſilium? Largitionis voluntas tum in republica verſata eſt, & partium quædam contentio. Atque illo tempore hujus avus Lentuli, clariſſimus vir, armatus Gracchum eſt perſecutus: ille etiam grave tum vulnus accepit, ne quid de ſumma republica minueretur: hic ad evertenda fundamenta reipublicæ Gallos arceſſit, ſervitia concitat, Catilinam vocat, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Caſſio, totam Italiam vaſtandam, diripiendamque Catilinæ. Vereamini, cenſeo, ne in hoc ſcelere, tam immani ac nefando, nimis aliquid ſevere ſtatuiſſe videamini; cum multo magis ſit verendum, ne remiſſione pœnæ crudeles in patriam, quam ne ſeveritate animadverſionis nimis vehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe videamur.

Sed ea, quæ exaudio, patres conſcripti, 7
diſſimulare non poſſum. Jaciuntur enim vo- 14

ces, quæ perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam ſatis præſidii ad ea, quæ vos ſtatueritis hodierno die, tranſigunda. Omnia & proviſa, & parata, & conſtituta ſunt, patres conſcripti, cum mea ſumma cura atque diligentia, tum multo etiam majore populi Romani, ad ſummum imperium retinendum, & ad communes fortunas conſervandas, voluntate. Omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum eſt forum, plena templa circa forum, pleni omnes aditus hujus loci ac templi. Cauſa enim eſt poſt urbem conditam hæc inventa ſola, in qua omnes ſentirent unum atque idem, præter eos, qui cum ſibi viderent eſſe pereundum, cum omnibus potius, quam ſoli perire voluerunt.

15 Hoſce ego homines excipio & ſecerno libenter. neque enim in improborum civium, ſed in acerbiſſimorum hoſtium numero habendos puto. Ceteri vero, dii immortales! qua frequentia, quo ſtudio, qua virtute ad communem dignitatem, ſalutemque conſentiunt? Quid ego hic equites Romanos commemorem? qui vobis ita ſummam ordinis, conſiliique concedunt, ut vobiſcum de amore reipublicæ certent; quos ex multorum an-

norum diſſenſione ad hujus ordinis ſocieta-
tem, concordiamque revocatos, hodiernus
dies vobiſcum atque hæc cauſa conjungit:
quam conjunctionem ſi in conſulatu confir-
matam meo, perpetuam in republica tenue-
rimus; confirmo vobis, nullum poſthac ma-
lum civile ac domeſticum ad ullam reipubli-
cæ partem eſſe venturum. Pari ſtudio de-
fendendæ reipublieæ conveniſſe video tribu-
nos ærarics, fortiſſimos viros: ſcribas item
univerſos: quos cum caſu hæc dies ad æra-
rium frequentaſſet, video ab exſpectatione
fortis ad communem ſalutem eſſe converſos.
Omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam
tenuiſſimorum. Quis eſt enim, cui non hæc 16
templa, adſpectus urbis, poſſeſſio libertatis,
lux denique hæc ipſa, & hoc commune pa-
triæ ſolum, cum ſit carum, tum vero dulce
atque jucundum? Operæ pretium eſt, patres 8
conſcripti, libertinorum hominum ſtudia
cognoſcere; qui virtute ſua fortunam civita-
tis conſecuti, hanc vere ſuam patriam eſſe
judicant: quam quidam hinc nati, & ſum-
mo nati loco, non patriam ſuam, ſed urbem
hoſtium eſſe judicaverunt. Sed quid ego hu-
juſce ordinis homines commemorem, quos
privatæ fortunæ, quos communis reſpublica,

quos denique libertas ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutem patriæ defendendam excitavit? ſervus eſt nemo, qui modo tolerabili conditione ſit ſervitutis, qui non audaciam civium perhorreſcat; qui non hæc ſtare cupiat; qui non tantum, quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad communem ſalutem, vo-
17 luntatis. Quare ſi quem veſtrûm forte commovet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam Lentuli concurſare circum tabernas, pretio ſperare ſollicitari poſſe animos egentium atque imperitorum; eſt id quidem cœptum atque tentatum: ſed nulli ſunt inventi tam aut fortuna miſeri, aut voluntate perditi, qui non ipſum illum ſellæ, atque operis, & quæſtus quotidiani locum; qui non cubile ac lectulum ſuum; qui denique non curſum hunc otioſum vitæ ſuæ, ſalvum eſſe vellent. Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt; immo vero (id enim potius eſt dicendum) genus hoc univerſum, amantiſſimum eſt otii. etenim omne eorum inſtrumentum, omnis opera ac quæſtus, frequentia civium ſuſtinetur; alitur otio: quorum ſi quæſtus, ooclusis tabernis, minui ſolet, quid tandem incenſis futurum eſt?

Quæ cum ita ſint, patres conſcripti, vo- 18
bis populi Romani præſidia non deſunt: vos
ne populo Romano deeſſe videamini, provi-
dete. Habetis conſulem ex plurimis pericu- 9
lis & inſidiis, atque ex media morte, non
ad vitam ſuam, ſed ad ſalutem veſtram re-
ſervatum: omnes ordines ad conſervandam
rempublicam mente, voluntate, ſtudio, vir-
tute, voce, conſentiunt: obſeſſa facibus &
telis impiæ conjurationis, vobis ſupplex ma-
nus tendit patria communis: vobis ſe, vobis
vitam omnium civium, vobis arcem & Ca-
pitolium, vobis aras Penatium, vobis illum
ignem Veſtæ perpetuum ac ſempiternum,
vobis omnia templa deorum atque delubra,
vobis muros atque urbis tecta commendat.
Præterea de veſtra vita, de conjugum veſtra-
rum ac liberorum anima, de fortunis omni-
um, de ſedibus, de focis veſtris, hodierno
die vobis judicandum eſt. Habetis ducem, 19
memorem veſtri, oblitum ſui; quæ non ſem-
per facultas datur: habetis omnes ordines,
omnes homines, univerſum populum Roma-
num, id quod in civili cauſa hodierno die
primum videmus, unum atque idem ſentien-
tem. Cogitate, quantis laboribus fundatum
imperium, quanta virtute ſtabilitam liberta-

tem, quanta deorum benignitate auctas, exaggerataſque fortunas una nox pæne delerit. Id ne umquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidem poſſit a civibus, hodierno die providendum eſt. Atque hæc, non ut vos, qui mihi ſtudio pæne præcurritis, excitarem, locutus ſum; ſed ut mea vox, quæ debet eſſe in republica princeps, officio functa conſulari videretur.

10 Nunc ante quam P. C. ad ſententiam re-
20 deo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus eſt conjuratorum, quam videtis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe video; ſed eam eſſe judico turpem & infirmam, contemtam & abjectam. Quodſi aliquando, alicujus furore & ſcelere concitata manus iſta plus valuerit, quam veſtra ac reipublicæ dignitas; me tamen meorum factorum atque conſiliorum numquam, patres conſcripti, pœnitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortaſſe minitantur, omnibus eſt parata: vitæ tantam laudem, quanta vos me veſtris decretis honeſtatis, nemo eſt aſſecutus. Ceteris enim ſemper bene geſtæ, mihi uni conſervatæ reipublicæ gratulatio-
21 nem decreviſtis. Sit Scipio clarus ille, cujus conſilio atque virtute Hannibal in Afri-

eam redire, atque ex Italia decedere coactus
eſt: ornetur alter eximia laude Africanus,
qui duas urbes, huic imperio infeſtiſſimas,
Carthaginem Numantiamque delevit: habea-
tur vir egregius, L. Paullus ille, cujus cur-
rum rex potentiſſimus quondam & nobiliſſi-
mus, Perſes, honeſtavit: ſit in æterna glo-
ria Marius, qui bis Italiam obſidione & metu
ſervitutis liberavit: anteponatur omnibus
Pompejus, cujus res geſtæ atque virtutes,
iiſdem, quibus ſolis curſus, regionibus ac
terminis continentur. Erit profecto inter
horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ: niſi
forte majus eſt patefacere nobis provincias,
quo exire poſſimus, quam curare, ut etiam
illi, qui abſunt, habeant, quo victores re-
vertantur. Quamquam eſt uno loco condi- 22
tio melior externæ victoriæ, quam domeſti-
cæ; quod hoſtes alienigenæ aut oppreſſi ſer-
viunt, aut recepti beneficio ſe obligatos pu-
tant: qui autem ex numero civium, demen-
tia aliqua depravati, hoſtes patriæ ſemel eſſe
cœperunt, eos, cum a pernicie reipublicæ
repuleris, nec vi coërcere, nec beneficio pla-
care poſſis. Quare mihi cum perditis civi-
bus æternum bellum ſuſceptum eſſe video;
quod ego veſtro, bonorumque omnium au-

xilio, memoriaque tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui ſervatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus ac mentibus ſemper hærebit, a me atque a meis facile propulſari poſſe confido. Neque ulla profecto tanta vis reperietur, quæ conjunctionem veſtram, equitumque Romanorum, & tantam conſpirationem bonorum omnium perfringere & labefactare poſſit.
11 Quæ cum ita ſint, patres conſcripti, pro im-
23 perio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi, pro triumpho, ceteriſque laudis inſignibus, quæ ſunt a me, propter urbis, veſtræque ſalutis cuſtodiam, repudiata, pro clientelis, hoſpitiiſque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo; pro his igitur omnibus rebus, pro meis in vos ſingularibus ſtudiis, proque hac, quam conſpicitis, ad conſervandam rempublicam, diligentia, nihil aliud a vobis, niſi hujus temporis, totiuſque mei conſulatus memoriam poſtulo: quæ dum erit veſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. Quodſi meam ſpem vis improborum fefellerit atque ſuperaverit; commendo vobis parvum meum filium: cui profecto ſatis erit præſidii, non

ſolum

ſolum ad ſalutem, verum etiam ad dignita-
tem, ſi ejus, qui hæc omnia ſuo ſolus peri-
culo conſervaverit, illum eſſe filium memi-
neritis. Quapropter de ſumma ſalute veſtra, 24
populique Romani, patres conſcripti, de ve-
ſtris conjugibus ac liberis, de aris ac focis,
de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac
ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute
Italiæ, deque univerſa republica decernite
diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter. Ha-
betis enim eum conſulem, qui & parere ve-
ſtris decretis non dubitet, & ea, quæ ſta-
tueritis, quoad vivet, defendere & per ſe
ipſum præſtare poſſit.

M. TVLLII CICERONIS
PRO
L. MVRENA,
ORATIO TERTIA ET VICESIMA.

I QVAE deprecatus a diis immortalibus ſum,
1 judices, more inſtitutoque majorum, illo die, quo auſpicato, comitiis centuriatis, L. Murenam conſulem renuntiavi; ut ea res mihi magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret: eadem precor ab iiſdem diis immortalibus ob ejuſdem hominis conſulatum una cum ſalute obtinendum, & ut veſtræ mentes atque ſententiæ cum populi Romani voluntatibus, ſuffragiiſque conſentiant, eaque res vobis, populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Quodſi illa ſollemnis comitiorum precatio, conſularibus auſpiciis conſecrata, tantam habet in ſe vim & religionem, quantam reipublicæ dignitas poſtulat: idem ego ſum precatus, ut eis quo-

que hominibus, quibus hic conſulatus, me rogante, datus eſſet, ea res fauſte, feliciter, proſpereque eveniret. Quæ cum ita ſint, 2
judices, & cum omnis deorum immortalium poteſtas aut translata ſit ad vos, aut certe communicata vobiſcum: idem conſul eum veſtræ fidei commendat, qui antea diis immortalibus commendavit; ut ejuſdem hominis voce & declaratus conſul, & defenſus, beneficium populi Romani cum veſtra atque omnium civium ſalute tueatur. Et quoniam in hoc officio ſtudium meæ defenſionis ab accuſatoribus atque etiam ipſa ſuſceptio cauſæ reprehenſa eſt; antequam pro L. Murena dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam: non quo mihi potior, hoc quidem in tempore, ſit officii mei, quam hujuſce ſalutis defenſio, ſed ut, meo facto vobis probato, majore auctoritate ab hujus honore, fama, fortuniſque omnibus, inimicorum impetus propulſare poſſim.

Et primum M. Catoni, vitam ad certam 2
rationis normam dirigenti, & diligentiſſime 3
perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo reſpondebo. Negat fuiſſe rectum Cato, me & conſulem, & legis ambitus latorem, & tam ſevere geſto conſulatu,

cauſam L. Murenæ attingere. cujus reprehenſio me vehementer movet, non ſolum ut vobis, judices, quibus maxime debeo, verum etiam ut ipſi Catoni, graviſſimo atque integerrimo viro, rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, eſt æquius conſulem defendi, quam a conſule? Quis mihi in republica poteſt aut debet eſſe conjunctior, quam is, cui reſpublica a me uno traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus & periculis ſuſtentata? Quodſi in iis rebus repetendis, quæ mancipi ſunt, is periculum judicii præſtare debet, qui ſe nexu obligavit; profecto etiam rectius in judicio conſulis deſignati, is potiſſimum conſul, qui conſulem declaravit, auctor beneficii populi Romani,
4 defenſorque periculi eſſe debebit. Ac, ſi, ut nonnullis in civitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſæ publice conſtitueretur; is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis. Quodſi portu ſolventibus, ii, qui jam in portum ex alto invehuntur, præcipere ſummo ſtudio ſolent & tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum; quod natura fert, ut eis faveamus, qui eadem pericula, quibus

nos perſuncti ſumus, ingrediantur: quo tan-
dem me animo eſſe oportet, prope jam ex
magna jactatione terram videntem, in hunc,
cui video maximas reipublicæ tempeſtates
eſſe ſubeundas? Quare ſi eſt boni conſulis,
non ſolum videre, quid agatur, verum etiam
providere, quid futurum ſit; oſtendam alio
loco, quantum ſalutis communis interſit,
duos conſules in republica Kalendis Jan. eſſe.
Quod ſi ita eſt, non tam me officium debuit 5
ad hominis amici fortunas, quam reſpublica
conſulem ad communem ſalutem defenden-
dam vocare. Nam quod legem de ambitu 3
tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet-
ipſi jampridem tulerim de civium periculis
defendendis, non abrogarem. Etenim ſi lar-
gitionem factam eſſe confiterer, idque recte
factum eſſe defenderem; facerem improbe,
etiamſi alius legem tuliſſet: cum vero nihil
commiſſum contra legem eſſe defendam, quid
eſt, quod meam defenſionem latio legis im-
pediat? Negat eſſe ejuſdem ſeveritatis, Ca- 6
tilinam, exitium reipublicæ intra mœnia mo-
lientem, verbis & pæne imperio urbe expu-
liſſe; & nunc pro L. Murena dicere. Ego
autem has partes lenitatis & miſericordiæ,
quas me natura ipſa docuit, ſemper egi li-

benter; illam vero gravitatis, ſeveritatiſque perſonam non appetivi; ſed ab republica mihi impoſitam ſuſtinui, ſicut hujus imperii dignitas, in ſummo periculo civium, poſtulabat. Quodſi tum, cum reſpublica vim & ſeveritatem deſiderabat, vici naturam, & tam vehemens fui, quam cogebar, non quam volebam; nunc, cum omnes me cauſæ ad miſericordiam atque ad humanitatem vocent, quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ, conſuetudinique ſervire? Ac de officio defenſionis meæ, & de ratione accuſationis tuæ, fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit.

7 Sed me, judices, non minus hominis ſapientiſſimi atque ornatiſſimi, Ser. Sulpicii, conqueſtio, quam Catonis accuſatio commovebat: qui graviſſime & acerbiſſime ferre dixit, me familiaritatis, neceſſitudiniſque oblitum, cauſam L. Murenæ contra ſe defendere. Huic ego, judices, ſatisfacere cupio, voſque adhibere arbitros. Nam cum grave eſt, vere accuſari in amicitia, tum, etiamſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia ſtudia atque officia, pro noſtra neceſſitudine, & debuiſſe confiteor, & præſtitiſſe arbitror.

Nihil tibi, conſulatum petenti, a me defuit,
quod eſſet aut ab amico, aut a gratioſo, aut
a conſule poſtulandum. Abiit illud tempus:
mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi per-
ſuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ,
quantum tu a me poſtulare auſus ſis, tantum
debuiſſe; contra ſalutem, nihil debere. Ne- 8
que enim, ſi tibi tum, cum peteres conſu-
latum, affui, idcirco nunc, cum Murenam
ipſum petas, adjutor eodem pacto eſſe de-
beo. Atque hoc non modo non laudari, ſed
ne concedi quidem poteſt, ut amicis noſtris
accuſantibus, non etiam alieniſſimos defen-
damus. Mihi autem cum Murena, judices, 4
& vetus, & magna amicitia eſt, quæ in ca-
pitis dimicatione a Ser. Sulpicio non idcirco
obruetur, quod ab eodem in honoris conten-
tione ſuperata eſt. Quæ ſi cauſa non eſſet,
tamen vel dignitas hominis, vel honoris ejus,
quem adeptus eſt, amplitudo, ſummam mihi
ſuperbiæ, crudelitatiſque famam inuſſiſſet,
ſi hominis, & ſuis & populi Romani orna-
mentis ampliſſimi, cauſam tanti periculi re-
pudiaſſem. Neque enim jam mihi licet, ne-
que eſt integrum, ut meum laborem homi-
num periculis ſublevandis non impertiam.
Nam cum præmia mihi tanta pro hac indu-

ſtria ſint data, quanta antea nemini; labo-
res, per quos ea ceperis, cum adeptus ſis,
deponere, eſſet hominis & aſtuti & ingrati.
Quodſi licet deſinere, ſi te auctore poſſum,
ſi nulla inertiæ, nulla ſuperbiæ turpitudo,
nulla inhumanitatis culpa ſuſcipitur; ego ve-
9 ro libenter deſino. Sin autem fuga laboris
deſidiam, repudiatio ſupplicum ſuperbiam,
amicorum neglectio improbitatem coarguit;
nimirum hæc cauſa eſt ejuſmodi, quam nec
induſtrius, nec miſericors, nec officioſus de-
ſerere poſſit. Atque hujuſce rei conjecturam
de tuo ipſius ſtudio, Servi, facillime ceperis.
Nam ſi tibi neceſſe putas, etiam adverſariis
amicorum tuorum, de jure conſulentibus,
reſpondere; &, ſi turpe exiſtimas, te advo-
cato, illum ipſum, quem contra veneris,
cauſa cadere: noli tam eſſe injuſtus, ut,
cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, noſ-
tros rivulos etiam amicis putes clauſos eſſe
10 oportere. Etenim, ſi me tua familiaritas ab
hac cauſa removiſſet, &, ſi hoc idem Q. Hor-
tenſio, M. Craſſo, clariſſimis viris, ſi item
ceteris, a quibus intelligo tuam gratiam ma-
gni æſtimari, accidiſſet; in ea civitate con-
ſul deſignatus defenſorem non haberet, in
qua nemini umquam infimo majores noſtri

patronum deeſſe voluerunt. Ego vero, judices, ipſe me exiſtimarem nefarium, ſi amico; crudelem, ſi miſero; ſuperbum, ſi conſuli defuiſſem. Quare quod dandum eſt amicitiæ, large dabitur a me, ut tecum agam, Servi, non ſecus, ac ſi meus eſſet frater, qui mihi eſt cariſſimus, iſto in loco: quod tribuendum eſt officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim, me contra amici ſtudium pro amici periculo dicere.

Intelligo, judices, tres totius accuſatio- 5
nis partes fuiſſe, & earum unam in reprehen- 11
ſione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam. Atque harum trium partium prima illa, quæ graviſſima eſſe debebat, ita fuit infirma & levis, ut illos lex magis quædam accuſatoria, quam vera maledicendi facultas de vita L. Murenæ dicere aliquid coëgerit. Objecta eſt enim Aſia: quæ ab hoc non ad voluptatem & luxuriam expetita eſt, ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens, patre ſuo imperatore, non meruiſſet; aut hoſtem, aut patris imperium timuiſſe, aut a parente repudiatus videretur. An, cum ſedere in equis triumphantium prætextati potiſſimum filii ſoleant, huic donis militaribus patris trium-

phum decorare fugiendum fuit, ut rebus
communiter geſtis pæne ſimul cum patre
12 triumpharet? Hic vero, judices, & fuit in
Aſia, & viro fortiſſimo, parenti ſuo, magno
adjumento in periculis, ſolatio in laboribus,
gratulationi in victoria fuit. Et, ſi habet
Aſia ſuſpicionem luxuriæ quandam; non
Aſiam numquam vidiſſe, ſed in Aſia conti-
nenter vixiſſe, laudandum eſt. Quamobrem
non Aſiæ nomen objiciendum Murenæ fuit,
ex qua laus familiæ, memoria generi, honos
& gloria nomini conſtituta eſt; ſed aliquod
aut in Aſia ſuſceptum, aut ex Aſia deporta-
tum flagitium ac dedecus. Meruiſſe vero ſti-
pendia in eo bello, quod tum populus Roma-
nus non modo maximum, ſed etiam ſolum
gerebat, virtutis; patre imperatore libentiſſi-
me meruiſſe, pietatis; finem ſtipendiorum,
patris victoriam ac triumphum fuiſſe, felici-
tatis fuit. maledicto quidem idcirco nihil in
hiſce rebus loci eſt, quod omnia laus occu-
6 pavit. Saltatorem appellat L Murenam Ca-
13 to. Maledictum eſt, ſi vere objicitur, vehe-
mentis accuſatoris; ſin falſo, maledici con-
viciatoris. Quare cum iſta ſis auctoritate,
non debes, M. Cato, arripere maledictum ex
trivio, aut ſcurrarum aliquo convivio, ne-

que temere conſulem populi Romani ſaltato-
rem vocare; ſed conſpicere, quibus præterea
vitiis affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui vere
iſtud objici poſſit. Nemo enim fere ſaltat
ſobrius, niſi forte inſanit; neque in ſolitudi-
ne, neque in convivio moderato atque hone-
ſto: tempeſtivi convivii, amœni loci, mul-
tarum deliciarum comes eſt extrema ſaltatio.
Tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium
vitiorum eſſe poſtremum; relinquis illa, qui-
bus remotis, hoc vitium omnino eſſe non po-
teſt. nullum turpe couvivium, non amor,
non commiſſatio, non libido, non ſumtus
oſtenditur. &, cum ea non reperiantur, quæ
voluptatis nomen habent, quæque vitioſa
ſunt; in quo ipſam luxuriam reperire non
potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum
putas? Nihil igitur in vitam L. Murenæ dici 14
poteſt? nihil, inquam, omnino, judices. Sic
a me conſul deſignatus defenditur, ut ejus
nulla fraus, nulla avaritia, nulla perfidia,
nulla crudelitas, nullum petulans dictum in
vita proferatur. Bene habet: jacta ſunt fun-
damenta defenſionis. Nondum enim noſtris
laudibus, quibus utar poſtea, ſed prope ini-
micorum confeſſione, virum bonum, atque
integrum hominem defendimus. Quo con- 7

ſtituto, facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignitatis: quæ pars altera fuit accuſationis.

15 Summam video eſſe in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, induſtriæ, ceterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad conſulatus petitionem aggredi par eſt. Paria cognoſco eſſe iſta in L. Murena, atque ita paria, ut neque ipſe dignitate vinci potuerit, neque te dignitate ſuperarit. Contemſiſti L. Murenæ genus: extuliſti tuum. Quo loco ſi tibi hoc ſumis, niſi qui patricius ſit, neminem bono eſſe genere natum; facis, ut rurſus plebs in Aventinum ſevocanda eſſe videatur. Sin autem ſunt amplæ & honeſtæ familiæ plebejæ: & proavus L. Murenæ, & avus, prætores fuerunt; & pater cum ampliſſime atque honeſtiſſime ex prætura triumphaſſet, hoc faciliorem huic gradum conſulatus adipiſcendi reliquit, quod is

16 jam patri debitus, a filio petebatur. Tua vero nobilitas, Ser. Sulpici, tametſi ſumma eſt, tamen hominibus litteratis & hiſtoricis eſt notior; populo vero & ſuffragatoribus obſcurior. Pater enim fuit equeſtri loco; avus nulla illuſtri laude celebratus. Itaque non ex ſermone hominum recenti, ſed ex

annalium vetuſtate eruenda eſt memoria no-
bilitatis tuæ. Quare ego te ſemper in noſ-
trum numerum aggregare ſoleo, quod virtute
induſtriaque perfeciſti, ut, cum equitis Ro-
mani eſſes filius, ſumma tamen amplitudine
dignus putarere; nec mihi umquam minus
in Q. Pompejo, novo homine, & fortiſſimo
viro, virtutis eſſe viſum eſt, quam in homi-
ne nobiliſſimo, M. Aemilio. Etenim ejuſ-
dem animi atque ingenii eſt, poſteris ſuis,
quod Pompejus fecit, amplitudinem nominis,
quam non acceperit, tradere; &, ut Scau-
rus, memoriam prope intermortuam generis
ſui, virtute renovare. Quamquam ego jam 8
putabam, judices, multis viris fortibus ne 17
ignobilitas objiceretur generis, meo labore
eſſe perfectum: qui, non modo Curiis, Ca-
tonibus, Pompejis, antiquis illis, fortiſſimis
viris, novis hominibus, ſed his recentibus,
Mariis, & Didiis, & Cœliis commemoran-
dis, jacebant. Cum ego vero tanto inter-
vallo clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem, ut
aditus ad conſulatum poſthac, ſicut apud ma-
jores noſtros fuit, non magis nobilitati, quam
virtuti, pateret; non arbitrabar, cum ex fa-
milia vetere & illuſtri conſul deſignatus ab
equitis Romani filio, conſule, defenderetur,

de generis novitate accuſatores eſſe dicturos.
Etenim mihi ipſi accidit, ut cum duobus pa-
triciis, altero improbiſſimo atque audaciſſi-
mo, altero modeſtiſſimo atque optimo viro,
peterem: ſuperavi tamen dignitate Catili-
nam, gratia Galbam. Quodſi id crimen ho-
mini novo eſſe deberet; profecto mihi neque
18 inimici, neque invidi defuiſſent. Omittamus
igitur de genere dicere, cujus eſt magna in
utroque dignitas: videamus cetera.

Quæſturam una petiit, & ſum ego factus
prior. Non eſt reſpondendum ad omnia. ne-
que enim quemquam veſtrûm fugit, cum
multi pares dignitate fiant; unus autem pri-
mum ſolus poſſit obtinere: non eundem eſſe
ordinem dignitatis & renuntiationis: pro-
pterea quod renuntiatio gradus habeat, di-
gnitas autem ſit perſæpe eadem omnium.
Sed quæſtura utriuſque propemodum pari
momento ſortis fuit. Habuit hic lege Titia
provinciam tacitam & quietam: tu illam,
cui, cum quæſtores ſortiuntur, etiam accla-
mari ſolet, Oſtienſem, non tam gratioſam,
& illuſtrem, quam negotioſam & moleſtam.
Conſedit utriuſque nomen in quæſtura. nul-
lum enim vobis ſors campum dedit, in quo
19 excurrere virtus, cognoſcique poſſet. Reli-

qui temporis ſpatium in contentionem vocatur. ab utroque diſſimillima ratione tractatum eſt. Servius hic nobiſcum hanc urba- 9
nam militiam reſpondendi, ſcribendi, cavendi, plenam ſollicitudinis ac ſtomachi, ſecutus eſt: jus civile didicit: multum vigilavit: laboravit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exſorbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. Magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. Quid Murena interea? fortiſſimo & ſapien- 20
tiſſimo viro, ſummo imperatori, legatus L. Lucullo fuit: qua in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fudit: urbes partim vi, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam refertam, & eandem delicatam, ſic obiit, ut in ea neque avaritiæ, neque luxuriæ veſtigium reliquerit: maximo in bello ſic eſt verſatus, ut hic multas res & magnas ſine imperatore geſſerit, nullam ſine hoc imperator. Atque hæc, quamquam præſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipſo, propter periculum noſtrum, conceſſam videamur habere licentiam fingendi, publicis litteris teſtata ſunt omnia;

quibus L. Lucullus tantum laudis impertiit,
quantum neque ambitioſus imperator, ne-
que invidus, tribuere alteri in communican-
21 da gloria debuit. Summa in utroque eſt ho-
neſtas, ſumma dignitas: quam ego, ſi mihi
per Servium liceat, pari atque eadem in lau-
de ponam: ſed non licet. agitat rem milita-
rem: inſectatur totam hanc legationem: aſ-
ſiduitatis & operarum harum quotidianarum
putat eſſe conſulatum. Apud exercitum mihi
fueris, inquit, tot annos? forum non atti-
geris? abſueris tamdiu? &, cum longo in-
tervallo veneris, cum iis, qui in foro habi-
tarunt, de dignitate contendas? Primum iſta
noſtra aſſiduitas, Servi, neſcis, quantum in-
terdum afferat hominibus faſtidii, quantum
ſatietatis. mihi quidem vehementer expediit,
poſitam in oculis eſſe gratiam. ſed tamen
ego mei ſatietatem magno meo labore ſu-
peravi; & tu idem fortaſſe: verumtamen
utrique noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet.
22 Sed, ut, hoc omiſſo, ad ſtudiorum atque
artium contentionem revertamur; qui poteſt
dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum
multo plus afferat dignitatis, rei militaris,
quam juris civilis gloria? Vigilas tu de no-
cte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille,
ut

ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat. tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. tu caves, ne tui conſultores; ille, ne urbes aut caſtra capiantur. Ille tenet & ſcit, ut hoſtium copiæ; tu, ut aquæ pluviæ arceantur: ille exercitatus eſt in propagandis finibus; tu in regendis: ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſentio) rei militaris virtus præſtat ceteris omnibus. Hæc nomen populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coëgit: omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus & induſtria, latent in tutela ac præſidio bellicæ virtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus; artes illico noſtræ conticeſcunt.

Et, quoniam mihi videris iſtam ſcientiam 23
juris, tamquam filiolam oſculari tuam, non patiar te in tanto errore verſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. Aliis ego te virtutibus, continentiæ, gravitatis, juſtitiæ, fidei, ceteris omnibus, conſulatu & omni honore ſemper digniſſimum judicavi. quod quidem jus civile didiciſti; non dicam, ope-

ram perdidiſti: ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatum viam. Omnes enim artes, quæ nobis populi Romani ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere.
11 Summa dignitas eſt in iis, qui militari laude
24 antecellunt. omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu civitatis, ab iis defendi & firmari putantur. ſumma etiam utilitas; ſiquidem eorum conſilio & periculo, cum republica, tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. Gravis etiam illa eſt & plena dignitatis, dicendi facultas, quæ ſæpe valuit in conſule deligendo, poſſe conſilio atque oratione, & ſenatus, & populi, & eorum, qui res judicant, mentes permovere. Quæritur conſul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. Non mirum, ſi ob hanc facultatem homines ſæpe etiam non nobiles conſulatum conſecuti ſunt: præſertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat. quorum in iſto veſtro artificio, Sul-
25 pici, nihil eſt. Primum dignitas in tam tenui ſcientia, quæ poteſt eſſe? res enim ſunt parvæ, prope in ſingulis litteris atque inter-

punctionibus verborum occupatæ. Deinde, etiamſi quid apud majores noſtros fuit in iſto ſtudio admirationis, id, enuntiatis veſtris myſteriis, totum eſt contemtum & abjectum. Poſſet agi lege, necne, pauci quondam ſciebant. faſtos enim vulgo non habebant. erant in magna potentia, qui conſulebantur: a quibus etiam dies, tamquam a Chaldæis, petebatur. Inventus eſt ſcriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis juriſconſultis eorum ſapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod ſunt veriti, ne, dierum ratione pervulgata & cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi, notas quaſdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. Cum hoc fieri 12
belliſſime poſſet: Fundus Sabinus, meus eſt: 26
immo meus: deinde judicium: noluerunt. FVNDVS, inquit, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR. Satis verboſe. cedo, quid poſtea? EVM EGO EX JVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AJO. Quid tum? INDE EGO TE EX JVRE MANV CONSERTVM VOCO. Quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat. Tranſit idem

juriſconſultus, tibicinis Latini modo: VNDE TV ME, inquit, EX JVRE MANV CONSERTVM VOCASTI, INDE EGO TE REVOCO. Prætor interea, ne pulchrum ſe ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum ceteris rebus abſurdum, tum vero nullo uſu: VTRISQVE SVPERSTITIBVS [PRAESENTIBVS] ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM. Præſto aderat ſapiens ille, qui inire viam doceret: REDITE VIAM. eodem duce redibant. Hæc jam tum apud illos barbatos, ridicula, credo, videbantur. homines, cum recte atque in loco conſtitiſſent, juberi abire; ut, unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. Iisdem ineptiis fucata ſunt illa omnia, QVANDO TE IN JVRE CONSPICIO: & hæc, SED ANNE TV DICIS, QVI CAVSA VINDICAVERIS? quæ dum erant occulta, neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea vero pervulgata, atque in manibus jactata & excuſſa, inaniſſima prudentiæ reperta ſunt; fraudis autem & ſtulti-
27 tiæ pleniſſima. Nam cum permulta præclare legibus eſſent conſtituta, ea juriſconſultorum ingeniis pleraque corrupta ac depravata

ſunt. Mulieres omnes, propter infirmitatem conſilii, majores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt: hi invenerunt genera tutorum, quæ poteſtate mulierum continerentur. Sacra interire illi noluerunt: horum ingenio ſenes ad coëmtiones faciendas, interimendorum ſacrorum cauſa, reperti ſunt. In omni denique jure civili æquitatem reliquerunt, verba ipſa tenuerunt: ut, quia in alicujus libris, exempli cauſa, id nomen invenerant, putarunt, omnes mulieres, quæ coëmtionem facerent, *Cajas* vocari. Jam illud mihi quidem mirum videri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nunc ſtatuere non potuiſſe, utrum *diem tertium*, an *perendinum*: *judicem*, an *arbitrum*: *rem*, an *litem* dici
oporteret. Itaque (ut dixi) dignitas in iſta 13
ſcientia conſularis numquam fuit; quæ tota 28
ex rebus fictis, commenticiiſque conſtaret: gratiæ vero multo etiam minores. Quod enim omnibus patet, & æque promtum eſt mihi, & adverſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. Itaque non modo beneficii collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod aliquandiu fuit, LICET CONSVLERE, jam perdidiſtis. Sapiens exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Romam uſ-

quam, neque Romæ, rebus prolatis, quid-
quam valet. peritus ideo haberi nemo po-
teſt, quod in eo, quod ſciunt omnes, nullo
modo poſſunt inter ſe diſcrepare. difficilis
autem res ideo non putatur, quod & per-
paucis & minime obſcuris litteris continetur.
Itaque, ſi mihi, homini vehementer occu-
pato, ſtomachum moveritis, triduo me ju-
riſconſultum eſſe profitebor. Etenim quæ de
ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia: neque
tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt,
quo ego non poſſim, QVA DE RE AGI-
TVR, addere. Quæ conſuluntur autem,
minimo periculo reſpondentur. Si id, quod
oportet, reſponderis; idem videare reſpon-
diſſe, quod Servius. ſin aliter; etiam con-
29 troverſum jus noſſe & tractare videare. Qua-
propter non ſolum illa gloria militaris veſtris
formulis atque actionibus anteponenda eſt,
verum etiam dicendi conſuetudo longe &
multum iſti veſtræ exercitationi ad honorem
antecellet. Itaque mihi videntur plerique
initio multo hoc maluiſſe; poſt, cum id aſſe-
qui non potuiſſent, iſtuc potiſſimum ſunt de-
lapſi. Ut ajunt in Græcis artificibus, eos
aulœdos eſſe, qui citharœdi fieri non potue-
rint; ſic nonnullos videmus, qui oratores

evadere non potuerunt, eos ad juris ſtudium devenire. Magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, ſumma autem gratia. Etenim a vobis ſalubritas quædam; ab iis, qui dicunt, ſalus ipſa petitur. Deinde veſtra reſponſa atque decreta, & evertuntur ſæpe dicundo, & ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt: in qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de ejus laude dicerem: nunc nihil de me dico, ſed de iis, qui in dicendo magni ſunt aut fuerunt.

Duæ ſunt artes, quæ poſſunt locare ho- 14
mines in ampliſſimo gradu dignitatis: una 30
imperatoris, altera oratoris boni. Ab hoc enim pacis ornamenta retinentur; ab illo belli pericula repelluntur. Ceteræ tamen virtutes ipſæ per ſe multum valent, juſtitia, fides, pudor, temperantia; quibus te, Servi, excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudiis ad honorem diſpoſitis, non de inſita cujuſque virtute diſputo. Omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimul atque aliquis motus novus bellicum canere cœpit. Etenim, ut ait ingenioſus poëta, & auctor valde bonus, prœliis promulgatis, *pellitur e medio* non ſolum iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiæ, ſed etiam ipſa illa domina rerum,

ſapientia: vi geritur res: ſpernitur orator, non ſolum odioſus in dicendo, ac loquax, verum etiam *bonus: horridus miles amatur:* veſtrum vero ſtudium totum jacet. *Non ex jure manu conſertum, ſed mage ferro,* inquit, *rem repetunt.* Quod ſi ita eſt, cedat, opinor, Sulpici, forum caſtris, otium militiæ, ſtilus gladio, umbra ſoli: ſit denique in civitate ea prima res, propter quam ipſa eſt
31 civitas omnium princeps. Verum hæc, Cato, nimium nos noſtris verbis magna facere demonſtrat; & oblitos eſſe, bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtum. quod ego longe ſecus exiſtimo, judices; deque eo pauca diſſeram. neque enim cauſa in hoc continetur.

Nam, ſi omnia bella, quæ cum Græcis geſſimus, contemnenda ſunt; derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curii: de Philippo, T. Flaminini: de Aetolis, M. Fulvii: de rege Perſe, L. Paulli: de Pſeudophilippo, Q. Metelli: de Corinthiis, L. Mummii. Sin hæc bella graviſſima, victoriæque eorum bellorum graviſſimæ fuerunt: cur Aſiaticæ nationes, atque ille a te hoſtis contemnitur? Atqui, ex veterum rerum monumentis, vel maximum bellum populum Romanum cum

Antiocho geſſiſſe video: cujus belli victor L.
Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam
laudem ille, Africa oppreſſa, cognomine ipſo
præ ſe ferebat, eandem hic ſibi ex Aſiæ no-
mine aſſumſit. Quo quidem in bello virtus 32
enituit egregia M. Catonis, proavi tui: quo
ille, quum eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis,
qualem te eſſe video, numquam [cum Sci-
pione] eſſet profectus, ſi cum mulierculis bel-
landum eſſe arbitraretur. Neque vero cum
P. Africano ſenatus egiſſet, ut legatus fratri
proficiſceretur; cum ipſe, paullo ante, Han-
nibale ex Italia expulſo, ex Africa ejecto,
Carthagine oppreſſa, maximis periculis rem-
publicam liberaſſet, niſi illud grave bellum
& vehemens putaretur. Atqui, ſi diligenter, 15
quid Mithridates potuerit, & quid effecerit,
& qui vir fuerit, conſideraris; omnibus re-
gibus, quibuſcum populus Romanus bellum
geſſit, hunc regem nimirum antepones. quem
L. Sulla, maximo & fortiſſimo exercitu, pu-
gna excitatum, non rudis imperator, ut aliud
nihil dicam, bello invectum totam in Aſiam,
cum pace dimiſit: quem L. Murena, pater
hujuſce, vehementiſſime, vigilantiſſimeque
vexatum, repreſſum magna ex parte, non
oppreſſum reliquit: qui rex, ſibi aliquot an-

nis ſumtis ad confirmandas rationes & copias belli, tantum ipſe opibus, conatuque invaluit, ut ſe Oceanum cum Ponto, Sertorii
33 copias cum ſuis conjuncturum putaret. Ad quod bellum duobus conſulibus ita miſſis, ut alter Mithridatem perſequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra & mari calamitoſæ, vehementer & opes regis, & nomen auxerunt: L. Luculli vero res tantæ exſtiterunt, ut neque majus bellum commemorari poſſit; neque majore conſilio & virtute geſtum. Nam, cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia conſtitiſſet, eamque urbem ſibi Mithridates Aſiæ januam fore putaviſſet, qua effracta & revulſa, tota pateret provincia; perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia, ut urbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur, & omnes copiæ regis diuturnitate obſidionis conſumerentur. Quid? illam pugnam navalem ad Tenedum, cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe atque animis inflata peteret; mediocri certamine & parva dimicatione commiſſam arbitraris? Mitto prœlia: prætereo oppugnationes oppidorum. expulſus regno tandem aliquando, tantum tamen conſilio atque auctoritate valuit, ut ſe, rege

Armeniorum adjuncto, novis opibus, copiiſque renovarit. Ac, ſi mihi nunc de rebus 16
geſtis eſſet noſtri exercitus, imperatoriſque dicendum, plurima & maxima prœlia commemorare poſſem. ſed non id agimus. Hoc 34
dico: ſi bellum hoc, ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuiſſet; neque tanta cura ſenatus & populus Romanus ſuſcipiendum putaſſet, neque tot annos geſſiſſet, neque tanta gloria L. Luculli; neque vero ejus belli conficiendi curam tanto ſtudio populus Romanus ad Cn. Pompejum detuliſſet: cujus ex omnibus pugnis, quæ ſunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege commiſſa eſt, & ſumma contentione pugnata. qua ex pugna cum ſe ille eripuiſſet, & Boſporum confugiſſet, quo exercitus adire non poſſet; etiam in extrema fortuna & fuga, nomen tamen retinuit regium. Itaque ipſe Pompejus, regno poſſeſſo, ex omnibus oris ac notis ſedibus hoſte pulſo, tamen tantum in unius anima poſuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, ſperarat, victoria poſſideret; tamen non ante, quam illum vita expulit, bellum confectum judicarit. Hunc tu hoſtem, Cato, contemnis, quocum per tot annos, tot prœliis, tot imperatores

bella geſſerunt? cujus expulſi & ejecti vita tanti æſtimata eſt, ut, morte ejus nuntiata, tum denique bellum confectum arbitraretur? Hoc igitur in bello L. Murenam, legatum fortiſſimi animi, ſummi conſilii, maximi laboris cognitum eſſe defendimus; & hanc ejus operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quam hanc noſtram forenſem induſtriam, dignitatis habuiſſe.

17 At enim in præturæ petitione prior re-
35 nuntiatus eſt Servius. Pergitisne vos, tamquam ex ſyngrapha, agere cum populo, ut, quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? Quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus unus, aut nox interpoſita, ſæpe perturbat omnia; & totam opinionem parva nonnumquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam ſine ulla aperta cauſa fit aliud, atque exiſtimamus, ut nonnumquam ita factum eſſe etiam populus admiretur; quaſi
36 vero non ipſe fecerit. Nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quis

L. Philippum ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis Q. Catulum, humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, a Cn. Manlio? quis M. Scaurum, hominem graviſſimum, civem egregium, fortiſſimum ſenatorem, a Q. Maximo? Non modo horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne cum eſſet factum quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit. Nam ut tempeſtates ſæpe certo aliquo cœli ſigno commoventur, ſæpe improviſo nulla ex certa ratione, obſcura aliqua ex cauſa excitantur: ſic in hac comitiorum tempeſtate populari, ſæpe intelligas, quo ſigno commota ſit; ſæpe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe videatur. Sed tamen, 18
ſi eſt reddenda ratio, duæ res vehementer in 37
prætura deſideratæ ſunt, quæ ambæ in conſulatu Murenæ profuerunt: una, exſpectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & ſtudiis, ſermonibuſque competitorum creverat: altera, quod ii, quos in provincia ac legatione omnis & liberalitatis & virtutis ſuæ teſtes habuerat, nondum deceſſerant. Horum utrumque ei fortuna ad conſulatus petitionem reſervavit. nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum convenerat, idem comes

L. Murenæ præſto fuit; & munus ampliſſimum, quod petitio præturæ deſiderabat,
38 prætura reſtituit. Num tibi hæc parva videntur adjumenta & ſubſidia conſulatus? voluntas militum? quæ cum per ſe valet multitudine, cum apud ſuos gratia; tum vero in conſule declarando multum etiam apud univerſum populum Romanum auctoritatis habet: ſuffragatio militaris? imperatores enim comitiis conſularibus, non verborum interpretes deliguntur. Quare gravis eſt illa oratio, *Me ſaucium recreavit: me praeda donavit: hoc duce caſtra cepimus, ſigna contulimus: numquam iſte plus militi laboris impoſuit, quam ſibi ſumſit ipſe; cum fortis, tum etiam felix.* Hoc quanti putas eſſe ad famam hominum ac voluntatem? etenim, ſi tanta illis comitiis religio eſt, ut adhuc ſemper omen valuerit prærogativum; quid mirum eſt, in hoc felicitatis famam, ſermonemque
19 valuiſſe? Sed, ſi hæc leviora ducis, quæ ſunt graviſſima, & hanc urbanam ſuffragationem militari anteponis: noli ludorum hujus elegantiam, & ſcenæ magnificentiam valde contemnere; quæ huic admodum profuerunt. Nam quid ego dicam, populum ac vulgus imperitorum ludis magnopere delectari? mi-

nus eſt mirandum. quamquam huic cauſæ id ſatis eſt. ſunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare ſi populo ludorum magnifi- 39
centia voluptati eſt, non eſt mirandum, eam L. Murenæ apud populum profuiſſe. Sed ſi nosmetipſi, qui & ab delectatione omni negotiis impedimur, & in ipſa occupatione delectationes alias multas habere poſſumus, ludis tamen oblectamur & ducimur; quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, 40
vir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolum dignitatem, ſed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, quod honeſtiſſimo ordini, cum ſplendore, fructus quoque jucunditatis eſt reſtitutus. Quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos, qui diſſimulant, non ſolum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione ſenſi. nam nos quoque habuimus ſcenam competitricem. Quodſi ego, qui trinos ludos ædilis feceram, tamen Antonii ludis commovebar: tibi, qui caſu nullos feceras, nihil hujus iſtam ipſam, quam irrides, argenteam ſcenam, adverſatam putas? Sed hæc ſane ſint paria omnia: 41
ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio urbana: ſit idem, magnifi-

centiſſimos & nullos umquam feciſſe ludos;
quid? in ipſa prætura nihilne exiſtimas inter
20 tuam & iſtius ſortem interfuiſſe? Hujus ſors
ea fuit, quam omnes tui neceſſarii tibi opta-
bamus, juris dicundi: in qua gloriam con-
ciliat magnitudo negotii; gratiam, æquitatis
largitio: qua in ſorte ſapiens prætor, qualis
hic fuit, offenſionem vitat æquabilitate de-
cernendi, benivolentiam adjungit lenitate
audiendi. Egregia & ad conſulatum apta
provincia, in qua laus æquitatis, integrita-
tis, facilitatis, ad extremum ludorum volu-
42 ptate concluditur. Quid tua ſors? triſtis,
atrox: quæſtio peculatus, ex altera parte,
lacrymarum & ſqualoris, ex altera, plena
catenarum atque indicum. cogendi judices
inviti, retinendi contra voluntatem: ſcriba
damnatus, ordo totus alienus: Sullana gra-
tificatio reprehenſa: multi viri fortes, &
prope pars civitatis offenſa eſt: lites ſevere
æſtimatæ: cui placet, obliviſcitur; cui do-
let, meminit. Poſtremo tu in provinciam
ire noluiſti. non poſſum id in te reprehen-
dere, quod in me ipſo & prætor & conſul
probavi. Sed tamen L. Murenæ provincia
multas bonas gratias cum optima exiſtima-
tione attulit. habuit proficiſcens dilectum in
Um-

Umbria: dedit ei facultatem reſpublica libe-
ralitatis; qua uſus, multas ſibi tribus, quæ
municipiis Umbriæ conficiuntur, adjunxit:
Ipſa autem in Gallia, ut noſtri homines de-
ſperatas jam pecunias exigerent, æquitate
diligentiaque perfecit. Tu interea Romæ
ſcilicet amicis præſto fuiſti. fateor: ſed ta-
men illud cogita, nonnullorum amicorum
ſtudia minui ſolere in eos, a quibus provin-
cias contemni intelligant.

Et, quoniam oſtendi, judices, parem 21
dignitatem ad conſulatus petitionem, diſpa- 43
rem fortunam provincialium negotiorum in
Murena atque in Sulpicio fuiſſe: dicam jam
apertius, in quo meus neceſſarius fuerit in-
ferior Servius, & ea dicam, vobis audienti-
bus, amiſſo jam tempore, quæ ipſi ſoli, re
integra, ſæpe dixi. Petere conſulatum ne-
ſcire te, Servi, perſæpe tibi dixi: & in iis
rebus ipſis, quas te magno & forti animo &
agere & dicere videbam, tibi ſolitus ſum di-
cere, magis te fortem ſenatorem mihi videri,
quam ſapientem candidatum. Primum accu-
ſandi terrores & minæ, quibus tu quotidie
uti ſolebas, ſunt fortis viri; ſed & populi
opinionem a ſpe adipiſcendi avertunt, & ami-
corum ſtudia debilitant. Neſcio, quo pacto

ſemper hoc fit; neque in uno aut altero animadverſum eſt, ſed jam in pluribus; ſimul atque candidatus accuſationem meditari viſus eſt, ut honorem deſperaſſe videatur.

44 Quid ergo? acceptam injuriam perſequi non placet? imo vehementer placet: ſed aliud tempus eſt petendi, aliud perſequendi. Petitorem ego, præſertim conſulatus, magna ſpe, magno animo, magnis copiis & in forum & in campum deduci volo: non placet mihi inquiſitio candidati, prænuntia repulſæ: non teſtium potius, quam ſuffragatorum comparatio: non minæ magis, quam blanditiæ: non declamatio potius, quam perſalutatio: præſertim cum jam hoc novo more omnes fere domos omnium concurſent, & ex vultu candidatorum conjecturam faciant, quantum quiſque animi & facultatis habere videatur.

45 Videsne tu illum triſtem? demiſſum? jacet, diffidit, abjecit haſtas. Serpit hic rumor: *Scis tu illum accuſationem cogitare? inquirere in competitores? teſtes quaerere? alium faciam, quoniam ſibi hic ipſe deſperat.* Ejusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, ſtudia deponunt, aut teſtatam rem abjiciunt, aut ſuam operam & gratiam judicio & accuſationi reſervant. Accedit eodem, ut etiam

ipſe candidatus totum animum atque omnem curam, operam, diligentiamque ſuam in petitione non poſſit ponere. adjungitur enim accuſationis cogitatio, non parva res, ſed nimirum omnium maxima. magnum eſt enim, te comparare ea, quibus poſſis hominem e civitate, præſertim non inopem, neque infirmum, exturbare; qui & per ſe, & per ſuos, & vero etiam per alienos defendatur. omnes enim ad pericula propulſanda concurrimus; & qui non aperte inimici ſumus, etiam alieniſſimis, in capitis periculis, amiciſſimorum officia & ſtudia præſtamus. Quare 46
ego expertus & petendi, & defendendi, & accuſandi moleſtiam, ſic intellexi: in petendo, ſtudium eſſe acerrimum; in defendendo, officium; in accuſando, laborem. Itaque ſic ſtatuo, fieri nullo modo poſſe, ut idem accuſationem & petitionem conſulatus diligenter adornet atque inſtruat. unum ſuſtinere pauci poſſunt, utrumque nemo. Tu, cum te de curriculo petitionis deflexiſſes, animumque ad accuſandum tranſtuliſſes, exiſtimaſti, te utrique negotio ſatisfacere poſſe? vehementer erraſti. Quis enim dies fuit, poſteaquam in iſtam accuſandi denuntiationem ingreſſus es, quem tu non totum in iſta ratione con-

23 ſumſeris? Legem ambitus flagitaſti, quæ tibi
non deerat. erat enim ſeveriſſime ſcripta Cal-
purnia. geſtus eſt mos & voluntati & digni-
tati tuæ. ſed tota illa lex accuſationem tuam,
ſi haberes nocentem reum, fortaſſe armaſſet:
47 petitioni vero refragata eſt. Pœna gravior
in plebem tua voce efflagitata eſt. commoti
animi ſunt tenuiorum. Exſilium in noſtrum
ordinem: coneeſſit ſenatus poſtulationi tuæ;
ſed non libenter duriorem fortunæ communi
conditionem, te auctore, conſtituit. Morbi
excuſationi pœna addita eſt: voluntas offen-
ſa multorum, quibus aut contra valitudinis
commodum laborandum eſt, aut incommodo
morbi etiam ceteri vitæ fructus relinquendi.
Quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctori-
tati ſenatus, voluntati tuæ paruit: denique
is tulit, cui minime proderant. Illa, quæ
mea ſumma voluntate ſenatus frequens repu-
diavit, mediocriter adverſata tibi eſſe exiſti-
mas? confuſionem ſuffragiorum flagitaſti,
prorogationem legis Maniliæ, æquationem
gratiæ, dignitatis, ſuffragiorum. Graviter
homines honeſti, atque in ſuis civitatibus &
municipiis gratioſi tulerunt, a tali viro eſſe
pugnatum, ut omnes & dignitatis & gratiæ
gradus tollerentur. Idem edititios judices

eſſe voluiſti, ut odia occulta civium, quæ
tacitis nunc diſcordiis continentur, in fortu-
nas optimi cujuſque erumperent. Hæc omnia 48
tibi accuſandi viam muniebant, adipiſcendi
obſæpiebant.

Atque ex omnibus illa plaga eſt injecta
petitioni tuæ, non tacente me, maxima: de
qua ab homine ingenioſiſſimo & copioſiſſimo,
Hortenſio, multa graviſſime dicta ſunt; quo
etiam mihi durior locus eſt dicendi datus; ut,
cum ante me & ille dixiſſet, & vir ſumma
dignitate, & diligentia, & facultate dicendi,
M. Craſſus, ego in extremo non partem ali-
quam agerem cauſæ, ſed de tota re dicerem,
quod mihi videretur. Itaque in iiſdem rebus
fere verſor, &, quod poſſum, judices, oc-
curro veſtræ ſapientiæ. Sed tamen, Servi, 24
quam te ſecurim putas injeciſſe petitioni tuæ,
cum tu populum Romanum in eum metum
adduxiſti, ut pertimeſceret, ne conſul Cati-
lina fieret, dum tu accuſationem compara-
res, depoſita atque abjecta petitione? Ete- 49
nim te inquirere videbant, triſtem ipſum:
mœſtos amicos, obſervationes, teſtificatio-
nes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſub-
ſcriptorum animadvertebant: quibus rebus
certe ipſi candidatorum vultus obſcuriores

videri ſolent. Catilinam interea alacrem atque lætum, ſtipatum choro juventutis, vallatum indicibus atque ſicariis, inflatum cum ſpe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipſe, promiſſis, circumfluente colonorum Arretinorum & Feſulanorum exercitu. quam turbam, diſſimillimo ex genere, diſtinguebant homines perculſi Sullani temporis calamitate. Vultus erat ipſius plenus furoris; oculi, ſceleris; ſermo, arrogantiæ: ſic ut ei jam exploratus & domi conditus conſulatus videretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accuſatorem ſuum numerabat, non competitorem: ei vim denuntiabat:
25 reipublicæ minabatur. Quibus rebus qui ti-
50 mor bonis omnibus injectus ſit, quantaque deſperatio reipublicæ, ſi ille factus eſſet, nolite a me commoneri velle; vosmetipſi vobiſcum recordamini. Meminiſtis enim, cum illius nefarii gladiatoris voces percrebuiſſent, quas habuiſſe in concione domeſtica dicebatur, cum miſerorum fidelem defenſorem negaſſet inveniri poſſe, niſi eum, qui ipſe miſer eſſet: integrorum & fortunatorum promiſſis ſaucios & miſeros credere non oportere: quare qui conſumta replere, erepta recuperare vellent, ſpectarent, quid ipſe de-

beret, quid poſſideret, quid auderet: minime timidum, & valde calamitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futurus dux & ſignifer calamitoſorum. Tum igitur, his rebus au- 51
ditis, meminiſtis fieri ſenatuſconſultum, referente me, ne poſtero die comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu agere poſſemus. Itaque poſtridie, frequenti ſenatu, Catilinam excitavi, atque eum de his rebus juſſi, ſi quid vellet, quæ ad me allatæ eſſent, dicere. Atque ille, ut ſemper fuit apertiſſimus, non ſe purgavit, ſed indicavit atque induit. Tum enim dixit, duo corpora eſſe reipublicæ, unum debile, infirmo capite; alterum firmum, ſine capite: huic, cum ita de ſe meritum eſſet, caput, ſe vivo, non defuturum. Congemuit ſenatus frequens, neque tamen ſatis ſevere, pro rei indignitate, decrevit. Nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant; partim, quia timebant. Tum erupit e ſenatu, triumphans gaudio, quem omnino vivum illinc exire non oportuerat; præſertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante, Catoni, fortiſſimo viro, judicium minitanti ac denuntianti, reſpondiſſet, ſi quod eſſet in ſuas fortunas incendium excitatum,

26 id ſe non aqua, ſed ruina reſtincturum. His
52 tum rebus commotus, & quod homines jam
tum conjuratos cum gladiis in campum de-
duci a Catilina ſciebam, deſcendi in campum
cum firmiſſimo præſidio fortiſſimorum viro-
rum, & cum illa lata inſignique lorica, non
quæ me tegeret, (etenim ſciebam Catilinam
non latus aut ventrem, ſed caput & collum
ſolere petere,) verum ut omnes boni anim-
adverterent, & cum in metu & periculo con-
ſulem viderent, id quod eſt factum, ad opem
præſidiumque meum concurrerent. Itaque
cum te, Servi, remiſſiorem in petendo pu-
tarent, Catilinam & ſpe & cupiditate inflam-
matum viderent; omnes, qui illam ab repu-
blica peſtem depellere cupiebant, ad Mure-
53 nam ſe ſtatim contulerunt. Magna eſt autem
comitiis conſularibus repentina voluntatum
inclinatio, præſertim cum incubuit ad virum
bonum, & multis aliis adjumentis petitionis
ornatum. qui cum honeſtiſſimo patre atque
majoribus, modeſtiſſima adoleſcentia, cla-
riſſima legatione, prætura probata in jure,
grata in munere, ornata in provincia, pe-
tiſſet diligenter, & ita petiſſet, ut neque mi-
nanti cederet, neque cuiquam minaretur;
huic mirandum eſt, magno adjumento Ca-

tilinæ ſubitam ſpem conſulatus adipiſcendi
fuiſſe?

Nunc mihi tertius ille locus eſt orationis 54
de ambitus criminibus, perpurgatus ab iis,
qui ante me dixerunt; a me, quoniam ita
Murena voluit, retractandus: quo in loco
Poſtumio, familiari meo, ornatiſſimo viro,
de diviſorum indiciis, & de deprehenſis pe-
cuniis, adoleſcenti ingenioſo & bono, Ser.
Sulpicio, de equitum centuriis; M. Catoni,
homini in omni virtute excellenti, de ipſius
accuſatione, de ſenatuſconſulto, de republica
reſpondebo. Sed pauca, quæ meum animum 27
repente moverunt, prius de L. Murenæ for- 55
tuna conquerar. Nam cum ſæpe antea, ju-
dices, & ex aliorum miſeriis, & ex meis cu-
ris, laboribuſque quotidianis, fortunatos eos
homines judicarem, qui remoti a ſtudiis am-
bitionis, otium ac tranquillitatem vitæ ſe-
cuti ſunt; tum vero in his L. Murenæ tantis,
tamque improviſis periculis ita ſum animo
affectus, ut non queam ſatis neque commu-
nem omnium noſtrûm conditionem, neque
hujus eventum, fortunamque miſerari: qui
primum, dum ex honoribus continuis fami-
liæ, majorumque ſuorum unum adſcendere
gradum dignitatis conatus eſt, venit in peri-

culum, ne & ea, quæ relicta, & hæc, quæ ab ipſo parta ſunt, amittat; deinde, propter ſtudium novæ laudis, etiam in veteris fortu-
56 næ diſcrimen adducitur. Quæ cum ſint gravia, judices, tum illud acerbiſſimum eſt, quod habet eos accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderunt. Nam, ut omittam Servium Sulpicium, quem intelligo non injuria L. Murenæ, ſed honoris contentione permotum; accuſat paternus amicus, Cn. Poſtumius, vetus, ut ait ipſe, vicinus ac neceſſarius, qui neceſſitudinis cauſas complures protulit, ſimultatis nullam commemorare potuit: accuſat Ser. Sulpicius, ſodalis filii, cujus ingenio paterni omnes neceſſarii munitiores eſſe debebant: accuſat M. Cato, qui quamquam a Murena nulla re umquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac civitate natus, ut ejus opes & ingenium præſidio multis, etiam alieniſſimis; vix cuiquam inimico, exitio eſſe debe-
57 rent. Reſpondebo igitur Poſtumio primum, qui neſcio quo pacto mihi videtur prætorius candidatus in conſularem, quaſi deſultorius in quadrigarum curriculum incurrere. cujus competitores ſi nihil deliquerunt, dignitati

eorum conceſſit, cum petere deſtitit. Sin autem eorum aliquis largitus eſt; expetendus amicus eſt, qui alienam potius injuriam, quam ſuam perſequatur. *

Ea omnia, quae & Poſtumio, & Ser. Sulpicio, adoleſcenti, reſponſa ſunt, deſiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod eſt 28
firmamentum ac robur totius accuſationis: 58
qui tamen ita gravis eſt accuſator & vehemens, ut multo magis ejus auctoritatem, quam criminationem pertimeſcam. In quo ego accuſatore, judices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid exſpectatio tribunatus, ne quid totius vitæ ſplendor & gravitas noceat: denique ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, quæ ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poſſet. Bis conſul fuerat P. Africanus, & duos terrores hujus imperii, Carthaginem, Numantiamque, deleverat, cum accuſavit L. Cottam. Erat in eo ſumma eloquentia, ſumma fides, ſumma integritas, auctoritas tanta, quanta in ipſo imperio populi Romani, quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc majores natu dicere audivi, hanc accuſatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuiſſe. Noluerunt ſapientiſſimi homines, qui tum rem

illam judicabant, ita quemquam cadere in judicio, ut nimiis adverſarii viribus abjectus
59 videretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriæ eſt) nonne proavo tuo, fortiſſimo atque florentiſſimo viro, M. Catoni, incumbenti ad ejus perniciem, populus Romanus eripuit? Semper in hac civitate nimis magnis accuſatorum opibus & populus univerſus, & ſapientes ac multum in poſterum proſpicientes judices reſtiterunt. Nolo accuſator in judicium potentiam afferat, non vim majorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam. Valeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, ad opem impotentium, ad auxilium calamitoſorum: in periculo vero, & in pernicie civium, re-
60 pudientur. Nam ſi quis hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, niſi prius de cauſa judicaſſet; iniquam legem, judices, & miſeram conditionem inſtituet periculis hominum, ſi exiſtimabit, judicium accuſatoris in reum pro aliquo præjudicio valere oportere.

29 Ego tuum conſilium, Cato, propter ſingulare animi mei de tua virtute judicium, vituperare non audeo: nonnulla in re forſitan conformare & leviter emendare poſſim.

Non multa peccas, inquit ille fortiſſimo viro ſenior magiſter: *ſed, ſi peccas, te regere poſſum.* At ego te veriſſime dixerim, peccare nihil, neque ulla in re te eſſe hujuſmodi, ut corrigendus potius, quam leviter inflectendus eſſe videare. Finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, gravitatem, temperantiam, magnitudinem animi, juſtitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem & excelſum. Acceſſit his tot doctrina non moderata, nec mitis, ſed, ut mihi videtur, paullo aſperior, & durior, quam veritas aut natura
patiatur. Et quoniam non eſt nobis hæc ora- 61
tio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conventu agreſtium; audacius paullo de ſtudiis humanitatis, quæ & mihi & vobis nota & jucunda ſunt, diſputabo. In M. Catone, judices, hæc bona, quæ videmus, divina & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria. quæ nonnumquam requirimus, ea ſunt omnia non a natura, ſed a magiſtro. Fuit enim quidam ſummo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum æmuli Stoici nominantur. Hujus ſententiæ ſunt & præcepta ejuſmodi: Sapientem gratia numquam moveri, numquam cujuſquam delicto ignoſcere: neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum & levem:

viri non eſſe, neque exorari, neque placari: ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, divites; ſi ſervitutem ſerviant, reges: nos autem, qui ſapientes non ſumus, fugitivos, exſules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt: omnia peccata eſſe paria: omne delictum, ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem ſuffocaverit: ſapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re
30 falli, ſententiam mutare numquam. Hæc
62 homo ingenioſiſſimus, M. Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit; neque diſputandi cauſa, ut magna pars, ſed ita vivendi. Petunt aliquid publicani? cave quidquam habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt, miſeri & calamitoſi? ſceleratus & nefarius fueris, ſi quidquam, miſericordia adductus, feceris. Fatetur aliquis ſe peccaſſe, & ejus delicti veniam petit? nefarium eſt facinus ignoſcere. At leve delictum eſt? omnia peccata ſunt paria. Dixiſti quippiam? fixum & ſtatutum eſt. Non re ductus es, ſed opinione? ſapiens nihil opinatur. Erraſti aliqua in re? male dici putat. Hac ex diſciplina nobis illa ſunt. Dixi in ſenatu me no-

men conſularis candidati delaturum. Iratus
dixiſti. numquam, inquit, ſapiens iraſcitur.
At temporis cauſa. Improbi, inquit, homi-
nis eſt, mendacio fallere: mutare ſenten-
tiam, turpe eſt: exorari, ſcelus: miſereri,
flagitium. Noſtri autem iſti, (fatebor enim, 63
Cato, me quoque in adoleſcentia, diffiſum
ingenio meo, quæſiſſe adjumenta doctrinæ,)
noſtri, inquam, illi a Platone & Ariſtotele,
moderati homines & temperati, ajunt, apud
ſapientem valere aliquando gratiam: viri bo-
ni eſſe miſereri: diſtincta genera eſſe delicto-
rum, & diſpares pœnas: eſſe apud hominem
conſtantem ignoſcendi locum: ipſum ſapien-
tem ſæpe aliquid opinari, quod neſciat: iraſci
nonnumquam: exorari eundem & placari:
quod dixerit, interdum, ſi ita rectius ſit,
mutare: de ſententia decedere aliquando:
omnes virtutes mediocritate quadam eſſe mo-
deratas. Hos ad magiſtros ſi qua te fortu- 31
na, Cato, cum iſta natura detuliſſet; non 64
tu quidem vir melior eſſes, nec fortior, nec
temperantior, nec juſtior, (neque enim eſſe
potes,) ſed paullo ad lenitatem propenſior.
non accuſares nullis adductus inimicitiis,
nulla laceſſitus injuria, pudentiſſimum homi-
nem, ſumma dignitate atque honeſtate præ-

ditum: putares, cum in ejuſdem anni cuſto-
dia te atque L. Murenam fortuna poſuiſſet,
aliquo te cum hoc reipublicæ vinculo eſſe
conjunctum: quod atrociter in ſenatu dixiſti,
aut non dixiſſes, aut ſepoſuiſſes, aut mitio-
65 rem in partem interpretarere. Ac te ipſum
(quantum ego opinione auguror) nunc &
animi quodam impetu concitatum, & vi na-
turæ atque ingenii elatum, & recentibus præ-
ceptorum ſtudiis flagrantem jam, uſus fle-
ctet, dies leniet, ætas mitigabit. Etenim
iſti ipſi mihi videntur veſtri præceptores &
virtutis magiſtri, fines officiorum paullo lon-
gius, quam natura vellet, protuliſſe; ut,
cum ad ultimum animo contendiſſemus, ibi
tamen, ubi oporteret, conſiſteremus. Nihil
ignoveris. immo aliquid, non omnia. Nihil
gratiæ cauſa feceris. immo reſiſtito gratiæ,
cum officium & fides poſtulabit. Miſericor-
dia commotus ne ſis: etiam; in diſſolvenda
ſeveritate: ſed tamen eſt laus aliqua huma-
nitatis. In ſententia permaneto. vero; niſi
66 ſententiam alia vicerit melior. Hujuſcemodi
Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere
idem, quod tu: habere eruditiſſimum homi-
nem, & pæne divinum domi; cujus oratione
& præceptis, quamquam erant eadem iſta,
quæ

quæ te delectant, tamen aſperior non eſt factus, ſed (ut accepi a ſenibus) leniſſimus. Quis vero C. Lælio comior? quis jucundior, eodem ex ſtudio iſto? quis illo gravior? ſapientior? Poſſum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: ſed te domum jam deducam tuam. Quemquamne exiſtimas Catone, proavo tuo, commodiorem, comiorem, moderatiorem fuiſſe, ad omnem rationem humanitatis? de cujus præſtanti virtute cum vere, graviterque diceres, domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitandum. Eſt illud quidem exemplum tibi propoſitum domi: ſed tamen naturæ ſimilitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque noſtrûm pervenire potuit; ad imitandum vero tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quam tibi. Sed, ſi illius comitatem & facilitatem tuæ gravitati, ſeveritatique adſperſeris; non iſta quidem erunt meliora, quæ nunc ſunt optima, ſed certe condita jucundius.

Quare, ut ad id, quod inſtitui, revertar, 32
tolle mihi e cauſa nomen Catonis: remove 67
ac prætermitte auctoritatem, quæ in judiciis aut nihil valere, aut ad ſalutem debet valere: congredere mecum criminibus ipſis,

Quid accuſas, Cato? quid affers in judi-
cium? quid arguis? Ambitum accuſas? non
defendo. Me reprehendis, quod idem de-
fendam, quod lege punierim. Punivi ambi-
tum, non innocentiam. ambitum vero ipſum
vel tecum accuſabo, ſi voles. Dixiſti, ſena-
tuſconſultum, me referente, eſſe factum, ſi
mercede corrupti obviam candidatis iſſent, ſi
conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus vulgo
locus tributim, & item prandia ſi vulgo eſ-
ſent data; contra legem Calpurniam factum
videri. Ergo ita ſenatus judicat, contra le-
gem facta hæc videri, ſi facta ſint: decer-
nit, quod nihil opus eſt, dum candidatis
morem gerit. nam factum ſit, necne, vehe-
menter quæritur. ſi factum ſit, quin contra
68 legem ſit, dubitare nemo poteſt. Eſt igitur
ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere
incertum: quod nemini dubium poteſt eſſe,
id judicare. Atque id decernitur omnibus
poſtulantibus candidatis; ut ex ſenatuſcon-
ſulto, neque cujus interſit, neque contra
quem ſit, intelligi poſſit. Quare doce, a L.
Murena illa eſſe commiſſa: tum egomet tibi,
33 contra legem commiſſa eſſe, concedam. Multi
obviam prodierunt de provincia decedenti,
conſulatum petenti: ſolet fieri. Eccui autem

non proditur revertenti? quæ fuit iſta multitudo? Primum, ſi tibi iſtam rationem non poſſim reddere; quid habet admirationis, tali viro advenienti, candidato conſulari, obviam prodiſſe multos? quod niſi eſſet factum, magis mirandum videretur. Quid, 69
ſi etiam illud addam, quod a conſuetudine non abhorret, rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit, aut mirandum, qua in civitate rogati, infimorum hominum filios, prope de nocte, ex ultima ſæpe urbe, deductum venire ſoleamus, in ea non eſſe gravatos homines, prodire hora tertia in campum Martium, præſertim talis viri nomine rogatos? Quid, ſi omnes ſocietates venerunt, quarum ex numero multi hic ſedent judices? quid, ſi multi homines noſtri ordinis honeſtiſſimi? quid, ſi illa officioſiſſima, quæ neminem patitur non honeſte in urbem introire, tota natio candidatorum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obviam cum bene magna caterva ſua venit: quid habet iſta multitudo admirationis? Omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat: hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam, non modo dignitati ullius umquam, ſed ne volun-

70 tati quidem defuiſſe. At ſectabantur multi:
Doce, mercede; concedam eſſe crimen. Hoc
34 quidem remoto, quid reprehendis? Quid
opus eſt, inquit, ſectatoribus? A me tu id
quæris, quid opus ſit eo, quo ſemper uſi ſu-
mus? Homines tenues unum habent in no-
trum ordinem aut promerendi, aut referen-
di beneficii locum, hanc in noſtris petitioni-
bus operam atque aſſectationem. Neque enim
fieri poteſt, neque poſtulandum eſt a nobis,
aut ab equitibus Romanis, ut ſuos neceſſa-
rios candidatos ſectentur totos dies; a qui-
bus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum
ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio
honeſtamur, diligenter obſervari videmur &
coli. tenuiorum & non occupatorum amico-
rum eſt iſta aſſiduitas; quorum copia bonis
71 & beneficis deeſſe non ſolet. Noli igitur eri-
pere hunc inferiori generi hominum fructum
officii, Cato: ſine eos, qui omnia a nobis
ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod
nobis tribuere poſſint. Si nihil erit, præter
ipſorum ſuffragium, tenue eſt: ſi, ut ſuffra-
gentur, nihil valent gratia. Ipſi denique,
ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non
ſpondere, non vocare domum ſuam poſſunt:
atque hæc a nobis petunt omnia: neque ulla

re alia, quæ a nobis conſequuntur, niſi ope-
ra ſua, compenſari putant poſſe. Itaque &
legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum,
& ſenatus conſulto, quod eſt L. Cæſare con-
ſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim pœ-
na, quæ poſſit obſervantiam tenuiorum ab
hoc vetere inſtituto officiorum excludere. At 72
ſpectacula ſunt tributim data, & ad pran-
dium vulgo vocati. Etſi hoc factum a Mu-
rena omnino, judices, non eſt; ab ejus ami-
cis autem more & modo factum eſt: tamen
admonitus re ipſa, recordor, quantum hæ
quæſtiones, in ſenatu habitæ, punctorum no-
bis, Servi, detraxerint. Quod enim tem-
pus fuit aut noſtra aut patrum noſtrorum
memoria, quo hæc, ſive ambitio eſt, ſive
liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo
& in foro daretur amicis & tribulibus? hæc
homines tenuiores primum, nondum qui a
ſuis tribulibus vetere inſtituto aſſequebantur.

Deeſt nonnihil.

Præfectum fabrûm ſemel locum tribulibus 35
ſuis dediſſe: quid ſtatuetur in viros prima- 73
rios, qui in circo totas tabernas, tribulium
cauſa, compararunt? Hæc omnia ſectato-
rum, ſpectaculorum, prandiorum item cri-
mina, a multitudine in tuam nimiam dili-

gentiam, Servi, conjecta ſunt: in quibus tamen Murena ab ſenatus auctoritate defenditur. Quid enim? Senatus num obviam prodire crimen putat? non; ſed mercede: convince. num ſectari multos? non; ſed conductos: doce. num locum ad ſpectandum dare? aut ad prandium invitare? minime. ſed vulgo, paſſim. quid eſt vulgo? univerſos. Non igitur, ſi L. Natta, ſummo loco adoleſcens, qui, & quo animo jam ſit, & qualis vir futurus ſit, videmus, in equitum centuriis voluit eſſe & ad hoc officium neceſſitudinis, & ad reliquum tempus, gratioſus, id erit ejus vitrico fraudi, aut crimini; nec, ſi virgo Veſtalis, hujus propinqua & neceſſaria, locum ſuum gladiatoribus conceſſit huic, non & illa pie fecit, & hic a culpa eſt remotus. omnia hæc ſunt officia neceſſariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum.

74 At enim agit mecum auſtere & ſtoice Cato. negat verum eſſe, allici benivolentiam cibo: negat, judicium hominum in magiſtratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. Ergo ad cœnam, petitionis cauſa, ſi quis vocat, condemnetur. quippe, inquit, tu mihi ſummum imperium, ſummam

auctoritatem; tu gubernacula reipublicæ petas fovendis hominum ſenſibus, & deliniendis animis, & adhibendis voluptatibus? Utrum lenocinium, inquit, a grege delicatæ juventutis, an orbis terrarum imperium a populo Romano petebas? Horribilis oratio; ſed etiam uſus, vita, mores, civitas ipſa reſpuit. Neque tamen Lacedæmonii, auctores iſtius vitæ atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt; neque vero Cretes, quorum nemo guſtavit umquam cubans, melius, quam Romani homines, qui tempora voluptatis, laboriſque diſpertiunt, reſpublicas ſuas retinuerunt: quorum alteri, uno adventu noſtri exercitus, deleti ſunt; alteri noſtri imperii præſidio diſciplinam ſuam, legeſque conſervant. Quare noli, Cato, ma- 36
jorum inſtituta, quæ res ipſa, quæ diutur- 75
nitas imperii comprobat, nimium ſevera oratione reprehendere. Fuit eodem ex ſtudio vir eruditus, apud patres noſtros, & honeſtus homo & nobilis, Q. Tubero. Is, cum epulum Q. Maximus, Africani patrui ſui nomine, populo Romano daret, rogatus eſt a Maximo, ut triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero ejuſdem Africani ſororis filius. Atque ille, homo eruditiſſimus, ac Stoicus,

ſtravit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, & expoſuit vaſa Samia: quaſi vero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non divini hominis Africani mors honeſtaretur; quem cum ſupremo ejus die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus, quod ille vir in hac republica potiſſimum natus eſſet: neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, ubi ille eſſet. Hujus in morte celebranda graviter tulit populus Romanus hanc per-
76 verſam ſapientiam Tuberonis. Itaque homo integerrimus, civis optimus, cum eſſet L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, ſororis filius, his hædinis pelliculis prætura dejectus eſt. Odit populus Romanus privatam luxuriam; publicam magnificentiam diligit: non amat profuſas epulas; ſordes & inhumanitatem multo minus: diſtinguit rationem officiorum ac temporum; viciſſitudinem laboris ac voluptatis. Nam, quod ais, nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum mandandum, niſi dignitate; hoc tu ipſe, in quo ſumma eſt dignitas, non ſervas. Cur enim quemquam, ut ſtudeat tibi, ut te adjuvet, rogas? Rogas tu me, ut mihi præſis, ut committam ego me tibi. Quid tandem? iſtuc me rogari oportet abs te, an te

potius a me, ut pro mea ſalute laborem, periculumque ſuſcipias? Quid, quod habes 77 nomenclatorem? in eo quidem fallis & decipis. Nam ſi nomine appellari abs te cives tuos, honeſtum eſt; turpe eſt, eos notiores eſſe ſervo tuo, quam tibi: ſin etiam noris, tamen per monitorem appellandi ſunt? cur ante petis, quam inſuſurravit? aut quid, cum admoneris, tamen, quaſi tute noris, ita ſalutas? quid, poſteaquam es deſignatus, multo ſalutas negligentius? Hæc omnia ad rationem civitatis ſi dirigas, recta ſunt: ſin perpendere ad diſciplinæ præcepta velis, reperiantur graviſſima. Quare nec plebi Romanæ eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conviviorum; quæ omnia majores noſtri comparaverunt: nec candidatis iſta benignitas adimenda eſt, quæ liberalitatem magis ſignificat, quam largitionem.

At enim te ad accuſandum reſpublica ad- 37
duxit. Credo, Cato, te iſto animo, atque 78
ea opinione veniſſe. ſed tu imprudentia laberis. Ego quod facio, judices, cum amicitiæ, dignitatiſque L. Murenæ gratia facio, tum me pacis, otii, concordiæ, libertatis, ſalutis, vitæ denique omnium noſtrûm cauſa facere clamo atque teſtor. Audite, audite

conſulem, judices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies atque noctes de republica cogitantem. Non uſque eo L. Catilina rempublicam deſpexit atque contemſit, ut ea copia, quam ſecum eduxit, ſe hanc civitatem oppreſſurum arbitraretur. latius patet illius ſceleris contagio, quam quiſquam putat: ad plures pertinet. Intus, intus, inquam, eſt equus Trojanus; a quo numquam, me conſule, dormientes opprimemini.
79 Quæris a me, quid ego Catilinam metuam. Nihil: & curavi, ne quis metueret: ſed copias illius, quas hic video, dico eſſe metuendas: nec tam timendus eſt nunc exercitus L. Catilinæ, quam iſti, qui illum exercitum deſeruiſſe dicuntur. non enim deſeruerunt; ſed ab illo in ſpeculis atque inſidiis relicti, in capite atque in cervicibus noſtris reſtiterunt. Hi & integrum conſulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna, cum reipublicæ ſalute conjunctum, dejici de urbis præſidio, & de cuſtodia civitatis, veſtris ſententiis, deturbari volunt. Quorum ego ferrum & audaciam rejeci in campo, debilitavi in foro, compreſſi etiam domi meæ ſæpe, judices; his vos ſi alterum conſulem tradideritis, plus multo erunt veſtris ſenten-

tiis, quam ſuis gladiis conſecuti. Magni in-
tereſt, judices, id quod ego multis repu-
gnantibus egi atque perfeci, eſſe Kalendis
Jan. in republica duo conſules. Nolite ar- 80
bitrari, mediocribus conſiliis, aut uſitatis
viis, aut * *. non lex improba, non perni-
cioſa largitio, non auditum aliquando aliquod
malum reipublicæ quæritur. Inita ſunt in
hac civitate conſilia, judices, urbis delen-
dæ, civium trucidandorum, nominis Roma-
ni exſtinguendi. Atque hæc cives, cives,
inquam, (ſi eos hoc nomine appellari fas
eſt,) de patria ſua & cogitant & cogitave-
runt. horum ego quotidie conſiliis occurro,
audaciam debilito, ſceleri reſiſto. Sed vos
moneo, judices: in exitu eſt jam meus con-
ſulatus: nolite mihi ſubtrahere vicarium
meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui
rempublicam cupio tradere incolumem, ab
his tantis periculis defendendam. Atque ad 38
hæc mala, judices, quid accedat aliud, non 81
videtis? Te, te appello, Cato: nonne pro-
ſpicis tempeſtatem anni tui? jam enim he-
ſterna concione intonuit vox pernicioſa [de-
ſignati] tribuni, collegæ tui: contra quem
multum tua mens, multum omnes boni pro-
viderunt, qui te ad tribunatus petitionem

82 vocaverunt. Omnia, quæ per hoc triennium agitata ſunt, jam ab eo tempore, quo a L. Catilina & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. Qui locus eſt, judices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex iſtorum inſidiis ac mucronibus, non ſolum meo, ſed multo etiam magis divino conſilio eripiar atque evolem? Neque iſti me meo nomine interfici, ſed vigilantem conſulem de reipublicæ præſidio demovere volunt: nec minus vellent, Cato, te quoque aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. Vident, quantum in te ſit animi, quantum ingenii, quantum auctoritatis, quantum reipublicæ præſidii: ſed cum conſulari auctoritate & auxilio ſpoliatam vim tribuniciam viderint, tum ſe facilius inermem & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. Nam ne ſufficiatur conſul, non timent. Vident, in tuorum poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum virum, ſine collega, te ſine conſule, rem-
83 publicam ſine præſidio objici poſſe. His tantis in rebus, tantiſque in periculis, eſt tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, ſed

patriæ natus es, videre quid agatur, reti-
nere adjutorem, defenſorem, ſocium in re-
publica, conſulem non cupidum, conſulem
(quod maxime tempus hoc poſtulat) fortuna
conſtitutum ad amplexandum otium; ſcien-
tia, ad bellum gerendum; animo & uſu, ad
quod velis negotium.

Quamquam hujuſce rei poteſtas omnis in
vobis ſita eſt, judices: totam rempublicam
vos in hac cauſa tenetis, vos gubernatis. Si 39
L. Catilina cum ſuo conſilio nefariorum ho-
minum, quos ſecum eduxit, hac de re poſ-
ſet judicare, condemnaret L. Murenam: ſi
interficere poſſet, occideret. Petunt enim
rationes illius, ur orbetur auxilio reſpubli-
ca: ut minuatur contra ſuum furorem im-
peratorum copia: ut major facultas tribunis
plebis detur, depulſo adverſario, ſeditionis
ac diſcordiæ concitandæ. Idemne igitur de-
lecti ampliſſimis ex ordinibus honeſtiſſimi at-
que ſapientiſſimi viri judicabunt, quod ille
importuniſſimus gladiator, hoſtis reipublicæ,
judicaret? Mihi credite, judices, in hac 84
cauſa non ſolum de L. Murenæ, verum et-
iam de veſtra ſalute ſententiam feretis. In
diſcrimen extremum venimus: nihil eſt jam,
unde nos reficiamus, aut ubi lapſi reſiſta-

mus. Non ſolum minuenda non ſunt auxilia, quæ habemus, ſed etiam nova, ſi fieri poſſit, comparanda. Hoſtis eſt enim non apud Anienem, quod bello Punico graviſſimum viſum eſt, ſed in urbe, in foro: (dii immortales! ſine gemitu hoc dici non poteſt,) non nemo etiam in illo ſacrario reipublicæ, in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. Dii faxint, ut meus collega, vir fortiſſimus, hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat! ego togatus, vobis, boniſque omnibus adjutoribus, hoc, quod conceptum reſpublica periculum parturit, conſilio diſcutiam & comprimam!
85 Sed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris, in eum annum, qui conſequitur, redundarint? Unus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc jam qui impedituri ſint, ** illa peſtis immanis, importuna, Catilinæ prorumpet, qua poterit: & jam populo Romano minatur: in agros ſuburbanos repente advolabit: verſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vaſtitas: omni autem in ſede ac loco ferrum, flammamque metuemus. Quæ jamdiu comparantur, ea-

dem iſta omnia, ſi ornata ſuis præſidiis erit reſpublica, facile & magiſtratuum conſiliis & privatorum diligentia opprimentur.

Quæ cum ita ſint, judices, primum rei- 40
publicæ cauſa, qua nulla res cuiquam potior 86
debet eſſe, vos, pro mea ſumma & vobis cognita in rempublicam diligentia, moneo, pro auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor, ut otio, ut paci, ut ſaluti, ut vitæ veſtræ & ceterorum civium, conſulatis; deinde ego fidem veſtram, vel defenſoris & amici officio adductus, oro atque obſecro, judices, ut ne hominis miſeri, & cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murenæ, recentem gratulationem nova lamentatione obruatis. Modo maximo beneficio populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſimum, conſulatum attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex, judices, veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram poteſtatem ac veſtras opes intuetur. Nolite, per deos im- 87
mortales! judices, hac eum re, qua ſe honeſtiorem fore putavit, etiam ceteris ante

partis honeſtatibus atque omni dignitate, for-
tunaque, privare. Atque ita vos Murena,
judices, orat atque obſecrat, ſi injuſte ne-
minem læſit; ſi nullius aures voluntatemve
violavit; ſi nemini, ut leviſſime dicam, odio,
nec domi, nec militiæ, fuit: ſit apud vos
modeſtiæ locus, ſit demiſſis hominibus per-
fugium, ſit auxilium pudori. Miſericordiam
ſpoliatio conſulatus magnam habere debet,
judices. una enim eripiuntur cum conſulatu
omnia. Invidiam vero his temporibus ha-
bere conſulatus ipſe nullam poteſt. objicitur
enim concionibus ſeditioſorum, inſidiis con-
juratorum, telis Catilinæ: ad omne denique
periculum, atque ad omnem invidiam ſolus
88 opponitur. Quare quid invidendum Mure-
næ, aut cuiquam noſtrûm ſit in hoc præcla-
ro conſulatu, non video, judices. Quæ vero
miſeranda ſunt, ea & mihi ante oculos ver-
ſantur, & vos videre & perſpicere poteſtis.
41 Si (quod Jupiter omen avertat) hunc veſtris
ſententiis afflixeritis; quo ſe miſer vertet?
domumne? ut eam imaginem clariſſimi viri,
parentis ſui, quam paucis ante diebus lau-
reatam in ſua gratulatione conſpexit, ean-
dem deformatam ignominia, lugentemque
videat? an ad matrem, quæ miſera modo

conſu-

conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur & ſollicita eſt, ne eundem paullo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed 89
quid ego matrem, aut domum appello, quem nova pœna legis & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpectuque privat? Ibit igitur in exſilium miſer? quo? ad Orientisne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? At habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reverti. An ſe in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia Transalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime viderit, eundem lugentem, mœrentem, exſulem videat? in ea porro provincia, quo animo C. Murenam, fratrem ſuum, adſpiciet? qui hujus dolor? qui illius mœror erit? quæ utriuſque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ atque ſermonis, quod, quibus in locis paucis ante diebus factum eſſe conſulem Murenam, nuntii litteræque celebraſſent, & unde hoſpites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipſe nuntius ſuæ calamitatis? Quæ ſi acerba, ſi 90
miſera, ſi luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima a manſuetudine & miſericordia veſtra, judices;

conſervate populi Romani beneficium: reddite reipublicæ conſulem: date hoc ipſius pudori, date patri mortuo, date generi & familiæ, date etiam Lanuvio, municipio honeſtiſſimo, quod in hac tota cauſa frequens, mœſtumque vidiſtis. Nolite a ſacris patriis Junonis Soſpitæ, cui omnes conſules facere neceſſe eſt, domeſticum & ſuum conſulem potiſſimum avellere. Quem ego vobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem, judices, ita commendo, ut cupidiſſimum otii, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic conjurationi, quæ nunc rempublicam labefactat, futurum eſſe promittam & ſpondeam.

M. TVLLII CICERONIS

PRO

L. FLACCO

ORATIO, QVARTA ET VICESIMA.

CVM maximis periculis hujus urbis atque I
imperii, graviſſimo atque acerbiſſimo reipu- 1
blicæ caſu, ſocio atque adjutore conſiliorum,
periculorumque meorum, L. Flacco, cædem
a vobis, conjugibus, liberis veſtris, vaſtita-
tem a templis, delubris, urbe, Italia depel-
lebam: ſperabam, judices, honoris potius
L. Flacci me adjutorem futurum, quam mi-
ſeriarum deprecatorem. Quod enim eſſet
præmium dignitatis, quod populus Romanus,
cum hujus majoribus ſemper detuliſſet, huic
denegaret; cum L. Flaccus veterem Valeriæ
gentis in liberanda patria laudem, prope
quingenteſimo anno reipublicæ, retuliſſet?
Sed ſi forte aliquando aut beneficii hujus ob- 2
trectator, aut virtutis hoſtis, aut laudis in-
vidus exſtitiſſet: exiſtimabam, L. Flacco

multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quam ſapientiſſimorum & lectiſſimorum virorum judicium eſſe ſubeundum. Etenim, quibus auctoribus & defenſoribus omnium tum ſalus eſſet non civium ſolum, verum etiam gentium defenſa ac retenta, neminem umquam putavi per eos ipſos periculum hujus fortunis atque inſidias creaturum. Quodſi eſſet aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret; numquam tamen exiſtimavi, judices, D. Lælium, optimi viri filium, optima ipſum ſpe præditum ſummæ dignitatis, eam ſuſcepturum accuſationem, quæ ſceleratorum civium potius odio & furori, quam ipſius virtuti atque inſtitutæ adoleſcentiæ conveniret. Etenim cum a clariſſimis viris juſtiſſimas inimicitias ſæpe cum bene meritis civibus depoſitas eſſe vidiſſem, non ſum arbitratus, quemquam amicum reipublicæ, poſteaquam L. Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, novas huic inimicitias, nulla accepta injuria, denuntiaturum.
3 Sed, quoniam, judices, multa nos & in noſtris rebus & in republica fefellerunt; ferimus ea, quæ ſunt ferenda. tantum a vobis petimus, ut omnia reipublicæ ſubſidia, totum ſtatum civitatis, omnem memoriam

temporum præteritorum, ſalutem præſen-
tium, ſpem reliquorum, in veſtra poteſtate,
in veſtris ſententiis, in hoc uno judicio poſi-
tam eſſe & defixam putetis. Si umquam
respublica conſilium, gravitatem, ſapientiam,
providentiam judicum imploravit; hoc tem-
pore, hoc, inquam, tempore implorat. Non 2
eſtis de Lydorum, aut Myſorum, aut Phry-
gum, qui huc compulſi, concitatique vene-
runt, ſed de veſtra republica judicaturi, de
civitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe
bonorum omnium, ſi qua reliqua eſt etiam
nunc, quæ fortium civium mentes, cogita-
tioneſque ſuſtentet. omnia alia perfugia bo-
norum, præſidia innocentium, ſubſidia rei-
publicæ, conſilia, auxilia, jura ceciderunt.
Quem enim alium appellem? quem obte- 4
ſter? quem implorem? ſenatumne? at is
ipſe auxilium petit a vobis, & confirmatio-
nem auctoritatis ſuæ veſtræ poteſtati per-
miſſam eſſe ſentit. an equites Romanos? ju-
dicabitis principes ejus ordinis quinquaginta,
quid cum omnibus ſenſeritis. an populum
Romanum? at is quidem omnem ſuam de
nobis poteſtatem tradidit vobis. Quamob-
rem, niſi hoc loco, niſi apud vos, niſi per
vos, judices, non auctoritatem, quæ amiſſa

eſt, ſed ſalutem noſtram, quæ ſpe exigua, extremaque pendet, tenuerimus; nihil eſt præterea, quo confugere poſſimus: niſi forte, quæ res hoc judicio tentetur, quid agatur, cui cauſæ fundamenta jaciantur, judices,
5 non videtis. Damnatus eſt is, qui Catilinam, ſigna patriæ inferentem, interemit: quid eſt cauſæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimeſcat? repetitur ad pœnam, qui indicia communis exitii excepit: cur ſibi confidat is, qui ea proferenda & patefacienda curavit? ſocii conſiliorum, miniſtri, comiteſque vexantur: quid auctores, quid duces, quid principes ſibi exſpectent? Atque utinam inimici noſtri ac bonorum omnium, mecum potius contendant! utrum tum omnes boni, duces noſtri, an comites fuerint ad communem conſervandam ſalutem *

Permulta deſunt.

6 Hunc igitur virum, Læli, quibus tandem rebus oppugnas? Fuit, P. Servilio imperatore, in Cilicia tribunus militum. ea res ſiletur. Fuit M. Piſoni quæſtor in Hiſpania. vox de quæſtura nulla miſſa eſt. Bellum Cretenſe ex magna parte geſſit, atque una cum ſummo imperatore ſuſtinuit. muta eſt hujus temporis accuſatio. Præturæ jurisdictio, res

varia & multiplex ad ſuſpiciones & ſimultates, non attingitur. ea vero, in ſummo & periculoſiſſimo reipublicæ tempore, etiam ab inimicis laudatur. At a teſtibus læditur. Antequam dico, a quibus, qua ſpe, qua re concitatis, qua levitate, qua egeſtate, qua perfidia, qua audacia præditis; dicam de genere univerſo, & de conditione omnium noſtrûm. Per deos immortales! judices, vos, quomodo is, qui anno ante Romæ jus dixerat, anno poſt in Aſia jus dixerit, a teſtibus quæretis ignotis? ipſi conjectura nihil judicabitis? In tam varia jurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratioſorum læſæ voluntates. quæ eſt umquam jacta non ſuſpicio, quæ tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiæ vox, aut doloris? Et is eſt reus avari- 7
tiæ, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentiſſima civitate, in ſuſpicioſiſſimo negotio, maledictum omne, non modo crimen effugit? Prætereo illa, quæ prætereunda non ſunt: nullum hujus in privatis rebus factum avarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. Quibus igitur teſtibus ego 8
hoſce poſſum refutare, niſi vobis? Timolites ille vicanus, homo non modo nobis, ſed ne

inter ſuos quidem notús, vos docebit, qualis
ſit L. Flaccus? quem vos modeſtiſſimum ado-
leſcentem, provinciæ maximæ ſanctiſſimum
virum, noſtri exercitus fortiſſimum militem,
diligentiſſimum ducem, temperatiſſimum le-
gatum, quæſtoremque cognoverunt? quem
vos præſentes conſtantiſſimum ſenatorem,
juſtiſſimum prætorem, atque amantiſſimum
4 reipublicæ civem judicaſtis? De quibus vos
9 aliis teſtes eſſe debetis, de iis ipſi alios teſtes
audietis? At quos teſtes? primum dicam (id
quod eſt commune) Græcos: non quo na-
tioni huic ego unus maxime fidem derogem.
Nam, ſi quis umquam de noſtris hominibus
a genere iſto, ſtudio ac voluntate non abhor-
rens fuit, me & eſſe arbitror, & magis etiam
tum, cum plus erat otii, fuiſſe: ſed ſunt in
illo numero multi boni, docti, pudentes, qui
ad hoc judicium deducti non ſunt; multi im-
pudentes, illiterati, leves, quos variis de
cauſis video concitatos. Verumtamen hoc
dico de toto genere Græcorum: tribuo illis
litteras, do multarum artium diſciplinam,
non adimo ſermonis leporem, ingeniorum
acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi
qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimo-
niorum religionem & fidem numquam iſta

natio coluit, totiuſque hujuſce rei quæ ſit vis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. Unde illud eſt? DA MIHI TESTIMO- 10
NIVM MVTVVM: num Gallorum, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Græcorum eſt; ut etiam, qui Græce neſciunt, hoc, quibus verbis a Græcis dici ſoleat, ſciant. Itaque videte, quo vultu, qua confidentia dicant; tum intelligetis, qua religione dicant. numquam nobis ad rogatum reſpondent: ſemper accuſatori plus, quam ad rogatum. numquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt; ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod (ut ipſe ajebat) libertus erat ejus turpi judicio condemnatus. nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet. impediebat enim religio. tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore & pallore dixit? Quam promtus homo P. Septimius? 11
quam iratus de judicio, & de villico? tamen hæſitabat; tamen ejus iracundiæ religio nonnumquam repugnabat. Inimicus M. Cælius, quod, cum in re manifeſta putaſſet nefas eſſe, publicanum judicare contra publicanum, ſublatus erat e numero recuperatorum. tamen tenuit ſe, neque attulit in judicium quidquam

5 ad lædendum, niſi voluntatem. Hi ſi Græci fuiſſent, ac niſi noſtri mores ac diſciplina plus valerent, quam dolor ac ſimultas; omnes ſe ſpoliatos, vexatos, fortunis everſos eſſe dixiſſent. Græcus teſtis cum ea voluntate proceſſit, ut lædat; non jurisjurandi, ſed lædendi verba meditatur. vinci, refelli, coargui putat eſſe turpiſſimum: ad id ſe parat: nihil aliud curat. Itaque non optimus quisque, nec graviſſimus, ſed impudentiſſimus,
12 loquaciſſimuſque deligitur. Vos autem in privatis minimarum rerum judiciis teſtem diligenter expenditis. etiam ſi formam hominis, ſi nomen, ſi tribum noſtis, mores tamen exquirendos putatis. Qui autem dicit teſtimonium ex noſtris hominibus, ut ſe ipſe ſuſtentat! ut omnia verba moderatur! ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minusve, quam ſit neceſſe, dicat! Num illos item putatis? quibus jusjurandum jocus eſt; teſtimonium ludus; exiſtimatio veſtra tenebræ; laus, merces, gratulatio propoſita eſt omnis in impudenti mendacio. Sed non dilatabo orationem meam. etenim poteſt eſſe infinita, ſi mihi libeat totius gentis in teſtimoniis dicendis explicare vanitatem. ſed propius accedam: de his veſtris

teſtibus dicam. Vehementem accuſatorem 13
nacti ſumus, judices, & inimicum in omni
genere odioſum ac moleſtum: quem ſpero
his rebus fore magno uſui & amicis & rei-
publicæ. ſed certe inflammatus incredibili
cupiditate, hanc cauſam accuſationemque
ſuſcepit. Qui comitatus in inquirendo? co-
mitatum dico? immo vero quantus exerci-
tus? quæ jactura? qui ſumtus? quanta lar-
gitio? Quæ quamquam utilia ſunt cauſæ,
timide tamen dico; quod vereor, ne Lælius
ex his rebus, quas ſibi ſuſcepit gloriæ cauſa,
putet aliquid, oratione mea, ſermonis in ſe-
ſe, aut invidiæ eſſe quæſitum. Itaque hanc 6
partem totam relinquam: tantum a vobis
petam, judices, ut, ſi quid ipſi audiſtis com-
muni fama atque ſermone, de vi, de manu,
de armis, de copiis; memineritis, quarum
rerum invidia, lege hac recenti ac nova, cer-
tus eſt inquiſitioni comitum numerus conſti-
tutus. Sed, ut hanc vim omittam, quanta 14
illa ſunt? quæ quoniam accuſatorio jure &
more ſunt facta, reprehendere non poſſumus,
queri tamen cogimur: primum, quod diſtri-
butis partibus, ſermo eſt tota Aſia diſſipatus,
Cn. Pompejum, quod L. Flacco eſt vehe-
menter inimicus, contendiſſe a Lælio, pa-

terno amico ac perneceſſario, ut hunc hoc judicio arceſſeret; omnemque ei ſuam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detuliſſe. Id hoc veriſimilius Græcis hominibus videbatur, qui paullo ante in eadem provincia familiarem Lælium Flacco viderent. Pompeji autem auctoritas cum apud omnes tanta eſt, quanta eſſe debet, tum excellit in iſta provincia, quam nuper & prædonum & regum bello liberavit. Adjunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, teſtimonii denunciatione terreret; qui domi ſtare non poterant, largo & liberali viatico commoveret. Sic adoleſcens, ingenii plenus, locupletes metu, tenues præmio, ſtultos errore permovit: ſic ſunt expreſſa iſta præclara, quæ recitantur, pſephiſmata, non ſententiis, neque auctoritatibus declarata, nec jurejurando conſtricta, ſed porrigenda manu, profundendoque clamore multitudinis concitatæ.

7 O morem præclarum, diſciplinamque, quam a majoribus accepimus, ſi quidem teneremus! ſed neſcio quo pacto jam de manibus elabitur. Nullam enim illi noſtri ſapientiſſimi & ſanctiſſimi viri vim concionis eſſe voluerunt. quæ ſciſceret plebes, aut quæ

populus juberet; ſummota concione, diſtri-
butis partibus, tribatim & centuriatim de-
ſcriptis ordinibus, claſſibus, ætatibus, au-
ditis auctoribus, re multos dies promulgata
& cognita, juberi vetarique voluerunt. Græ- 16
corum autem totæ reſpublicæ ſedentis con-
cionis temeritate adminiſtrantur. Itaque, ut
hanc Græciam, quæ jamdiu ſuis conſiliis per-
culſa & afflicta eſt, omittam; illa vetus,
quæ quondam opibus, imperio, gloria flo-
ruit, hoc uno malo concidit, libertate im-
moderata ac licentia concionum. Cum in
theatro imperiti homines, rerum omnium
rudes, ignarique conſederant; tum bella in-
utilia ſuſcipiebant; tum ſeditioſos homines
reipublicæ præficiebant; tum optime meritos
cives e civitate ejiciebant. Quodſi hæc Athe- 17
nis tum, cum illæ non ſolum in Græcia,
ſed prope cunctis gentibus enitebant, acci-
dere ſunt ſolita; quam moderationem putatis
in Phrygia aut in Myſia concionum fuiſſe?
Noſtras conciones illarum nationum homines
plerumque perturbant. Quid, cum ſoli ſunt
ipſi, tandem fieri putatis? Cæſus eſt virgis
Cymæus ille Athenagoras, qui in fame fru-
mentum exportare erat auſus. Data concio
Lælio eſt. proceſſit ille, & Græcus apud

Græcos non de culpa ſua dixit, ſed de pœna queſtus eſt. porrexerunt manus: pſephiſma natum eſt. Hoc teſtimonium eſt? Nuper epulati, paullo ante omni largitione ſaturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, ſed ſagina tenebat, ſe velle dixit, id ſutores, id zonarii conclamarunt. Hoc teſtimonium eſt civitatis? Ego teſtes a Sicilia publice duxi. verum erant ea teſtimonia non concitatæ concionis,
18 ſed jurati ſenatus. Quare jam non eſt mihi contentio cum teſte: vobis videndum eſt,
8 ſintne hæc teſtimonia putanda. Adoleſcens bonus, honeſto loco natus, diſertus, cum maximo ornatiſſimoque comitatu venit in oppidum Græcorum: poſtulat concionem: locupletes homines & graves, ne ſibi adverſentur, teſtimonii denunciatione deterret: egentes & leves ſpe legationis & viatico publico, privata etiam benignitate prolectat. opifices & tabernarios, atque illam omnem fecem civitatum, quid eſt negotii concitare, in eum præſertim, qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autem in amore eſſe, propter nomen ipſum imperii, non potuerit? Mirandum vero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures; nomen, acerbitati; ſcri-

ptura, decumæ, portorium, morti; libenter
arripere facultatem lædendi, quæcumque de-
tur. Mementote igitur, cum audietis pſe- 19
phiſmata, non audire vos teſtimonia; audire
temeritatem vulgi, audire vocem leviſſimi
cujuſque, audire ſtrepitum imperitorum, au-
dire concionem concitatam leviſſimæ natio-
nis. Itaque perſcrutamini penitus naturam,
rationemque criminum: jam nihil præter
ſpem, nihil præter terrorem ac minas repe-
rietis. *

Deeſſe videntur nonnulla.

In ærario nihil habent civitates, nihil in 9
vectigalibus. duæ rationes conficiendæ pe- 20
cuniæ, aut verſura, aut tributo. nec tabulæ
creditoris proferuntur, nec tributi confectio
ulla recitatur. Quam vero facile falſas ra-
tiones inferre, & in tabulas, quodcumque
commodum eſt, referre ſoleant, ex Cn. Pom-
peji litteris ad Hypſæum, & Hypſæi ad Pom-
pejum miſſis, quæſo cognoſcite. LITTE-
RAE POMPEJI, ET HYPSAEI. Satisne
vobis coarguere his auctoribus diſſolutam
Græcorum conſuetudinem, licentiamque im-
pudentem videmur? niſi forte, qui Cn. Pom-
pejum, qui præſentem, qui nullo impellente,
fallebant, eos, urgente Lælio, in abſentem,

& in L. Flaccum aut timidos fuiſſe aut reli-
21 gioſoſos putamus. Sed fuerint incorruptæ litteræ domi: nunc vero, quam habere auctoritatem, aut quam fidem poſſunt? Triduo lex ad prætorem deferri, judicum ſignis obſignari jubet. triceſimo die vix deferuntur. Ne corrumpi tabulæ facile poſſint, idcirco lex obſignatas in publico poni voluit. At obſignantur corruptæ. Quid refert igitur, tanto poſt ad judices deferantur, an omnino non deferantur?

10 Quid, ſi teſtium ſtudium cum accuſatore ſociatum eſt? tamenne iſti teſtes habebuntur? Ubi eſt igitur illa exſpectatio, quæ verſari in judiciis ſolet? nam antea, cum dixerat accuſator acriter & vehementer, cumque defenſor ſuppliciter, demiſſeque reſponderat, tertius ille erat exſpectatus locus teſtium; qui aut ſine ullo ſtudio dicebant, aut cum
22 diſſimulatione aliqua cupiditatis. Hoc vero quid eſt? Una ſedent, ex accuſatorum ſubſelliis ſurgunt, non diſſimulant, non verentur. De ſubſelliis queror? una ex domo prodeunt. ſi verbo titubarint, quo revertantur, non habebunt. An quiſquam eſſe teſtis poteſt, quem accuſator ſine cura interroget, nec metuat, ne ſibi aliquid, quod ipſe nolit, reſpon-

reſpondeat? Ubi eſt igitur illa laus oratoris, quæ vel in accuſatore antea, vel in patrono ſpectari ſolebat? Bene teſtem interrogavit: callide acceſſit: reprehendit: quo voluit, adduxit: convicit & elinguem reddidit. Quid 23
tu iſtum roges, Læli, qui, priuſquam hoc, TE ROGO, dixeris, plura etiam effundat, quam tu ei domi ante præſcripſeris? Quid ego autem defenſor rogem? nam aut oratio teſtium refelli ſolet, aut vita lædi. Qua diſputatione orationem refellam ejus, qui dicit, DEDIMVS: nihil amplius? In hominem dicendum eſt igitur, cum oratio argumentationem non habet. Quid dicam in ignotum? Querendum eſt ergo & deplorandum, id quod jamdudum facio, de omni accuſationis iniquitate: primum de communi genere teſtium. dicit enim natio minime in teſtimoniis dicendis religioſa. propius accedo: nego eſſe iſta teſtimonia, quæ tu ipſe pſephiſmata appellas; ſed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Græculæ concionis. Intrabo etiam magis: qui geſſit, non adeſt: qui numeraſſe dicitur, non eſt deductus: privatæ litteræ proferuntur: publicæ retentæ ſunt in accuſatorum poteſtate. ſumma eſt in teſtibus. hi vivunt cum inimi-

cis: adſunt cum adverſariis: habitant cum
24 accuſatoribus. Utrum hic tandem diſceptationem & cognitionem veritatis, an innocentiæ labem aliquam ac ruinam fore putatis? Multa enim ſunt ejuſmodi, judices, ut etiamſi in homine ipſo, de quo agitur, negligenda ſint, tamen in conditione atque in exemplo
11 pertimeſcenda videantur. Si quem infimo loco natum, nullo ſplendore vitæ, nulla commendatione famæ defenderem; tamen civem a civibus communis humanitatis jure ac miſericordia deprecarer, ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris conſeſſoribus, convivis, contubernalibus; ne hominibus, levitate Græcis, crudelitate barbaris, civem ac ſupplicem veſtrum dederetis: ne periculoſam imitationem exempli reliquis in poſte-
25 rum proderetis. Sed, cum L. Flacci res agatur, cujus ex familia qui primus conſul factus eſt, primus in hac civitate conſul fuit; cujus virtute, regibus exterminatis, libertas in republica conſtituta eſt; quæ uſque ad hoc tempus honoribus, imperiis, rerum geſtarum gloria, continuata permanſit: cumque ab hac peremni, conteſtataque virtute majorum, non modo non degenerarit L. Flaccus, ſed, id quod maxime florere in generis ſui

gloria viderat, laudem patriæ in libertatem
vindicandæ prætor adamarit: in hoc ego reo,
ne quod pernicioſum exemplum prodatur,
pertimeſcam, in quo, etiamſi quid erraſſet,
omnes boni connivendum eſſe arbitrarentur?
Quod quidem ego non modo non poſtulo, ſed 26
contra, judices, vos oro & obteſtor, ut to-
tam cauſam, quam maxime intentis oculis,
(ut ajunt) acerrime contemplemini. Nihil re-
ligione teſtatum, nihil veritate fundatum,
nihil dolore expreſſum; contraque omnia
corrupta libidine, iracundia, ſtudio, pretio,
perjurio reperientur.

Etenim jam univerſa iſtorum cognita cu- 12
piditate, accedam ad ſingulas querelas, cri- 27
minationeſque Græcorum. Claſſis nomine
pecuniam civitatibus imperatam queruntur:
quod nos factum, judices, confitemur. Sed,
ſi hoc crimen eſt: aut in eo eſt, quod non
licuerit imperare; aut in eo, quod non opus
fuerit navibus; aut in eo, quod nulla, hoc
prætore, claſſis navigarit. Licuiſſe ut intel-
ligas, cognoſce, quid, me conſule, ſenatus
decreverit, cum quidem nihil a ſuperioribus
continuorum annorum decretis deceſſerit.
SENATVSCONSVLTVM. Proximum eſt
ergo, ut, opus fuerit claſſe, necne, quæra-

mus. Utrum igitur hoc Græci ſtatuent, an illæ exteræ nationes, an veſtri prætores, veſtri duces, veſtri imperatores? Equidem exiſtimo, in ejuſmodi regione atque provincia, quæ mari cincta, portibus diſtincta, inſulis circumdata eſſet, non ſolum præſidii, ſed etiam ornandi imperii cauſa, navigandum
28 fuiſſe. Hæc enim ratio ac magnitudo animorum in majoribus noſtris fuit, ut, cum in privatis rebus, ſuiſque ſumtibus, minimo contenti, tenuiſſimo cultu viverent, in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam, ſplendoremque revocarent. Quæritur enim in re domeſtica continentiæ laus; in publica dignitatis. Quodſi etiam præſidii cauſa claſſem habuit, quis erit tam iniquus, qui reprehendat? Nulli erant prædones. Quid? nullos fore, quis præſtare poterat?
29 Minuis, inquit, gloriam Pompeji. Immo tu auges moleſtiam. Ille enim claſſes prædonum, urbes, portus, receptacula ſuſtulit: pacem maritimam ſumma virtute atque incredibili celeritate confecit: illud vero neque ſuſcepit, neque ſuſcipere debuit, ut, ſi qua uſpiam navicula prædonum apparuiſſet, accuſandus videretur. Itaque ipſe in Aſia, cum omnia jam bella terra, marique confe-

ciſſet, claſſem tamen iiſdem iſtis civitatibus
imperavit. Quod ſi tum ſtatuit opus eſſe,
cum ipſius præſentis nomine tuta omnia &
pacata eſſe poterant; quid, cum ille deceſ-
ſiſſet, Flacco exiſtimatis ſtatuendum & fa-
ciendum fuiſſe? Quid nos hic? nonne ipſo 13
Pompejo auctore, Silano & Murena conſuli- 30
bus, decrevimus, ut claſſis in Italia naviga-
ret? nonne eo ipſo tempore, cum L. Flac-
cus in Aſia remiges imperabat, nos hic in
mare ſuperum & inferum ſeſtertium ter &
quadragies erogabamus? Quid poſtremo an-
no? nonne M'. Curio & P. Sextilio quæſtori-
bus, pecunia in claſſem eſt erogata? quid?
hoc omni tempore equites in ora maritima
non fuerunt? Illa eſt enim gloria divina
Pompeji: primum prædones eos, qui tum,
cum illi bellum maritimum gerendum datum
eſt, toto mari diſperſi vagabantur, redactos
eſſe omnes in poteſtatem: deinde Syriam eſſe
noſtram, Ciliciam teneri, Cyprum per Pto-
lemæum regem nihil audere: præterea Cre-
tam Metelli virtute eſſe noſtram: nihil eſſe,
unde proficiſcantur; nihil, quo revertantur:
omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas,
urbes maritimas, clauſtris imperii noſtri con-
tineri. Quod ſi, Flacco prætore, nemo in 31

mari prædo fuiſſet, tamen hujus diligentia reprehendenda non eſſet, idcirco enim, quia hic claſſem habuiſſet, exiſtimarem non fuiſſe. Quid, ſi L. Oppii, L. Agrii, C. Ceſtii, equitum Romanorum, hujus etiam clariſſimi viri, Cn. Domitii, qui in Aſia tum legatus fuit, teſtimonio doceo, eo ipſo tempore, quo tu ipſe negas claſſem habendam fuiſſe, complures a prædonibus eſſe captos? tamen Flacci conſilium in remigibus imperandis reprehendetur? Quid, ſi etiam occiſus eſt a piratis Adramytenus, homo nobilis, cujus eſt fere nobis omnibus nomen auditum, Atinas pugil, Olympionices? hoc eſt apud Græcos (quoniam de eorum gravitate dicimus) prope majus, & glorioſius, quam Romæ triumphaſſe? At neminem cepiſti. Quam multi oræ maritimæ clariſſimi viri præfuerunt, qui cum prædonem nullum cepiſſent, mare tamen tutum præſtiterunt? caſus eſt enim in capiendo, locus, eventus, occaſio, defendendi facilis eſt cautio, non ſolum latibulis occultorum locorum, ſed etiam tempeſtatum
14 moderatione & converſione. Reliquum eſt,
32 ut quæratur, utrum iſta claſſis, curſu & remis, an ſumtu tantum & litteris navigarit.
Num id igitur negari poteſt, cujus rei cuncta

teſtis eſt Aſia, bipartito claſſem diſtributam fuiſſe, ut una pars ſupra Epheſum, altera infra Epheſum navigaret? hac claſſe M. Craſſus, vir ampliſſimus, ab Aeno in Aſiam, his navibus Flaccus ex Aſia in Macedoniam navigavit. In quo igitur prætoris eſt diligentia requirenda? in numero navium, & in deſcriptione æquabili ſumtus? dimidium ejus, quo Pompejus erat uſus, imperavit. Num potuit parcius? Deſcripſit autem pecuniam ad Pompeji rationem, quæ fuit accommodata L. Sullæ deſcriptioni; qui, cum in omnes Aſiæ civitates pro portione pecunias deſcripſiſſet; illam rationem in imperando ſumtu & Pompejus & Flaccus ſecutus eſt. neque eſt adhuc tamen ea ſumma completa. Non refert vero. Quid lucretur? cum enim onus 33
imperatæ pecuniæ ſuſcipit; id, quod tu crimen eſſe vis, confitetur. Qui igitur probari poteſt, in ea pecunia non referenda, crimen ſibi ipſum facere, in qua crimen eſſet nullum, ſi referret? At enim negas fratrem meum, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. Equidem Quinti fratris mei laude delector: ſed aliis magis, gravioribus atque majoribus, aliud quiddam ſtatuit, aliud vidit. exiſtima-

vit, quocumque tempore auditum quid eſſet de prædonibus, quam vellet ſubito, ſe claſſem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumtu remigum civitates levaret. crimen autem tum videri ſolet, cum aliquis ſumtus inſtituit eos, qui antea non erant inſtituti, non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alii poſtea facturi eſſent, ſcire non poterat: quid feciſſent, videbat.

15 Sed, quoniam de communi totius Aſiæ
34 crimine dictum eſt, aggrediar jam ad ſingulas civitates: ex quibus ſit ſane nobis prima civitas Acmonenſis. Citat præco voce maxima legatos Acmonenſes: prodeant. Procedit unus Aſclepiades. Etiamne præconem mentiri coëgiſti? eſt enim, credo, is vir iſte, ut civitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat; damnatus turpiſſimis judiciis domi, notatus litteris publicis; cujus de probris, adulteriis ac ſtupris exſtant Acmonenſium litteræ: quas ego non ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcœnitatem verborum, prætereundas puto. Dixit publice data drachmarum CCVI millia. dixit tantum: nihil oſtendit, nihil protulit: ſed adjunxit id, quod certe, quoniam erat dome-

ſticum, docere debuit, ſe privatim drach-
marum CCVI millia dediſſe. Quantum ſibi
ablatum homo impudentiſſimus dicit, tantum
numquam eſt auſus, ut haberet, optare. Ab 35
A. Sextilio dicit ſe dediſſe, & a ſuis fratri-
bus. Potuit dare Sextilius. nam fratres qui-
dem, conſortes ſunt mendicitatis. Audiamus
igitur Sextilium: fratres denique ipſi pro-
deant: quam volent, impudenter mentian-
tur: &, quod numquam habuerint, dediſſe
ſe dicant. Tamen aliquid fortaſſe coram pro-
ducti dicent, in quo reprehendantur. Non
deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas.
non deportavi. Fratres ſaltem exhibe. non
denuntiavi. Quod ergo unus Aſclepiades,
fortuna egens, vita turpis, exiſtimatione
damnatus, impudentia atque audacia fretus,
ſine tabulis, ſine auctore jecerit, id nos,
quaſi crimen, aut teſtimonium pertimeſca-
mus? Idem laudationem, quam nos ab Ac- 36
monenſibus Flacco datam proferebamus, fal-
ſam eſſe dicebat, cujus quidem laudationis
jactura exoptanda nobis fuit. Nam, ut ſi-
gnum publicum inſpexit præclarus iſte auctor
ſuæ civitatis, ſolere ſuos cives, ceteroſque
Græcos, ex tempore quod opus ſit, obſignare
dixit. Tu vero tibi habeto iſtam laudatio-

nem. nec enim Acmonenſium teſtimonio
Flacci vita & dignitas nititur. das enim mi-
hi, quod hæc cauſa maxime poſtulat, nullam
gravitatem, nullam conſtantiam, nullum fir-
mum in Græcis hominibus conſilium, nul-
lam denique eſſe teſtimonii fidem. Niſi vero
hactenus iſta formula teſtimonii atque ora-
tionis tuæ deſcribi ac diſtingui poteſt, ut
Flacco abſenti aliquid civitates tribuiſſe di-
cantur; Lælio præſenti, per ſe agenti, vi
legis, jure accuſationis, opibus præterea ſuis
terrenti ac minanti, nihil temporis cauſa
16 ſcripſiſſe aut obſignaſſe videantur. Equidem
37 in minimis rebus ſæpe res magnas vidi, ju-
dices, deprehendi ac teneri, ut in hoc Aſcle-
piade. Hæc, quæ eſt a nobis prolata lauda-
tio, obſignata erat creta illa Aſiatica, quæ
fere eſt omnibus nota nobis: qua utuntur
omnes non modo in publicis, ſed etiam in
privatis litteris, quas quotidie videmus mitti
a publicanis, ſæpe unicuique noſtrûm. Ne-
que enim teſtis ipſe ſigno inſpecto falſum nos
proferre dixit, ſed levitatem totius Aſiæ pro-
tulit, de qua nos & libenter & facile conce-
dimus. Noſtra igitur laudatio, quam ille
temporis cauſa nobis datam dicit, datam
quidem confitetur, conſignata creta eſt: in

illo autem teſtimonio, quod accuſatori dici-
tur datum, ceram eſſe vidimus. Hic ego, 38
judices, ſi vos Acmonenſium decretis, ſi ce-
terorum Phrygum litteris permoveri puta-
rem, vociferarer, &, quantum maxime poſ-
ſem, contenderem; teſtarer publicanos, ex-
citarem negotiatores, veſtram etiam conſcien-
tiam implorarem; cera deprehenſa, confide-
rem totius teſtimonii fictam audaciam mani-
feſto comprehenſam atque oppreſſam teneri.
Nunc vero non inſultabo vehementius, nec
volitabo in hoc inſolentius, neque in iſtum
nugatorem, tamquam in aliquem teſtem, in-
vehar, neque in toto Acmonenſium teſtimo-
nio, ſive hic confictum eſt, ut apparet, ſive
miſſum domo eſt, ut dicitur, commovebor.
Etenim, quibus ego iſtam laudationem re-
mittam, quoniam ſunt (ut Aſclepiades di-
cit) leves, horum teſtimonium non perti-
meſcam.

Venio nunc ad Dorylenſium teſtimo- 17
nium; qui producti, tabulas ſe publicas ad 39
ſpeluncas perdidiſſe dixerunt. O paſtores,
neſcio quos, cupidos litterarum! ſiquidem
nihil iſtis, præter litteras, abſtulerunt. Sed
aliud eſſe cauſæ ſuſpicamur, ne forte iſti pa-
rum verſuti eſſe videantur. Pœna eſt, ut

opinor, Dorylæi gravior, quam apud alios, falſarum & corruptarum litterarum. ſi veras protuliſſent, criminis nihil erat; ſi falſas, erat pœna. belliſſimum putarunt, di-
40 cere amiſſas. Quieſcant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. Non ſinunt. ſupplet enim ille neſcio quis, & privatim dicit ſe dediſſe. Hoc vero ferri nullo modo poteſt. Qui de tabulis publicis recitat iis, quæ in accuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem; ſed tamen judicium fieri videtur, cum tabulæ illæ ipſæ, cujuſquemodi ſunt, proferuntur. cum vero is, quem nemo veſtrûm vidit umquam; nemo, qui mortalis eſſet, audivit; tantum dicit, DEDI: dubitatis, judices, quin ab hoc ignotiſſimo Phryge nobiliſſimum civem vindicetis. Atque huic eidem nuper tres equites Romani, honeſti & graves, cum in cauſa liberali eum, qui afferebatur, cognatum ſuum eſſe diceret, non crediderunt. Qui hoc evenit, ut, qui locuples teſtis doloris & ſanguinis ſui non fuerit, idem ſit
41 gravis auctor injuriæ publicæ? Atque hic Dorylenſis nuper cum efferretur magna frequentia, conſeſſuque veſtro, mortis illius invidiam in L. Flaccum Lælius conferebat. Fa-

cis injuſte, Læli, ſi putas periculo noſtro vivere tuos contubernales; præſertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici numquam vidiſſet, fiſcinam ficorum objeciſti: cujus mors te ex aliqua parte relevavit. edacem enim hoſpitem amiſiſti. Flacco vero quid profuit, qui valuit tamdiu, dum huc prodiret? mortuus eſt, aculeo jam dimiſſo, ac dicto teſtimonio? At iſtud columen actionis tuæ, Mithridates, poſteaquam, biduum retentus teſtis a nobis, effudit, quæ voluit, omnia; reprehenſus, convictus, fractuſque diſceſſit; ambulat cum lorica: metuit homo doctus & ſapiens, ne L. Flaccus nunc ſcelere ſe alliget, cum jam teſtem illum effugere non poſſit; ut, qui ante dictum teſtimonium ſibi temperarit, cum tamen aliquid aſſequi poſſet, is nunc id agat, ut ad falſum avaritiæ teſtimonium, verum etiam maleficii crimen adjungat. Sed de hoc teſte, totoque Mithridatico crimine, diſſeruit & ſubtiliter & copioſe Q. Hortenſius: nos, ut inſtituimus, ad reliqua pergamus.

Caput eſt omnium Græcorum concitando- 18
rum, qui cum accuſatoribus ſedet, Heracli- 42
des ille Temnites, homo ineptus & loquax,

ſed (ut ſibi videtur) ita doctus, ut etiam magiſtrum illorum ſe eſſe dicat: &, qui ita ſit ambitioſus, ut omnes vos, noſque quotidie perſalutet. Temni uſque ad illam ætatem in ſenatum venire non potuit: &, qui ſe artem dicendi traditurum etiam ceteris profiteatur, ipſe omnibus turpiſſimis judiciis
43 convictus eſt. Pari felicitate una legatus venit Nicomedes, qui neque in ſenatum ulla conditione pervenire potuit, & furti, & pro ſocio damnatus eſt. Nam princeps legationis Lyſanias, adeptus eſt ordinem ſenatorium: ſed cum rempublicam nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & ſenatorium nomen amiſit. Hi tres etiam ærarii noſtri tabulas falſas eſſe voluerunt. nam ſervos novem ſe profeſſi ſunt habere, cum omnino ſine comite veniſſent. Decreto ſcribendo primum video affuiſſe Lyſaniam; cujus fratris bona, quod is populo non ſolvebat, prætore Flacco, publice venierunt. præterea Philippus eſt, Lyſaniæ gener, & Hermobius; cujus frater Poles, item pecuniæ
19 publicæ eſt condemnatus. Dicunt ſe Flacco,
44 & iis, qui ſimul eſſent, drachmarum XV millia dediſſe. Cum civitate mihi res eſt acerrima, & conficiendarum litterarum diligentiſſima;

in qua nummus commoveri nullus poteſt ſine quinque prætoribus, tribus quæſtoribus, quatuor menſariis, qui apud illos a populo creantur. Ex hoc tanto numero deductus eſt nemo: &, cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant; majorem etiam aliquam cum huic iidem darent, in ædem ſacram reficiendam ſe perſcripſiſſe dicunt: quod minime convenit. Nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perſcribunt nominatim Flacco; nihil timent, nihil verentur. cum operi publico referunt; iidem homines ſubito eundem, quem contemſerant, pertimeſcunt. Si prætor dedit, ut eſt ſcriptum; a quæſtore numeravit; quæſtor a menſa publica; menſa aut ex vectigali, aut ex tributo. Numquam erit iſtud ſimile criminis, niſi mihi totam rationem omni & perſonarum genere, & litterarum explicaris: vel, quod eſt in eodem decreto ſcriptum, 45
homines clariſſimos civitatis, ampliſſimis uſos honoribus, hoc prætore circumventos. Cur hi neque in judicio adſunt, neque in decreto nominantur? non enim credo ſignificari iſto loco illum, qui ſe erigit, Heraclitum. Utrum enim in clariſſimis eſt civibus is, quem judicatum hic duxit, Hermippus? qui hanc ipſam

legationem, quam habet, non accepit a ſuis civibus, ſed uſque Tmolo petivit: cui nullus honos in ſua civitate habitus eſt unquam. res autem ea, quæ tenuiſſimis committebatur, huic uni in vita commiſſa ſola eſt. Caſtos, T. Aufidio prætore, frumento publico eſt poſitus. pro quo cum a P. Varino prætore pecuniam accepiſſet; celavit ſuos cives, ultroque iis ſumtum intulit. Quod poſteaquam Temni, litteris a P. Varino miſſis, cognitum atque patefactum eſt; cumque eadem de re Cn. Lentulus, qui cenſor fuit, Temnitarum patronus, litteras miſiſſet: Heraclidem iſtum Temni nemo poſtea vidit.

46 Atque, ut ejus impudentiam perſpicere poſſitis, cauſam ipſam, quæ leviſſimi hominis animum in Flaccum incitavit, quæſo, cognoſcite. Fundum Cymæum Romæ mercatus eſt de pupillo Meculonio. Cum verbis ſe locupletem faceret; haberet nihil præter illam impudentiam, quam videtis: pecuniam ſumſit mutuam a Sex. Stola, judice hoc noſtro, primario viro, qui & rem agnoſcit, neque hominem ignorat; qui tamen credidit P. Fulvii Veratii, lectiſſimi hominis, fide. Ei cum ſolveret, ſumſit a C. & M. Fufiis, equitibus Romanis, primariis viris. Hic

hoc-

hercule, cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippnm, hominem eruditum, civem ſuum, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit. ejus enim fide ſumſit a Fufiis. Securus Hermippus Temnum proficiſcitur, cum iſte ſeſe pecuniam, quam hujus fide ſumſerat, a diſcipulis ſuis diceret Fufiis perſoluturum. habebat enim rhetor iſte adoleſcentes quoſdam locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quam acceperat, ubi nihil poſſent
diſcere, niſi ignorantiam litterarum: nemi- 47
nem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet. Itaque, cum Roma clam eſſet profectus, multoſque minutis mutuationibus fraudaviſſet, in Aſiam venit, Hermippeque percontanti de nomine Fufiano, reſpondet, ſe omnem pecuniam Fufiis perſolviſſe. Interim, neque ita longo intervallo, libertus a Fufiis cum litteris ad Hermippum venit: pecunia petitur ab Hermippo. Hermippus ab Heraclide petit: ipſe tamen Fufiis ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuam liberat: hunc æſtuantem & tergiverſantem judicio ille perſequitur: a recuperatoribus cauſa
cognoſcitur. Nolite exiſtimare, judices, non 48
unam, & eandem omnibus in locis eſſe fraudatorum & infitiatorum impudentiam. fecit

eadem omnia, quæ noſtri debitores ſolent.
negavit ſeſe omnino verſuram ullam feciſſe
Romæ: Fuſiorum ſe affirmavit numquam
omnino nomen audiſſe: Hermippum vero
ipſum, pudentiſſimum atque optimum vi-
rum, veterem amicum atque hoſpitem meum,
ſplendidiſſimum atque ornatiſſimum civitatis
ſuæ, probris omnibus maledictiſque vexavit.
Sed cum ſe homo volubilis quadam præcipiti
celeritate dicendi illa oratione jactaret, re-
pente, teſtimoniis Fuſiorum, nominibuſque
recitatis, homo audaciſſimus pertimuit, lo-
quaciſſimus obmutuit. Itaque recuperato-
res contra iſtum rem minime dubiam prima
actione judicaverunt. Cum judicatum non
faceret, addictus Hermippo, & ab hoc du-
21 ctus eſt. Habetis & honeſtatem hominis, &
auctoritatem teſtimonii, & cauſam omnem
49 ſimultatis. Atque is ab Hermippo miſſus,
cum ei pauca mancipia vendidiſſet, Romam
ſe contulit: deinde in Aſiam rediit, cum jam
frater meus Flacco ſucceſſiſſet. ad quem adiit,
cauſamque ita detulit: recuperatores, vi
Flacci coactos & metu, falſum invitos judi-
caviſſe. Frater meus, pro ſua æquitate pru-
dentiaque, decrevit, ut, ſi judicatum nega-
ret, in duplum iret. ſi metu coactos diceret,

haberet eoſdem recuperatores. Recuſavit:
&, quaſi nihil eſſet actum, nihil judicatum,
ab Hermippo ibidem mancipia, quæ ipſe ei
vendiderat, petere cœpit. M. Gratidius, le-
gatus, ad quem eſt aditum, actionem ſe da-
turum negavit: re judicata ſtare oſtendit pla-
cere. Iterum iſte, cui nullus eſſet uſquam 50
conſiſtendi locus, Romam ſe retulit: perſe-
quitur Hermippus, qui numquam iſtius im-
pudentiæ ceſſit. petit Heraclides a C. Plotio
ſenatore, viro primario, qui legatus in Aſia
fuerat, mancipia quædam, quæ ſe, cum ju-
dicatum eſſet, per vim vendidiſſe dicebat.
Q. Naſo, vir ornatiſſimus, qui prætor fue-
rat, judex ſumitur: qui cum ſententiam ſe-
cundum Plotium ſe dicturum oſtenderet, ab
eo judice abiit; & quod judicium lege non
erat, cauſam totam reliquit. Satisne vobis,
judices, videor ad ſingulos teſtes accedere,
neque, ut primo conſtitueram, tantummodo
cum univerſo genere confligere? Venio ad 51
Lyſaniam ejuſdem civitatis, peculiarem tuum,
Deciane, teſtem; quem tu, cum ephebum
Temni cognoſſes, quoniam te nudus delecta-
rat, ſemper nudum eſſe voluiſti. Abduxiſti
Temno Apollonidem: pecuniam adoleſcen-
tulo, grandi fœnore, fiducia tamen accepta,

occupaviſti. hanc fiduciam commiſſam tibi dicis: tenes hodie ac poſſides. Eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni venire ad teſtimonium dicendum coëgiſti: qui quoniam teſtimonium nondum dixit, quidnam ſit dicturus, exſpecto. Novi genus hominum, novi conſuetudinem, novi libidinem. Itaque, etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamen contra diſputabo prius, quam dixerit. totum enim convertet atque alia finget. Quamobrem & ille ſervet, quod paravit: & ego me ad id, quod attulerit, integrum conſervabo.

22 Venio nunc ad eam civitatem, in quam
52 ego multa & magna ſtudia & officia contuli; & quam meus frater in primis colit atque diligit: quæ ſi civitas per viros bonos, graveſque homines querelas ad vos detuliſſet, paullo commoverer magis. nunc vero quid putem? Trallianos Mæandrio cauſam commiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? Ubi erant illi, Pythodori, Aetideni, Lepiſones, ceteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica & glorioſa oſtentatio civitatis? Nonne eſſet putidum, ſi hanc cauſam agere non modo legatum, ſed Trallia-

num omnino dici Mæandrium? huic illi le-
gato, huic publico teſti patronum ſuum jam
inde a patre, atque majoribus, L. Flaccum,
mactandum civitatis teſtimonio tradidiſſent?
Non eſt ita, judices, non eſt profecto. Vidi 53
ego in quodam judicio nuper Philodorum te-
ſtem Trallianum, vidi Parrhaſium, vidi Ar-
chidemum, cum quidem idem hic mihi
Mæandrius, quaſi miniſtrator, aderat, ſub-
jiciens, quid in ſuos cives, civitatemque, ſi
vellem, dicerem. nihil enim illo homine le-
vius, nihil egentius, nihil inquinatius. Quare
ſi hunc habent auctorem Tralliani doloris
ſui, ſi hunc cuſtodem litterarum, ſi hunc
teſtem injuriæ, ſi hunc auctorem querela-
rum; remittant ſpiritus, comprimant animos
ſuos, ſedent arrogantiam, fateantur in Mæan-
drii perſona eſſe expreſſam faciem civitatis.
Sin iſtum ſemper illi ipſi domi proterendum
eſſe & conculcandum putaverunt: deſinant
putare, auctoritatem eſſe in eo teſtimonio,
cujus auctor inventus eſt nemo. Sed expo- 23
nam, quid in re ſit, ut, quamobrem iſta ci-
vitas neque ſevere Flaccum oppugnarit, ne-
que benigne defenderit, ſcire poſſitis. Erat 54
ei Caſtriciano nomine irata; de quo toto re-
ſpondit Hortenſius: invita ſolverat Caſtricio

pecuniam, jamdiu debitam. Hinc totum
odium, hinc omnis offenſio. Quo cum ve-
niſſet Lælius ad iratos, & illud Caſtricianum
vulnus dicendo refricuiſſet; exſiluerunt prin-
cipes, neque in illa concione adfuerunt, ne-
que ipſius decreti ac teſtimonii auctores eſſe
voluerunt. uſque eo orba fuit ab optimati-
bus illa concio, ut princeps principum eſſet
Mæandrius; cujus lingua, quaſi flabello ſe-
ditionis, illa tum eſt egentium concio venti-
55 lata. Itaque civitatis pudentis, ut ego ſem-
per exiſtimavi, & gravis, ut ipſi exiſtimari
volunt, juſtum dolorem, querelaſque cog-
noſcite. Quæ pecunia fuerit apud ſe, Flacci
patris nomine, collata a civitatibus, hanc a
ſe eſſe ablatam queruntur. Alio loco, quæ-
ram, quid licuerit Flacco: nunc tantum a
Trallianis requiro, quam pecuniam à ſe ab-
latam queruntur, ſuamne dicant, ſibi a civi-
tatibus collatam in uſum ſuum, cupio audi-
re. non, inquit, dicimus. Quid igitur? de-
latam ad nos, creditam nobis L. Flacci pa-
tris nomine, ad hujus dies feſtos atque lu-
dos. Quid tum? Hanc te, inquit, capere
56 non licuit. Jam id videro: ſed primum illud
tenebo. queritur gravis, locuples, ornata
civitas, quod non retinet alienum: ſpolia-

tam ſe dicit, quod id non habet, quod ejus
non fuit. Quid hoc impudentius dici aut
fingi poteſt? delectum eſt oppidum, quo in
oppido uno pecunia a tota Aſia ad honores
L. Flacci poneretur. hæc pecunia tota ab
honoribus translata eſt in quæſtum & fœne-
rationem: recuperata eſt multis poſt annis.
Quæ civitati facta eſt injuria? At moleſte 24
fert civitas. Credo. avulſum eſt enim præ- 57
ter ſpem, quod erat ſpe devoratum lucrum.
At quæritur. impudenter facit. non enim
omnia, quæ dolemus, eadem jure queri poſ-
ſumus. At accuſat verbis graviſſimis. Non
civitas, ſed imperiti homines, a Mæandrio
concitati. Quo loco etiam atque etiam fa-
cite, ut recordemini, quæ ſit temeritas mul-
titudinis, quæ levitas propria Græcorum,
quid in concione ſeditioſa valeat oratio. Hic,
in hac graviſſima & moderatiſſima civitate,
cum eſt forum plenum judiciorum, plenum
magiſtratuum, plenum optimorum virorum
& civium, cum ſpeculatur atque obſidet ro-
ſtra vindex temeritatis, & moderatrix officii,
curia: tamen quantos fluctus excitari con-
cionum videtis? Quid vos fieri cenſetis Tral-
libus? an id, quod Pergami? niſi forte hæ
civitates exiſtimari volunt, facilius una ſe

epiſtola Mithridatis moveri, impellique potuiſſe, ut amicitiam populi Romani, fidem ſuam, jura omnia officii, humanitatiſque violarent; quam ut filium teſtimonio læderent, cujus patrem armis pellendum ſuis mœnibus
58 cenſuiſſent. Quare nolite mihi iſta nomina civitatum nobilium opponere: quos enim hoſtes hæc familia contemſit, numquam eoſdem teſtes pertimeſcet. Vobis autem eſt confitendum, ſi conſiliis principum veſtræ civitates reguntur; non multitudinis temeritate, ſed optimatum conſilio bellum ab iſtis civitatibus cum populo Romano eſſe ſuſceptum: ſin ille tum motus eſt temeritate imperitorum excitatus; patimini, me delicta vulgi a pu-
25 blica cauſa ſeparare. At enim iſtam pecu-
59 niam huic capere non licuit. Utrum vultis patri Flacci licuiſſe, necne? ſi licuit, ſicuti certe licuit, ad ejus honores collatam, ex quibus ipſe nihil capiebat, patris pecuniam recte abſtulit filius: ſi non licuit, tamen illo mortuo, non modo filius, ſed quivis heres rectiſſime potuit auferre. Ac tum quidem Tralliani, cum ipſi gravi fœnore iſtam pecuniam multos annos occupaviſſent, a Flacco tamen omnia, quæ voluerunt, impetraverunt; neque tam fuerunt impudentes, ut id,

quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc ab
ſe pecuniam abſtuliſſe Mithridatem. Quis
enim erat, qui non ſciret, in ornandis ſtu-
dioſiorem Mithridatem, quam in ſpoliandis
Trallianis fuiſſe? Quæ quidem a me ſi, ut 60
dicenda ſunt, dicerentur, gravius agerem,
judices, quam adhuc egi, quantam Aſiaticis
teſtibus fidem habere vos conveniret: revo-
carem animos veſtros ad Mithridatici belli
memoriam, ad illam univerſorum civium Ro-
manorum per tot urbes, uno puncto tempo-
ris, miſeram crudelemque cædem: prætores
noſtros deditos, legatos in vincula conjectos,
nominis prope Romani memoriam cum veſti-
gio imperii, non modo ex ædibus Græcorum,
verum etiam ex litteris eſſe deletam. Mi-
thridatem Deum, illum patrem, illum con-
ſervatorem Aſiæ, illum Evium, Nyſium,
Bacchum, Liberum nominabant. Unum at- 61
que idem erat tempus, cum L. Flacco con-
ſuli portas tota Aſia claudebat; Cappadocem
autem illum non modo recipiebat ſuis urbi-
bus, verum etiam ultro vocabat. Liceat
hæc nobis, ſi obliviſci non poſſumus, at ta-
cere: liceat mihi potius de levitate Græco-
rum queri, quam de crudelitate. Auctori-
tatem iſti habeant apud eos, quos eſſe omnino

noluerunt? nam, quoſcumque potuerunt, togatos interemerunt: nomen civium Romanorum, quantum in ipſis fuit, ſuſtulerunt.
26 In hac igitur urbe ſe jactent, quam oderunt? apud eos, quos inviti vident? in ea republica, ad quam opprimendam non animus eis, ſed vires defuerunt? Adſpiciant hunc florem legatorum, laudatorumque Flacci, ex vera atque integra Græcia. tum ſe ipſi expendant: tum cum his ſe comparent: tum, ſi audebunt, dignitati horum componant ſuam.

62 Adſunt Athenienſes, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras diſtributæ putantur: de quorum urbis poſſeſſione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuiſſe proditum eſt: quæ vetuſtate ea eſt, ut ipſa ex ſeſe ſuos cives genuiſſe dicatur; & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: auctoritate autem tanta eſt, ut jam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen, hujus
63 urbis laude nitatur. Adſunt Lacedæmonii; cujus civitatis ſpectata ac nobilitata virtus, non ſolum natura corroborata, verum etiam diſciplina putatur: qui ſoli toto orbe terrarum ſeptingentos jam annos amplius unis moribus, & numquam mutatis legibus vi-

vunt. Adſunt ex Achaja cuncta multi legati,
Bœotia, Theſſalia: quibus locis nuper le-
gatus L. Flaccus, imperatore Metello, præ-
fuit. Neque vero te, Maſſilia, prætereo,
quæ L. Flaccum militem, quæſtoremque cog-
noſti; cujus ego civitatis diſciplinam atque
gravitatem non ſolum Græciæ, ſed haud ſcio
an cunctis gentibus anteponendam dicam:
quæ tam procul a Græcorum omnium regio-
nibus, diſciplinis linguaque diviſa, cum in
ultimis terris cincta Gallorum gentibus, bar-
bariæ fluctibus alluatur, ſic optimatum con-
ſilio gubernatur, ut omnes ejus inſtituta lau-
dare facilius poſſint, quam æmulari. Hiſce 64
utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ
teſtibus, ut Græcorum cupiditati, Græcorum
auxilio reſiſtamus.

Quamquam quis ignorat, qui modo um- 27
quam mediocriter res iſtas ſcire curavit, quin
tria Græcorum genera ſint vere? quorum
uni ſunt Athenienſes, quæ gens Ionum ha-
bebatur: Aeoles alteri: Dores tertii nomi-
nabantur. atque hæc cuncta Græcia, quæ
fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plu-
rimis artibus, quæ etiam imperio & bellica
laude floruit, parvum quendam locum, ut
ſcitis, Europæ tenet, ſemperque tenuit. Aſiæ

maritimam oram, bello ſuperatam, cinxit urbibus, non ut munitam coloniis illam au-
65 geret, ſed ut obſeſſam teneret. Quamobrem quæſo a vobis, Aſiatici teſtes, cum vere recordari voletis, quantum auctoritatis in judicium afferatis, vosmetipſi deſcribatis Aſiam; nec, quid alienigenæ de vobis loqui ſoleant, ſed quid vosmetipſi de genere veſtro ſtatuetis, memineritis. Namque, ut opinor, Aſia veſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. Utrum igitur noſtrum eſt, an veſtrum, hoc proverbium, Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? Quid de tota Caria? nonne hoc veſtra voce vulgatum eſt, ſi quid cum periculo experiri velis, in Care id potiſſimum eſſe faciendum? Quid porro in Græco ſermone tam tritum atque celebratum eſt, quam, ſi quis deſpicatui ducitur, ut Myſorum ultimus eſſe dicatur? Nam quid ego dicam de Lydia? quis umquam Græcus comœdiam ſcripſit, in qua ſervus primarum partium non Lydus eſ-
66 ſet? Quamobrem quæ vobis ſit injuria, ſi ſtatuimus, veſtro nobis judicio ſtandum eſſe de vobis? Equidem mihi jam ſatis, ſuperque dixiſſe videor de Aſiatico genere teſtium: ſed tamen veſtrum eſt, judices, omnia, quæ dici poſſunt in hominum levitatem, incon-

ſtantiam, cupiditatem, etiamſi a me minus dicuntur, veſtris animis & cogitatione comprehendere.

Sequitur auri illa invidia Judaici. Hoc 28
nimirum eſt illud, quod non longe a gradibus Aureliis hæc cauſa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Læli, atque illa turba quæſita eſt. Scis, quanta ſit manus, quanta concordia, quantum valeat in concionibus. Summiſſa voce agam, tantum ut judices audiant. neque enim deſunt, qui iſtos in me, atque in optimum quemque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adjuvabo.
Cum aurum, Judæorum nomine, quotannis 67
ex Italia, & ex omnibus provinciis Hieroſolyma exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret. Quis eſt, judices, qui hoc non vere laudare poſſit? Exportari aurum non oportere, cum ſæpe antea ſenatus, tum, me conſule, graviſſime judicavit. Huic autem barbaræ ſuperſtitioni reſiſtere, ſeveritatis: multitudinem Judæorum, flagrantem nonnumquam in concionibus, pro republica contemnere, gravitatis ſummæ fuit. At Cn. Pompejus, captis Hieroſolymis, victor ex illo fano nihil attigit.
In primis hoc, 68
ut multa alia, ſapienter, quod in tam ſuſpi-

cioſa ac maledica civitate locum ſermoni obtrectatorum non reliquit. non enim, credo, religionem & Judæorum, & hoſtium, impedimento præſtantiſſimo imperatori, ſed pudorem, fuiſſe. Ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtum nuſquam reprehendis, edictum probas, judicatum fateris, quæſitum & prolatum palam, non negas, actum eſſe per viros primarios res ipſa declarat: Apameæ manifeſto comprehenſum, ante pedes prætoris in foro expenſum eſt auri pondo centum paullo minus per Sex. Cæſium, equitem Romanum, caſtiſſimum hominem atque integerrimum: Laodiceæ viginti pondo paullo amplius per hunc ipſum L. Peducæum, judicem noſtrum: Adramyttii per Cn. Domi-
69 tium, legatum: Pergami non multum. Auri ratio conſtat: aurum in ærario eſt: furtum non reprehenditur: invidia quæritur: a judicibus oratio avertitur: vox in coronam, turbamque effunditur. Sua cuique civitati religio, Læli, eſt, noſtra nobis. Stantibus Hieroſolymis, pacatiſque Judæis, tamen iſtorum religio ſacrorum a ſplendore hujus imperii, gravitate nominis noſtri, majorum inſtitutis, abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio noſtro ſenti-

ret, oſtendit armis: quam cara diis immortalibus eſſet, docuit, quod eſt victa, quod elocata, quod ſervata.

Quamobrem, quoniam, quod crimen eſſe 29
voluiſti, id totum vides in laudem eſſe con- 70
verſum; veniamus jam ad civium Romanorum querelas. Ex quibus ſit ſane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, injuriæ factum eſt? Negotiaris in libera civitate. Primum patere, me eſſe curioſum. quouſque negotiabere? præſertim cum ſis iſto loco natus. annos jam triginta in foro verſaris; ſed tamen in Pergameno. Longo intervallo, ſi quando tibi peregrinari commodum eſt, Romam venis: affers faciem novam, nomen vetus, purpuram Tyriam. in qua tibi invideo, quod unis veſtimentis tamdiu lautus
es. Verum eſto: negotiari libet: cur non 71
Pergæ? Smyrnæ? Trallibus? ubi & multi cives Romani ſunt, & jus a noſtro magiſtratu dicitur? otium te delectat: lites, turba, prætor, odio eſt: Græcorum libertate gaudes. Cur ergo unus tu Apollonidenſes, amantiſſimos populi Romani, fideliſſimoſque ſocios, miſeriores habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit umquam? cur his per te frui libertate ſua, cur

denique eſſe liberis non licet? Homines ſunt tota ex Aſia frugaliſſimi, ſanctiſſimi, a Græcorum luxuria & levitate remotiſſimi, patresfamilias ſuo contenti, aratores, ruſticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaque meliores. In hiſce agris tu prædia habere voluiſti. omnino mallem, (& magis erat tuum, ſi te craſſi agri delectabant,) hic alicubi in Cruſtumnio, aut in Ca-
72 penati paraviſſes. Verum eſto: Catonis eſt dictum, Pedibus compenſari pecuniam: longe omnino a Tiberi ad Caicum, quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu erraſſet, niſi ducem Telephum inveniſſet. Sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio de-
30 lectavit. emiſſes. Amyntas eſt genere, honore, exiſtimatione, pecunia, princeps illius civitatis. cujus ſocrum, mulierem imbecilli conſilii, ſatis locupletem, pellexit Decianus ad ſeſe; &, cum illa, quid ageretur, neſciret, in poſſeſſione prædiorum ejus familiam ſuam collocavit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem; quæ peperit apud Decianum filiam, hodieque apud Decianum eſt
73 uxor Amyntæ & filia. Numquid harum rerum a me fingitur, Deciane? ſciunt hæc omnes nobiles, ſciunt boni viri, ſciunt deni-

que

que noſtri homines, ſciunt mediocres negotiatores. Exſurge Amynta: repete a Deciano, non pecuniam, non prædia: ſocrum denique ſibi habeat: reſtituat uxorem: reddat miſero patri filiam. nam membra, quæ debilitavit lapidibus, fuſtibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; nervos, quos concidit, reſtituere non poteſt. filiam, filiam, inquam, ærumnoſo patri, Deciane, redde. Hæc Flacco non probaſſe 74 te miraris? cui, quæſo, tandem probaſti? Emtiones falſas, prædiorum proſcriptiones cum mulierculis, aperta circumſcriptione, feciſti. Tutor his rebus Græcorum legibus adſcribendus fuit. Polemocratem ſcripſiſti, mercenarium & adminiſtrum conſiliorum tuorum. adductus eſt in judicium Polemocrates de dolo malo & de fraude a Dione, hujus ipſius tutelæ nomine. Qui concurſus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? Condemnatus eſt Polemocrates ſententiis omnibus, irritæ venditiones, irritæ proſcriptiones. Num reſtituis? defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in ſuas litteras publicas præclaras proſcriptiones & emtiones tuas. repudiant, rejiciunt. At qui homines? Pergameni, laudatores tui.

Ita enim mihi gloriari viſus es laudatione Pergamenorum, quaſi honorem majorum tuorum aſſecutus eſſes; & hoc te ſuperiorem putabas eſſe, quam Lælium, quod te civitas Pergamena laudaret. Num honeſtior eſt civitas Pergamena, quam Smyrna? at ne ipſi

31 quidem dicunt. Vellem tantum habere otii,

75 ut poſſem recitare pſephiſma Smyrnæorum, quod fecerunt in Caſtricium mortuum: primum, ut in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur: deinde, ut ferrent ephebi: poſtremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. Hæc P. Scipioni, clariſſimo viro, cum eſſet Pergami mortuus, facta non ſunt. At Caſtricium quibus verbis, dii immortales! *Decus patriae, ornamentum populi*

76 *Romani, florem juventutis* appellant. Quare, Deciane, ſi cupidus es gloriæ, alia ornamenta cenſeo, quæras. Pergameni te deriſerunt. Quid? tu ludi te non intelligebas, cum tibi hæc recitabant, clariſſimum virum, præſtantiſſima ſapientia, ſingulari ingenio: mihi crede, ludebant. cum vero coronam auream litteris imponebant; re vera non plus aurum tibi, quam monedulæ committebant. Ne tum quidem hominum venuſtatem & facetias perſpicere potuiſti? Iſti igitur, iſti

Pergameni proſcriptiones, quas tu afferebas,
repudiaverunt. P. Orbius, homo & pru-
dens & innocens, contra te omnia decrevit.
In P. Globulum, meum neceſſarium, fuiſti 32
gratioſior. Utinam neque ipſum neque me
pœniteret! Flaccum in curia decreviſſent.
Veridicas adjungis cauſas inimicitiarum, quod 77
patri L. Flacci, ædili curuli, pater tuus,
tribunus plebis diem dixerit. At iſtud, ne
ipſi quidem patri Flacci valde moleſtum eſſe
debuit: præſertim cum ille, cui dies dicta
eſt, prætor poſtea factus ſit, & conſul: ille,
qui diem dixit, non potuerit privatus in ci-
vitate conſiſtere. Sed, ſi juſtas inimicitias
putabas, cur, cum tribunus militum Flaccus
eſſet, in ejus legione miles fuiſti, cum tibi
per leges militares effugere liceret iniquita-
tem tribuni? Cur autem prætor te, inimi-
cum paternum, in conſilium vocavit? *quæ
quidem quam ſancte ſolita ſint obſervari,
ſcitis omnes. Nunc accuſamur ab iis, qui 78
in conſilio nobis fuerunt. Decrevit Flaccus.
Num aliud, atque oportuit? In liberos. Num
aliter, ac cenſuit ſenatus? In abſentem de-
crevit. Cum ibidem eſſes, cum prodire nol-
les. non eſt hoc in abſentem reum. SENA-
TVSCONSVLTVM, ET DECRETVM

FLACCI. Quid, ſi non decreviſſet, ſed
edixiſſet? quis poſſet vere reprehendere?
Num etiam fratris mei litteras, pleniſſimas
humanitatis & æquitatis, reprehenſurus es?
quas eaſdem mulieri a me datas, apud Pa-
taranos requiſivit. Recita litteras Q. Cicero-
79 nis. LITTERAE Q. CICERONIS. Quid?
hæc Apollonidenſes, occaſione facta, ad Flac-
cum detulerunt? Apud Orbium acta non
ſunt? ad Globulum delata non ſunt? Ad ſe-
natum noſtrum, me conſule, nonne legati
Apollonidenſes omnia poſtulata de injuriis
unius Deciani detulerunt? At hæc prædia
etiam in cenſu dedicaviſti. Mitto, quod alie-
na: mitto, quod poſſeſſa per vim: mitto,
quod convicta ab Apollonidenſibus: mitto,
quod a Pergamenis repudiata: mitto etiam,
quod a noſtris magiſtratibus in integrum re-
ſtituta: mitto, quod nullo jure, neque in re,
80 neque in poſſeſſione tua. Illud quæro, ſint-
ne iſta prædia cenſui cenſendo: habeant jus
civile: ſint, necne ſint, mancipi: ſubſignari
apud ærarium, apud cenſorem poſſint: in
qua tribu denique iſta prædia cenſuiſti?
Commiſiſti, ſi tempus aliquod gravius acci-
diſſet, ut ex iiſdem præſidiis & Apollonide
& Romæ imperatum eſſet tributum. Verum

eſto. glorioſus fuiſti. voluiſti magnum agri
modum cenſeri, & ejus agri, qui dividi ple-
bi Romanæ non poteſt. Cenſus es præterea
numeratæ pecuniæ centum triginta H-S mil-
lia. Eam opinor tibi numeratam non eſſe
abs te. Sed hæc omitto. Cenſus es manci-
pia Amyntæ. neque huic ullam in eo feciſti
injuriam. poſſidet enim ea mancipia Amyn-
tas. Ac primo quidem pertimuit, cum te
audiſſet ſervos ſuos eſſe cenſum. Retulit ad
juriſconſultos. Conſtabat inter omnes, ſi
aliena cenſendo Decianus ſua facere poſſet,
eum * [maximam habiturum eſſe familiam.
Reſponſum eſt, ejus facta non videri. Idem
viſum eſt poſtea Flacco, cum rem cognoſce-
ret: itaque decrevit]. Habetis cauſam ini- 33
micitiarum, qua cauſa inflammatus Decianus 81
ad Lælium detulerit hanc opimam accuſatio-
nem. Nam ita queſtus eſt Lælius, cum de
perfidia Deciani diceret: Qui mihi auctor
fuit, qui cauſam ad me detulit, quem ego
ſum ſecutus: is a Flacco corruptus eſt, is
me deſeruit ac prodidit. Siccine tu auctor
tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud
quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuiſ-
ſes, pudentiſſimum hominem, nobiliſſima fa-
milia natum, optime de republica meritum,

in diſcrimen omnium fortunarum vocaviſti? Sed defendam Decianum; qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto venit. Non eſt,
82 mihi crede, corruptus. Quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret judicium? cui ſex horas omnino lex dedit. Quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere voluiſſet? Nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. Invidiſti ingenio ſubſcriptoris tui; quod ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circumveniebat: * fortaſſe feciſtis & tu, & populi ſermo, ne exciperes. Idcirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. Sed, ut hoc veriſimile eſt, ita haud veriſimile, De-
83 cianum a Flacco eſſe corruptum. Ita ſcitote, judices, eſſe cetera: vel quod ait Luccejus, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut a fide ſe abduceret, ſeſtertium vicies. Et eum tu accuſas avaritiæ, quem dicis ſeſtertium vicies voluiſſe perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſæ tibi daremus? an ut enuntiares conſilia Lælii? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos non videbamur habitare una? quis hoc neſcit? tabulas in Lælii poteſtate fuiſſe, num dubium eſt? an ne vehementer, ne copioſe

accuſares? Nunc facis ſuſpicionem. ita enim dixiſti, ut neſcio quid abs te impetratum eſſe videatur. At enim Androni Sextilio gravis 34
injuria facta eſt, & non ferenda: quod, cum 84
eſſet uxor ejus Valeria, inteſtato mortua, ſic egit eam rem Flaccus, quaſi ad ipſum hereditas pertineret. In quo quid reprehendas, ſcire cupio. quod falſum intenderit? qui doces? Ingenua, inquit, fuit. O peritum juris hominem! Quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non veniunt? In manum, inquit, convenerat. Nunc audio. ſed quæro, uſu, an coemtione? uſu non potuit. Nihil enim poteſt de tutela legitima ſine omnium tutorum auctoritate deminui. coëmtione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuiſſe non dices. Relinquitur 85
illud, quod vociferari non deſtitit, non debuiſſe, cum prætor eſſet, ſuum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. Maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco ſententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximiſque beneficiis in tuos, veniſſe hereditates, cum Aſiam provinciam conſulari imperio obtineres. ſi quis eas ſuas eſſe dixiſſet, conceſſiſſes? Tu, T. Vecti, ſi qua tibi in Africa venerit hereditas, uſu

amittes? an tuum, nulla avaritia, ſalva dignitate, retinebis? At iſtius hereditatis, jam Globulo prætore, Flacci nomine, petita poſſeſſio eſt. non igitur impreſſio, non occaſio, non vis, non tempus, non imperium, non ſecures ad injuriam faciendam Flacci ani-
86 mum impulerunt. Itaque eodem etiam M. Lurco, vir optimus, meus familiaris, convertit aculeum teſtimonii ſui. negavit, a privato pecuniam in provincia prætorem petere oportere. Cur tandem, M. Lurco, non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nunquam oſtendes, niſi docueris, non licere. An legationes ſumere liberas, exigendi cauſa, ſicut & tu ipſe nuper, & multi viri boni ſæpe fecerunt, rectum eſt? quod ego non reprehendo; ſocios video queri: prætorem, ſi hereditatem in provincia non reliquerit, non ſolum reprehendendum, verum etiam condemnandum putas? Doti, inquit, Valeria
35 pecuniam omnem ſuam dixerat. Nihil iſtorum explicari poteſt, niſi oſtenderis, illam in tutela Flacci non fuiſſe. ſi fuit, quæcumque ſine hoc auctore eſt dicta dos, nulla eſt.
87 Sed tamen Lurconem, quamquam pro ſua dignitate moderatus eſt in teſtimonio dicendo

religioni ſuæ, tamen iratum Flacco eſſe vidiſtis. neque enim occultavit cauſam iracundiæ ſuæ, neque reticendam putavit. Queſtus eſt, libertum ſuum, Flacco prætore, eſſe damnatum. O conditiones miſeras adminiſtrandarum provinciarum! in quibus diligentia, plena ſimultatum eſt; negligentia, vituperationum: ubi ſeveritas, periculoſa eſt; liberalitas, ingrata: ſermo, inſidioſus; aſſentatio, pernicioſa: frons omnium, familiaris; multorum animus, iratus: iracundiæ, occultæ; blanditiæ, apertæ: venientes prætores exſpectant, præſentibus inſerviunt, abeuntes deſerunt. Sed omittamus querelas, ne noſtrum conſilium in prætermittendis pro-
vinciis laudare videamur. Litteras miſit de 88
villico P. Septimii, hominis ornati, qui villicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia videre potuiſtis. In Lurconis libertum judicium ex edicto dedit. hoſtis eſt Lurco. Quid igitur? hominum gratioſorum, ſplendidorumque libertis fuit Aſia tradenda? an ſimultates, neſcio quas, cum libertis veſtris Flaccus exercet? an vobis in veſtris, veſtrorumque cauſis ſeveritas odio eſt; ean-
dem laudatis, cum de nobis judicatis? At 36
iſte Andro, ſpoliatus bonis, ut dicitis, ad

89 dicendum teſtimonium non venit. Quid, ſi
veniat? Deciſionis arbiter C. Cæcilius fuit.
quo ſplendore vir? qua fide? qua religione?
obſignator C. Sextilius, Lurconis ſororis fi-
lius, homo & pudens, & conſtans, & gra-
vis. Si vis erat, ſi fraus, ſi metus, ſi cir-
cumſcriptio; quis pactionem fieri, quis ad-
eſſe iſtos coëgit? Quid, ſi iſta omnis pecu-
nia huic adoleſcentulo, L. Flacco, reddita
eſt? ſi petita? ſi redacta? ſi per hunc An-
tiochum, paternum hujus adoleſcentis liber-
tum, ſeni illi Flacco probatiſſimum? vide-
murne non ſolum avaritiæ crimen effugere,
ſed etiam liberalitatis laudem aſſequi ſingula-
rem? Communem enim hereditatem, quæ
æqualiter ad utrumque lege veniſſet, con-
ceſſit adoleſcenti, propinquo ſuo: nihil ipſe
attigit de Valerianis bonis. quod ſtatuerat
facere, adductus hujus pudore, & non am-
pliſſimis patrimonii copiis, id non ſolum fe-
cit, ſed etiam prolixe, cumulateque fecit.
Ex quo intelligi debet, eum contra leges pe-
cunias non cepiſſe, qui tam fuerit in here-
90 ditate concedenda liberalis. At Falcidianum
crimen eſt ingens. talenta quinquaginta ſe
Flacco dicit dediſſe. Audiamus hominem.
Non adeſt. Quomodo igitur dicit? Epiſto-

lam mater ejus profert, & alteram ſoror:
ſcriptum ad ſe dicunt eſſe ab illo, tantam
pecuniam Flacco datam. Ergo is, qui ſi aram
tenens juraret, crederet nemo, per epiſto-
lam, quod volet, injuratus probabit? At qui
vir? quam non amicus ſuis civibus? qui pa-
trimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcum
conficere potuit, Græcorum conviviis maluit
diſſipare. Quid attinuit relinquere hanc ur- 91
bem? libertate tam præclara carere? adire
periculum navigandi? quaſi bona comeſſe
Romæ non liceret. Nunc denique materculæ
ſuæ feſtivus filius, aniculæ minime ſuſpicio-
ſæ, purgat ſe per epiſtolam, ut eam pecu-
niam, quacum trajecerat, non conſumſiſſe,
ſed Flacco dediſſe videatur. At fructus iſti 37
Trallianorum, Globulo prætore venierunt:
Falcidius emerat H-S nongentis millibus.
Si dat tantam pecuniam Flacco, nempe id-
circo dat, ut rata ſit emtio. Emit igitur ali-
quid, quod certe multo pluris eſſet: dat de
lucro: nihil detrahit de vivo. Minus igitur
lucri facit. Cur Albanum venire jubet? cur 92
matri præterea blanditur? cur epiſtolis &
ſororis & matris imbecillitatem aucupatur?
poſtremo cur non audimus ipſum? Retine-
tur, credo, in provincia: mater negat. ve-

niſſet, inquit, ſi eſſet denunciatum. Tu certe coëgiſſes, ſi ullum firmamentum in illo teſte poſuiſſes. Sed hominem ab negotio abducere noluiſti. magnum erat ei certamen propoſitum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, ut opinor, jacent victi. Nam iſte unus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoque ſuperavit. Sed tamen quis tibi, Læli, de epiſtolis iſtis indicavit? mulieres negant ſe ſcire. Quis is eſt igitur? ille ipſe tibi, ſe ad matrem & ſororem ſcripſiſſe, narravit?
93 an etiam ſcripſit oratu tuo? At vero M. Aebutium, & conſtantiſſimum & pudentiſſimum hominem, Falcidii affinem, nihil interrogas? nihil ejus generum, pari fide præditum, C. Manilium? qui profecto de tanta pecunia, ſi eſſet data, nihil audiſſe non poſſet. His tu igitur epiſtolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putaſti? præſertim, cum ipſe non deducendo Falcidium, judicium feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quam ipſius præſentis fictam vocem & ſimulatum dolorem?

94 Sed quid ego de epiſtolis Falcidii, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani cenſu tamdiu diſputo? de ſalute omnium noſtrûm, de

fortunis civitatis, de ſumma republica taceo? quam vos univerſam in hoc judicio veſtris humeris, veſtris, inquam, humeris, judices, ſuſtinetis. Videtis, in quo motu temporum, quanta in converſione rerum ac perturbatione verſemur. Cum alia multa 38
certi homines, tum hoc vel maxime moliuntur, ut veſtræ quoque mentes, veſtra judicia, veſtræ ſententiæ, optimo cuique infeſtiſſimæ atque inimiciſſimæ reperiantur. gravia judicia pro reipublicæ dignitate, multa de conjuratorum ſcelere feciſtis. non putant ſatis converſam rempublicam, niſi in eandem impiorum pœnam optime meritos cives detruſerint. Oppreſſus eſt C. Antonius. eſto: 95
habuit quandam ille infamiam ſuam: neque tamen ille ipſe, pro meo jure dico, vobis judicibus damnatus eſſet; cujus damnatione ſepulcrum L. Catilinæ, floribus ornatum, hominum audaciſſimorum ac domeſticorum hoſtium conventu, epuliſque celebratum eſt: juſta Catilinæ facta ſunt. Nunc a Flacco Lentuli pœnæ per vos expetuntur. Quam poteſtis P. Lentulo, qui vos in complexu liberorum, conjugumque veſtrarum trucidatos, incendio patriæ ſepelire conatus eſt, mactare victimam gratiorem, quam ſi L. Flacci

ſanguine illius nefarium in nos omnes odium
96 ſaturaveritis? Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos: nimiæ pietatis & ſummi amoris in patriam viciſſim nos pœnas, ſi ita placet, ſufferamus. nos jam ab indicibus nominamur: in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur. Quæ ſi per alios agerent; ſi denique per populi nomen, civium imperitorum multitudinem concitaſſent; æquiore animo ferre poſſemus. illud vero ferri non poteſt, quod per ſenatores & per equites Romanos, qui hæc omnia pro ſalute omnium, communi conſilio, una mente atque virtute geſſerunt, harum rerum auctores, duces, principes ſpoliari omnibus fortunis, atque civitate expelli poſſe arbitrantur. Etenim populi Romani perſpiciunt jam mentem & voluntatem: omnibus rebus, quibus poteſt, populus Romanus ſignificat, quid ſentiat: nulla varietas eſt inter homines opinionis, nulla voluntatis, nulla
97 ſermonis. Quare, ſi quis illuc me vocat, venio: populum Romanum diſceptatorem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. Vis abſit: ferrum ac lapides removeantur; operæ faceſſant; ſervitia ſileant. Nemo erit tam injuſtus, qui me audierit, ſit modo liber &

civis, quin potius de præmiis meis, quam de pœna cogitandum putet. O dii immorta- 39
les! quid hoc miſerius? nos, qui P. Lentulo ferrum, & flammam, de manibus extorſimus, imperitæ multitudinis judicio confidimus; lectiſſimorum civium & ampliſſimorum ſententias pertimeſcimus. M'. Aquillium pa- 98
tres noſtri multis avaritiæ criminibus, teſtimoniiſque convictum, quia cum fugitivis fortiter bellum geſſerat, judicio liberaverunt. Conſul ego nuper defendi C. Piſonem; qui quia conſul fortis, conſtanſque fuerat, incolumis eſt reipublicæ conſervatus. Defendi item conſul L. Murenam, conſulem deſignatum. nemo illorum judicum, clariſſimis viris accuſantibus, audiendum ſibi de ambitu putavit, cum, bellum jam gerente Catilina, omnes, me auctore, duos conſules Kalendis Jan. ſcirent eſſe oportere. Innocens & bonus vir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno, me defendente, abſolutus eſt A. Thermus. Quanta, reipublicæ cauſa, lætitia populi Romani, quanta gratulatio conſecuta eſt? Semper graves & ſapientes judices in rebus judicandis, quid utilitas civitatis, quid communis ſalus, quid reipublicæ tempora poſcerent, cogitaverunt. Cum tabella vobis 99

dabitur, judices, non de Flacco dabitur ſolum: dabitur de ducibus auctoribuſque conſervandæ civitatis: dabitur de omnibus bonis civibus: dabitur de vobismet ipſis: dabitur de liberis veſtris, de vita, de patria, de ſalute communi. Non judicatis in hac cauſa de exteris nationibus, non de ſociis: de vo-
40 bis ac veſtra republica judicatis. Quodſi pro-
100 vinciarum vos ratio magis movet, quam veſtra; ego vero non modo non recuſo, ſed etiam poſtulo, ut provinciarum auctoritate moveamini. Etenim opponemus Aſiæ provinciæ primum magnam partem ejuſdem provinciæ, quæ pro hujus periculis legatos, laudatoreſque miſit: deinde provinciam Galliam, provinciam Ciliciam, provinciam Hiſpaniam, provinciam Cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Myſis obſiſtent Maſſilienſes, Rhodii, Lacedæmonii, Athenienſes, cuncta Achaja, Theſſalia, Bœotia. Septimio & Cælio, teſtibus, P. Servilius & A. Metellus, hujus pudoris, integritatiſque teſtes repugnabunt. Aſiaticæ juriſdictioni urbana juriſdictio reſpondebit. annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci & perpetua
101 vita defendet. Et, ſi prodeſſe L. Flacco, judices, debet, quod ſe tribunum militum,

quod

quod quæſtorem, quod legatum imperatoribus clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis, provinciis graviſſimis, dignum ſuis majoribus præſtitit: proſit, quod hic, vobis videntibus, in periculis communibus omnium veſtrûm, ſua pericula cum meis conjunxit: proſint honeſtiſſimorum municipiorum, coloniarumque laudationes: proſit etiam ſenatus, populique Romani præclara & vera laudatio. O nox 102
illa, quæ pæne æternas huic urbi tenebras attuliſti! cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, conjurati ad ferrum & flammam vocabantur: cum ego te, Flacce, cœlum noctemque conteſtans, flens flentem obteſtabar: cum tuæ fidei, optimæ & ſpectatiſſimæ, ſalutem urbis & civium commendabam. Tu, tum, Flacce, prætor, communis exitii nuntios cepiſti: tu incluſam in litteris reipublicæ peſtem deprehendiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia, ad me & ad ſenatum attuliſti. Quæ tibi tum gratiæ ſunt a me actæ? quæ ab ſenatu? quæ a bonis omnibus? Quis tibi, quis C. Pomptinio, fortiſſimo viro, quemquam bonum putaret umquam, non ſalutem, verum honorem ullum denegaturum? O nonæ illæ Decembres, quæ me conſule, fuiſtis! quem ego diem vere

natalem hujus urbis, aut certe ſalutarem ap-
41 pellare poſſum. O nox illa, quam iſte et
103 dies conſecutus, fauſta huic urbi! miſerum
me, metuo, ne funeſta nobis. Qui tum ani-
mus L. Flacci? (nihil dicam enim de me)
qui amor in patriam? quæ virtus? quæ gra-
vitas exſtitit? ſed quid ea commemoro, quæ
tum, cum agebantur, uno conſenſu omnium,
una voce populi Romani, uno orbis terræ te-
ſtimonio, in cœlum laudibus efferebantur?
nunc vereor, ne non modo non proſint, ve-
rum etiam aliquid obſint. Etenim multo
acriorem improborum interdum memoriam
eſſe ſentio, quam bonorum. Ego te, ſi quid
gravius acciderit, ego te, inquam, Flacce,
prodidero: mea dextera illa, mea fides, mea
promiſſa, cum te, ſi rempublicam conſerva-
remus, omnium bonorum præſidio, quoad
viveres, non modo munitum, ſed etiam or-
natum fore pollicebar. Putavi, ſperavi,
etiamſi honos noſter vobis vilior fuiſſet, ſa-
104 lutem certe caram futuram. At, L. Flac-
cum quidem, judices, ſi (quod dii immor-
tales omen avertant!) gravis injuria afflixe-
rit, numquam tamen proſpexiſſe veſtræ ſa-
luti, conſuluiſſe vobis, liberis, conjugibus,
fortunis veſtris, pœnitebit. Semper ita ſen-

tiet, talem ſe animum & generis dignitati, & pietati ſuæ, & patriæ debuiſſe: vos ne pœniteat tali civi non pepercisse, per deos immortales! judices, providete. Quotus enim quiſque eſt, qui hanc in republica ſectam ſequatur? qui vobis, qui veſtri ſimilibus placere cupiat? qui optimi atque ampliſſimi cujuſque hominis atque ordinis auctoritatem magni putet; cum illam viam ſibi videant expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ concupiverunt? Sed cetera ſint eorum: ſibi 42
habeant potentiam, ſibi honores, ſibi ceterorum commodorum ſummas facultates: liceat iis, qui hæc ſalva eſſe voluerunt, ipſis eſſe ſalvis. Nolite, judices, exiſtimare, eos, quibus integrum eſt, qui nondum ad honores acceſſerunt, non exſpectare hujus exitum judicii. Si L. Flacco tantus amor in bonos 105
omnes, tantum in rempublicam ſtudium calamitati fuerit; quem poſthac tam amentem fore putatis, qui non illam viam vitæ, quam ante præcipitem & lubricam eſſe ducebat, huic planæ & ſtabili præponendam eſſe arbitretur? Quodſi talium civium vos, judices, tædet; oſtendite: mutabunt ſententiam, qui poterunt: conſtituent, quid agant, quibus integrum eſt: nos, qui jam progreſſi

ſumus, hunc exitum noſtræ temeritatis feremus. ſin hoc animo quam plurimos eſſe vultis, declarabitis hoc judicio, quid ſentiatis.
106 Huic, huic miſero puero, veſtro ac liberorum veſtrorum ſupplici, judices, hoc judicio vivendi præcepta dabitis. cui ſi patrem conſervatis, qualis ipſe debeat eſſe civis, præſcribetis. ſin eripitis, oſtendetis, bonæ rationi, & conſtanti, & gravi nullum a vobis fructum eſſe propoſitum. Qui vos, quoniam eſt id ætatis, ut ſenſum jam percipere poſſit ex mœrore patrio, auxilium nondum patri ferre poſſit, orat, ne ſuum luctum patris lacrymis, patris mœrorem ſuo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me vultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri ſuo quondam pro ſalute patriæ ſpoponderim, dignitatem. Miſeremini familiæ, judices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filii: nomen clariſſimum & fortiſſimum, vel generis, vel vetuſtatis, vel hominis cauſa, reipublicæ reſervate.

M. TVLLII CICERONIS

PRO

P. SVLLA

ORATIO, QVINTA ET VICESIMA.

Maxime vellem, judices, ut P. Sulla & I
antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, &, I
poſt calamitatem acceptam, modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere: ſed, quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo honore, cum communi ambitionis invidia, tum ſingulari Autronii odio everteretur, & in his priſtinæ fortunæ reliquiis, miſeris & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quamquam ex hujus incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen in ceteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam miſericordiamque, notam omnibus quondam, nunc, quaſi intermiſſam, agnoſcerent; improbi ac perditi cives, redomiti atque victi,

præcipitante republica, vehementem me fuiſſe, atque fortem; conſervata, mitem ac miſericordem faterentur.
2 Et quoniam L. Torquatus, meus familiaris ac neceſſarius, judices, exiſtimavit, ſi noſtram in accuſatione ſua neceſſitatem, familiaritatemque violaſſet, aliquid ſe de auctoritate meæ defenſionis poſſe detrahere; cum hujus periculi propulſatione conjungam defenſionem officii mei: quo quidem genere non uterer orationis, judices, hoc tempore, ſi mea ſolum intereſſet. Multis enim mihi locis & data facultas eſt, & ſæpe dabitur de mea laude dicendi. Sed, ut ille, judices, quantum de mea auctoritate deripuiſſet, tantum ſe de hujus præſidiis deminuturum putavit: ſic hoc ego ſentio, ſi mei facti rationem vobis, conſtantiamque hujus officii ac defenſionis probavero; cauſam
3 quoque me P. Sullæ probaturum. Ac primum abs te illud, L. Torquate, quæro, cur me a ceteris clariſſimis viris, ac principibus civitatis, in hoc officio atque in defenſionis jure ſecernas. Quid enim eſt, quamobrem abs te Q. Hortenſii factum, clariſſimi viri atque ornatiſſimi civis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam ſi initum eſt conſilium a P. Sulla inflammandæ civitatis, hu-

jus exſtinguendi imperii, delendæ urbis; mi-
hi majorem hæ res dolorem, quam Q. Hor-
tenſio, mihi majus odium afferre debent?
meum denique gravius eſſe judicium, qui ad-
juvandus in his cauſis, qui oppugnandus, qui
defendendus, qui deſerendus eſſe videatur?
Ita, inquit. Tu enim inveſtigaſti, tu pate- 2
feciſti conjurationem. Quod cum dicit, non 4
attendit, eum, qui patefecerit, hoc curaſſe,
ut id omnes viderent, quod antea fuiſſet oc-
cultum. Quare iſta conjuratio, ſi patefacta
per me eſt, tam patet Hortenſio, quam mihi.
quem cum videas, hoc honore, auctoritate,
virtute, conſilio præditum, non dubitaſſe,
quin innocentem P. Sullam defenderet; quæ-
ro, cur, qui aditus ad cauſam Hortenſio pa-
tuerit, mihi intercluſus eſſe debuerit? Quæ-
ro illud etiam, ſi me, qui defendo, repre-
hendendum putas eſſe, quid tandem de his
exiſtimes ſummis viris & clariſſimis civibus,
quorum ſtudio & dignitate celebrari hoc ju-
dicium, ornari cauſam, defendi hujus inno-
centiam vides? Non enim una eſt ratio de-
fenſionis ea, quæ poſita eſt in oratione.
Omnes, qui adſunt, qui laborant, qui ſalvum
volunt, pro ſua parte atque auctoritate de-
fendunt. An vero, in quibus ſubſelliis hæc 5

ornamenta ac lumina reipublicæ viderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum atque in hanc celſiſſimam ſedem dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus & periculis, adſcendiſſem? Atque, ut intelligas, Torquate, quem accûſes, ſi te id offendit, quod ego, qui hoc genere quæſtionis defenderim neminem, non deſim P. Sullæ; recordare de ceteris, quos adeſſe huic vides. intelliges, & de hoc, & de ceteris judicium meum & horum par at-
6 que unum fuiſſe. Quis noſtrûm adfuit Varguntejo? nemo: ne hic quidem Q. Hortenſius, præſertim qui illum ſolus antea de ambitu defendiſſet. non enim jam ſe ullo officio cum illo conjunctum arbitrabatur, cum ille, tanto ſcelere commiſſo, omnium officiorum ſocietatem diremiſſet. Quis noſtrûm Ser. Sullam? quis P. Lentulum? quis M. Leccam? quis Cornelium defendendum putavit? quis his horum adfuit? nemo. Quid ita? quia ceteris in cauſis, etiam nocentes, viri boni, ſi neceſſarii ſunt, non defendendos eſſe non putant: in hoc crimine non ſolum levitatis eſt culpa, verum etiam quædam contagio ſceleris, ſi defendas eum, quem obſtrictum
7 eſſe patriæ parricidio ſuſpicere. Quid Au-

tronio? nonne ſodales, non collegæ ſui, non veteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui ſunt in republica principes, defuerunt? immo etiam teſtimonio plerique læſerunt? Statuerant, tantum illud eſſe maleficium, quod non modo non occultari per ſe, ſed etiam aperiri, illuſtrarique deberet. Quamobrem quid eſt, 3
quod mirere, ſi cum iiſdem me in hac cauſa vides adeſſe, cum quibus in ceteris intelligis abſuiſſe? niſi vero me unum vis ferum, præter ceteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari, me ſingulari immanitate & crudelitate præditum. Hanc mihi tu ſi, propter 8
res meas geſtas, imponis in omni vita mea perſonam, Torquate, vehementer erras. me natura miſericordem, patria ſeverum; crudelem nec patria, nec natura eſſe voluit. Denique iſtam ipſam perſonam, vehementem & acrem, quam mihi tum tempus & reſpublica impoſuit, jam voluntas & natura ipſa detraxit. Illa enim ad breve tempus ſeveritatem poſtulavit; hæc in omni vita miſericordiam, lenitatemque deſiderat. Quare ni- 9
hil eſt, quod ex tanto comitatu virorum ampliſſimorum me unum abſtrahas. Simplex officium atque una eſt bonorum omnium cau-

ſa. nihil erit, quod admirere poſthac, ſi in ea parte, in qua hos animadverteris, me videbis. nulla eſt enim in republica cauſa mea propria. tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam ceteris; doloris vero, & timoris, & periculi fuit illa cauſa communis. Neque enim princeps tunc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alii comites noluiſſent. Quare neceſſe eſt, quod mihi conſuli præcipuum fuit præter alios, id jam privato cum ceteris eſſe commune. Neque ego hoc partiendæ invidiæ, ſed communicandæ laudis cauſa loquor. Oneris mei partem nemini
10 impertio, gloriæ bonis omnibus. In Autronium teſtimonium dixiſti, inquit: Sullam defendis. Hoc totum ejuſmodi eſt, judices, ut, ſi ego ſim inconſtans ac levis, nec teſtimonio fidem tribui convenerit, nec defenſioni auctoritatem. Sin eſt in me ratio reipublicæ, religio privati officii, ſtudium retinendæ voluntatis bonorum; nihil minus accuſator debet dicere, quam a me defendi Sullam, teſtimonio læſum eſſe Autronium. videor enim non ſolum ſtudium ad defendendas cauſas, verum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar, judices, & omnino non uterer, ſi ille me non

coëgiſſet. Duæ conjurationes abs te, Tor- 4
quate, conſtituuntur: una, quæ Lepido & 11
Volcatio conſulibus, patre tuo conſule deſi-
gnato, facta eſſe dicitur: altera, quæ me
conſule. Harum in utraque Sullam dicis
fuiſſe. Patris tui, fortiſſimi viri atque opti-
mi conſulis, ſcis, me conſiliis non interfuiſ-
ſe: ſcis, me, cum mihi ſummus tecum uſus
eſſet, tamen illorum expertem temporum &
ſermonum fuiſſe: credo, quod nondum pe-
nitus in republica verſabar, quod nondum
ad propoſitum mihi finem honoris pervene-
ram, quod mea me ambitio & forenſis labor
ab omni illa cogitatione abſtrahebat. Quis 12
ergo intererat veſtris conſiliis? omnes hi,
quos vides huic adeſſe, & in primis Q. Hor-
tenſius: qui cum propter honorem ac digni-
tatem, atque animum eximium in rempu-
blicam, tum propter ſummam familiaritatem,
ſummumque amorem in patrem tuum, tum
communibus, tum præcipuis patris tui peri-
culis commovebatur. Ergo iſtius conjura-
tionis crimen defenſum ab eo eſt, qui inter-
fuit, qui cognovit, qui particeps & conſilii,
veſtri fuit, & timoris. cujus in hoc crimine
propulſando cum eſſet copioſiſſima atque or-
natiſſima oratio, tamen non minus inerat

auctoritatis in ea, quam facultatis. Illius igitur conjurationis, quæ facta contra vos, delata ad vos, a vobis prolata eſſe dicitur, ego teſtis eſſe non potui. non modo enim nihil comperi, ſed vix ad aures meas iſtius
13 ſuſpicionis fama pervenit. Qui vobiſcum in conſilio fuerunt, qui vobiſcum illa cognorunt, quibus ipſis periculum tum conflari putabatur, qui Autronio non adfuerunt, qui in illum teſtimonia gravia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt, in hujus periculo declarant, ſe non crimine conjurationis, ne adeſſent ceteris, ſed hominum maleficio, deterritos eſſe. Mei conſulatus autem tempus, & crimen maximæ conjurationis a me defendetur. Atque inter nos partitio non eſt fortuito, judices, nec temere facta: ſed, cum videremus, eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum teſtes eſſe poſſemus, uterque noſtrûm id ſibi ſuſcipiendum putavit, de quo aliquid ſcire ipſe atque exiſtimare potuiſſet. Et, quoniam de criminibus ſuperioris conjurationis Hortenſium diligenter audiſtis, de hac conjuratione, quæ, me conſule, facta eſt, hoc primum attendite.

Multa, cum eſſem conſul, de ſummis reipublicæ periculis audivi, multa quæſivi,

multa cognovi. nullus umquam de Sulla
nuntius ad me, nullum indicium, nullæ lit-
teræ pervenerunt, nulla ſuſpicio. Multum
hæc vox fortaſſe deberet valere ejus hominis,
qui conſul inſidias reipublicæ conſilio inve-
ſtigaſſet, veritate aperuiſſet, magnitudine
animi vindicaſſet, cum ipſe nihil audiſſe de
P. Sulla, nihil ſuſpicatum eſſe diceret. Sed
ego nondum utor hac voce ad hunc defen-
dendum; ad purgandum me potius utor: ut
mirari Torquatus deſinat, me, qui Autro-
nio abfuerim, Sullam defendere. Quæ enim 15
Autronii fuit cauſa? quæ Sullæ eſt? ille
ambitus judicium tollere ac diſturbare pri-
mum conflato voluit gladiatorum ac fugiti-
vorum tumultu: deinde, id quod vidimus
omnes, lapidatione atque concurſu. Sulla,
ſi ſibi ſuus pudor ac dignitas non prodeſſet,
nullum auxilium requiſivit. Ille damnatus
ita ſe gerebat, non ſolum conſiliis & ſermo-
nibus, verum etiam adſpectu atque vultu,
ut inimicus eſſe ampliſſimis ordinibus, infe-
ſtus bonis omnibus, hoſtis patriæ videretur.
Hic ſe ita fractum illa calamitate atque affli-
ctum putavit, ut nihil ſibi ex priſtina digni-
tate ſupereſſe arbitraretur, niſi quod mode-
ſtia retinuiſſet. Hac vero in conjuratione, 16

quid tam conjunctum, quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta ſocietas ullis inter ſe rerum optimarum, quanta ei cum illis ſceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod ſine eodem illo Catilina facinus admiſit? cum interim Sulla cum eiſdem illis non modo noctem, ſolitudinemque non quæreret, ſed ne mediocri quidem ſermone &
17 congreſſu conjungeretur. Illum Allobroges, maximarum rerum veriſſimi indices, illum multorum litteræ ac nuntii coarguerunt: Sullam interea nemo inſimulavit, nemo nominavit. Poſtremo, ejecto ſive emiſſo jam ex urbe Catilina, ille arma miſit, cornua, tubas, falces, ſigna, legiones; ille relictus intus, exſpectatus foris, Lentuli pœna compreſſus, convertit ſe aliquando ad timorem, numquam ad ſanitatem. hic contra ita quievit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neque homines fuiſſe putantur hujus affines ſuſpicionis; & locus eſt ipſe non tam ad inflammandos calamitoſorum animos, quam
6 ad conſolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantam diſſimilitudinem hominum atque cauſarum, diſſimilem me in utroque
18 præbui. Veniebat enim ad me, & ſæpe ve-

niebat, Antronius, multis cum lacrymis, ſupplex, ut ſe defenderem; & ſe meum condiſcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quæſtura commemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, nonnulla etiam ſua in me proferebat officia. quibus ego rebus, judices, ita flectebar animo atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas mihi ipſi fecerat inſidias, deponerem: ut jam immiſſum eſſe ab eo C. Cornelium, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meæ ac liberorum meorum trucidaret, oblivíſcerer. quæ ſi de uno me cogitaſſet; qua mollitia ſum animi ac lenitate, numquam mehercule illius lacrymis ac precibus reſtitiſſem. Sed, 19
cum mihi patriæ, cum veſtrorum periculorum, cum hujus urbis, cum illorum delubrorum atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac virginum veniebat in mentem; & cum illæ infeſtæ ac funeſtæ faces, univerſumque totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum civium cruor, cum cinis patriæ verſari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tum denique ei reſiſtebam, neque ſolum illi hoſti ac parricidæ, ſed his etiam propinquis *illius, Marcellis*, patri & filio, quorum al-

ter apud me parentis gravitatem, alter filii ſuavitatem obtinebat: neque me arbitrabar ſine ſummo ſcelere poſſe, quod maleficium in aliis vindicaſſem, idem in illorum ſocio,
20 cum ſcirem, defendere. Atque idem ego neque P. Sullam ſupplicem ferre, neque eoſdem Marcellos, pro hujus periculis lacrymantes, adſpicere, neque hujus M. Meſſallæ, hominis neceſſarii, preces ſuſtinere potui. neque enim eſt cauſa adverſata naturæ; nec homo, nec res miſericordiæ meæ repugnavit. nuſquam nomen, nuſquam veſtigium fuerat: nullum crimen, nullum indicium, nulla ſuſpicio. Suſcepi cauſam, Torquate, ſuſcepi, & feci libenter, ut me, quem boni conſtantem ſemper, ut ſpero, exiſtimaſſent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent.

7 Hic ait ſe ille, judices, regnum meum
21 ferre non poſſe. Quod tandem, Torquate, regnum? conſulatus, credo, mei: in quo ego imperavi nihil, ſed contra patribus conſcriptis & bonis omnibus parui: quo in magiſtratu non inſtitutum eſt a me, judices, regnum, ſed non permiſſum. An tum, in tanto imperio, tanta poteſtate, non dicis fuiſſe regem; nunc privatum, regnare dicis?

quo tandem nomine? Quod, in quos teſtimonia dixiſti, inquit, damnati ſunt: quem defendis, ſperat ſe abſolutum iri. Hic tibi ego de teſtimoniis meis hoc reſpondeo: ſi falſum dixerim; te in eos dixiſſe. ſin verum; non eſſe hoc regnare, cum verum juratus dicas, probare. De hujus ſpe tantum dico, nullas a me opes P. Sullam, nullam potentiam, nihil denique, præter fidem defenſionis, exſpectare. Niſi tu, inquit, cauſam recepiſſes, numquam mihi reſtitiſſet; ſed, indicta cauſa, profugiſſet. Si jam hoc tibi concedam, Q. Hortenſium, tanta gravitate hominem, ſi, hos tales viros non ſuo ſtare judicio, ſed meo: ſi hoc tibi dem, quod credi non poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos adfuturos non fuiſſe: uter tandem rex eſt, isne, cui innocentes homines non reſiſtunt, an is, qui calamitoſos non deſerit? At hic etiam, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe voluiſti, cum Tarquinium, & Numam, & me, tertium peregrinum regem, eſſe dixiſti. Mitto jam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me eſſe dixeris. Nam, ſi ita ſum, non tam eſt admirandum, regem eſſe me, quia, ut tu vis, etiam peregrini, reges Romæ fuerunt, quam conſulem

23 Romæ fuiſſe peregrinum. Hoc dico, inquit,
te eſſe ex municipio. Fateor, & addo etiam,
ex eo municipio, unde iterum jam ſalus huic
urbi, imperioque miſſa eſt. Sed ſcire ex te
pervelim, quamobrem, qui ex municipiis
veniant, peregrini tibi eſſe videantur. Nemo
enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cum plurimos
haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, ne-
mo Curio, nemo huic ipſi noſtro C. Mario,
cum ei multi inviderent, objecit umquam.
Equidem vehementer lætor, eum eſſe me,
in quem tu, cum cuperes, nullam contume-
liam jacere potueris, quæ non ad maximam
8 partem civium conveniret. Sed tamen te a
me, pro magnis cauſis noſtræ neceſſitudinis,
monendum eſſe etiam atque etiam puto. Non
poſſunt omnes eſſe patricii. ſi verum quæris,
ne curant quidem: nec ſe æquales tui, pro-
pter iſtam cauſam, abs te anteiri putant.
24 Ac, ſi tibi nos peregrini videmur, quorum
jam & nomen & honos inveteravit & huic
urbi, & hominum famæ ac ſermonibus: quam
tibi illos competitores tuos peregrinos videri
neceſſe erit, qui jam ex tota Italia delecti,
tecum de honore & de omni dignitate con-
tendunt? quorum cave tu quemqaam pere-
grinum appelles, ne peregrinorum ſuffragiis

obruare. qui, ſi attulerint nervos & indu-
ſtriam, mihi crede, excutient tibi iſtam ver-
borum jactationem, & te ex ſomno ſæpe ex-
citabunt; nec patientur, ſe abs te, niſi vir-
tute vincentur, honore ſuperari. Ac ſi, ju- 25
dices, ceteris patriciis me & vos peregrinos
videri oporteret, a Torquato tamen hoc vi-
tium ſileretur. eſt enim ipſe a materno ge-
nere municipalis, honeſtiſſimi ac nobiliſſimi
generis, ſed tamen Aſculani. Aut igitur do-
ceat, Picentes ſolos non eſſe peregrinos, aut
gaudeat ſuo generi me mecum ante non po-
nere. Quare neque me peregrinum poſthac
dixeris, ne gravius refutere; neque regem,
ne derideare. niſi forte regium tibi videtur,
ita vivere, ut non modo homini nemini, ſed
ne cupiditati quidem ulli ſervias; contem-
nere omnes libidines; non auri, non argenti,
non ceterarum rerum indigere; in ſenatu
ſentire libere; populi utilitati magis conſu-
lere, quam voluntati; nemini cedere, mul-
tis obſiſtere. ſi hoc putas eſſe regium; me
regem eſſe confiteor. ſin te potentia mea, ſi
dominatio, ſi denique aliquod dictum arro-
gans, aut ſuperbum movet; quin tu id po-
tius profers, quam verbi invidiam, contu-
meliamque maledicti. Ego, tantis a me 9

26 beneficiis in republica poſitis, ſi nullum aliud mihi præmium a ſenatu populoque Romano, niſi honeſtum otium, poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi provincias, ſibi triumphos, ſibi alia præclaræ laudis inſignia: mihi liceret ejus urbis, quam conſervaſſem, conſpectu, tranquillo animo & quieto frui? Quid, ſi hoc non poſtulo? ſi ille labor meus priſtinus, ſi ſollicitudo, ſi officia, ſi operæ, ſi vigiliæ deſerviunt amicis, præſto ſunt omnibus? ſi neque amici in foro requirunt ſtudium meum, neque reſpublica in curia? ſi me non modo rerum geſtarum vacatio, ſed neque honoris, neque ætatis excuſatio vindicat a labore? ſi voluntas mea, ſi induſtria, ſi domus, ſi animus, ſi aures patent omnibus? ſi mihi ne ad ea quidem, quæ pro ſalute omnium geſſi, recordanda & cogitanda quidquam relinquitur temporis? tamen hoc regnum appellabitur? cujus vicarius qui velit eſſe, inveniri nemo poteſt. Longe a me abeſt regni ſuſpi-
27 cio. Si quæris, qui ſint Romæ regnum occupare conati, ut ne replices annalium memoriam, ex domeſticis imaginibus invenies. Res enim geſtæ, credo, meæ, me nimis extulerunt, ac mihi neſcio quos ſpiritus attu-

lerunt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, judices, hoc poſſum dicere, me, qui e ſummis eripuerim periculis urbem hanc & vitam omnium civium, ſatis adeptum fore, ſi ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundarit.
Etenim, in qua civitate res tantas geſſerim, 28
memini, & in qua urbe verſer, intelligo. plenum forum eſt eorum hominum, quos ego a veſtris cervicibus depuli, judices, a meis non removi. niſi vero paucos fuiſſe arbitramini, qui conari, aut ſperare poſſent, ſe tantum imperium poſſe delere. Horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, ſicut feci: voluntates vero conſceleratas ac nefarias nec ſanare potui, nec tollere. Quare non ſum neſcius, quanto periculo vivam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis æternum videam bellum eſſe ſuſceptum.
Quodſi illis meis præſidiis forte invides; &, X
ſi ea tibi regia videntur, quod omnes boni 29
omnium generum atque ordinum, ſuam ſalutem cum mea conjungunt: conſolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime ſunt infenſæ & adverſæ. qui me non ſolum idcirco oderunt, quod eorum co-

natus impios & furorem conſceleratum re-
preſſi; ſed eo etiam magis, quod nihil jam
ſe ſimile, me vivo, conari poſſe arbitrantur.
30 At vero quid ego miror, ſi quid ab improbis
de me improbe dicitur; cum L. Torquatus
ipſe, primum, his fundamentis adoleſcentiæ
jactis, ea ſpe propoſita ampliſſimæ dignitatis,
deinde L. Torquati, fortiſſimi conſulis, con-
ſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi civis,
filius, interdum efferatur immoderatione
verborum? qui, cum ſuppreſſa voce de ſce-
lere P. Lentuli, de audacia conjuratorum
omnium dixiſſet, tantummodo ut vos, qui
ea probatis, exaudire poſſetis; de ſupplicio
P. Lentuli, de carcere, magna & queribun-
31 da voce dicebat. In quo primum illud erat
abſurdum, quod, cum ea, quæ leniter dixe-
rat, vobis probare volebat, eos autem, qui
circum judicium ſtabant, audire nolebat;
non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita
illos audituros, quibus ſe venditabat, ut vos
quoque audiretis, qui id non probabatis. De-
inde alterum jam oratoris vitium, non vide-
re, quid quæque cauſa poſtulet. Nihil eſt
enim tam alienum ab eo, qui alterum con-
jurationis accuſet, quam videri conjurato-
rum pœnam, mortemque lugere. Quod

eum is tribunus plebis facit, qui unus vide-
tur ex illis ad lugendos conjuratos relictus,
non mirum eſt: difficile eſt enim tacere, cum
doleas. Te, ſi quid ejuſmodi facis, non mo-
do talem adoleſcentem, ſed in ea cauſa, in
qua te vindicem conjurationis velis eſſe, ve-
hementer admiror. Sed reprehendo tamen 32
illud maxime, quod iſto ingenio & pruden-
tia præditus, cauſam reipublicæ non tenes,
qui arbitrere, plebi Romanæ res eas non pro-
bari, quas, me conſule, omnes boni pro ſa-
lute communi geſſerunt. Et quem tu horum, 11
qui adſunt, quibus te contra ipſorum volun-
tatem venditabas, aut tam ſceleratum ſtatuis
fuiſſe, ut hæc omnia perire voluerit, aut
tam miſerum, ut & ſe perire cuperet, & ni-
hil haberet, quod ſalvum eſſe vellet? An
vero clariſſimum virum generis veſtri ac no-
minis nemo reprehendit, qui filium ſuum vita
privavit, ut in ceteris firmaret imperium: tu
rempublicam reprehendis, quæ domeſticos
hoſtes, ne ab iis ipſa necaretur, necavit?
Itaque attende jam, Torquate, quam ego 33
defugiam auctoritatem conſulatus mei. ma-
xima voce, ut omnes exaudire poſſint, dico,
ſemperque dicam: adeſtote omnes animis,
qui adeſtis corporibus, quorum ego frequen-

tia magnopere lætor: erigite mentes, aureſ-
que veſtras, & me de invidioſis rebus, ut
ille putat, dicentem attendite. Ego conſul,
cum exercitus perditorum civium, clandeſti-
no ſcelere conflatus, crudeliſſimum & luctuo-
ſiſſimum exitium patriæ comparaſſet: cum
ad occaſum, interitumque reipublicæ Cati-
lina in caſtris; in his autem templis atque
tectis dux Lentulus eſſet conſtitutus: meis
conſiliis, meis laboribus, mei capitis pericu-
lis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis,
ſine exercitu, quinque hominibus compre-
henſis atque confeſſis, incenſione urbem, in-
ternecione cives, vaſtitate Italiam, interitu
rempublicam liberavi: ego vitam omnium
civium, ſtatum orbis terræ, urbem hanc de-
nique, ſedem omnium noſtrûm, arcem re-
gum ac nationum exterarum, lumen gen-
tium, domicilium imperii, quinque hominum
34 amentium ac perditorum pœna redemi. An
me exiſtimaſti hæc injuratum in judicio non
eſſe dicturum, quæ juratus in maxima con-
12 cione dixiſſem? Atque etiam illud addam,
ne qui forte incipiat improbus ſubito te ama-
re, Torquate, & aliquid ſperare de te; at-
que, ut idem omnes exaudiant, clariſſima
voce dicam. Harum omnium rerum, quas

ego in conſulatu pro ſalute communi ſuſcepi & geſſi, L. ille Torquatus, cum eſſet meus contubernalis in conſulatu, atque etiam in prætura fuiſſet, auctor, adjutor, particeps exſtitit, cum princeps, cum auctor, cum ſignifer eſſet juventutis: parens ejus, homo amantiſſimus patriæ, maximi animi, ſummi conſilii, ſingularis conſtantiæ, cum eſſet æger, tamen omnibus rebus illis interfuit: numquam eſt a me digreſſus: ſtudio, conſilio, auctoritate unus adjuvit plurimum, cum infirmitatem corporis animi virtute ſuperaret. Videsne, ut eripiam te ex improborum 35
ſubita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntque ſemper: nec, ſi a me forte deſciveris, idcirco te a ſe, & a republica, & a tua dignitate deficere patientur. Sed jam redeo ad cauſam; atque hoc vos, judices, teſtor: mihi de memetipſo tam multa dicendi neceſſitas quædam impoſita eſt ab illo. Nam, ſi Torquatus Sullam ſolum accuſaſſet; ego quoque hoc tempore nihil aliud [agerem], niſi eum, qui accuſatus eſſet, defenderem: ſed cum ille tota illa oratione in me eſſet invectus, & cum initio, ut dixi, defenſionem meam auctoritate ſpoliare voluiſſet; etiamſi

dolor meus reſpondere non cogeret, tamen ipſa cauſa hanc a me orationem flagitaſſet.

13 Allobrogibus nominatum Sullam eſſe di-
36 cis. Quis negat? ſed lege indicium, & vide, quemadmodum nominatus ſit. L. Caſſium dixerunt commemoraſſe, cum ceteris Autronium ſecum facere. Quæro, num Sullam dixerit Caſſius? nuſquam. ſeſe ajunt quæſiſſe de Caſſio, quid Sulla ſentiret. Videte diligentiam Gallorum: qui vitam hominum, naturamque non noſſent, ac tantum audiſſent, eos pari calamitate eſſe; quæſiverunt, eſſentne eadem voluntate? Quid tum? Caſſius ſi reſpondiſſet, idem ſentire & ſecum facere Sullam, tamen mihi non videretur in hunc id criminoſum eſſe debere. Quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debeat minuere illorum ſuſpicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid
37 ſuſpicarentur. Non reſpondit tamen, una facere Sullam. Etenim eſſet abſurdum, cum ceteros ſua ſponte nominaſſet, mentionem Sullæ facere nullam, niſi admonitum & interrogatum. niſi forte veriſimile eſt, P. Sullæ nomen in memoria Caſſio non fuiſſe. Si nobilitas hominis, ſi afflicta fortuna, ſi reliquiæ priſtinæ dignitatis non tam illuſtres

ſuiſſent; tamen Autronii commemoratio me-
moriam Sullæ retuliſſet. etiam, ut arbitror,
cum auctoritates principum conjurationis ad
incitandos animos Allobrogum colligeret Caſ-
ſius, & cum ſciret, exteras nationes maxi-
me nobilitate moveri, non prius Autronium,
quam Sullam nominaſſet. Jam vero illud 38
probari minime poteſt, Gallos, Autronio no-
minato, putaſſe, propter calamitatis ſimili-
tudinem, ſibi aliquid de Sulla eſſe quæren-
dum; Caſſio, ſi hic eſſet in eodem ſcelere,
ne cum appellaſſet quidem Autronium, hu-
jus in mentem venire potuiſſe. Sed tamen
quid reſpondit de Sulla Caſſius? Se neſcire
certum. Non purgat, inquit. Dixi antea;
ne ſi argueret quidem tum denique, cum eſ-
ſet interrogatus, id mihi criminoſum videre-
tur. Sed ego in judiciis & in quæſtionibus 39
non hoc quærendum arbitror, num purgetur
aliquis; ſed num arguatur. etenim cum ne-
gat ſe ſcire Caſſius, utrum ſublevat Sullam,
an ſatis probat ſe neſcire? Sublevat apud
Gallos. Quid ita? ne indicent? Quid? ſi
periculum eſſe putaſſet, ne illi umquam in-
dicarent; de ſeipſo confeſſus eſſet? Neſcivit.
Credo, judices, celatum eſſe Caſſium de
Sulla uno. nam de ceteris certe ſciebat: &

ea domi ejus pleraque conflata eſſe conſtabat. Qui negare noluit eſſe in eo numero Sullam, quo plus ſpei Gallis daret; dicere autem falſum non auſus eſt; neſcire dixit. Atqui hoc perſpicuum eſt, cum is, qui de omnibus ſcierit, de Sulla ſe ſcire negarit; eandem vim eſſe negationis hujus, quam ſi extra conjurationem hunc eſſe, ſe ſcire dixiſſet. Nam, cujus ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, ejus ignoratio de aliquo, purgatio debet videri. Sed jam non quæro, purgetne Caſſius Sullam: illud mihi tantum ſatis eſt, contra Sullam nihil eſſe in indicio.

14 Excluſus hac criminatione Torquatus,
4° rurſus in me irruit, me accuſat. ait, me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. O dii immortales! (vobis enim tribuam, quæ veſtra ſunt: nec vero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam varias, tam repentinas, in illa turbulentiſſima tempeſtate reipublicæ, mea ſponte diſpexerim.) vos profecto animum meum tum conſervandæ patriæ cupiditate incendiſtis: vos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad unam ſalutem reipublicæ convertiſtis: vos denique in tantis tenebris erroris & inſcientiæ clariſſimum lumen prætuliſtis menti

meæ. Vidi ego hoc, judices, niſi, recenti 41
memoria ſenatus, auctoritatem hujus indicii
monumentis publicis teſtatus eſſem, fore, ut
aliquando non Torquatus, neque Torquati
quispiam ſimilis, (nam id me multum feſel-
lit,) ſed ut aliquis patrimonio naufragus,
inimicus otii, bonorum hoſtis, aliter indi-
cata hæc eſſe diceret, quo facilius, vento
aliquo in optimum quemque excitato, poſſet
in malis reipublicæ portum ſuorum malorum
aliquem invenire. Itaque introductis in ſe-
natum indicibus, conſtitui ſenatores, qui
omnia indicum dicta, interrogata, reſponſa
perſcriberent. At quos viros? non ſolum 42
ſumma virtute & fide; cujus generis in ſe-
natu facultas maxima: ſed etiam, quos ſcie-
bam memoria, ſcientia, conſuetudine & ce-
leritate ſcribendi, facillime, quæ dicerentur,
perſequi poſſe: C. Coſconium, qui tunc erat
prætor; M. Meſſallam, qui tum præturam
petebat; P. Nigidium, App. Claudium. Cre-
do eſſe neminem, qui his hominibus, ad vere
referendum, aut fidem putet, aut ingenium
defuiſſe. Quid deinde? quid feci? cum ſci- 15
rem, ita indicium in tabulas publicas rela-
tum, ut illæ tabulæ privata tamen cuſtodia,
more majorum, continerentur; non occul-

tavi, non continui domi, ſed deſcribi ab omnibus ſtatim librariis, dividi paſſim & pervulgari atque edi populo Romano imperavi. diviſi toti Italiæ, emiſi in omnes provincias: ejus indicii, e quo ſalus oblata eſſet omnibus,
43 expertem eſſe neminem volui. Itaque dico, locum in orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi Romani nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium pervenerit. In quo ego tam ſubito, & exiguo, & turbido tempore multa divinitus, ita ut dixi, non mea ſponte, providi: primum, ne qui poſſet tantum aut de reipublicæ aut de alicujus periculo meminiſſe, quantum vellet: deinde, ne cui liceret umquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: poſtremo, ne quid jam a me, ne quid ex meis commentariis quæreretur: ne aut oblivio mea, aut memoria, videretur nimia: ne denique aut negligentia, turpis, aut diligentia,
44 crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quæro, cum indicatus tuus inimicus eſſet, & eſſet ejus rei frequens ſenatus & recens memoria teſtis: tibi, meo familiari & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium ſcribæ mei, ſi voluiſſes, quam in codicem retuliſſent: cum videres aliter fieri,

cur tacuiſti? paſſus es? non mecum, aut
cum familiari meo queſtus es? aut, quo-
niam tam facile inveheris in amicos, iracun-
dius ac vehementius expoſtulaſti? Tu, cum
tua vox numquam ſit audita; cum, indicio
lecto, deſcripto, divulgato, quieveris, ta-
cueris, repente tantam rem enuntiare au-
deas? & in eum locum te deduças, ut ante,
quam me commutati indícii coargueris, te
ſummæ negligentiæ, tuo judicio, convictum
eſſe fateare? Mihi cujuſquam ſalus tanti fuiſ- 16
ſet, ut meam negligerem? per me ego veri- 45
tatem patefactam contaminarem aliquo men-
dacio? quemquam denique ego juvarem, a
quo & crudeles inſidias in rempublicam fa-
ctas, & in me potiſſimum conſulem conſti-
tutas, putarem? Quodſi jam eſſem oblitus
ſeveritatis & conſtantiæ meæ, tamne amens
eram, ut cum litteræ poſteritatis cauſa re-
pertæ ſint, quæ ſubſidio oblivioni eſſe poſ-
ſent, ego recentem putarem memoriam cun-
cti ſenatus commentario meo poſſe ſuperari?
Fero ego te, Torquate, jamdudum, fero, 46
& nonnumquam animum, incitatum ad ul-
ciſcendam orationem tuam, revoco ipſe &
reflecto. permitto aliquid iracundiæ tuæ,
do adoleſcentiæ, cedo amicitiæ, tribuo pa-

renti. Sed, niſi tibi aliquem modum tute
conſtitueris, coges oblitum me noſtræ ami-
citiæ, habere rationem meæ dignitatis. Ne-
mo umquam me tenuiſſima ſuſpicione per-
ſtrinxit, quem non præverterim. Sed mihi
hoc credas velim. non iis libentiſſime ſoleo
reſpondere, quos mihi videor facillime poſſe
47 ſuperare. Tu, quoniam minime ignoras con-
ſuetudinem dicendi meam, noli hac nova le-
nitate abuti mea: noli aculeos orationis
meæ, qui reconditi ſunt, excuſſos arbitrari:
noli id putare omnino a me eſſe amiſſum, ſi
quid eſt tibi remiſſum atque conceſſum. Cum
illæ valent apud me excuſationes injuriæ tuæ,
iratus animus tuus, ætas, amicitia noſtra;
tum nondum, ſtatuo, te virium ſatis habere,
ut ego tecum luctari & congredi debeam.
quodſi eſſes uſu atque ætate robuſtior; eſſem
idem, qui ſoleo, cum ſum laceſſitus. nunc
tecum ſic agam, tuliſſe ut potius injuriam,
17 quam retuliſſe gratiam videar. Neque vero,
48 quid mihi iraſcare, intelligere poſſum. ſi,
quod eum defendo, quem tu accuſas; cur
tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accuſes
eum, quem ego defendo? Inimicum, in-
quis, accuſo meum. Et amicum ego de-
fendo meum. Non debes tamen quemquam
in

in conjurationis quæſtione defendare. Immo nemo magis eum, de quo nihil eſt umquam ſuſpicatus, quam is, qui de aliis multa cogitavit. Cur dixiſti teſtimonium in alios? Quia coactus. Cur damnati ſunt? Quia creditum eſt. Regnum eſt, dicere in quem velis, ac defendere quem velis. Immo ſervitus eſt, non dicere in quem velis, ac defendere quem velis. Ac, ſi conſiderare cœperis, utrum magis mihi hoc neceſſe fuerit facere, an iſtud tibi; intelliges, honeſtius te inimicitiarum modum ſtatuere potuiſſe, quam me humanitatis. At vero cum honos agebatur 49 ampliſſimus familiæ veſtræ, hoc eſt, conſulatus parentis tui, ſapientiſſimus vir familiariſſimis ſuis non ſuccenſuit pater tuus, cum Sullam & defenderent & laudarent. Intelligebat, hanc nobis a majoribus eſſe traditam diſciplinam, ut nullius amicitia ad propulſanda pericula impediremur. Et erat huic judicio longe diſſimilis illa contentio. tum, afflicto P. Sulla, conſulatus vobis pariebatur, ſicuti partus eſt: honoris erat certamen: ereptum repetere vos clamitabatis, ut victi in campo, in foro vinceretis. Tum qui contra vos pro hujus ſalute pugnabant, amiciſſimi veſtri, quibus non iraſcebamini, conſu-

latum vobis eripiebant, honori veſtro repu-
gnabant, & tamen id inviolata veſtra amici-
tia, integro officio, veteri exemplo, atque
18 inſtituto optimi cujuſque faciebant. Ego
50 vero quibus ornamentis adverſor tuis? aut
cui dignitati veſtræ repugno? Quid eſt, quod
jam ab hoc expetas? honor ad patrem, in-
ſignia honoris ad te delata ſunt. Tu orna-
tus exuviis hujus, venis ad eum lacerandum,
quem interemiſti: ego jacentem & ſpolia-
tum defendo & protego. Atque hic tu & re-
prehendis me, quia defendam, & iraſceris.
Ego autem non modo tibi non iraſcor, ſed
ne reprehendo quidem factum tuum. Te
enim exiſtimo tibi ſtatuiſſe, quid faciendum
putares, & ſatis idoneum officii judicem po-
51 ſuiſſe. At accuſat C. Cornelii filius, idem-
que valere debet, ac ſi pater indicaret. O
patrem Cornelium ſapientem! qui, quod præ-
mii ſolet eſſe in indicio, reliquerit: quod
turpitudinis in confeſſione, id per accuſatio-
nem filii ſuſceperit. Sed quid eſt tandem,
quod indicat per iſtum puerum Cornelius?
Si eſt cauſa mihi ignota, cum Hortenſio com-
municata; reſpondeat Hortenſius. ſin tu ais
illum comitatum Autronii & Catilinæ, cum
in campo, conſularibus comitiis, quæ a me

habita ſunt, cædem facere voluerunt: Autronium tum in campo vidimus: &, quid dixi vidiſſe nos? Ego vidi. vos enim tum, judices, nihil laborabatis, neque ſuſpicabamini. Ego tectus præſidio firmo amicorum, 52
Catilinæ tum & Autronii copias & conatum repreſſi. Num quis eſt igitur, qui tum dicat in campum adſpiraſſe Sullam? Atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris conjunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Autronio non erat? cur in pari cauſa non paria ſigna reperiuntur criminis? Sed quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis, informat adhuc adumbratum indicium filii: quid tandem de illa nocte dicit, cum inter falcarios ad M. Leccam, nocte ea, quæ conſecuta eſt poſterum diem nonarum Novemb. me conſule, Catilinæ denunciatione convenit? quæ nox omnium temporum conjurationis acerrima fuit atque acerbiſſima. Tum Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi conditio, tum deſcriptio totam per urbem cædis atque incendiorum conſtituta eſt: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam ſibi officioſam provinciam depopoſcit, ut, cum prima luce conſulem ſalutatum veniſſet, in-

tromiſſus meo more & jure amicitiæ,
19 meo lectulo trucidaret. Hoc tempore
53 arderet acerrime conjuratio: cum C
egrederetur ad exercitum; Lentulus i
relinqueretur: Caſſius incendiis, Ce
cædi præponeretur: Autronio, ut occ
Etruriam, præſcriberetur: cum omni
narentur, inſtituerentur, pararentu
fuit Sulla, Corneli? Num Romæ?
longe abfuit. Num in iis regionibus
ſe Catilina inferebat? multo etiam lo
Num in agro Camerti, Piceno, Gallico
oras maxime quaſi morbus quidam illi
roris pervaſerat? nihil vero minus.
enim, ut jam ante dixi, Neapoli: fuit
parte Italiæ, quæ maxime ea ſuſpicio
54 ruit. Quid ergo indicat, aut quid
aut ipſe Cornelius, aut vos, qui ab e
mandata defertis? Gladiatores emtos
Fauſti ſimulatione, ad cædem ac tumu
Ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores,
teſtamento patris videmus deberi. A
eſt familia: quæ ſi eſſet prætermiſſa,
alia familia Fauſti munus præbere. U
quidem hæc ipſa non modo iniquorum
diæ, ſed & æquorum exſpectationi ſa
cere poſſet! Properatum vehementer,

onge tempus muneris abeſſet. Quaſi vero empus dandi muneris non valde appropinquaret. nec opinante Fauſto, cum is neque ſciret, neque vellet, familia eſt comparata. At litteræ ſunt Fauſti, per quas ille precibus 55
P. Sulla petit, ut emat gladiatores, & ut os ipſos emat; neque ſolum ad Sullam miſſæ, ſed ad L. Cæſarem, Q. Pompejum, C. Memmium: quorum de ſententia tota res geta eſt. At præfuit familiæ Cornelius. Jam in comparanda familia ſuſpicio eſt nulla; uod præfuit, nihil ad rem pertinet. Sed amen munere ſervili obtulit ſe ad ferramena proſpicienda. præfuit vero numquam: eaue res per Balbum, Fauſti libertum, omni empore adminiſtrata eſt.

At enim Cincius eſt ab hoc in ulteriorem 20
Hiſpaniam miſſus, ut eam provinciam per- 56
urbaret. Primum Cincius, judices, L. Julio, C. Figulo conſulibus, profectus eſt aliuanto ante furorem Catilinæ, & ante ſuſpiionem hujus conjurationis: deinde eſt profectus non tum primum, ſed cum in iiſdem ocis aliquanto ante eadem de cauſa aliquot nnos fuiſſet. ac profectus eſt non modo ob auſam, ſed etiam neceſſariam cauſam, mana ratione cum Mauritaniæ rege contracta.

Tum autem, illo profecto, Sulla procuratore ejus rem & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincii præſidiis venditis, æs alienum ejuſdem diſſolutum eſt: ut, quæ cauſa ceteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ poſſeſſionis, ea Cincio non fuerit, prædiis
57 deminutis. Jam vero illud quam incredibile? quam abſurdum? qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflammare vellet, eum familiariſſimum ſuum dimittere ab ſe & mandare in ultimas terras? utrum quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, ſi in Hiſpania turbatum eſſet? At hæc ipſa per ſe, ſine ulla conjunctione, agebantur. At in tantis rebus, tam novis conſiliis, tam periculoſis, tam turbulentis, hominem amantiſſimum ſui, familiariſſimum, conjunctiſſimum, officiis, uſu, conſuetudine, dimittendum eſſe arbitraretur? Veriſimile non eſt, ut, quem in ſecundis rebus, quem in otio ſecum ſemper habuiſſet, hunc in adverſis, & in eo tumultu, quem ipſe comparabat, ab
58 ſe dimitteret. Ipſe autem Cincius (non enim mihi deſerenda eſt cauſa amici veteris atque hoſpitis) is homo eſt, aut ea familia ac diſciplina, ut hoc credi poſſit, eum bellum reipublicæ facere voluiſſe? ut, cujus pater,

cum ceteri deficerent finitimi ac vicini, ſingulari exſtiterit in rempublicam noſtram officio & fide, is ſibi nefarium bellum contra patriam ſuſcipiendum putaret? cujus æs alienum videmus, judices, non libidine, ſed negotii gerendi ſtudio eſſe contractum: qui ita Romæ debuit, ut in provinciis & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non commiſit, ut ſui procuratores quidquam oneris, abſente ſe, ſuſtinerent: venire omnes ſuas poſſeſſiones, & patrimonio ſe ornatiſſimo ſpoliari maluit, quam ullam moram cuiquam fieri creditorum ſuorum. A quo quidem genere, judices, ego 59
numquam timui, cum in illa reipublicæ tempeſtate verſarer. Illud erat genus hominum horribile & pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebant, ut ab iis membra divelli citius ac diſtrahi poſſe diceres. Cincius numquam ſibi cognationem cum prædiis eſſe exiſtimavit ſuis. itaque ſe non modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, verum etiam ex omni hominum ſermone, non armis, ſed patrimonio ſuo vindicavit.

Jam vero, quod ſubjicit, Pompejanos eſſe 21
a Sulla impulſos, ut ad iſtam conjurationem 60
& ad hoc nefarium facinus accederent; id

cujuſmodi ſit, intelligere non poſſum. tibi Pompejani conjuraſſe videntur? qui umquam dixit? aut quæ fuit iſtius n minima ſuſpicio? Disjunxit, inquit, colonis, ut hoc diſſidio ac diſſenſione i oppidum in ſua poteſtate poſſet & Pom nos habere. Primum, omnis Pompe rum, colonorumque diſſenſio, delata a tronos eſt, cum jam inveteraſſet, ac tos annos eſſet exagitata: deinde ita a p nis res cognita eſt, ut nulla in re a ce rum ſententiis Sulla diſſenſerit: poſtrem loni ipſi ſic intelligunt, non Pompeja

61 Sulla magis, quam ſeſe eſſe defenſos. A hoc, judices, ex hac frequentia colono honeſtiſſimorum hominum, intelligere teſtis; qui adſunt, laborant: hunc p num, defenſorem, cuſtodem illius colo ſi in omni fortuna, atque in omni ho incolumem habere non potuerunt, in tamen caſu, quo afflictus jacet, per vo tari, conſervarique cupiunt. Adſunt ſtudio Pompejani, qui ab illis etiam in men vocantur: qui ita de ambulatione ſuffragiis ſuis cum colonis diſſenſerunt

62 idem de communi ſalute ſentirent. A hæc quidem P. Sullæ mihi videtur fil

prætereunda eſſe virtus, quod, cum ab hoc illa colonia deducta ſit, & cum commoda colonorum a fortunis Pompejanorum reipublicæ fortuna dijunxerit, ita carus utriſque eſt atque jucundus, ut non alteros demoviſſe, ſed utroſque conſtituiſſe videatur.

At enim & gladiatores, & omnis iſta vis, 22
rogationis Cæciliæ cauſa comparabantur. atque in hoc loco in L. Cæcilium, pudentiſſimum atque ornatiſſimum virum, vehementer invectus eſt: cujus ego de virtute & conſtantia, judices, tantum dico; talem hunc in iſta rogatione, quam promulgavit non de tollenda, ſed de levanda calamitate fratris ſui, fuiſſe, ut conſultum eſſe voluerit fratri; cum republica pugnare noluerit: promulgarit impulſus amore fraterno, deſtiterit fratris auctoritate deductus. Atque in ea re per L. 63
Cæcilium Sulla accuſatur, in qua re eſt uterque laudandus. primum Cæcilius, * qui id promulgarit, in quo res judicatas videbatur voluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur: Sulla recte reprehendit. Status enim reipublicæ maxime judicatis rebus continetur. neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, ut quisquam de ſalute ſuorum conſulat, communem relinquat. Nihil de judicio ferebat:

ſed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta. Itaque hac rogatione, non judicum ſententiam, ſed legis vitium corrigebat. Nemo judicium reprehendit, cum de pœna queritur, ſed legem. damnatio enim eſt judicum, quæ manebat;
64 pœna legis, quæ levabatur. Noli igitur animos eorum ordinum, qui præſunt judiciis ſumma cum gravitate & dignitate, alienare a cauſa. nemo labefactare judicium eſt conatus. nihil eſt ejuſmodi promulgatum. Semper Cæcilius in calamitate fratris ſui judicum poteſtatem perpetuandam, legis acer-
3 bitatem mitigandam putavit. Sed quid ego de hoc plura diſputem? Dicerem fortaſſe, & facile & libenter dicerem. Si paullo etiam longius, quam finis quotidiani officii poſtulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protuliſſet; implorarem ſenſus veſtros; uniuscujuſque indulgentiam in ſuos teſtarer; peterem errato veniam L. Cæcilii ex intimis veſtris cogitationibus, atque ex humanitate
65 communi. Lex dies fuit propoſita paucos; ferri cœpta numquam: poſita eſt in ſenatu; populum Romanum latuit. Cum in Capitolium nos ſenatum convocaſſemus, nihil eſt actum prius; & id mandato Sullæ Q. Metel-

lius prætor ſe loqui dixit, Sullam iſtam rogationem de ſe nolle ferri. Ex illo tempore L. Cæcilius multa de republica egit: agrariæ legi, quæ tota a me reprehenſa & abjecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit: ſenatus auctoritatem numquam impedivit: ita ſe geſſit in tribunatu, ut, onere depoſito domeſtici officii, nihil poſtea niſi de reipublicæ commodis cogitarit. Atque in ipſa rogatione, ne per vim 66
quid ageretur, quis tum noſtrûm Sullam, aut Cæcilium verebatur? nonne omnis ille terror, omnis ſeditionis timor atque opinio, ex Autronii improbitate pendebat? ejus voces, ejus minæ ferebantur: ejus adſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorum, metum nobis, ſeditioneſque afferebant. Itaque P. Sulla, hoc importuniſſimo tum honoris, tum etiam calamitatis ſocio atque comite, & ſecundas fortunas amittere coactus eſt, & in adverſis ſine ullo remedio atque allevamento permanere.

Hic tu epiſtolam meam ſæpe recitas, 24
quam ego ad Cn. Pompejum de meis rebus 67
geſtis, & de ſumma reipublicæ miſi; & ex ea crimen aliquod in P. Sullam quæris; &, ſi furorem incredibilem, biennio ante con-

ceptum, erupiſſe in meo conſulatu ſcripſi, me hoc demonſtraſſe dicis, Sullam in illa fuiſſe ſuperiore conjuratione. Scilicet is ſum, qui exiſtimem, Cn. Piſonem, & Catilinam, & Varguntejum, & Autronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine P. Sulla
68 facere potuiſſe. De quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num, id quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo, conſule, deſcendere Kalendis Jan. cum lictoribus? ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem, cum dixiſti, hunc, ut Catilinam conſulem efficeret, contra patrem tuum operas & manum comparaſſe. Quod ſi tibi ego confiteor, tu mihi concedas neceſſe eſt, hunc, cum Catilinæ ſuffragaretur, nihil de ſuo conſulatu, quem judicio amiſerat, per vim recuperando cogitaviſſe. neque enim iſtorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen, judices, P. Sullæ perſona ſuſcipit.

69 Jam enim faciam, criminibus omnibus fere diſſolutis, contra atque in ceteris cauſis fieri ſolet, ut nunc denique de vita hominis ac de moribus dicam. Etenim de principio ſtuduit animus occurrere magnitudini criminis, ſatisfacere exſpectationi hominum; de me aliquid ipſo, qui accuſatus eram, dicere.

Nunc jam revocandi eſtis eo, quo vos ipſa cauſa, etiam tacente me, cogit animos, menteſque convertere. Omnibus in rebus, judi- 25
ces, quæ graviores, majoreſque ſunt, quid quiſque voluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine, ſed ex moribus ejus, qui arguitur, eſt ponderandum. Neque enim poteſt quiſquam noſtrûm ſubito fingi, neque cujuſquam repente vita mutari, aut natura converti. Circumſpicite paulliſper mentibus 70
veſtris, ut alia omittamus, hoſce ipſos homines, qui huic affines ſceleri fuerunt. Catilina contra rempublicam conjuravit. Cujus aures umquam hoc reſpuerunt conatum eſſe hominem uſque a pueritia non ſolum intemperantia & ſcelere, ſed etiam conſuetudine & ſtudio in omni flagitio, ſtupro, cæde verſatum? Quis eum contra patriam pugnantem periiſſe miratur, quem ſemper omnes ad civile latrocinium natum putaverunt? Quis Lentuli ſocietates cum indicibus, quis inſaniam libidinum, quis perverſam atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie cogitaſſe, aut ſtulte ſperaſſe miretur? Quis de C. Cethego, atque ejus in Hiſpaniam profectione, ac de vulnere Q. Metelli Pii cogitat, cui non ad illius pœnam carcer ædifi-

catus eſſe videatur? Omitto ceteros, ne ſit
71 infinitum. Tantum a vobis peto, ut taciti de omnibus, quos conjuraſſe cognitum eſt, cogitetis. Intelligetis, unumquemque illorum prius a ſua vita, quam noſtra ſuſpicione eſſe damnatum. Ipſum illum Autronium (quoniam ejus nomen finitimum maxime eſt hujus periculo & crimini) non ſua hæc vita convincit? ſemper audax, petulans, libidinoſus. quem in ſtuprorum defenſionibus non ſolum verbis uti improbiſſimis ſolitum eſſe ſcimus, verum etiam pugnis & calcibus: quem exturbare homines e poſſeſſionibus, cædem facere vicinorum, ſpoliare fana ſociorum, vi conatum & armis diſturbare judicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reipublicæ cedere, non fortunæ ipſi ſuccumbere. Hujus ſi cauſa non manifeſtiſſimis rebus teneretur, tamen eum mores ipſius ac vita convincerent.
26 Agedum, conferte nunc cum illis vi-
72 tam P. Sullæ, vobis populoque Romano notiſſimam, judices, & eam ante oculos veſtros proponite. Ecquod hujus factum aut commiſſum non dicam audacius, ſed quod cuiquam paullo minus conſideratum videretur? Factum quæro? verbum ecquod um-

quam ex ore hujus excidit, unde quiſquam
poſſet offendi? At vero in illa gravi L. Sullæ
victoria turbulentaque, quis P. Sulla mitior?
quis miſericordior inventus eſt? quam mul-
torum hic vitam eſt a L. Sulla deprecatus?
quam multi ſunt ſummi homines & ornatiſſi-
mi, & noſtri, & equeſtris ordinis, quorum
pro ſalute ſe hic Sullæ obligavit? quos ego
nominarem; neque enim ipſi nolunt, & huic,
animo gratiſſimo, adſunt: ſed quia majus eſt
beneficium, quam poſſe debet civis civi da-
re, ideo a vobis peto, ut, quod potuit, tem-
pori tribuatis; quod fecit, ipſi. Quid reli- 73
quam conſtantiam vitæ commemorem? di-
gnitatem? liberalitatem? moderationem in
privatis rebus? ſplendorem in publicis? quæ
ita a fortuna deformata ſunt, ut tamen a na-
tura inchoata compareant. Quæ domus?
quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris
dignitas? quæ ſtudia amicorum? quæ ex
quoque ordine multitudo? Hæc diu mul-
tumque, & multo labore quæſita, una eri-
puit hora. Accepit P. Sulla, judices, vehe-
mens vulnus & mortiferum; verumtamen
ejuſmodi, quod videretur ejus vita & natura
accipere potuiſſe. Honeſtatis & dignitatis
habuiſſe nimis magnam judicatus eſt cupidi-

tatem: quam ſi nemo alius habuit in conſu-
latu petendo, cupidior judicatus eſt hic fuiſ-
ſe, quam ceteri. ſin etiam in aliis nonnullis
fuit iſte conſulatus amor; fortuna in hoc fuit
74 fortaſſe gravior, quam in ceteris. Poſtea
vero quis P. Sullam, niſi mœrentem, demiſ-
ſum, afflictumque vidit? quis umquam eſt
ſuſpicatus, hunc magis odio, quam pudore
hominum adſpectum, lucemque vitare? Qui
eum multa haberet invitamenta urbis & fori,
propter ſumma ſtudia amicorum, quæ tamen
ei ſola in malis reſtiterunt; abfuit ab oculis
veſtris; &, cum lege retineretur, ipſe ſe exi-
27 lio pæne multavit. In hoc vos pudore, ju-
dices, & in hac vita, tanto ſceleri locum
fuiſſe creditis? Adſpicite ipſum: contuemini
os: conferte crimen cum vita: vitam, ab
initio ad hoc tempus explicatam, cum cri-
75 mine recognoſcite. Mitto rempublicam, quæ
fuit ſemper Sullæ cariſſima: hosne amicos,
tales viros, tam cupidos ſui, per quos res
ejus ſecundæ quondam erant ornatæ, nunc
ſublevantur adverſæ, crudeliſſime perire vo-
luit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethe-
go fœdiſſimam vitam ac miſerrimam, turpiſ-
ſima morte propoſita, degeret? Non cadit,
non, inquam, cadit in hos mores, non in

hunc

hunc pudorem, non in hanc vitam, non in
hunc hominem iſta ſuſpicio. nova quædam
illa immanitas exorta eſt: incredibilis fuit ac
ſingularis furor: ex multis ab adoleſcentia
collectis perditorum hominum vitiis repente
tanta iſta importunitas inauditi ſceleris exar-
ſit. Nolite, judices, arbitrari, hominum il- 76
lum impetum & conatum fuiſſe. Neque enim
ulla gens tam barbara, aut tam immanis
umquam fuit, in qua non modo tot, ſed unus
tam crudelis hoſtis patriæ ſit inventus. Bel-
luæ quædam illæ ex portentis immanes ac
feræ, forma hominum indutæ, exſtiterunt.
Perſpicite etiam atque etiam, judices. nihil
enim eſt, quod in hac cauſa dici poſſit vehe-
mentius. Penitus introſpicite Catilinæ, Au-
tronii, Cethegi, Lentuli, ceterorumque men-
tes. Quas vos in his libidines, quæ flagitia,
quas turpitudines, quantas audacias, quam
incredibiles furores, quas notas ſcelerum,
quæ indicia parricidiorum, quantos acervos
facinorum reperietis? Ex magnis, & diu-
turnis, & jam deſperatis reipublicæ morbis
iſta repente vis erupit, ut, ea confecta &
ejecta, convaleſcere aliquando & ſanari ci-
vitas poſſet. Neque enim eſt quiſquam, qui
arbitretur, illis incluſis in republica peſti-

bus, diutius hæc ſtare potuiſſe. Itaque eos
non ad perficiendum ſcelus, ſed ad luendas
reipublicæ pœnas, Furiæ quædam incitave-
8 runt. In hunc igitur gregem vos nunc P.
77 Sullam, judices, ex his, qui cum hoc vi-
vunt atque vixerunt, honeſtiſſimorum homi-
num gregibus, rejicietis? ex hoc hominum
numero, ex hac familiari dignitate, in im-
piorum partem, atque in parricidarum cœ-
tum ac numerum transferetis? Ubi erit igi-
tur illud fortiſſimum præſidium pudoris? quo
in loco nobis vita ante acta proderit? quod
ad tempus exiſtimationis partæ fructus reſer-
vabitur, ſi in extremo diſcrimine ac dimica-
tione fortunæ deſeruerit? ſi non aderit? ſi
78 nihil adjuvabit? Quæſtiones nobis ſervorum
ac tormenta accuſator minitatur: in quibus
quamquam nihil periculi ſuſpicamur; tamen
illa tormenta gubernat dolor, moderatur na-
tura cujuſque tum animi, tum corporis, re-
git quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes,
infirmat metus, ut in tot rerum anguſtiis ni-
hil veritati loci relinquatur. Vita P. Sullæ
torqueatur: ex ea quæratur, num quæ oc-
cultetur libido, num quod lateat facinus,
num quæ crudelitas, num quæ audacia. ni-
hil erroris erit in cauſa, nec obſcuritatis, ju-

dices, ſi a vobis vitæ perpetuæ vox, ea, quæ
graviſſima debet eſſe, audietur. Nullum in 79
hac cauſa teſtem timemus: nihil quemquam
ſcire, nihil vidiſſe, nihil audiſſe arbitramur.
Sed tamen, ſi nihil vos P. Sullæ fortuna movet, judices, veſtra moveat. Veſtra enim, qui cum ſumma elegantia atque integritate vixiſtis, hoc maxime intereſt, non ex libidine, aut ſimultate, aut levitate teſtium cauſas honeſtorum hominum ponderari, ſed in magnis diſquiſitionibus, repentiniſque periculis, vitam uniuscujusque eſſe teſtem. Quam vos, judices, nolite armis ſuis ſpoliatam atque nudatam objicere invidiæ, dedere ſuſpicioni. munite communem arcem bonorum, obſtruite perfugia improborum. Valeat ad pœnam & ad ſalutem plurimum, quam ſolam videtis ipſam ex vi ſua, naturaque facillime perſpici; ſubito flecti, fingique non
poſſe. Quid vero hæc auctoritas, (ſemper 29
enim de ea dicendum eſt: quamquam a me 80
timide, modiceque dicetur,) quid, inquam, hæc auctoritas noſtra, qui a ceteris conjurationis cauſis abſtinuimus, P. Sullam defendimus: nihil hunc tandem juvabit? Grave eſt hoc dictum fortaſſe, judices, ſi appetimus aliquid: ſi, cum ceteri de nobis ſilent, non

etiam nosmet ipſi tacemus, grave. ſed, ſi lædimur, ſi accuſamur, ſi in invidiam vocamur: profecto conceditis, judices, ut nobis libertatem retinere liceat, ſi minus liceat
81 dignitatem. Accuſati ſunt uno nomine conſulares; ut jam videatur honoris ampliſſimi nomen plus invidiæ, quam dignitatis afferre. Adfuerunt, inquit, Catilinæ, illumque laudarunt. Nulla tum patebat, nulla erat cognita conjuratio: defendebant amicum, aderant ſupplici, vitæ ejus turpitudinem in ſummis ejus periculis non inſequebantur. Quin etiam parens tuus, Torquate, conſul reo de pecuniis repetundis Catilinæ fuit advocatus: improbo homini, at ſupplici: fortaſſe audaci, at aliquando amico. Cui cum adfuit poſt delatam ad eum primam illam conjurationem; indicavit ſe audiſſe aliquid, non crediſſe. At idem non adfuit alio in judicio, cum adeſſent ceteri. Si poſtea cognorat ipſe aliquid, quod in conſulatu ignoraſſet: ignoſcendum eſt iis, qui poſtea nihil audierunt. ſin illa res prima valuit; non inveterata, quam recens, debuit eſſe gravior. Sed, ſi tuus parens etiam in illa ſuſpicione periculi ſui, tamen humanitate adductus advocationem hominis improbiſſimi ſella curuli atque orna-

mentis & ſuis & conſulatus honeſtavit; quid
eſt, quamobrem conſulares, qui Catilinæ ad-
fuerunt, reprehendantur? At iidem iis, qui 82
ante hunc cauſam de conjuratione dixerunt,
non adfuerunt. Tanto ſcelere adſtrictis ho-
minibus, ſtatuerunt nihil a ſe adjumenti, ni-
hil opis, nihil auxilii ferri oportere. Atque,
ut de eorum conſtantia atque animo in rem-
publicam dicam, quorum tacita gravitas &
fides de unoquoque loquitur, neque cujus-
quam ornamenta orationis deſiderat; poteſt
quisquam dicere umquam meliores, fortio-
res, conſtantiores conſulares fuiſſe, quam
iis temporibus & periculis, quibus pæne op-
preſſa eſt respublica? Quis non de communi
ſalute apertiſſime, quis non fortiſſime, quis
non conſtantiſſime ſenſit? Neque ego præci-
pue de conſularibus diſputo. nam hæc & ho-
minum ornatiſſimorum, qui prætores fue-
runt, & univerſi ſenatus, communis eſt laus:
ut conſtet, poſt hominum memoriam num-
quam in illo ordine plus virtutis, plus amo-
ris in rempublicam, plus gravitatis fuiſſe.
Sed quia ſunt deſcripti conſulares, de his
tantum mihi dicendum putavi, quod ſatis eſ-
ſet, atteſtante memoria omnium, neminem
eſſe ex illo honoris gradu, qui non omni ſtu-

dio, virtute, auctoritate, incubuerit ad rem-
O publicam conſervandam. Sed quid? ego;
83 qui Catilinam non laudavi, qui reo Catilinæ
conſul non adfui, qui teſtimonium de conju-
ratione dixi in alios, adeone vobis alienus a
ſanitate, adeo oblitus conſtantiæ meæ, adeo
immemor rerum a me geſtarum eſſe videor,
ut, cum conſul bellum geſſerim cum conju-
ratis, nunc eorum ducem conſervare cupiam;
& in animum inducam, cujus nuper ferrum
retuderim, flammamque reſtinxerim, ejuſ-
dem nunc cauſam, vitamque defendere? Si
medius fidius, judices, non me ipſa reſpu-
blica, meis laboribus & periculis conſerva-
ta, ad gravitatem animi & conſtantiam ſua
dignitate revocaret; tamen hoc natura eſt in-
ſitum, ut, quem timueris, quicum de vita,
fortuniſque contenderis, cujus ex inſidiis eva-
ſeris, hunc ſemper oderis. Sed, cum aga-
tur honos meus ampliſſimus, gloria rerum
geſtarum ſingularis: cum, quoties quiſquam
eſt in hoc ſcelere convictus, toties renove-
tur memoria per me inventæ ſalutis: ego ſim
tam demens, ego committam, ut ea, quæ
pro ſalute omnium geſſi, caſu magis & feli-
citate a me, quam virtute & conſilio geſta
84 eſſe videantur? Quid ergo? hoc tibi ſumis,

dicet fortaſſe quiſpiam, ut, quia tu defen-
deris, innocens judicetur? Ego vero, judi-
ces, non modo nihil mihi aſſumo, in quo
quiſpiam repugnet; ſed etiam, ſi quid ab
omnibus conceditur, id reddo ac remitto.
Non in ea republica verſor, non iis tempori-
bus caput meum obtuli pro patria periculis
omnibus, non aut ita ſunt exſtincti, quos
vici, aut ita grati, quos ſervavi, ut ego mihi
plus appetere coner, quam quantum omnes
inimici, invidique patiantur. Grave eſſe vi- 85
deretur, eum, qui inveſtigarit conjuratio-
nem, qui patefecerit, qui oppreſſerit, cui
ſenatus ſingularibus verbis gratias egerit, cui
uni togato ſupplicationem decreverit, dicere
in judicio: Non defenderem, ſi conjuraſſet.
non dico id, quod grave eſt: dico illud,
quod in his cauſis conjurationis non auctori-
tati aſſumam, ſed pudori meo: Ego ille con-
jurationis inveſtigator atque ultor, certe non
defenderem Sullam, ſi conjuraſſe arbitrarer.
Ego, judices, de tantis omnium periculis
cum quærerem omnia, multa audirem, non
crederem omnia, caverem omnia: dico hoc,
quod initio dixi, nullius indicio, nullius ſu-
ſpicione, nullius litteris de republica P. Sul-
læ rem ullam ad me eſſe delatam. Quam- 31

86 obrem vos, dii patrii ac penates, qui huic urbi atque huic imperio præſidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumque Romanum, qui hæc tecta atque templa, me conſule, veſtro numine, auxilioque ſervaſtis, teſtor, integro me animo ac libero, P. Sullæ cauſam defendere: nullum a me ſciente facinus occultari, nullum ſcelus ſuſceptum contra ſalutem omnium defendi ac tegi. nihil de hoc conſul comperi, nihil ſu-
87 ſpicatus ſum, nihil audivi. Itaque idem ego ille, qui vehemens in alios, qui inexorabilis in ceteros eſſe viſus ſum, (perſolvi patriæ, quod debui: reliqua jam a me meæ perpetuæ conſuetudini, naturæque debentur.) tam ſum miſericors, judices, quam vos: tam mitis, quam qui leniſſimus. In quo vehemens fui vobiſcum, nihil feci, niſi coactus: reipublicæ præcipitanti ſubveni: patriam demerſam extuli: miſericordia civium adducti, tunc fuimus tam vehementes, quam neceſſe fuit. ſalus eſſet omnium amiſſa una nocte, niſi eſſet ſeveritas illa ſuſcepta. Sed ut ad ſceleratorum pœnam amore reipublicæ ſum adductus; ſic ad ſalutem innocentium voluntate deducor.

88 Nihil video eſſe in hoc P. Sulla, judices,

odio dignum, miſericordia digna multa. Neque enim nunc propulſandæ calamitatis ſuæ cauſa ſupplex ad vos, judices, confugit; ſed ne qua generi ac nomini ſuo nota nefariæ turpitudinis inuratur. Nam ipſe quidem, ſi erit veſtro judicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ ſolatia reliquæ vitæ, quibus lætari & perfrui poſſit? Domus erit, credo, exornata: aperientur majorum imagines: ipſe ornatum ac veſtitum recuperabit. Omnia, judices, hæc amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, honoris inſignia atque ornamenta unius judicii calamitate occiderunt. Sed ne exſtinctor patriæ, ne proditor, ne hoſtis appelletur, ne hanc labem tanti ſceleris in familia relinquat, id laborat, id metuit; ne denique hic miſer conjurati, & conſcelerati, & proditoris filius nominetur: huic puero, qui eſt ei vita ſua multo carior, metuit, cui honoris integros fructus non ſit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat.
Hic vos orat, judices, parvus, ut ſe ali- 89
quando, ſi non integra fortuna, at afflicta, patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notiora ſunt judiciorum itinera & fori, quam campi & diſciplinarum. Non jam de vita P. Sullæ, judices, ſed de ſepultura contenditur.

vita erepta eſt ſuperiore judicio: nunc, ne corpus ejiciatur, laboramus. Quid enim eſt huic reliqui, quod eum in vita hac teneat? aut quid eſt, quamobrem hæc cuiquam vita
32 videatur? Nuper is homo fuit in civitate P. Sulla, ut nemo ei ſe neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret: nunc, ſpoliatus omni dignitate, quæ erepta ſunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his neceſſariis lugere ſuam calamitatem liceat, id ſibi ne eripiatis, judices, vos ob-
90 teſtatur. Te ipſum jam, Torquate, expletum eſſe hujus miſeriis, par erat. Etſi nihil aliud Sullæ, niſi conſulatum, abſtuliſſetis, tamen eo vos contentos eſſe oportebat. honoris enim contentio vos ad cauſam, non inimicitiæ deduxerunt. Sed cum huic omnia cum honore detracta ſint, cum in hac fortuna miſera ac luctuoſiſſima deſtitutus ſit: quid eſt, quod expetas amplius? Lucisne hanc uſuram eripere vis, plenam lacrymarum atque mœroris, in qua cum maximo cruciatu atque dolore retinetur? Libenter reddiderit, ademta ignominia fœdiſſimi criminis. An vero inimicum ut expellas? cujus ex miſeriis, ſi eſſes crudeliſſimus, videndo fructum

caperes majorem, quam audiendo. O miſe- 91
rum & infelicem illum diem, quo conſul omnibus centuriis P. Sulla renunciatus eſt! o falſam ſpem! o volucrem fortunam! o cæcam cupiditatem! o præpoſteram gratulationem! quam cito illa omnia ex lætitia & voluptate ad luctum & lacrymas reciderunt, ut, qui paullo ante conſul deſignatus fuiſſet, retineret repente nullum veſtigium priſtinæ dignitatis! Quid enim erat mali, quod huic, ſpoliato honore, fama, fortunis, deeſſe videretur? aut cui novæ calamitati locus ullus relictus eſſet? Urget eadem fortuna, quæ cœpit: reperit novum mœrorem: non patitur, hominem calamitoſum uno modo afflictum,
uno in luctu perire. Sed jam impedior ego- 33
met, judices, dolore animi, ne de hujus 92
miſeria plura dicam. Veſtræ jam ſunt partes, judices; in veſtra manſuetudine atque humanitate cauſam totam repono. Vos, rejectione interpoſita, nihil ſuſpicantibus nobis, repentini in nos judices conſediſtis, ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis, a fortuna nobis ad præſidium innocentiæ conſtituti. Ut ego, quid de me populus Romanus exiſtimaret, quia ſeverus in improbos fueram, laboravi, &, quæ prima innocentis

mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi: ſic vos ſeveritatem judiciorum, quæ per hos menſes in homines audaciſſimos facta eſt, lenitate ac
93 miſericordia mitigate. Hoc cum impetrare a vobis ipſa cauſa debet; tum eſt veſtri animi atque virtutis declarare, non eſſe eos vos, ad quos potiſſimum, interpoſita rejectione, devenire convenerit. In quo ego, judices, vos, quantum meus amor in vos poſtulat, tantum hortor, ut communi ſtudio, quoniam in rebus conjuncti ſumus, manſuetudine & miſericordia veſtra falſam a nobis crudelitatis famam repellamus.

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA OMNIA.

TOMVS OCTAVVS.

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA
QVAE SVPERSVNT
OMNIA
SECVNDVM OPTIMAS NOVISSIMASQVE EDITIONES.

VOLVMEN OCTAVVM.

MANNHEMII,
Cura & Sumptibus Societatis literatae
MDCCLXXXIII.

M. TVLLII CICERONIS

PRO

A. LICINIO ARCHIA POETA

ORATIO, SEXTA ET VICESIMA.

SI quid eſt in me ingenii, judices, quod I
ſentio quam ſit exiguum; aut ſi qua exerci- 1
tatio dicendi, in qua me non infitior medio-
criter eſſe verſatum; aut ſi hujusce rei ratio
aliqua, ab optimarum artium ſtudiis ac diſ-
ciplina profecta, a qua ego nullum confiteor
ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum re-
rum omnium vel in primis hic A. Licinius
fructum a me repetere prope ſuo jure debet.
Nam quoad longiſſime poteſt mens mea re-
ſpicere ſpatium præteriti temporis, & pue-
ritiæ memoriam recordari ultimam, inde uſ-
que repetens, hunc video mihi principem,
& ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam ra-
tionem horum ſtudiorum exſtitiſſe. Quodſi
hæc vox, hujus hortatu, præceptisque con-
formata, nonnullis aliquando ſaluti fuit; a
quo id accepimus, quo ceteris opitulari &
alios ſervare poſſemus, huic profecto ipſi,

quantum eſt ſitum in nobis, & opem, & ſa-
2 lutem ferre debemus. Ac, ne quis a nobis
hoc ita dici forte miretur, quod alia quæ-
dam in hoc facultas ſit ingenii, neque hæc
dicendi ratio aut diſciplina: ne nos quidem
huic uni ſtudio penitus umquam dediti fui-
mus. Etenim omnes artes, quæ ad huma-
nitatem pertinent, habent quoddam commu-
ne vinculum, & quaſi cognatione quadam
2 inter ſe continentur. Sed ne cui veſtrûm
3 mirum eſſe videatur, me in quæſtione legiti-
ma, & in judicio publico, cum res agatur
apud prætorem populi Romani, lectiſſimum
virum, & apud ſeveriſſimos judices, tanto
conventu hominum ac frequentia, hoc uti
genere dicendi, quod non modo a conſuetu-
dine judiciórum, verum etiam a forenſi ſer-
mone abhorreat: quæſo a vobis, ut in hac
cauſa mihi detis hanc veniam, accommoda-
tam huic reo, vobis, quemadmodum ſpero,
non moleſtam; ut me pro ſummo poëta atque
eruditiſſimo homine dicentem, hoc concurſu
hominum litteratiſſimorum, hac veſtra huma-
nitate, hoc denique prætore exercente judi-
cium, patiamini de ſtudiis humanitatis ac
litterarum paulo loqui liberius; & in ejus-
modi perſona, quæ, propter otium ac ſtudium,

minime in judiciis, periculiſque tractata eſt,
uti prope novo quodam & inuſitato genere
dicendi. Quod ſi mihi a vobis tribui, con- 4
cedique ſentiam: perficiam profecto, ut hunc
A. Licinium non modo non ſegregandum, cum
ſit civis, a numero civium; verum etiam, ſi
non eſſet, putetis adſciſcendum fuiſſe.

Nam ut primum ex pueris exceſſit Ar- 3
chias, atque ab iis artibus, quibus ætas pue-
rilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad
ſcribendi ſtudium contulit; primum Antio-
chiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, celebri
quondam urbe & copioſa, atque eruditiſſimis
hominibus, liberaliſſimiſque ſtudiis affluenti)
celeriter antecellere omnibus ingenii gloria
contigit. Poſt in ceteris Aſiæ partibus, cun-
ctæque Græciæ, ſic ejus adventus celebra-
batur, ut famam ingenii exſpectatio homi-
nis, exſpectationem ipſius adventus, admi-
ratioque ſuperaret. Erat Italia tunc plena 5
Græcarum artium ac diſciplinarum; ſtudia-
que hæc & in Latio vehementius tum cole-
bantur, quam nunc iiſdem in oppidis; & hic
Romæ, propter tranquillitatem reipublicæ,
non negligebantur. Itaque hunc & Taren-
tini, & Rhegini, & Neapolitani, civitate,
ceteriſque præmiis donarunt: & omnes, qui

aliquid de ingeniis poterant judicare, cognitione atque hoſpitio dignum exiſtimarunt. Hac tanta celebritate famæ cum eſſet jam abſentibus notus, Romam venit, Mario conſule & Catulo. Nactus eſt primum conſules eos, quorum alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium atque aures adhibere poſſet. Statim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias eſſet, eum domum ſuam receperunt. ſed etiam hoc non ſolum ingenii ac litterarum, verum etiam naturæ atque virtutis fuit, ut domus, quæ hujus adoleſcentiæ prima fuerit,
6 eadem eſſet familiariſſima ſenectuti. Erat temporibus illis jucundus Q. Metello, illi Numidico, & ejus Pio filio: audiebatur a M. Aemilio: vivebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: a L. Craſſo colebatur: Lucullos vero, & Druſum, & Octavios, & Catonem, & totam Hortenſiorum domum, devinctam conſuetudine cum teneret, afficiebatur ſummo honore; quod eum non ſolum colebant, qui aliquid percipere atque audire ſtudebant,
4 verum etiam, ſi qui forte ſimulabant. Interim ſatis longo intervallo, cum eſſet cum L. Lucullo in Siciliam profectus, & cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet,

venit Heracleam. Quæ cum eſſet civitas
æquiſſimo jure ac fœdere, adſcribi ſe in eam
civitatem voluit; idque, cum ipſe per ſe
dignus putaretur, tum auctoritate & gratia
Luculli, ab Heracleenſibus impetravit. Data 7
eſt civitas Silvani lege & Carbonis, SI QVI
FOEDERATIS CIVITATIBVS AD-
SCRIPTI FVISSENT: SI TVM, CVM
LEX FEREBATVR, IN ITALIA DO-
MICILIVM HABVISSENT: &, SI
SEXAGINTA DIEBVS APVD PRAE-
TOREM ESSENT PROFESSI. Cum
hic domicilium Romæ multos jam annos ha-
beret, profeſſus eſt apud prætorem, Q. Me-
tellum, familiariſſimum ſuum. Si nihil aliud, 8
niſi de civitate ac lege, dicimus, nihil dico
amplius: cauſa dicta eſt. quid enim horum
infirmari, Grati, poteſt? Heracleæne eſſe
tum adſcriptum negabis? Adeſt vir ſumma
auctoritate, & religione, & fide M. Lucul-
lus, qui ſe non opinari, ſed ſcire; non audi-
viſſe, ſed vidiſſe; non interfuiſſe, ſed egiſſe
dicit. Adſunt Heracleenſes legati, nobiliſſi-
mi homines: hujus judicii cauſa, cum man-
datis, & cum publico teſtimonio venerunt;
qui hunc [adſcriptum] Heracleenſem di-
cunt. Hic tu tabulas deſideras Heracleenſium

publicas; quas Italico bello, incenſo tabulario, interiſſe ſcimus omnes. Eſt ridiculum, ad ea, quæ habemus, nihil dicere; quærere, quæ habere non poſſumus: & de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare: &, cum habeas ampliſſimi viri religionem, integerrimi municipii jusjurandum, fidemque, ea, quæ depravari nullo modo poſſunt, repudiare; tabulas, quas idem di-
9 cis ſolere corrumpi, deſiderare. At domicilium in Italia non habuit is, qui tot annis ante civitatem datam, ſedem omnium rerum ac fortunarum ſuarum Romæ collocavit? At non eſt profeſſus. Immo vero iis tabulis profeſſus, quæ ſolæ ex illa profeſſione, collegioque prætorum, obtinent publicarum tabula-
5 rum auctoritatem. Nam cum Appii tabulæ negligentius aſſervatæ dicerentur, Gabinii, quamdiu incolumis fuit, levitas, poſt damnationem calamitas, omnem tabularum fidem reſignaſſet: Metellus, homo ſanctiſſimus, modeſtiſſimusque omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum prætorem & ad judices venerit, & unius nominis litura ſe commotum eſſe dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinii videtis.
10 Quæ cum ita ſint, quid eſt, quod de ejus

civitate dubitetis, præſertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adſcriptus? Etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuito civitatem in Græcia homines impertiebantur, Rheginos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebant, id huic, ſumma ingenii prædito gloria, noluiſſe. Quid? cum ceteri, non modo poſt civitatem datam, ſed etiam poſt legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerint; hic, qui ne utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, quod ſemper ſe Heracleenſem eſſe voluit, rejicietur? Cenſus noſtros requiris ſcilicet. 11
eſt enim obſcurum, proximis cenſoribus, hunc cum clariſſimo imperatore, L. Lucullo, apud exercitum fuiſſe: ſuperioribus, cum eodem quæſtore fuiſſe in Aſia: primis, Julio & Craſſo, nullam populi partem eſſe cenſam. Sed, quoniam cenſus non jus civitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe jam tum geſſiſſe pro cive: iis temporibus, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem judicio eum in civium Romanorum jure eſſe verſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adiit hereditates

civium Romanorum, & in beneficiis ad æra-
rium delatus eſt a L. Lucullo, prætore & con-
6 ſule. Quære argumenta, ſi qua potes. num-
quam enim hic neque ſuo, neque amicorum
judicio revincetur.

12 Quæres a nobis, Grati, cur tantopere hoc homine delectemur. Quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures convicio defeſſæ conquieſcant. An tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie dicamus, in tanta varietate rerum, niſi animos noſtros doctrina excolamus; aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor, me his ſtudiis eſſe deditum. ceteros pudeat, ſi qui ita ſe litteris abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in adſpectum, lucemque proferre. me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, judices, ut ab nullius umquam me tempore aut commodo, aut otium meum abſtraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique ſomnus retar-
13 darit? Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi jure ſuccenſeat, ſi, quantum ceteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad

alias voluptates, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporum: quantum alii tribuunt tempeſtivis conviviis: quantum denique aleæ, quantum pilæ; tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumſero? Atque hoc adeo mihi concedendum eſt magis, quod ex his ſtudiis hæc quoque cenſetur oratio & facultas; quæ, quantacumque eſt in me, numquam amicorum periculis defuit. quæ ſi cui levior videtur; illa quidem certe, quæ ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. Nam, niſi multorum præceptis, mul- 14
tisque litteris mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetendum, niſi laudem atque honeſtatem; in ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exſilii, parvi eſſe ducenda: numquam me pro ſalute veſtra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus objeciſſem. Sed pleni omnes ſunt libri, plenæ ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas; quæ jacerent in tenebris omnia, niſi litterarum lumen accederet. Quam multas nobis imagines, non ſolum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, fortiſſimorum virorum, expreſſas, ſcriptores & Græci &

Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda republica proponens, animum & mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam.

7 Quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi
15 viri, quorum virtutes litteris proditæ ſunt, iſtane doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Difficile eſt hoc de omnibus confirmare; ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu prope divino, per ſeipſos & moderatos & graves exſtitiſſe fateor. etiam illud adjungo, ſæpius ad laudem atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. Atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam, conformatioque doctrinæ; tum illud neſcio quid
16 præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. Ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri viderunt, divinum hominem, Africanum: ex hoc C. Lælium, L. Furium, moderatiſſimos homines & continentiſſimos: ex hoc fortiſſimum virum, & illis temporibus doctiſſimum, M. Catonem illum ſenem: qui profecto, ſi nihil ad percipiendam, colendamque

virtutem litteris adjuvarentur, numquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent. Quodſi non hic tantus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudiis delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi adverſionem humaniſſimam ac liberaliſſimam judicaretis. Nam ceteræ neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, ruſticantur.

Quodſi ipſi hæc neque attingere, neque 17
ſenſu noſtro guſtare poſſemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. Quis noſtrûm tam animo agreſti ac 8
duro fuit, ut Roſcii morte nuper non commoveretur? qui cum eſſet ſenex mortuus, tamen, propter excellentem artem ac venuſtatem, videbatur omnino mori non debuiſſe. Ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemque ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Ar- 18
chiam vidi, judices, (utar enim veſtra benignitate, quoniam me in hoc novo genere

dicendi tam diligenter attenditis,) quotie
ego hunc vidi, cum litteram ſcripſiſſet nul
lam, magnum numerum optimorum verſuun
de his ipſis rebus, quæ tum agerentur, di
cere ex tempore? quoties revocatum ean
dem rem dicere, commutatis verbis atqu
ſententiis? Quæ vero accurate, cogitatequ
ſcripſiſſet; ea ſic vidi probari, ut ad vete
rum ſcriptorum laudem pervenirent. Hun
ego non diligam? non admirer? non omn
ratione defendendum putem? Atqui ſic
ſummis hominibus, eruditiſſimisque accepi-
mus, ceterarum rerum ſtudia, & doctrina
& præceptis, & arte conſtare: poëtam na-
tura ipſa valere, & mentis viribus excitari
& quaſi divino quodam ſpiritu inflari. Quar
ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appella
poëtas, quod quaſi deorum aliquo dono at-
que munere commendati nobis eſſe videan-
19 tur. Sit igitur, judices, ſanctum apud vos
humaniſſimos homines, hoc poëtæ nomen
quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa
& ſolitudines voci reſpondent; beſtiæ ſæpe
immanes cantu flectuntur atque conſiſtunt:
nos inſtituti rebus optimis non poëtarum vo-
ce moveamur? Homerum Colophonii civem
eſſe dicunt ſuum: Chii ſuum vendicant

Salaminii

Salaminii repetunt, Smyrnæi vero ſuum eſſe confirmant. itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. permulti alii præterea pugnant inter ſe atque contendunt.
Ergo illi alienum, quia poëta fuit, poſt mor- 9
tem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui & voluntate & legibus noſter eſt, repudiabimus? præſertim cum omne olim ſtudium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam, laudemque celebrandam. Nam & Cimbricas res adoleſcens attigit, & ipſi illi C. Mario, qui durior ad
hæc ſtudia videbatur, jucundus fuit. Neque 20
enim quisquam eſt tam averſus a Muſis, qui non mandari verſibus æternum ſuorum laborum facile præconium patiatur. Themiſtoclem illum, ſummum Athenis virum, dixiſſe ajunt, cum ex eo quæreretur, *quod acroama, aut cujus vocem libentiſſime audiret: Ejus, a quo ſua virtus optime praedicaretur.* Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cujus ingenio putabat ea,
quæ geſſerat, poſſe celebrari. Mithridati- 21
cum vero bellum, magnum atque difficile, & in multa varietate, terra marique verſatum, totum ab hoc expreſſum eſt: qui libri non modo L. Lucullum, fortiſſimum &

clariſſimum virum, verum etiam populi Ro
mani nomen illuſtrant. Populus enim Ro
manus aperuit, Lucullo imperante, Pontum
& regiis quondam opibus, & ipſa natur
regionis vallatum: populi Romani exercitus
eodem duce, non maxima manu innumera
biles Armeniorum copias fudit: populi Ro
mani laus eſt, urbem amiciſſimam Cyzice
norum, ejusdem conſilio, ex omni impet
regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptan
eſſe atque ſervatam: noſtra ſemper feretu
& prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cun
interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſſis
& incredibilis apud Tenedum pugna illa na
valis: noſtra ſunt tropæa, noſtra monumen
ta, noſtri triumphi. Quare, quorum inge
niis hæc feruntur, ab iis populi Romani fa
22 ma celebratur. Carus fuit Africano ſuperior
noſter Ennius. itaque etiam in ſepulchr
Scipionum putatur is eſſe conſtitutus e mar
more. At iis laudibus certe non ſolum ipſi
qui laudantur, ſed etiam populi Romani no
men ornatur. In cœlum hujus proavus Cat
tollitur. magnus honos populi Romani rebu
adjungitur. omnes denique illi Maximi, Mar
celli, Fulvii, non ſine communi omniun
10 noſtrûm laude decorantur. Ergo illum, qu

hæc fecerat, Rudium hominem, majores noſtri in civitatem receperunt: nos hunc Heracleenſem, multis civitatibus expetitum, in hac autem legibus conſtitutum, de noſtra civitate ejiciemus?

Nam ſi quis minorem gloriæ fructum 23
putat ex Græcis verſibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat; propterea, quod Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſane, continentur. Quare ſi res hæ, quas geſſimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quo manuum noſtrarum tela pervenerint, eodem gloriam, famamque penetrare: quod cum ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, hæc ampla ſunt; tum iis certe, qui de vita, gloriæ cauſa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum eſt, & laborum. Quam multos ſcriptores rerum 24
ſuarum magnus ille Alexander ſecum habuiſſe dicitur? Atque is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum adſtitiſſet, *O fortunate,* inquit, *adoleſcens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inveneris.* Et vere. nam, niſi Ilias illa exſtitiſſet; idem tumulus, qui corpus ejus contexerat, nomen etiam obruiſſet. Quid? noſter hic Magnus, qui cum

virtute fortunam adæquavit, nonne Theo-
phanem Mitylenæum, ſcriptorem rerum ſua
rum, in concione militum civitate donavit
& noſtri illi fortes viri, ſed ruſtici ac mili
tes, dulcedine quadam gloriæ commoti
quaſi participes ejusdem laudis, magno illu
25 clamore approbaverunt? Itaque, credo, ſ
civis Romanus Archias legibus non eſſet, u
ab aliquo imperatore civitate donaretur, per
ficere non potuit. Sulla, cum Hiſpanos &
Gallos donaret, credo, hunc petentem re
pudiaſſet? quem nos in concione vidimus
cum ei libellum malus poëta de populo ſub
jeciſſet, quod epigramma in eum feciſſe
tantummodo alternis verſibus longiuſculis
ſtatim ex iis rebus, quas tunc vendebat, ju
bere ei præmium tribui ſub ea conditione
ne quid poſtea ſcriberet. Qui ſedulitatem
mali poëtæ duxerit aliquo tamen præmi
dignam, hujus ingenium & virtutem in ſcri
26 bendo & copiam non expetiſſet? Quid? a
Q. Metello Pio, familiariſſimo ſuo, qui ci
vitate multos donavit, neque per ſe, neque
per Lucullos impetraviſſet? qui præſertim
uſque eo de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut
etiam Cordubæ natis poëtis, pingue quiddam
ſonantibus atque peregrinum, tamen aure

ſuas dederet. Neque enim eſt hoc diſſimu- II
landum, quod obſcurari non poteſt; ſed præ
nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio;
& optimus quisque maxime gloria ducitur.
Ipſi illi philoſophi, etiam illis libellis,
quos de contemnenda gloria ſcribunt,
nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo, in quo
prædicationem, nobilitatemque deſpiciunt,
prædicari de ſe, ac nominari volunt. Deci- 27
mus quidem Brutus, ſummus ille vir & imperator,
Attii, amiciſſimi ſui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit ſuorum. Jam vero ille, qui cum Aetolis, Ennio comite, bellavit, Fulvius, non dubitavit Martis manubias Muſis conſecrare. Quare, in qua urbe imperatores prope armati, poëtarum nomen & Muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati judices a Muſarum honore, & a poëtarum ſalute abhorrere.

Atque, ut id libentius faciatis, jam me 28
vobis, judices, indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortaſſe, verumtamen honeſto, vobis confitebor. Nam, quas res nos in conſulatu noſtro vobiscum ſimul pro ſalute hujus urbis atque imperii, & pro vita civium, proque univerſa

republica geſſimus, attigit hic verſibus at
que inchoavit: quibus auditis, quod mih
magna res & jucunda viſa eſt, hunc ad per
ficiendum hortatus ſum. Nullam enim vir
tus aliam mercedem laborum, periculorum
que deſiderat, præter hanc laudis & gloriæ
qua quidem detracta, judices, quid eſt, quo
in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tan
brevi, tantis nos in laboribus exerceamus
29 Certe, ſi nihil animus præſentiret in poſte
rum, &, ſi, quibus regionibus vitæ ſpa
tium circumſcriptum eſt, eisdem omnes co
gitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe la
boribus frangeret, neque tot curis, vigiliis
que angeretur, neque toties de vita ipſa di
micaret. Nunc inſidet quædam in optim
quoque virtus, quæ noctes & dies animun
gloriæ ſtimulis concitat, atque admonet
non cum vitæ tempore eſſe dimittendan
commemorationem nominis noſtri, ſed cun
12 omni poſteritate adæquandam. An vero tan
30 parvi animi videamur eſſe omnes, qui in re
publica, atque in his vitæ periculis, labori
buſque verſamur, ut, cum uſque ad extre
mum ſpatium, nullum tranquillum atque
otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul
moritura omnia arbitremur? An, cum ſtatuas

& imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint, conſiliorum relinquere ac virtutum noſtrarum effigiem non multo malle debemus, ſummis ingeniis expreſſam & politam? Ego vero omnia, quæ gerebam, jam tum in gerendo ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terræ memoriam ſempiternam. Hæc vero ſive a meo ſenſu poſt mortem abſutura eſt, ſive, ut ſapientiſſimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebit: nunc quidem certe cogitatione quadam, ſpeque delector.

Quare conſervate, judices, hominem pu- 31
dore eo, quem amicorum videtis comprobari tum dignitate, tum etiam vetuſtate; ingenio autem tanto, quantum id convenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingeniis expetitum eſſe videatis; cauſa vero ejusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipii, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita ſint; petimus a vobis, judices, ſi qua non modo humana, verum etiam divina in tantis negotiis commendatio debet eſſe; ut eum, qui vos, qui veſtros imperatores, qui populi Romani res geſtas ſemper ornavit; qui etiam

his recentibus noſtris, veſtriſque domeſtici periculis æternum ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur; quique eſt eo nu-mero, qui ſemper apud omnes ſancti ſun habiti atque dicti; ſic in veſtram accipiati fidem, ut humanitate veſtra levatus potius
32 quam acerbitate violatus eſſe videatur. Qua de cauſa pro mea conſuetudine, breviter ſimpliciterque dixi, judices, ea confido pro bata eſſe omnibus: quæ non fori, neque ju diciali conſuetudine, & de hominis inge nio, & communiter de ipſius ſtudio locutu ſum, ea, judices, a vobis ſpero eſſe in bo nam partem accepta; ab eo, qui judiciu exercet, certo ſcio.

M. TVLLII CICERONIS
AD
Q V I R I T E S
POST REDITVM
ORATIO, SEPTIMA ET VICESIMA.

Qvod precatus a Jove Optimo Maximo, I
ceterisque diis immortalibus, ſum, Quirites, [1]
eo tempore, cum me, fortunasque meas pro veſtra incolumitate, otio, concordiaque devovi, ut ſi meas rationes umquam veſtræ ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerem, mea voluntate ſuſceptam: ſin & ea, quæ ante geſſeram, conſervandæ civitatis cauſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem, ut, quod odium ſcelerati homines & audaces in rempublicam & in omnes bonos conceptum jamdiu continerent, id in me uno potius, quam in optimo quoque, & in univerſa republica deficeret: hoc ſi animo in

vos, liberosque veſtros fuiſſem, ut aliquando vos, patres conſcriptos, Italiamque univerſam, memoria mei, miſericordia, deſideriumque teneret: ejus devotionis me eſſe convictum judicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiæ, confeſſione inimicorum, beneficio divino, immortalique veſtro, maxime lætor, Quiri-
2 tes. Etſi homini nihil eſt magis optandum, quam proſpera, æquabilis, perpetuaque fortuna, ſecundo vitæ ſine ulla offenſione curſu: tamen, ſi mihi tranquilla & placata omnia fuiſſent; incredibili quadam, & pæne divina, qua nunc, veſtro beneficio, fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem. Quid dulcius hominum generi a natura datum eſt, quam ſui cuique liberi? mihi vero, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea cariores. tamen non tanta voluptate erant ſuſ-
3 cepti, quanta nunc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit umquam jucundius, quam mihi meus frater. non tam id ſentiebam, cum fruebar, quam tunc, cum carebam; & poſteaquem vos me illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua quemque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ;

plus mihi nunc voluptatis afferunt, quam
tunc incolumes afferebant. Amicitiæ, con-
ſuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi de-
nique, & dies feſti, quid haberent volupta-
tis, carendo magis intellexi, quam fruen-
do. Jam vero honos, dignitas, locus, or- 4
do, beneficia veſtra, quamquam mihi ſem-
per clariſſima viſa ſunt, tamen ea nunc re-
novata, illuſtriora videntur, quam ſi ob-
ſcurata non eſſent. Ipſa autem patria, dii
immortales! dici vix poteſt, quid caritatis,
quid voluptatis habeat! quæ ſpecies Ita-
liæ! quæ celebritas oppidorum! quæ forma
regionum! qui agri! quæ fruges! quæ pul-
chritudo urbis! quæ humanitas civium!
quæ reipublicæ dignitas! quæ veſtra maje-
ſtas! quibus ego omnibus antea rebus ſic
fruebar, ut nemo magis. Sed tamquam
bona valitudo jucundior eſt eis, qui e
gravi morbo recreati ſunt, quam qui num-
quam ægro corpore fuerunt; ſic ea omnia
deſiderata magis, quam aſſidue percepta,
delectant. Quorſum igitur hæc diſputo? 2
quorſum? ut intelligere poſſitis, neminem 5
umquam tanta eloquentia fuiſſe, neque tam
divino atque incredibili genere dicendi, qui
veſtrorum magnitudinem, multitudinemque

beneficiorum, quæ in me, fratremque meum & liberos noſtros contuliſtis, non modo augere, aut ornare oratione, ſed enumerare aut conſequi poſſit. A parentibus, id quod neceſſe erat, parvus ſum procreatus: a vobis natus ſum conſularis. Illi mihi fratrem, incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt: vos ſpectatum & incredibili pietate cognitum reddidiſtis. Rempublicam illis accepi temporibus eam, quæ pæne amiſſa eſt; a vobis jam recuperavi, quam aliquando omnes unius opera ſervatam judicaverunt. Dii immortales mihi liberos dederunt; vos reddidiſtis. Multa præterea diis immortalibus optata conſecuti ſumus: niſi veſtra voluntas fuiſſet, omnibus divinis muneribus caruiſſemus. Veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc a vobis univerſos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum diis immortalibus, quantum vobiſmetipſis tantum hoc tempore uni populo Romano debeamus.

6 Nam, cum in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione non poſſim: tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, ut non ſolum

calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam digni-
tatem auxiſſe videamini. Non enim pro 3
meo reditu, ut pro P. Popillii, nobiliſſimi
hominis, adoleſcentes filii, & multi præ-
terea cognati atque affines deprecati ſunt:
non, ut pro Q. Metello, clariſſimo viro,
jam ſpectata ætate filius, non L. Diadema-
tus, conſularis, ſumma auctoritate vir, non
C. Metellus, cenſorius, non eorum liberi,
non Q. Metellus Nepos, qui tum conſula-
tum petebat, non ſororum filii, Luculli,
Servilii, Scipiones: permulti enim tum Me-
telli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli
reditu vobis ac patribus veſtris ſupplicave-
runt. Quodſi ipſius ſumma dignitas, maxi-
mæque res geſtæ non ſatis valerent; ta-
men filii pietas, propinquorum preces, ado-
leſcentium ſqualor, majorum natu lacry-
mæ populum Romanum movere potuerunt.
Nam C. Marii, qui poſt illos veteres cla- 7
riſſimos conſulares, veſtra, patrumque me-
moria, tertius ante me conſularis, ſubiit
indigniſſimam fortunam præſtantiſſima ſua
gloria, diſſimilis fuit ratio. Non enim ille
deprecatione rediit; ſed in diſceſſu civium,
exercitu ſe, armisque revocavit. Me au-
tem nudum a propinquis, nulla cognatione

munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Piſonis, generi mei, divina quædam & inaudita pietas atque virtus, fratrisque mei, miſerrimi atque optimi, quotidianæ lacrymæ, ſordesque lugubres a vo-
8 bis deprecatæ ſunt. Frater erat unus, qui ſuo ſqualore veſtros oculos inflecteret; qui ſuo fletu deſiderium mei, memoriamque renovaret; qui ſtatuerat, Quirites, ſi vos me ſibi non reddidiſſetis, eandem ſubire fortunam; & tanto in me amore exſtitit, ut negaret fas eſſe, non modo domicilio, ſed ne ſepulcro quidem ſe a me eſſe ſejunctum. Pro me præſente ſenatus, hominumque præterea viginti millia veſtem mutaverunt: pro eodem abſente unius ſqualorem, ſordesque vidiſtis. Unus hic, qui domi, qui in foro poſſet eſſe mihi pietate filius, inventus eſt beneficio parens, amore idem, qui ſemper fuit, frater. Nam conjugis miſeræ ſqualor & luctus, atque optimæ filiæ mœror aſſiduus, filiique parvi deſiderium mei, lacrymæque pueriles, aut itineribus neceſſariis, aut magnam partem tectis ac tene-
4 bris continebantur. Quare hoc majus eſt veſtrum in nos promeritum, quod non

multitudini propinquorum, ſed nobismetipſis
nos reddidiſtis.

Sed quemadmodum propinqui, quos ego 9
parare non potui, mihi ad deprecandam ca-
lamitatem meam non affuerunt; ſic, illud,
quod mea virtus præſtare debuit, adjuto-
res, auctores, hortatoresque ad me reſti-
tuendum ita multi fuerunt, ut longe ſupe-
riores omnes hac dignitate, copiaque ſupe-
rarem. Numquam de P. Popillio, clariſ-
ſimo atque fortiſſimo viro; numquam de Q.
Metello, nobiliſſimo & conſtantiſſimo cive;
numquam de C. Mario, cuſtode civitatis at-
que imperii veſtri, in ſenatu mentio facta
eſt. Tribunitiis [ſuperiores] illi rogatio- 10
nibus, nulla auctoritate ſenatus ſunt reſti-
tuti. Marius vero non modo non a ſena-
tu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitu-
tus: nec rerum geſtarum memoria in re-
ditu C. Marii, ſed exercitus atque arma va-
luerunt. at de me ut valeret, ſemper ſena-
tus flagitavit: ut aliquando perficeretur,
cum primum licuit, frequentia atque aucto-
ritate perfecit. Nullus in eorum reditu mo-
tus municipiorum & coloniarum factus eſt.
At me in patriam ter ſuis decretis Italia
cuncta revocavit. Illi, inimicis interfectis,

magna civium cæde facta, reducti ſunt. ego
iis, a quibus ejectus ſum, provincias ob-
tinentibus, inimico autem optimo viro &
mitiſſimo, altero conſule referente reductus
ſum; cum is inimicus, qui ad meam per-
niciem vocem ſuam communibus hoſtibus
præbuiſſet, ſpiritu duntaxat viveret, re qui-
dem infra omnes mortuos amandatus eſ-
5 ſet. Numquam de P. Popillio L. Opimius,
11 fortiſſimus conſul, numquam de Q. Me-
tello non modo C. Marius, qui erat inimi-
cus, ſed ne is quidem, qui ſecutus eſt,
M. Antonius, homo eloquentiſſimus, cum
A. Albino collega ſenatum ac populum eſt
cohortatus. at pro me ſuperiores conſules
ſemper, ut referrent, efflagitati ſunt; ſed
veriti ſunt, ne gratiæ cauſa facere videren-
tur, quod alter mihi affinis erat, alterius
cauſam capitis receperam: qui provincia-
rum fœdere irretiti, totum illum annum
querelas ſenatus, luctum bonorum, Italiæ
gemitum pertulerunt. Kalendis vero Janua-
rii, poſteaquam orba reſpublica conſulis fi-
dem, tamquam legitimi tutoris, implora-
vit, P. Lentulus, conſul, parens, deus ſa-
lutis noſtræ, vitæ, fortunæ, memoriæ, no-
minis, ſimulac de ſolemni religione retulit,

nihil

nihil humanarum rerum ſibi prius, quam de me agendum judicavit. Atque eo die 12
confecta res eſſet, niſi is tribunus plebis, quem ego maximis beneficiis quæſtorem conſul ornaveram, cum & cunctus ordo, & multi eum ſummi viri orarent, & Cn. Oppius ſocer, optimus vir, ad pedes ejus flens jaceret; noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, ſed, ut patefactum eſt, in augenda mercede conſumta eſt. Poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla; & cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perfecta ſenatus, cauſa ad vos menſe Januario deferebatur. HIc tantum interfuit inter me, & 13
inimicos meos. Ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriarique vidiſſem: cum intelligerem, veteres ad ſpem cædis Catilinæ copias eſſe revocatas; cum viderem, ex ea parte homines, cujus partis nos vel principes numerabamur, partim quod mihi inviderent, partim quod ſibi timerent, aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meæ: cum duo conſules, emti pactione provinciarum, auctores ſe inimicis reipublicæ tradidiſſent: cum

egeſtatem, avaritiam, libidines ſuas vide-
rent expleri non poſſe, niſi me conſtrictum
domeſticis hoſtibus dediſſent: cum ſena-
tus, equitesque Romani flere pro me, ac,
mutata veſte, vobis ſupplicare edictis at-
que imperiis vetarentur: cum omnium pro-
vinciarum pactiones, cum omnia cum omni-
bus fœdera, reconciliationes gratiarum,
ſanguine meo ſancirentur: cum omnes boni
non recuſarent, quin vel pro me, vel me-
cum perirent: armis decertare pro mea ſa-
lute nolui, quod & vincere & vinci lu-
14 ctuoſum reipublicæ fore putavi. At inimici
mei, menſe Januario cum de me ageretur,
corporibus civium trucidatis, flumine ſan-
guinis meum reditum intercludendum puta-
6 verunt. Itaque cum ego abfui, eam rem-
publicam habuiſtis, ut æque me, atque il-
lam, reſtituendam putaretis. Ego autem,
in qua civitate nihil valeret ſenatus, omnis
eſſet impunitas; nulla judicia, vis & fer-
rum in foro verſarentur: cum privati ſe
parietum præſidio, non legum tuerentur:
tribuni plebis, vobis inſpectantibus, vul-
nerarentur, ad magiſtratuum domos cum
ferro & facibus iretur, conſulis faſces
frangerentur, deorum immortalium templa

incenderentur; rempublicam eſſe nullam putavi. Itaque neque, republica exterminata, mihi locum in hac urbe eſſe duxi; nec, ſi illa reſtitueretur, dubitavi, quin me ſecum ipſa reduceret. An ego, cum mihi 15
eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno conſulem futurum, qui illis ipſis reipublicæ periculoſiſſimis temporibus ædilis curulis, me conſule, omnium meorum conſiliorum particeps, periculorumque ſocius fuiſſet; dubitarem, quin is me, confectum conſularibus vulneribus, conſulari medicina ad ſalutem reduceret? Hoc duce, collega autem ejus, clementiſſimo atque optimo viro, primo non adverſante, poſt etiam adjuvante, reliqui magiſtratus pæne omnes, fuerunt defenſores ſalutis meæ. ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, præſidio, copiis, T. Annius & P. Sextius, præſtanti in me benivolentia & divino ſtudio exſtiterunt. eodemque P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentiſſimus ſenatus, uno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit, verbis ampliſſimis ornavit; ſalutem vobis, municipiis, coloniiſque omnibus commendavit. Ita me nudum a propinquis, 16

nulla cognatione munitum, conſules, pra
tores, tribuni plebis, ſenatus, Italia cu
cta, ſemper a vobis deprecata eſt: deniq
omnes, qui veſtris maximis beneficiis, h
noribusque ſunt ornati, producti ad v
ab eodem, non ſolum ad me conſervandu
vos cohortati ſunt, ſed etiam rerum me
rum geſtarum auctores, teſtes, laudator
7 fuerunt. Quorum princeps ad cohortand
vos, & ad rogandos fuit Cn. Pompejus, v
omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, vi
tute, ſapientia ac gloria princeps: qui m
hi unus uni privato amico eadem omnia d
dit, quæ univerſæ reipublicæ, ſalutem
otium, dignitatem. Cujus oratio fuit, quem
admodum accepi, tripartita. primum vo
docuit, meis conſiliis rempublicam eſſe ſer
vatam, cauſamque meam cum commun
ſalute conjunxit; hortatusque eſt, ut au
ctoritatem ſenatus, ſtatum civitatis, fortu
nas civis bene meriti defenderetis: tum i
perorando poſuit, vos rogari a ſenatu, ro
gari ab equitibus Romanis, rogari ab Ita
lia cuncta: denique ipſe ad extremum pr
mea vos ſalute non rogavit ſolum, verum
17 etiam obſecravit. Huic ego homini, Qui
rites, tantum debeo, quantum hominem

homini debere vix fas eſt. Hujus conſilia, P. Lentuli ſententiam, ſenatus auctoritatem vos ſecuti, in eo me loco, in quo veſtris beneficiis fueram, iisdem centuriis, quibus collocaratis, repoſuiſtis. Eodem tempore audiſtis eodem ex loco ſummos viros, ornatiſſimos atque ampliſſimos homines, principes civitatis, omnes conſulares, omnes prætorios, eadem dicere, ut omnium teſtimonio per me unum rempublicam conſervatam eſſe conſtaret. Itaque cum P. Servilius, graviſſimus vir & ornatiſſimus civis, dixiſſet, opera mea rempublicam incolumem magiſtratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem ſententiam ceteri. Sed audiſtis eo tempore clariſſimi viri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium, L. Gellii: qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo pæne ſenſit; dixit in concione veſtra: *Si ego conſul, cum fui, non fuiſſem, rempublicam funditus interituram fuiſſe.*

En ego tot teſtimoniis, Quirites, hac 8
auctoritate ſenatus, tanta conſenſione Ita- 18
liæ, tanto ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, conſentientibus ceteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompejo, omnibus

hominibus faventibus, diis denique immortalibus, frugum ubertate, copia, vilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reipublicæ reſtitutus, tantum vobis, quantum facere poſſum, Quirites, pollicebor: primum, qua ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populum Romanum ſemper fore; numenque veſtrum æque mihi grave & ſanctum, ac deorum immortalium in omni vita futurum: deinde, quoniam me in civitatem respublica ipſa reduxit, nullo me loco rei-
19 publicæ defuturum. Quodſi quis exiſtimat, me aut voluntate eſſe mutata, aut debilitata virtute, aut animo fracto, vehementer errat. mihi, quod potuit vis & injuria, & ſceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abſtulit, diſſipavit: quod viro forti adimi non poteſt, id manet & permanebit. Vidi ego fortiſſimum virum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis, quaſi aliqua fatali neceſſitate, non ſolum cum his, qui hæc delere voluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen vidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed confirmato atque renovato.

Quem egomet dicere audivi, tum ſe fuiſſe 20
miſerum, cum careret patria, quam obſi-
dione liberaviſſet; cum ſua bona poſſideri
ab inimicis ac diripi audiret; cum adoleſcen-
tem filium videret ejusdem ſocium calami-
tatis: cum in paludibus demerſus, con-
curſu ac miſericordia Minturnenſium cor-
pus ac vitam ſuam conſervaſſet; cum parva
navicula trajectus in Africam, quibus regna
ipſe dederat, ad eos inops, ſupplexque ve-
niſſet; recuperata vero ſua dignitate, ſe
non commiſſurum, ut, cum ea, quæ ami-
ſerat, ſibi reſtituta eſſent, virtutem animi
non haberet, quam numquam perdidiſſet.
Sed hoc inter me atque illum intereſt;
quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa
re inimicos ſuos ultus eſt, armis; ego,
qua conſuevi, utar: quoniam illi arti in
bello ac ſeditione locus eſt; huic in pace at-
que otio. Quamquam ille animo irato ni- 21
hil niſi de inimicis ulciſcendis agebat; ego
de ipſis inimicis tantum, quantum mihi res-
publica permittet, cogitabo. Denique, Qui- 9
rites, quoniam me quatuor omnino genera
hominum violarunt: unum eorum, qui odio
reipublicæ, quod eam ipſis invitis conſer-
varam, mihi inimiciſſimi fuerunt: alterum,

qui per ſimulationem amicitiæ, nefarie p
diderunt: tertium, qui, cum propter in
tiam ſuam eadem aſſequi non poſſent, in
derunt laudi & dignitati meæ: quartu
qui, cum cuſtodes reipublicæ eſſe debere
ſalutem meam, ſtatum civitatis, dignita
ejus imperii, quod erat penes ipſos, v
diderunt: ſic ulciſcar genera ſingula, que
admodum a quibusque ſum provocatus; n
los cives, rempublicam bene gerendo; p
fidos amicos, nihil credendo, atque om
cavendo; invidos, virtuti & gloriæ ſ
viendo; mercatores provinciarum, revoc
do domum, atque ab iis provinciarum
22 tionem repetendo. Quamquam mihi maj
curæ eſt, quemadmodum quidem vobi
qui de me eſtis optime meriti, gratiam
feram, quam, quemadmodum inimicoru
injurias, crudelitatemque perſequar. I
enim ulciſcendæ injuriæ facilior ratio e
quam beneficii remunerandi, propterea qu
ſuperiorem eſſe contra improbos, minus
negotii, quam bonis exæquari: tum etia
ne tam neceſſarium quidem eſt, male m
ritis, quam optime meritis, referre qu
23 debeas. Odium vel precibus mitigari p
teſt, vel temporibus reipublicæ, communiq

utilitate deponi, vel difficultate ulciſcendi teneri, vel vetuſtate ſedari. bene meritos quin colas, nec exorari fas eſt, nec id reipublicæ repetere utcumque neceſſe eſt, neque eſt excuſatio difficultatis, neque æquum eſt, tempore & die memoriam beneficii definire. Poſtremo qui in ulciſcendo remiſſior fuit, mox aperte laudatur: at graviſſime vituperatur, qui in tantis beneficiis, quanta vos in me contuliſtis, remunerandis eſt tardior; neque ſolum ingratus, quod ipſum grave eſt, verum etiam impius appelletur neceſſe eſt. [Atque in officio perſolvendo diſſimilis eſt ratio pecuniæ debitæ; propterea quod pecuniam qui retinet, non diſſolvit; qui reddidit, non habet; gratiam & qui retulit, habet; & qui habet, diſſolvit.] Quapropter 10
memoriam veſtri beneficii colam benivolen- 24
tia ſempiterna, non ſolum dum anima ſpirabo mea, ſed etiam cum mortuo monumenta veſtri in me beneficii permanebunt. In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſemperque præſtabo, mihi neque in conſiliis de republica capiendis, diligentiam; neque in periculis a republica propulſandis, animum; neque in ſententia

ſimpliciter referenda, fidem; neque in hominum voluntatibus pro republica lædendis, libertatem; nec in perferendo labore, induſtriam; nec in veſtris commodis augendis, gratam animi benivolentiam defuturam. Atque hæc cura, Quirites, erit infixa animo meo ſempiterna, ut, cum vobis, qui apud me deorum immortalium vim & numen tenetis, tum poſteris veſtris, cunctisque gentibus digniſſimus ea civitate videar, quæ ſuam dignitatem non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragiis judicavit.

M. TVLLII CICERONIS

POST

R E D I T V M,

IN

S E N A T V

ORATIO, OCTAVA ET VICESIMA.

SI, Patres conſcripti, pro veſtris immor- I
talibus in me, fratremque meum, liberosque I
noſtros meritis parum vobis cumulate gratias egero; quæſo, obteſtorque, ne meæ naturæ potius, quam magnitudini veſtrorum beneficiorum, id tribuendum putetis. Quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam poſſit veſtra in nos univerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis

noſtris parentes, nobis liberos; qui dignita-
tem, qui ordinem, qui fortunas, qui am-
pliſſimam rempublicam, qui patriam, qua
nihil poteſt eſſe jucundius, qui denique nos-
2 metipſos nobis reddidiſtis. Quodſi parentes
cariſſimos habere debemus, quod ab iis no-
bis vita, patrimonium, libertas, civitas tra-
dita eſt; ſi deos immortales, quorum bene-
ficio & hæc tenuimus, & ceteris rebus au-
cti ſumus; ſi populum Romanum, cujus ho-
noribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſi-
mo gradu dignitatis, atque in hac omnium
terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum
ordinem, a quo ſæpe magnificentiſſimis de-
cretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam
& infinitum eſt, quod vobis debemus, qui
veſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu, pa-
rentum beneficia, deorum immortalium mu-
nera, populi Romani honores, veſtra de me
multa judicia, nobis omnia uno tempore
reddidiſtis: ut, cum multa vobis, magna
populo Romano, innumerabilia parentibus,
omnia diis immortalibus debeamus, hæc
antea ſingula per illos habuerimus; nunc
2 univerſa per vos recuperaverimus. Itaque,
3 patres conſcripti, quod ne optandum quidem
eſt homini, immortalitatem quandam per

vos adepti videmur. Quod enim tempus erit
umquam, quo veſtrorum in nos beneficio-
rum memoria ac fama moriatur, qui illo
tempore, cum vi, ferro, metu, minis ob-
ſeſſi teneremini, non multo poſt diſceſſum
meum, univerſi me revocaviſtis, referente
L. Ninnio, fortiſſimo atque optimo viro?
quem habuit ille peſtifer annus & maxime
fidelem, & minime timidum, ſi dimicare
placuiſſet, defenſorem ſalutis meæ. Poſtea-
quam vobis poteſtas decernendi non eſt per-
miſſa per eum tribunum plebis, qui, cum
per ſe rempublicam lacerare non poſſet, ſub
alieno ſcelere delevit; numquam de me ſi-
luiſtis, numquam meam ſalutem non ab his
conſulibus, qui vendiderant, flagitaviſtis.
Itaque veſtro ſtudio atque auctoritate per- 4
fectum eſt, ut ille ipſe annus, quem ego
mihi, quam patriæ, malueram eſſe fatalem,
hos tribunos haberet, qui & promulgarent
de ſalute mea, & ad vos ſæpenumero re-
ferrent. Nam conſules modeſti, legumque
metuentes, impediebantur lege, non ea,
quæ de me, ſed ea, quæ de ipſis lata erat,
cum meus inimicus promulgavit, ut, ſi re-
vixiſſent ii, qui hæc pæne delerunt, tum
ego redirem: quo facto utrumque confeſſus

eſt, & ſe illorum vitam deſiderare, & magno in periculo rempublicam futuram, ſi aut hoſtes atque interfectores reipublicæ revixiſſent, aut ego non revertiſſem. Itaque illo ipſo tamen anno, cum ego ceſſiſſem; princeps autem civitatis, non legum præſidio, ſed parietum, vitam ſuam tueretur; respublica ſine conſulibus eſſet, neque ſolum parentibus perpetuis, verum etiam tutoribus annuis eſſet orbata; ſententias dicere prohiberemini; caput meæ proſcriptionis recitaretur: numquam dubitaſtis meam ſalu-
3 tem cum communi ſalute conjungere. Poſtea
5 vero quam ſingulari & præſtantiſſima virtute P. Lentuli, conſulis, ex ſuperioris anni caligine & tenebris lucem in republica Kalendis Januarii diſpicere cœpiſtis: cum Q. Metelli, nobiliſſimi hominis atque optimi viri, ſumma dignitas, cum prætorum, tribunorum plebis pæne omnium virtus & fides, reipublicæ ſubveniſſet: cum virtute, gloria, rebus geſtis Cn. Pompejus, omnium gentium, omnium ſæculorum, omnis memoriæ facile princeps, tuto ſe in ſenatum venire arbitraretur: tantus veſter conſenſus de ſalute mea fuit, ut corpus abeſſet meum, dignitas jam in patriam revertiſſet.

Quo quidem menſe, quid inter me & meos 6
inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me civium vulneribus respublica cruentaretur; illi meum reditum non populi Romani ſuffragiis, ſed flumine ſanguinis intercludendum putaverunt. Itaque poſtea nihil vos civibus, nihil ſociis, nihil regibus reſpondiſtis: nihil judices ſententiis, nihil populus ſuffragiis, nihil hic ordo auctoritate declaravit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam civitatem videbatis. Quo 7
quidem tempore, cum is exceſſiſſet, qui cædi & flammæ, vobis auctoribus, reſtiterat; cum ferro & facibus homines tota urbe volitantes, magiſtratuum tecta impugnata, deorum templa inflammata, ſummi viri & clariſſimi conſulis faſces fractos, fortiſſimi atque optimi viri, tribuni plebis, ſanctiſſimum corpus, non tactum ac violatum manu, ſed vulneratum ferro, confectumque vidiſtis. Qua ſtrage nonnulli permoti magiſtratus, partim metu mortis, partim deſperatione reipublicæ, paulum a mea cauſa receſſerunt. reliqui fuerunt, quos neque terror, neque vis, nec ſpes, nec metus, nec promiſſa, nec minæ, nec tela, nec faces

a veſtra auctoritate, a populi Romani digni-
4 tate, a mea ſalute depellerent. Princeps
8 P. Lentulus, parens ac deus noſtræ vitæ,
fortunæ, memoriæ, nominis, hoc ſpecimen
virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen
conſulatus ſui fore putavit, ſi me mihi, ſi
meis, ſi vobis, ſi reipublicæ reddidiſſet. qui
ut eſt deſignatus, numquam dubitavit ſen-
tentiam de ſalute mea, ſe & republica
dignam, dicere. Cum a tribuno plebis ve-
taretur, cum præclarum caput recitaretur,
NE QVIS AD VOS REFERRET, NE
QVIS DECERNERET, NE DISPVTA-
RET, NE LOQVERETVR, NE PEDI-
BVS IRET, NE SCRIBENDO ADES-
SET; totam illam, ut ante dixi, pro-
ſcriptionem, non legem putavit, qua civis
optime de republica meritus, nominatim,
ſine judicio, una cum ſenatu reipublicæ eſ-
ſet ereptus. Ut vero iniit magiſtratum, non
dicam, quid egit prius, ſed quid omnino
egit aliud, niſi, ut, me conſervato, veſtram
in poſterum dignitatem, auctoritatemque
9 ſanciret? Dii immortales, quantum mihi be-
neficium dediſſe videmini, quod hoc anno
P. Lentulus conſul eſt? quanto majus dediſ-
ſetis, ſi ſuperiore anno fuiſſet? nec enim

eguiſſem

eguiſſem medicina conſulari, niſi conſulari vulnere concidiſſem. Audieram ex ſapientiſſimo homine, atque optimo cive & viro, Q. Catulo, non ſæpe unum conſulem improbum, duos vero numquam, poſt Romam conditam, excepto illo Cinnano tempore, fuiſſe. quare meam cauſam ſemper fore firmiſſimam, dicere ſolebat, dum vel unus in republica conſul eſſet. Quod vere dixerat, ſi illud de duobus conſulibus, quod ante in republica non fuerat, perenne ac proprium
manere potuiſſet. Quodſi Q. Metellus illo 10
tempore conſul fuiſſet unicus; dubitatis, quo animo fuerit in me conſervando futurus, cum in reſtituendo auctorem fuiſſe, adſcriptoremque videatis? Sed fuerunt duo conſules, quorum mentes anguſtæ, humiles, parvæ, oppletæ tenebris ac ſordibus, nomen ipſum conſulatus, ſplendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperii nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt; non conſules, ſed mercatores provinciarum ac venditores veſtræ dignitatis: quorum alter a me Catilinam, amatorem ſuum, multis audientibus, alter Cethegum, conſobrinum, repoſcebat: qui me duo ſceleratiſſimi poſt hominum memoriam, non conſules,

ſed latrones, non modo deſeruerunt, in cauſa præſertim publica & conſulari, ſed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio, non ſolum ſuo, ſed etiam veſtro, ceterorumque ordinum, ſpoliatum eſſe voluerunt: quorum alter tamen neque me, neque quemquam
5 fefellit. Quis enim ullam ullius boni ſpem
11 haberet in eo, cujus primum tempus ætatis palam fuiſſet ad omnium libidines divulgatum? qui ne a ſanctiſſima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram intemperantiam propulſare? qui cum ſuam rem non minus ſtrenue, quam poſtea publicam confeciſſet, egeſtatem & luxuriam domeſtico lenocinio ſuſtentavit? qui niſi in aram tribunatus confugiſſet, neque vim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proſcriptionem effugere potuiſſet. Quo in magiſtratu niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profecto egeſtate & improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet; ac minore quidem cum reipublicæ detrimento, quam quod intra mœnia nefarius hoſtis, prædoque verſatus eſt: quo inſpectante ac ſedente, legem tribunus plebis tulit, ne auſpiciis obtemperaretur; ne obnunciare concilio aut comitiis; ne legi intercedere liceret; ut lex

Aelia & Fuſia ne valerent; quæ noſtri ma-
jores certiſſima ſubſidia reipublicæ contra
tribunicios furores eſſe voluerunt. Idemque 12
poſtea, cum innumerabilis multitudo bono-
rum de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata
veniſſet, cumque adoleſcentes nobiliſſimi,
cunctique equites Romani ſe ad lenonis im-
puriſſimi pedes abjeciſſent; quo vultu cin-
cinnatus ganeo non ſolum lacrymas, verum
etiam patriæ preces repudiavit? Neque eo
contentus fuit, ſed etiam in concionem ad-
ſcendit, eaque dixit, quæ, ſi ejus vir Ca-
tilina revixiſſet, dicere non eſſet auſus: ſe
Nonarum Decembris, quæ me conſule fuiſ-
ſent, clivique Capitolini pœnas ab equitibus
Romanis eſſe repetiturum: neque ſolum id
dixit, ſed quos ei commodum fuit, com-
pellavit: L. vero Lamiam, equitem Roma-
num, præſtanti dignitate hominem, & ſa-
luti meæ pro familiaritate, reipublicæ pro
fortunis ſuis, amiciſſimum, conſul imperio-
ſus exire urbe juſſit: & cum vos veſtem
mutandam cenſuiſſetis, cunctique mutaſſe-
tis, atque idem omnes boni jam ante feciſ-
ſent; ille unguentis oblitus, cum toga præ-
texta, quam omnes prætores, ædileſque
tum abjecerant, irriſit ſqualorem veſtrum, &

luctum gratiſſimæ civitatis; ſecitque, quod
nemo umquam tyrannus, ut, quo minus
occulte veſtrum malum gemeretis, nihil di-
ceret; ne aperte incommoda patriæ lugere-
6 tis, ediceret. Cum vero in Circo Flaminio,
13 non a tribuno plebis conſul in concionem,
ſed a latrone archipirata, productus eſſet;
primum proceſſit, qua auctoritate vir? vi-
ni, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma,
compoſito capillo, gravibus oculis, fluenti-
bus buccis, preſſa voce & temulenta: quod
in cives indemnatos eſſet animadverſum, id
ſibi dixit gravis auctor vehementiſſime diſ-
plicere. Ubi nobis hæc auctoritas tamdiu
tanta latuit? cur in luſtris & helluationibus
hujus calamiſtrati ſaltatoris tam eximia vir-
tus tamdiu ceſſavit? Nam ille alter Cæſoni-
nus Calventius, ab adoleſcentia verſatus eſt
in foro, cum eum, præter ſimulatam, ver-
ſutamque triſtitiam, nulla res commendaret:
non juris ſtudium, non dicendi, non rei
militaris, non cognoſcendorum hominum,
non liberalitas: quem præteriens cum incul-
tum, horridum, mœſtumque vidiſſes; etiamſi
agreſtem & inhumanum exiſtimares, tamen
14 libidinoſum & perditum non putares. Cum
hoc homine, an cum ſtipite Aethiope ſi in

foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe. ſine ſenſu, ſine ſapore, elingue, tardum, inhumanum negotium. Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres. Idem domi quam libidinoſus ? quam impurus ? quam intemperans, non janua receptis, ſed pſeudothyro intromiſſis voluptatibus ? cum vero etiam litteris ſtudere incipit, & helluo immanis cum Græculis philoſophari, tum eſt Epicureus, non penitus illi diſciplinæ, quæcumque eſt, deditus, ſed captus uno verbo voluptatis. Habet autem magiſtros non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio ac de virtute diſſerunt; qui ad laborem, ad induſtriam, ad pericula pro patria ſubeunda adhortantur: ſed eos, qui diſputent, horam nullam vacuam voluptate eſſe debere; in omni parte corporis ſemper oportere aliquod gaudium, delectationemque verſari.
His utitur quaſi præfectis libidinum ſuarum: 15
hi voluptates omnes veſtigant atque odorantur: hi ſunt conditores, inſtructoresque convivii: iidem expendunt atque æſtimant voluptates, ſententiamque dicunt, & judicant, quantum cuique libidini tribuendum eſſe videatur. Horum ille artibus eruditus, ita contemſit hanc pudentiſſimam civitatem,

ut omnes ſuas libidines, omnia flagitia la-
tere poſſe arbitraretur, ſi modo vultum im-
7 portunum in forum detuliſſet. Is me,
quamquam me quidem non; (cognoram
enim, propter Piſonum affinitatem, quam
longe hunc ab hoc genere cognatio materna
Transalpini ſanguinis abſtuliſſet;) ſed vos,
populumque Romanum, non conſilio, ne-
que eloquentia, quod in multis ſæpe accidit,
16 ſed rugis, ſuperciliòque decepit. L. Piſo,
tune auſus es iſto oculo, non dicam iſto
animo, iſta fronte, non vita; tanto ſuper-
cilio, (non enim poſſum dicere, tantis re-
bus geſtis,) cum A. Gabinio conſociare con-
ſilia peſtis meæ? Non te illius unguento-
rum odor, non vini anhelitus, non frons
calamiſtri notata veſtigiis, in eam cogitatio-
nem adducebat, ut, cum illius re ſimilis
fuiſſes, frontis tibi integumento ad occul-
tanda tanta flagitia diutius uti non liceret?
Cum hoc tu coire auſus es, ut conſularem
dignitatem, ut reipublicæ ſtatum, ut ſena-
tus auctoritatem, ut civis optime meriti for-
tunas provinciarum fœdere addiceres? Te
conſule, tuis edictis & imperiis, ſenatui,
populoque Romano non eſt licitum, non mo-
do ſententiis atque auctoritate ſua, ſed ne

luctu quidem ac veſtitu reipublicæ ſubvenire. Capuæne te putabas, in qua urbe do- 17
micilium quondam ſuperbiæ fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore; an Romæ, in qua civitate omnes ante vos conſules ſenatui paruerunt? Tu es auſus, in Circo Flaminio productus, cum tuo illo pari dicere, te ſemper miſericordem fuiſſe? quo verbo ſenatum, atque omnes bonos tum, cum a patria peſtem depellerent, crudeles demonſtrabas fuiſſe. Tu miſericors me affinem tuum, quem comitiis tuis, prærogativæ primum cuſtodem præfeceras, quem Kalendis Januarii tertio loco ſententiam rogaras, conſtrictum inimicis reipublicæ tradidiſti: tu meum generum, propinquum tuum; tu affinem tuam, filiam meam, ſuperbiſſimis & crudeliſſimis verbis a genibus tuis repuliſti: idemque tu, clementia ac miſericordia ſingulari, cum ego una cum republica non tribunicio, ſed conſulari ictu concidiſſem, tanto ſcelere, tantaque intemperantia fuiſti, ut ne unam quidem horam intereſſe paterere inter meam peſtem & tuam prædam; ſaltem dum conticeſceret illa lamentatio & gemitus
urbis. Nondum palam factum erat, occi- 18
diſſe rempublicam, cum tibi arbitria funeris

ſolvebantur. uno, eodemque tempore dor
mea diripiebatur, ardebat: bona ad v
num conſulem de Palatio; de Tuſculano
item vicinum alterum conſulem defereb
tur: cum, iisdem operis ſuffragium fere
bus, eodem gladiatore latore, vacuo
modo a bonis, ſed etiam a liberis, at
inani foro, ignaro populo Romano quid a
retur, ſenatu vero oppreſſo & afflicto, d
bus impiis, nefariisque conſulibus, ærari
provinciæ, legiones, imperia donabantur

8 Horum conſulum ruinas vos conſu
veſtra virtute fulſiſtis, ſumma tribunor
plebis, prætorumque fide & diligentia ſ
19 levati. Quid ego de præſtantiſſimo viro,
Annio, dicam? aut quis de tali cive ſ
digne umquam loquetur? qui cum vider
ſceleratum civem, aut domeſticum pot
hoſtem, ſi legibus uti liceret, judicio e
frangendum: ſin ipſa judicia vis impedi
ac tolleret, audaciam virtute, furorem f
titudine, temeritatem conſilio, manum n
nu, vim vi eſſe ſuperandam; primo de
poſtulavit. poſteaquam ab eodem judicia ſ
lata eſſe vidit; ne ille omnia vi poſſet e
cere, curavit: qui docuit, neque tecta, n
que templa, neque forum, neque curiam

ſine ſumma virtute, ac maximis opibus &
copiis ab inteſtino latrocinio poſſe defendi:
qui primus, poſt meum diſceſſum, metum
bonis, ſpem audacibus, timorem huic or-
dini, ſervitutem depulit civitati. Quam ra- 20
tionem pari virtute, animo, fide, P. Sex-
tius ſecutus, pro mea ſalute, pro veſtra au-
ctoritate, pro ſtatu civitatis, nullas ſibi ini-
micitias, nullam vim, nullos impetus, nul-
lum vitæ diſcrimen vitandum umquam pu-
tavit: qui cauſam ſenatus exagitatam con-
cionibus improborum, ſic ſua diligentia mul-
titudini commendavit, ut nihil tam popula-
re, quam veſtrum nomen; nihil tam omni-
bus carum aliquando, quam veſtra auctori-
tas videretur: qui me cum omnibus rebus,
quibus tribunus plebis potuit, defendit,
tum reliquis officiis, juxta ac ſi meus frater
eſſet, ſuſtentavit: cujus ego clientibus, li-
bertis, familia, copiis, litteris ita ſum ſu-
ſtentatus, ut meæ calamitatis non adjutor
ſolum, verum etiam ſocius videretur. Jam 21
ceterorum officia, ſtudiaque vidiſtis: quam
cupidus mei C. Ceſtilius, quam ſtudioſus
veſtri, quam non varius fuerit in cauſa.
Quid M. Ciſpius? cui ego ipſi, parenti, fra-
trique ejus, ſentio quantum debeam: qui

cum a me voluntas eorum in privato judicio
eſſet offenſa, publici mei beneficii memoria
privatam offenſionem oblitteraverunt. Jam
T. Fadius, qui mihi quæſtor fuit, M'. Curtius,
cujus ego patri quæſtor fui, ſtudio,
amore, animo, huic neceſſitudini non defuerunt.
Multa de me C. Meſſius, & amicitiæ
& reipublicæ cauſa, dixit: legem ſeparatim
initio de ſalute mea promulgavit.
22 Q. Fabricius, ſi, quæ de me agere conatus
eſt, ea contra vim & ferrum perficere potuiſſet;
menſe Januario noſtrum ſtatum recuperaſſemus.
quem ad ſalutem meam voluntas
impulit, vis retardavit, auctoritas
9 veſtra revocavit. Jam vero prætores quo
animo in me fuerint, vos exiſtimare potuiſtis,
cum L. Cæcilius privatim me ſuis omnibus
copiis ſtuduerit ſuſtentare; publice promulgavit
de mea ſalute cum collegis pæne
omnibus; direptoribus autem meorum bonorum
in jus adeundi poteſtatem non fecerit.
M. autem Calidius, ſtatim deſignatus,
ſententia ſua, quam eſſet cara ſibi mea ſa-
23 lus, declaravit. Omnia officia C. Septimii,
Q. Valerii, P. Craſſi, Sex. Quintilii, C. Cornuti,
ſumma & in me, & in rempublicam
conſtiterunt.

Quæ cum libenter commemoro, tum non invitus nonnullorum in me nefarie commiſſa prætereo. non eſt mei temporis injurias meminiſſe: quas ego, etiamſi ulciſci poſſem, tamen oblivifci mallem. alio transferenda mea tota vita eſt, ut bene de me meritis referam gratiam; amicitias igne perſpectas tuear; cum apertis hoſtibus bellum geram; timidis amicis ignoſcam; proditoribus meis non indicem dolorem profectionis meæ; defenſores reditus dignitate conſoler. Quodſi 24
mihi nullum aliud eſſet officium in omni vita reliquum, niſi ut erga duces ipſos, & principes, atque auctores ſalutis meæ, ſatis gratus judicarer; tamen exiguum reliquæ vitæ tempus non modo ad referendam, verum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. Quando enim ego huic homini ac liberis ejus, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ vis ingenii, quæ magnitudo obſervantiæ, tot, tantisque beneficiis reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto & jacenti conſularem fidem, dexteramque porrexit: qui me a morte ad vitam, a deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem revocavit: qui tanto amore in me, ſtudio in rempublicam fuit,

ut excogitaret, quemadmodum calamitatem
meam non modo levaret, ſed etiam hone-
ſtaret. Quid enim magnificentius, quid
præclarius mihi accidere potuit, quam quod,
illo petente, vos decreviſtis, ut cuncti ex
omni Italia, qui rempublicam ſalvam vel-
lent, ad me unum, hominem fractum &
prope diſſipatum, reſtituendum & defenden-
dum venirent? ut, qua voce ter omnino
poſt Romam conditam conſul uſus eſſet pro
univerſa republica apud eos ſolum, qui ejus
vocem exaudire poſſent; eadem voce ſena-
tus omnibus agris atque oppidis, cives, to-
tamque Italiam ad unius ſalutem defenden-
10 dam excitaret. Quid ego glorioſius meis
25 poſteris potui relinquere, quam, hoc ſena-
tum judicaſſe, qui civis me non defendiſſet,
eum rempublicam ſalvam noluiſſe? Itaque
tantum veſtra auctoritas, tantum eximia
conſulis dignitas valuit, ut dedecus & flagi-
tium ſe committere putaret, ſi quis non ve-
niret. Idemque conſul, cum illa incredibi-
lis multitudo Romam, & pæne Italia ipſa
veniſſet, vos frequentiſſimos in Capitolium
convocavit. Quo tempore quantam vim na-
turæ bonitas haberet, aut vera nobilitas,
intelligere potuiſtis. Nam Q. Metellus, &

inimicus, & frater inimici, perſpecta veſtra voluntate, omnia privata odia depoſuit: quem P. Servilius, vir cum clariſſimus, tum vero optimus, mihique amiciſſimus, & auctoritatis, & orationis ſuæ divina quadam gravitate, ad ſui generis, communisque ſanguinis facta, virtutesque revocavit, ut haberet in conſilio & fratrem ab inferis, ſocium rerum mearum, & omnes Metellos, præſtantiſſimos cives, pæne ex Acheronte excitatos: in quibus Numidicum illum, cujus quondam de patria diſceſſus, moleſtus omnibus, ipſi ne luctuoſus quidem viſus fuit. Itaque dimittitur non modo ſalutis de- 26
fenſor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, verum etiam adſcriptor dignitatis meæ. Quo quidem die, cum CCCCXVII ex ſenatu eſſetis, magiſtratus autem hi omnes adeſſent, diſſenſit unus, is, qui ſua lege conjuratos etiam ab inferis excitandos putarat. Atque illo die, quo rempublicam meis conſiliis conſervatam graviſſimis verbis & plurimis judicaſſetis, idem conſul curavit, ut eadem a principibus civitatis in concione, poſtero die, dicerentur; cum quidem ipſe egit ornatiſſime cauſam meam, perfecitque, adſtante atque audiente Italia tota, ut nemo

cujusquam conducti aut perditi vocem acer-
11 bam atque inimicam bonis poſſet audire. Ad
27 hæc non modo adjumenta ſalutis, ſed etiam
ornamenta dignitatis meæ, reliqua vos iidem
addidiſtis: decreviſtis, ne quis ulla ratione
rem impediret; qui id impediſſet, graviter
moleſteque laturos; illum contra rempubli-
cam, ſalutemque bonorum, concordiamque
civium facturum; & ut ad vos de eo ſtatim
referretur; meque etiam, ſi diutius calumnia-
rentur, redire juſſiſtis. Quid? ut agerentur
gratiæ, qui e municipiis veniſſent? quid?
ut ad illam diem, cum res rediſſet, rogaren-
tur, ut pari ſtudio convenirent? Quid de-
nique illo die, quem P. Lentulus, mihi,
fratrique meo, liberisque noſtris natalem
conſtituit, non modo ad noſtram, verum etiam
ad ſempiterni memoriam temporis? quo die
nos comitiis centuriatis, quæ maxime majo-
res comitia juſta dici, haberique voluerunt,
arceſſivit in patriam, ut eædem centuriæ,
quæ me conſulem fecerant, conſulatum meum
28 comprobarent. Quo die quis civis fuit, qui
fas eſſe putaret, quacumque aut ætate, aut
valitudine eſſet, non ſe de ſalute mea ſenten-
tiam ferre? Quando tantam frequentiam in
campo, tantum ſplendorem Italiæ totius,

ordinumque omnium? quando illa dignitate rogatores, diribitores, cuſtodesque vidiſtis? Itaque P. Lentuli beneficio excellenti atque divino non reducti ſumus in patriam, ſicut nonnulli clariſſimi cives; ſed equis inſignibus & curro aurato reportati.

Poſſum ego ſatis in Cn. Pompejum um- 29
quam gratus videri, qui non ſolum apud vos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud univerſum populum Romanum, ſalutem reipublicæ & conſervatam per me, & conjunctam eſſe cum mea dixerit? qui cauſam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemque tempore improbos auctoritate ſua compreſſerit? bonos excitarit? qui populum Romanum pro me, tamquam pro fratre, aut pro parente, non ſolum hortatus ſit, verum etiam obſecrarit? qui ipſe cum propter metum dimicationis & ſanguinis, domo ſe teneret, etiam a ſuperioribus tribunis petierit, ut de ſalute mea & promulgarent & referrent? qui in colonia nuper conſtituta, cum ipſe gereret magiſtratum, in qua nemo erat emtus interceſſor, vim & crudelitatem privilegii, auctoritate honeſtiſſimorum hominum, & publicis litteris conſignarit, princepsque, Italiæ totius

præſidium ad meam ſalutem implorandum putarit? qui, cum ipſe mihi ſemper amiciſſimus fuiſſet, etiam ut ſuos neceſſarios mihi
12 amicos redderet, elaborarit? Quibus autem
30 officiis T. Annii beneficia remunerabor? cujus omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus, nihil aliud fuit, niſi conſtans, perpetua, fortis, invicta defenſio ſalutis meæ? Quid de P. Sextio loquar? qui ſuam erga me benivolentiam & fidem non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis vulneribus oſtendit?

Vobis vero, patres conſcripti, ſingulis & egi, & agam gratias. Univerſis egi ab initio, quantum potui: ſatis ornate agere nullo modo poſſum. Et quamquam ſunt in me præcipua merita multorum, quæ ſileri nullo modo poſſunt, tamen hujus temporis ac timoris mei non eſt, conari commemorare beneficia in me ſingulorum. nam difficile eſt, non aliquem; nefas, quemquam præterire. Ego vos univerſos, patres conſcripti, deorum numero colere debeo. Sed, ut in ipſis diis immortalibus non ſemper eosdem, atque alias alios ſolemus & venerari, & precari: ſic in hominibus de me divinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum erga me merita

merita prædicanda atque recolenda. Ho- 31
dierno autem die nominatim a me magiſtratibus ſtatui gratias eſſe agendas, & de privatis uni, qui pro ſalute mea municipia, coloniasque adiſſet, populum Romanum ſupplex obſecraſſet, ſententiam dixiſſet eam, quam vos ſecuti, mihi dignitatem meam reddidiſtis. Vos me florentem ſemper ornaſtis; laborantem, mutatione veſtis, & prope luctu veſtro, quoad licuit, defendiſtis. Noſtra memoria ſenatores ne in ſuis quidem periculis mutare veſtem ſolebant: in meo periculo ſenatus veſte mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo ſuo præſidio, ſed etiam veſtra deprecatione nudarunt.

Quibus ego rebus objectis, cum mihi 32
privato confligendum viderem cum eodem exercitu, quem conſul non armis, ſed veſtra auctoritate ſuperaram; multa mecum ipſe
reputavi. Dixerat in concione conſul, ſe 13
clivi Capitolini pœnas ab equitibus Romanis repetiturum. nominatim alii compellabantur, alii citabantur, alii relegabantur. Aditus templorum erant non ſolum præſidiis & manu, verum etiam demolitione ſublati. Alterum conſulem, ut me & rempublicam non modo

deſereret, ſed etiam hoſtibus reipublicæ proderet, pactionibus Clodius ſuorum præmiorum obligarat. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoque exercitu: quem ego inimicum mihi fuiſſe non dico; tacuiſſe, cum diceretur eſſe inimicus,
33 ſcio. Duæ partes eſſe in republica cum putarentur: altera me depoſcere, propter inimicitias; altera timide defendere, propter ſuſpicionem cædis putabatur. Qui autem me depoſcere videbantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod numquam infitiando ſuſpicionem hominum, curamque minuerunt. Quare cum viderem ſenatum ducibus orbatum, me a magiſtratibus partim oppugnatum, partim proditum; partim derelictum; ſervos ſimulatione collegiorum nominatim eſſe conſcriptos, copias omnes Catilinæ pæne iisdem ducibus ad ſpem cædis & incendiorum eſſe revocatas; equites Romanos, proſcriptionis; municipia, vaſtitatis; omnes, cædis metu eſſe permotos: potui, potui, patres conſcripti, multis auctoribus fortiſſimis viris, me vi, armisque defendere; nec mihi ipſe ille animus idem meus, vobis non incognitus, defuit. ſed videbam, ſi viciſſem præſentem adverſarium,

nimium multos mihi alios eſſe vincendos, ſi
victus eſſem; multis bonis & pro me, &
mecum, etiam poſt me eſſe pereundum;
tribunitiique ſanguinis ultores eſſe præſen-
tes; meæ mortis pœnas, judicio & poſteri-
tati reſervari. Nolui, cum conſul commu- 14
nem ſalutem ſine ferro defendiſſem, meam 34
privatus armis defendere; bonosque viros
lugere malui meas fortunas, quam ſuis de-
ſperare: ac, ſi ſolus eſſem interfectus, mi-
hi turpe; ſi cum multis, reipublicæ fune-
ſtum fore videbatur. Quodſi mihi æternam
eſſe ærumnam propoſitam arbitrarer; morte
me ipſe potius, quam ſempiterno dolore mul-
taſſem. ſed cum viderem, me non diutius,
quam ipſam rempublicam ex hac urbe abfu-
turum: neque ego illa exterminata mihi re-
manendum amplius putavi; & illa, ſimul
atque revocata eſt, me ſecum pariter repor-
tavit. Mecum leges, mecum quæſtiones,
mecum jura magiſtratuum, mecum ſenatus
auctoritas, mecum libertas, mecum etiam
frugum ubertas, mecum deorum & homi-
num ſanctitates omnes, & religiones abfue-
runt. Quæ ſi ſemper abeſſent; magis veſtras
fortunas lugerem, quam deſiderarem meas.
ſin aliquando revocarentur; intelligebam,

35 mihi cum illis una eſſe redeundum. Cujus
mei ſenſus certiſſimus teſtis eſt hic idem,
qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius, qui,
omnibus provincialibus ornamentis, commo-
disque depoſitis, totam ſuam quæſturam in
me ſuſtentando & conſervando collocavit.
qui ſi mihi quæſtor imperatori fuiſſet, in
filii loco fuiſſet: nunc certe erit in parentis,
cum fuerit quæſtor non imperii, ſed dolo-
ris mei.

36 Quapropter, patres conſcripti, quoniam
in rempublicam ſum pariter cum republica
reſtitutus; non modo in ea defendenda nihil
minuam de libertate mea priſtina, ſed etiam
15 adaugebo. Etenim, ſi eam tum defendebam,
cum mihi aliquid illa debebat; quid nunc
me facere oportet, cum ego illi plurimum
debeo? Nam quid eſt, quod animum meum
frangere aut debilitare poſſit, cujus ipſam
calamitatem non modo nullius delicti, ſed
etiam divinorum in rempublicam beneficio-
rum teſtem eſſe videatis? nam & importata
eſt, quia defenderam civitatem; & mea vo-
luntate ſuſcepta eſt, ne a me defenſa res-
publica per eundem me extremum in diſcri-
37 men vocaretur. Pro me non, ut pro P. Po-
pillio, nobiliſſimo homine, adoleſcentes filii,

non propinquorum multitudo populum Ro-
manum eſt deprecata: non, ut pro Q. Me-
tello, ſummo & clariſſimo viro, ſpectata
jam adoleſcentia filius: non L. & C. Metelli,
conſulares, non eorum liberi, non Q. Me-
tellus Nepos, qui tum conſulatum petebat,
non Luculli, Servilii, Scipiones, Metellorum
filii, flentes ac ſordidati, populo Romano
ſupplicaverunt: ſed unus frater, qui in me
pietate, filius; conſiliis, parens; amore, (ut
erat) frater inventus eſt; ſqualore & lacry-
mis, & quotidianis precibus, deſiderium mei
hominis renovari, & rerum geſtarum me-
moriam uſurpari coëgit. qui cum ſtatuiſſet,
niſi per vos me recuperaſſet, eandem ſubire
fortunam, atque idem ſibi domicilium & vi-
tæ & mortis depoſceret; tamen numquam
nec magnitudinem negotii, nec ſolitudinem
ſuam, nec vim inimicorum ac tela pertimuit.
Alter fuit propugnator mearum fortunarum, 38
& defenſor aſſiduus, ſumma virtute & pie-
tate, C. Piſo, gener: qui minas inimicorum
meorum, qui inimicitias affinis mei, pro-
pinqui ſui, conſularis; qui Pontum & Bithy-
niam quæſtor pro mea ſalute neglexit. Ni-
hil umquam ſenatus de P. Popillio decrevit,
numquam in hoc ordine Q. Metelli mentio

facta eſt. Tribunitiis ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate ſenatus, reſtituti; cum alter eorum ſenatui paruiſſet, alter vim, cædemque fugiſſet. Nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me conſularis, tempeſtate civili expulſus eſt, non modo a ſenatu non eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum pæne delevit. Nulla de illis magiſtratuum conſenſio, nulla ad rempublicam defendendam populi Romani convocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta mu-
39 nicipiorum & coloniarum exſtiterunt. Quare cum me veſtra auctoritas arceſſierit, populus Romanus revocarit, reſpublica implorarit, Italia cuncta pæne ſuis humeris reportarit; non committam, patres conſcripti, ut cum ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipſe præſtare poſſim, præſertim cum illa amiſſa recuperarim, virtutem & fidem numquam amiſerim.

M. TVLLII CICERONIS
PRO
DOMO SVA,
AD PONTIFICES
ORATIO, NONA ET VICESIMA.

CVM multa divinitus, Pontifices, a majo- I
ribus noſtris inventa atque inſtituta ſunt; 1
tum nihil præclarius, quam quod eosdem & religionibus deorum immortalium, & ſummæ reipublicæ, præeſſe voluerunt: ut ampliſſimi & clariſſimi cives rempublicam, bene gerendo, [pontifices] religiones, ſapienter interpretando, [rempublicam] conſervarent. Quodſi ullo tempore magna cauſa in ſacerdotum populi Romani judicio ac poteſtate verſata eſt; hæc profecto tanta eſt, ut omnis reipulicæ dignitas, omnium civium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, dii penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatique commiſſa, creditaque eſſe videantur.

2 Vobis hodierno die conſtituendum eſt, utrum poſthac amentes ac perditos magiſtratus improborum ac ſceleratorum civium præſidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. Nam ſi illa labes ac flamma reipublicæ, ſuum illum peſtiferum & funeſtum tribunatum, quem æquitate humana tueri non poteſt, divina religione defenderit; aliæ ceremoniæ nobis erunt, alii antiſtites deorum immortalium, alii interpretes religionum requirendi. ſin autem veſtra auctoritate, ſapientiaque, pontifices, ea, quæ furore improborum in republica, ab aliis oppreſſa, ab aliis deſerta, ab aliis prodita, geſta ſunt, reſcinduntur; erit cauſa, cur conſilium majorum, in ampliſſimis viris ad ſacerdotia deligendis, jure ac merito laudare poſſimus.

3 Sed, quoniam ille demens, ſi ea, quæ ego per hos dies in ſenatu de republica ſenſi, vituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aures veſtras eſſe habiturum putavit: omittam ordinem dicendi meum; reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed convitio, cujus exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate munivit.

Ac primum illud a te, homine veſano ac 2
furioſo, requiro, quæ te tanta pœna tuorum
ſcelerum, flagitiorumque vexet, ut hos ta-
les viros, qui non ſolum conſiliis ſuis, ſed
etiam ſpecie ipſa dignitatem reipublicæ ſuſti-
nent, quod ego in ſententia dicenda ſalutem
civium cum honore Cn. Pompeji conjunxe-
rim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc
tempore religione ſenſuros, ac me abſente
ſenſerint, arbitrere. Fuiſti tu, inquit, apud 4
pontifices ſuperior; ſed jam, quoniam te ad
populum contuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt.
Itane vero? quod in imperita multitudine eſt
vitioſiſſimum, varietas & inconſtantia, &
crebra, tamquam tempeſtatum, ſic ſenten-
tiarum, commutatio, hoc tu ad hos transfe-
ras, quos ab inconſtantia gravitas, a libidi-
noſa ſententia certum & definitum jus reli-
gionum, vetuſtas exemplorum, auctoritas
litterarum, monumentorumque deterret?
Tune es ille, inquit, quo ſenatus carere non
potuit? quem boni luxerunt? quem respu-
blica deſideravit? quo reſtituto, ſenatus au-
ctoritatem reſtitutam putabamus? quam pri-
mum adveniens prodidiſti? Nondum de mea
ſententia dico. impudentiæ primum reſpon-
debo tuæ. Hunc igitur, funeſta reipublicæ 3

5 peſtis, hunc tu civem ferro, & armis, &
exercitus terrore, & conſulum ſcelere, &
audaciſſimorum hominum minis, ſervorum
delectu, obſeſſione templorum, occupatione
fori, oppreſſione curiæ, domo & patria, ne
cum improbis boni ferro dimicarent, cedere
curaſti, quem a ſenatu, quem a bonis omni-
bus, quem a cuncta Italia deſideratum, ar-
ceſſitum, revocatum, conſervandæ reipubli-
cæ cauſa, confiteris? At enim in ſenatum
venire, in Capitolium intrare turbulento illo
6 die non debuiſti. Ego vero neque veni, &
domo me tenui, quamdiu turbulentum tem-
pus fuit; cum ſervos tuos ad rapinam, ad
bonorum cædem paratos, cum illa tua con-
ſceleratorum ac perditorum manu, armatos,
in Capitolium tecum veniſſe conſtabat. quod
cum mihi nuntiaretur, ſcio me domi manſiſ-
ſe, & tibi, & gladiatoribus tuis inſtaurandæ
cædis poteſtatem non feciſſe. poſteaquam
mihi nuntiatum eſt, populum Romanum in
Capitolium, propter metum atque inopiam
rei frumentariæ, conveniſſe; miniſtros autem
ſcelerum tuorum perterritos, partim amiſſis
gladiis, partim ereptis, diffugiſſe: veni non
ſolum ſine ullis copiis ac manu, verum etiam
7 cum paucis amicis. An ego, cum P. Lentulus,

conſul, optime de me ac de republica meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus eſſet, frater tuus, & diſſenſioni noſtræ, & precibus tuis, ſalutem ac dignitatem meam prætuliſſet, me arceſſerent in ſenatum: cum tanta multitudo civium, tam recenti beneficio ſuo, me ad referendam gratiam nominatim vocarent, non venirem: cum præſertim te jam illinc cum tua fugitivorum manu diſceſſiſſe conſtaret? Hic tu me etiam cuſtodem, defenſoremque Capitolii, templorumque omnium, hoſtem Capitolinum appellare auſus es, quod, cum in Capitolio ſenatum duo conſules haberent, eo venirem? Utrumne eſt tempus aliquod, quo in ſenatum veniſſe turpe ſit? an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipſam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? Primum 4
dico ſenatoris eſſe boni, ſemper in ſenatum 8
venire: nec cum his ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non venire; non intelligentes, hanc ſuam nimiam perſeverantiam, vehementer iis, quorum animum offendere voluerunt, gratam & jucundam fuiſſe. At enim nonnulli, propter timorem, quod ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. Non reprehendo;

nec quæro, fueritne aliquid pertimeſcendum. puto, ſuo quemque arbitratu timere oportere. Cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abiiſſe conſtabat. Cur, cum viri boni nonnulli putarint, tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego non idem ſenſerim? Cur, cum ego me exiſtimaſſem tuto omnino in civitate eſſe non poſſe, illuc irem? an aliis licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere; mihi uni neceſſe erit & meam & aliorum vicem pertimeſcere?

9 An, quia non condemnavi ſententia mea duo conſules, ſum reprehendendus? eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de republica meritus, damnatorum pœnam ſuſtinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conſervando voluntatem, non modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego potiſſimum, per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus, conſilio repu-
10 diarem meo? At quam ſententiam dixi? Primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris jam ante defixerat: deinde eam, quæ erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens, tum,

cum mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neque
allata ſit a me res inopinata ac recens, nec,
ſi quod in ſententia vitium eſt, magis ſit ejus,
qui dixerit, quam omnium, qui probarint.
At enim liberum ſenatus judicium, propter
metum, non fuit. Si timuiſſe eos facis, qui
diſceſſerunt; concede, non timuiſſe eos, qui
remanſerunt. ſin autem ſine iis, qui tum ab-
fuerunt, nihil decerni libere potuit; cum
omnes adeſſent, cœptum eſt referri de indu-
cendo ſenatusconſulto. ab univerſo ſenatu
reclamatum eſt. Sed quæro, in ipſa ſenten- 5
tia, quoniam princeps ego ſum ejus atque
auctor, quid reprehendatur. Utrum cauſa
capiendi novi conſilii non fuit? an meæ par-
tes in ea cauſa non præcipuæ fuerunt? an
alio potius confugiendum fuit? quæ res,
quæ cauſa major eſſe, quam fames, potuit?
quam ſeditio? quam conſilia tua, tuorum-
que; qui, facultate oblata, ad imperitorum
animos incitandos, renovaturum te tua illa
funeſta latrocinia ob annonæ cauſam puta-
runt? Frumentum provinciæ frumentariæ 11
partim non habebant; partim in alias terras,
credo, propter varietatem venditorum, mi-
ſerant; partim, quo gratius eſſet, tum,
cum in ipſa fame ſubveniſſent, cuſtodiis ſuis

clauſum continebant, ut ſubito novum mitterent. Res erat non in opinione dubia, ſed in præſenti, atque ante oculos propoſito periculo: neque id conjectura proſpiciebamus, ſed jam experti videbamus. Nam, cum ingraveſceret annona, ut jam plane inopia ac fames, non caritas timeretur; concurſus eſt ad templum Concordiæ factus, ſenatum illuc vocante Metello, conſule. qui ſi verus fuit, ex dolore hominum & fame; certe conſules cauſam ſuſcipere, certe ſenatus aliquid conſilii capere potuit. ſin in cauſa fuit annona, ſeditionis quidem inſtimulator & concitator tu fuiſti; nonne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem ſubtraheremus furori tuo?
12 Quid, ſi utrumque fuit, & ut fames ſtimularet homines, & tu in hoc ulcere, tamquam unguis, exſiſteres? nonne fuit eo major adhibenda medicina, quæ & illud nativum, & hoc delatum malum ſanare poſſet? Erat igitur & præſens caritas, & futura fames. non eſt ſatis: facta lapidatio eſt. Si ex dolore plebei, nullo incitante; magnum malum. ſi P. Clodii impulſu; uſitatum hominis facinoroſi ſcelus. ſi utrumque, ut & res eſſet ea, quæ ſua ſponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati ſeditionis

duces; videturne ipſa reſpublica & conſulis auxilium imploraſſe, & ſenatus fidem? Atqui utrumque fuiſſe perſpicuum eſt, difficultatem annonæ, ſummamque inopiam rei frumentariæ, ut homines non jam diuturnam caritatem, ſed ut famem plane timerent, nemo negat. hanc iſtum otii & pacis hoſtem cauſam arrepturum fuiſſe ad incendia, cædem, rapinas, nolo, pontifices, ſuſpicemini, niſi videritis. Qui ſunt homines a Q. Me- 13
tello, fratre tuo, conſule, in ſenatu palam nominati, a quibus ille ſe lapidibus appetitum, etiam percuſſum eſſe dixit? L. Sergium & M. Lollium nominavit. Quis eſt iſte Lollius? ſi ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt: qui, te tribuno plebis, nihil de me dicam, ſed qui Cn. Pompejum interficiendum depoposcit. Quis eſt Sergius? armiger Catilinæ, ſtipator tui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorum, damnatus injuriarum, percuſſor, lapidator, fori depopulator, obſeſſor curiæ. His atque hujusmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in conſules, in ſenatum, in bona, fortunasque locupletium, per cauſam inopum atque imperitorum, repentinos impetus comparares: cum tibi ſalus eſſe in otio nulla poſſet: cum,

deſperatis ducibus, decuriatos ac deſcriptos haberes exercitus perditorum: nonne providendum ſenatui fuit, ne in hanc tantam materiem ſeditionis iſta funeſta fax adhæreſceret?

14 Fuit igitur cauſa capiendi novi conſilii. Videte nunc, fuerintne partes meæ pæne
6 præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem ceteræ peſtes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præſtare oportere dicebant? nonne me? quid? puerorum illa concurſatio nocturna num a te ipſo inſtituta? Me frumentum flagitabant. Quaſi vero ego aut rei frumentariæ præfuiſſem, aut compreſſum aliquod frumentum tenerem, aut in iſto genere omnino quidquam, aut curatione, aut poteſtate valuiſſem. Sed homo ad cædem imminens, meum nomen operis ediderat, imperitis injecerat. Cum de mea dignitate in templo Jovis Optimi Maximi ſenatus frequentiſſimus, uno iſto diſſentiente, decreviſſet; ſubito, illo ipſo die, cariſſimam annonam nec opinata vilitas con-
15 ſecuta eſt. Erant, qui deos immortales (id quod ego ſentio) numine ſuo reditum meum dicerent comprobaſſe. nonnulli autem illam rem ad illam rationem, conjecturamque

revocabant,

revocabant, qui, quod in meo reditu ſpes otii & concordiæ ſita videbatur, in diſceſſu autem quotidianus ſeditionis timor, jam pæne belli depulſo metu, commutatam annonam dicebant: quæ quia rurſus in meo reditu facta erat durior, a me, cujus adventu fore vilitatem boni viri dictitarant, annona flagitabatur. Ego denique non ſolum ab ope- 7
ris tuis, impulſu tuo, nominabar, ſed etiam, depulſis ac diſſipatis tuis copiis, a populo Romano univerſo, qui tum in Capitolium convenerat, cum illo die minus valerem, nominatim in ſenatum vocabar. Veni exſpecta- 16
tus. multis ſententiis jam dictis, rogatus ſum ſententiam. dixi reipublicæ ſaluberrimam, mihi neceſſariam. Petebatur a me frumenti copia, annonæ vilitas; num poſſem aliquid in ea re gerenda, ratio non habebatur. flagitabar bonorum expoſtulatione. improborum convicia ſuſtinere non poteram. delegavi amico locupletiori, non quo illi, ita de me merito, onus illud imponerem, (ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia videbam id, quod omnes: quód nos de Cn. Pompejo polliceremur, id illum fide, conſilio, virtute, auctoritate, felicitate denique ſua facillime perfecturum. Itaque, ſive hunc dii immortales 17

fructum mei reditus populo Romano tribuunt, ut, quemadmodum diſceſſu meo frugum inopia, fames, vaſtitas, cædes, incendia, rapinæ, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet: ſic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, ſpes otii, tranquillitas animorum, judicia, leges, concordia populi, ſenatus auctoritas, mecum ſimul reducta videantur: ſive egomet aliquid adventu meo, conſilio, auctoritate, diligentia, pro tanto beneficio populi Romani præſtare debui: præſto, promitto, ſpondeo. nihil dico amplius: hoc, quod ſatis eſt huic tempori, dico, rempublicam annonæ nomine, in id diſcrimen, quo vocabatur, non eſſe ventu-
8 ram. Num igitur in hoc officio, quod fuit
18 præcipue meum, ſententia mea reprehenditur? Rem maximam eripui e peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam vos a cæde, incendiis, vaſtitate: nemo negat: cum ad cauſam caritatis accederet iſte ſpeculator communium miſeriarum, qui ſemper in reipublicæ malis ſceleris ſui faces inflammarit.

Negat oportuiſſe quidquam uni extra ordinem decerni. Non jam tibi ſic reſpondebo, ut ceteris: Cn. Pompejo plurima, periculoſiſſima, maxima, terra marique bella extra

ordinem eſſe commiſſa, quarum rerum ſi quem pœniteat, eum victoriæ populi Romani pœnitere. non ita tecum ago. Cum his hæc 19
a me haberi oratio poteſt, qui ita diſputant, ſe, ſi qua res ad unum deferenda ſit, ad Cn. Pompejum delaturos potiſſimum; ſed ſe extra ordinem nihil cuiquam dare: cum Pompejo datum ſit, id ſe, pro dignitate hominis, ornare ac tueri ſolere. Horum ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeji triumphis: quibus ille, cum eſſet extra ordinem ad patriam defendendam vocatus, auxit nomen populi Romani, imperiumque honeſtavit: conſtantiam probo, qua mihi quoque utendum fuit, quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate, Tigraneque geſſit.
Sed cum illis tamen poſſum aliquid diſputa- 20
re: tua vero quæ tanta impudentia eſt, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum, regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem jure regnantem, cauſa incognita, publicaſſes, populumque Romanum ſcelere obligaſſes: cum in ejus regnum, bona, fortunas, latrocinium hujus imperii immiſiſſes, cujus cum patre, avo, majoribus ſocietas nobis & amicitia fuiſſet: hujus pecuniæ

deportandæ, &c., ſi quis ſuum defenderet,
21 bello gerendo M. Catonem præfeciſti. Dices,
quem virum? Sanctiſſimum, prudentiſſimum,
fortiſſimum, amiciſſimum reipublicæ, vir-
tute, conſilio, ratione vitæ mirabili ad lau-
dem, & prope ſingulari. Sed quid ad te,
qui negas eſſe verum, quemquam ulli rei-
9 publicæ extra ordinem præfici? Atque in
hoc ſolum inconſtantiam redarguo tuam; qui
in ipſo Catone, quem tu non pro illius digni-
tate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubdu-
xeras; quem tuis Sergiis, Lolliis, Titiis,
ceterisque cædis & incendiorum ducibus,
objeceras; quem carnificem civium, quem
indemnatorum necis principem, quem cru-
delitatis auctorem fuiſſe dixeras: ad hunc,
honorem & imperium extra ordinem nomi-
natim rogatione tua detuliſti; & tanta fuiſti
intemperantia, ut illius tui ſceleris rationem
22 occultare non poſſes. Litteras in concione
recitaſti, quas tibi a C. Cæſare miſſas diceres.
CAESAR PVLCHRO: cum etiam es ar-
gumentatus, amoris eſſe hoc ſignum, cum
nominibus tantum uteretur, neque adſcribe-
ret, PROCONSVL, aut TRIBVNO PLE-
BIS: deinde gratulari tibi, quod idem in po-
ſterum M. Catonem tribunatu tuo removiſſes,

& quod idem in poſterum de extraordinariis poteſtatibus libertatem ademiſſes. quas aut numquam tibi ille litteras miſit; aut, ſi miſit, in concione recitari noluit; aut, ſive ille miſit, ſive tu finxiſti; certe conſilium tuum de Catonis honore, illarum litterarum recitatione patefactum eſt. Sed omitto Catonem, cujus eximia virtus, dignitas, & in eo negotio, quod geſſit, fides & continentia, tegere videntur improbitatem & legis, & actionis
tuæ. Quid? homini poſt homines natos tur- 23
piſſimo, ſceleratiſſimo, contaminatiſſimo, quis illam opimam, fertilemque Syriam, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptam vi ex Cæſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? Cui quidem cum Ciliciam dediſſes, mutaſti pactionem, & Ciliciam ad prætorem item extra ordinem tranſtuliſti; Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dediſti. Quid? homini tæterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum, libidinumque maculis notatiſſimo, L. Piſoni, nonne nominatim populos liberos, multis ſenatusconſultis, etiam recenti lege generi ipſius liberatos, vinctos, & conſtrictos tradidiſti? nonne, cum ab eo merces tui beneficii, pretiumque

provinciæ, meo ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen ærarium cum eo partitus es?
24 Itane vero? tu provincias conſulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abſtulit ab ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis conſtitui per ſenatum, decreta lege ſanxit; eas, lege Sempronia per ſenatum decretas, reſcidiſti? extra ordinem, ſine ſorte, nominatim dediſti, non conſulibus, ſed reipublicæ peſtibus? Nos, quod nominatim rei maximæ, pæne jam deſperatæ, ſummum virum ſæpe ad extrema reipublicæ diſcrimina delectum, præfecimus,
10 a te reprehendemur? Quid tandem? ſi, quæ tum illis reipublicæ tenebris, cæcisque nubibus & procellis, cum ſenatum a gubernaculis dejeciſſes, populum e navi exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege prædonum impuriſſimo pleniſſimis velis navigares; ſi, quæ tum promulgaſti, conſtituiſti, promiſiſti, vendidiſti, perferre potuiſſes, qui locus in orbe terrarum vacuus extraordinariis faſcibus atque imperio Clodiano fuiſſet? Sed excitatus
25 aliquando Cn. Pompeji, (dicam ipſo audiente, quod ſenſi, & ſentio, quoquo animo me auditurus eſt,) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeji nimium diu reconditus, &

penitus abſtruſus animi dolor, ſubvenit ſu-
bito reipublicæ, civitatemque fractam malis,
mutam, debilitatam, abjectam metu, ad ali-
quam ſpem libertatis & priſtinæ dignitatis
erexit. Hic vir extra ordinem rei frumenta-
riæ præficiendus non fuit? ſcilicet tu heluoni
ſpurciſſimo, prægustatori libidinum tuarum,
homini egentiſſimo & facinoroſiſſimo, Sex.
Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua
etiam ſororem tuam a te abalienavit, omne
frumentum privatum & publicum, omnes
provincias frumentarias, omnes mancipes,
omnes horreorum claves lege tua tradidiſti.
Qua ex re primum caritas nata eſt; deinde
inopia. Impendebat fames, incendia, cæ-
des, direptio: imminebat tuus furor omnium
fortunis & bonis. Queritur etiam importuna 26
peſtis, ex ore impuriſſimo Sex. Clodii rem
frumentariam eſſe ereptam, ſummisque in
periculis, ejus viri auxilium imploraſſe rem-
publicam, a quo ſæpe ſe & ſervatam & am-
plificatam eſſe meminiſſet. Extra ordinem
ferri nihil placet Clodio. Quid? de me quod
tuliſſe te dicis, patricida, fratricida, ſorori-
cida, nonne extra ordinem tuliſti? An de
peſte civis, quemadmodum omnes jam dii
atque homines judicaverunt, conſervatoris

reipublicæ, quemadmodum autem tute confiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre, non legem, ſed nefarium privilegium, lugente ſenatu, mœrentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppreſſa, captaque republica? mihi, populo Romano implorante, ſenatu poſcente, temporibus reipublicæ flagitantibus, non licuit de ſalute populi Ro-
27 mani ſententiam dicere? Qua quidem in ſententia, ſi Cn. Pompeji dignitas aucta eſt, conjuncta cum utilitate communi, certe laudandus eſſem, ſi ejus dignitati ſuffragatus viderer, qui meæ ſaluti opem & auxilium
II tuliſſet. Deſinant, deſinant homines, iisdem machinis, ſperare me reſtitutum poſſe labefactari, quibus antea ſtantem perculerunt. Quod enim par amicitiæ conſularis fuit umquam in hac civitate conjunctius, quam fuimus inter nos, ego & Cn. Pompejus? quis apud populum Romonum de illius dignitate induſtrius, quis ſenatui ſæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ ſimultas, quæ contentio, quam ego non pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio
28 benivolentiæ prætermiſſa eſt? Hanc noſtram

conjunctionem, hanc conſpirationem in republica bene gerenda, hanc jucundiſſimam vitæ atque officiorum omnium ſocietatem, certi homines fictis ſermonibus & falſis criminibus diremerunt; cum iidem illum, ut me metueret, me caveret, monerent; iidem apud me, mihi illum eſſe uni inimiciſſimum, dicerent: ut neque ego, ab illo quæ mihi petenda eſſent, ſatis audaciter petere poſſem; neque ille, tot ſuſpicionibus certorum hominum & ſcelere exulceratus, quæ meum tempus poſtularet, ſatis prolixe mihi pollicere-
tur. Data merces eſt erroris mei magna, 29
pontifices, ut me non ſolum pigeat ſtultitiæ meæ, ſed etiam pudeat: qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, ſed veteres multo ante ſuſcepti & proviſi labores, cum viro fortiſſimo & clariſſimo conjunxiſſent, ſim paſſus a tali amicitia diſtrahi; neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obſiſterem, aut ut inſidioſis amicis non crederem. Proinde deſinant aliquando me iisdem inflammare verbis: Quid ſibi iſte vult? neſcit, quantum auctoritate valeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus. cur or-
nat eum, a quo deſertus eſt? Ego vero neque 30
me tum deſertum puto, ſed pæne deditum;

nec, quæ ſint in illa reipublicæ flamma geſta contra me, neque quomodo, neque per quos, patefaciundum mihi eſſe arbitror. Si utile reipublicæ fuit, haurire me unum pro omnibus illam indigniſſimam calamitatem; etiam hoc utile ſit, quorum id ſcelere conflatum ſit, me occultare & tacere. Illud vero eſt hominis ingrati, tacere. Itaque libentiſſime prædicabo, Cn. Pompejum ſtudio & auctoritate, æque ut unumquemque veſtrûm, opibus, contentione, precibus, periculis deni-
12 que, præcipue pro ſalute mea laboraſſe. Hic tuis, P. Lentule, cum tu nihil aliud, dies & noctes, niſi de ſalute mea cogitares, conſiliis omnibus interfuit: hic tibi graviſſimus auctor ad inſtituendam, fideliſſimus ſocius ad comparandam, fortiſſimus adjutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia coloniasque adiit: hic Italiæ totius auxilium cupientis imploravit: hic in ſenatu princeps ſententiæ fuit: idemque cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea populum Romanum obſecravit.
31 Quare iſtam orationem, qua es uſus, omittas licet; poſt illam ſententiam, quam dixeram de annona, pontificum animos eſſe mutatos: perinde, quaſi iſti aut de Cn Pompejo aliter, atque ego exiſtimo, ſentiant; aut,

quid mihi pro exſpectatione populi Romani,
pro Cn. Pompeji meritis erga me, pro ratione
mei temporis faciendum fuerit, ignorent;
aut etiam, ſi cujus forte pontificis animum,
quod certo ſcio aliter eſſe, mea ſententia of-
fendit, alio modo ſit conſtituturus, aut de
religione pontificum, aut de republica, quam
eum aut cærimoniarum jus, aut civitatis ſa-
lus coëgerit.

Intelligo, pontifices, me plura extra cau- 32
ſam dixiſſe, quam aut opinio tulerat, aut vo-
luntas mea: ſed cum me purgatum vobis eſſe
cuperem, tum etiam veſtra in me attente au-
diendo benignitas provexit orationem meam.
Sed hoc compenſabo brevitate ejus orationis,
quæ pertinet ad ipſam cognitionem veſtram:
quæ cum ſit in jus religionis, & in jus rei-
publicæ diſtributa, religionis partem, quæ
multo eſt verboſior, prætermittens, de jure
reipublicæ dicam. Quid eſt enim aut tam 33
arrogans, quam de religione, de rebus divi-
nis, cærimoniis, ſacris, pontificum collegium
docere conari; aut tam ſtultum, quam, ſi
quis quid in veſtris libris invenerit, id nar-
rare vobis; aut tam curioſum, quam ea ſcire
velle, de quibus majores noſtri vos ſolos &
conſuli, & ſcire voluerunt? Nego potuiſſe jure

publico, legibus iis, quibus hæc civitas uti-
tur, quemquam civem ulla ejusmodi calami-
tate affici, ſine judicio: hoc juris in hac ci-
vitate, etiam tum, cum reges eſſent, dico
fuiſſe; hoc nobis eſſe a majoribus traditum;
hoc eſſe denique proprium liberæ civitatis,
ut nihil de capite civis, aut de bonis, ſine
judicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui
de quaque re conſtituti judices ſint, detrahi
34 poſſit. Videsne, me non radicitus evellere
omnes actiones tuas? neque illud agere, quod
apertum eſt, te omnino nihil geſſiſſe jure, non
fuiſſe tribunum plebis? hoc dico, eſſe parri-
cidium. dico apud pontifices: augures ad-
ſunt: verſor in medio jure publico. Quod
eſt, pontifices, jus adoptionis? nempe ut is
adoptet, qui neque procreare jam liberos
poſſit, &, cum potuerit, ſit expertus. Quæ
deinde cauſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio
generum ac dignitatis, quæ ſacrorum, quæri
a pontificum collegio ſolet. Quid eſt horum
in iſta adoptione quæſitum? Adoptat annos
viginti natus, etiam minor, ſenatorem. Li-
berorumne cauſa? At procreare poteſt. ha-
bet uxorem: ſuſcepit etiam liberos. exhere-
dabit igitur pater filium. Quid? ſacra Clo-
diæ gentis cur intereunt, quod in te eſt?

quæ omnis notio pontificum, cum adoptarere,
eſſe debuit. Niſi forte ex te ita quæſitum eſt, 35
num perturbare rempublicam ſeditionibus
velles; & ob eam cauſam adoptari, non ut
filius eſſes, ſed ut tribunus plebis fieres, &
funditus everteres civitatem. Reſpondiſti,
credo, te ita velle. Pontificibus bona cauſa
viſa eſt: approbaverunt. Non ætas ejus, qui
adoptabat, quæſita eſt, ut in Cn. Aufidio,
M. Pupio: quorum uterque noſtra memoria,
ſumma ſenectute, alter Oreſtem, alter Piſo-
nem adoptavit. quas adoptiones, ſicut alias
innumerabiles, hereditates nominis, pecuniæ,
ſacrorum ſecutæ ſunt. Tu neque Fontejus es,
qui eſſe debebas; neque patris heres; neque,
amiſſis ſacris paternis, in hæc adoptiva veni-
ſti. Ita perturbatis ſacris, contaminatis gen-
tibus, & quam deſeruiſti, & quam polluiſti,
jure Quiritium legitimo tutelarum & heredi-
tatum relicto, factus es ejus filius contra fas,
cujus per ætatem pater eſſe potuiſti. Dico 14
apud pontifices. nego, iſtam adoptionem pon- 36
tificio jure eſſe factam: primum, quod hæ
veſtræ ſunt ætates, ut is, qui te adoptavit,
vel filii tibi loco per ætatem eſſe potuerit;
vel eo, quo fuit. deinde quod cauſa quæri ſo-
let adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod

natura jam aſſequi non poteſt, & legitimo & pontificio jure quærat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur. illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur: ut hæc ſimulata adoptio filii quam maxime veritatem illam ſuſcipiendo-
37 rum liberorum imitata eſſe videatur. Quæ major calumnia eſt, quam venire imberbem adoleſcentulum, bene valentem ac maritum; dicere, filium ſenatorem populi Romani ſibi velle adoptare; id autem ſcire & videre omnes, non ut ille filius inſtituatur, ſed ut e patriciis exeat, & tribunus plebis fieri poſſit, idcirco adoptari? neque id obſcure. nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit ejus filius, qui adoptarit. Cur ergo adoptatur? Probate genus adoptionis: jam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes vos eſſe debetis; patricius nemo relinquetur. Cur enim quiſquam velit, tribunum plebis ſe fieri non licere? anguſtiorem ſibi eſſe petitionem conſulatus? in ſacerdotium cum poſſit venire, quia patricio non ſit locus, non venire? Ut cuique aliquid acciderit, quare commodius ſit eſſe plebejum, ſimili ratione adoptabitur.
38 Ita populus Romanus brevi tempore, neque

regem ſacrorum, neque flamines, nec ſalios habebit, nec ex parte dimidia reliquos ſacerdotes; neque auctores centuriatorum & curiatorum comitiorum: auſpiciaque populi Romani, ſi magiſtratus patricii creati non ſint, intereant neceſſe eſt, cum interrex nullus ſit, quod & ipſum patricium eſſe, & a patricio prodi neceſſe eſt. Dixi apud pontifices, iſtam adoptionem nullo decreto hujus collegii probatam, contra omne pontificium jus factam, pro nihilo eſſe habendam; qua ſublata, intelligis, totum tribunatum tuum concidiſſe. Venio ad 15
augures. quorum ego libros, ſi qui ſunt re- 39
conditi, non ſcrutor: non ſum in exquirendo jure augurum curioſus. hæc, quæ una cum populo didici, quæ ſæpe in concionibus reſponſa ſunt, novi. Negant fas eſſe agi cum populo, cum de cœlo ſervatum ſit. Quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cœlo eſſe ſervatum? Adeſt præſens vir ſingulari virtute, conſtantia, gravitate præditus, M. Bibulus. hunc conſulem illo ipſo die contendo ſervaſſe de cœlo. Infirma ſunt igitur, tua ſententia, acta C. Cæſaris, viri fortiſſimi? Minime. neque enim mea jam quidquam intereſt, exceptis his telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt.

40 Sed hæc de auſpiciis, quæ ego nunc perbre-
viter attingo, acta ſunt a te. tu, tuo præci-
pitante jam, & debilitato tribunatu, auſpi-
ciorum patronus ſubito exſtitiſti: tu M. Bi-
bulum in concionem, tu augures produxiſti:
te interrogante augures reſponderunt, cum de
cœlo ſervatum ſit, cum populo agi non poſſe:
tibi M. Bibulus quærenti, ſe de cœlo ſervaſſe,
reſpondit: idemque in concione dixit, ab Ap-
pio, fratre tuo, productus, te omnino, quod
contra auſpicia adoptatus eſſes, tribunum ple-
bis non fuiſſe: tua denique omnis actio po-
ſterioribus menſibus fuit: omnia, quæ C. Cæ-
ſar egiſſet, quæ contra auſpicia eſſent acta,
per ſenatum reſcindi oportere; quod ſi fieret,
dicebas, te tuis humeris me cuſtodem urbis
in urbem relaturum. Videte hominis amen-
tiam, ubi per ſuum tribunatum Cæſaris actis
41 illigatus teneretur. Si & ſacrorum jure pon-
tifices, & auſpiciorum religione augures to-
tum evertunt tribunatum tuum, quid quæris
amplius? an etiam apertius aliquod jus po-
16 puli atque legum? Hora fortaſſe ſexta diei
queſtus ſum in judicio, cum C. Antonium,
collegam meum, defenderem, quædam de
republica, quæ mihi viſa ſunt ad illius miſeri
cauſam pertinere. Hæc homines improbi ad

quosdam

quoſdam viros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. Hora nona, illo ipſo die, tu es adoptatus. Si, quod in ceteris legibus trinum nundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt, trium eſſe horarum; nihil reprehendo. ſin eadem obſervanda ſunt: ſi decrevit ſenatus, M. Druſi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ eſſent, populum non teneri: jam intelligis, omni 42
genere juris, quod in ſacris, quod in auſpiciis, quod in legibus ſit, te tribunum plebis non fuiſſe. Atque ego hoc totum non ſine cauſa relinquo. Video enim quosdam clariſſimos viros, principes civitatis, aliquot locis judicaſſe, te cum plebe jure agere potuiſſe; qui etiam de me ipſo, cum tua rogatione funere elatam rempublicam eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, jure indictum eſſe dicebant: [quod de me cive, ac de republica bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe reipublicæ; quod ſalvis auſpiciis tuliſſes, jure egiſſe dicebant.] Quare licebit, ut opinor, nobis, eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum tribunatum tuum comprobaverunt.

Fueris ſane tribunus plebis tam jure ac 43
lege, quam fuit hic ipſe Rullus, vir omnibus

rebus clariſſimus atque ampliſſimus: qu
re, quo more, quo exemplo legem nomi
17 tim de capite civis indemnati tuliſti? Ve
leges ſacratæ, vetant XII tabulæ, leges
vis hominibus irrogari: id eſt enim priv
gium. nemo umquam tulit: nihil eſt cru
lius, nihil pernicioſius, nihil quod minus
civitas ferre poſſit. Proſcriptionis miſerrim
nomen illud, & omnis acerbitas Sullani t
poris, quid habet, quod maxime ſit inſ
ad memoriam crudelitatis? opinor, pœ
in cives Romanos nominatim ſine judicio
44 ſtitutam. Hanc vos igitur, pontifices,
cio atque auctoritate veſtra tribuno p
poteſtatem dabitis, ut proſcribere poſſit,
velit? quæro enim, quid ſit aliud proſcri
VELITIS, JVBEATIS, VT M. T
LIVS IN CIVITATE NE SIT, BO
QVE EJVS VT MEA SINT. Ita enim
cit, etſi aliis verbis tulit. Hoc plebiſc
eſt? hæc lex? hæc rogatio eſt? hoc vos
poteſtis? hoc ferre civitas, ut ſinguli
ſingulis verſiculis e civitate tollantur? E
dem jam perfunctus ſum: nullam vim,
lum impetum metuo: explevi animos inv
rum: placavi odia improborum: ſati
etiam perfidiam & ſcelus proditorum: der

de mea cauſa, quæ videbatur perditis civibus ad invidiam eſſe propoſita, jam omnes urbes, omnes ordines, omnes dii atque homines judicaverunt. Vobismetipſis, pontifi- 45
ces, & veſtris liberis, ceterisque civibus, pro veſtra auctoritate & ſapientia conſulere debetis. nam, cum tam moderata judicia populi ſint a majoribus conſtituta, primum, ut ne pœna capitis cum pecunia conjungatur: deinde, ne, niſi prodicta die, quis accuſetur; ut ter ante magiſtratus accuſet, intermiſſa die, quam multam irroget, aut judicet; quarta ſit accuſatio trinum nundinum prodicta die, qua die judicium ſit futurum: tum multa etiam ad placandum, atque ad miſericordiam reis conceſſa ſunt: deinde exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute: denique etiam ſi qua res illum diem, aut auſpiciis, aut excuſatione, ſuſtulit, tota cauſa, judiciumque ſublatum eſt. Hæc cum ita ſint in re, ubi 18
crimen eſt, ubi accuſator, ubi teſtes: quid 46
indignius, quam, qui neque adeſſe ſit juſſus, neque citatus, neque accuſatus, de ejus capite, liberis, fortunis omnibus, conductos, ſicarios, egentes & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? At, ſi hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem cauſa,

quem reſpublica tuebatur, cujus denique pe-
cunia non expetebatur, cui nihil oberat præ-
ter converſionem ſtatus & inclinationem com-
munium temporum; quid tandem futurum
eſt iis, quorum vita remota ab honore popu-
lari & ab hac illuſtri gratia eſt, pecuniæ au-
tem tantæ ſunt, ut eas nimium multi, egen-
47 tes, ſumtuoſi, nobiles concupiſcant? Date
hanc tribuno plebis licentiam, & intuemini
pauliſper animis juventutem, & eos maxime,
qui imminere jam cupiditate videntur in tri-
buniciam poteſtatem: collegia, medius fidius,
tribunorum plebis tota reperientur, hoc jure
firmato, quæ coëant de hominum locupletiſ-
ſimorum bonis, præda præſertim populari &
ſpe largitionis oblata.

At quid tulit legum ſcriptor peritus & callidus? VELITIS, JVBEATIS, VT M. TVLLIO AQVA ET IGNI INTERDICATVR? Crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem civi ſine judicio ferendum. Non tulit, ut interdicatur. quid ergo? VT INTERDICTVM SIT. O cœnum, o portentum, o ſcelus! hanc tibi legem Clodius ſcripſit, ſpurciorem lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum? Sexte noſter, bona venia, quoniam jam dialecticus es,

& hoc quoque liguris: quod factum non eſt,
ut ſit factum, ferri ad populum, aut verbis
ullis ſanciri, aut ſuffragiis confirmari poteſt?
Hoc tu ſcriptore, hoc conſiliario, hoc mi- 48
niſtro, omnium non bipedum ſolum, ſed
etiam quadrupedum impuriſſimo, rempubli-
cam perdidiſti: neque tu eras tam excors,
tamque demens, ut neſcires, hunc Clodium
eſſe, qui contra leges faceret; alios, qui le-
ges ſcribere ſolerent. ſed neque eorum, ne-
que ceterorum, in quibus eſſet aliquid mo-
deſtiæ, cujusquam tibi poteſtas fuit; neque
tu legum ſcriptoribus iisdem potuiſti uti,
quibus ceteri, neque operum architectis;
neque pontificem adhibere, quem velles;
poſtremo ne in prædæ quidem ſocietate man-
cipem, aut prædem ſocium, extra tuorum
gladiatorum numerum, aut denique ſuffra-
gii latorem in iſta tua proſcriptione quem-
quam, niſi furem, aut ſicarium, reperire
potuiſti. Itaque cum tu florens ac potens 19
per medium cohortis popularis volitares; 49
amici illi tui, te uno amico tecti & beati,
qui ſe populo commiſerant, ita repelleban-
tur, ut etiam Palatinam tuam perderent.
qui in judicium venerant, ſive accuſatores
erant, ſive rei, te deprecante damnabantur.

denique etiam ille novitius Ligur, venalis adſcriptor & ſubſcriptor tuus, cum M. Papirii, ſui fratris, eſſet teſtamento & judicio improbatus, mortem ejus ſe velle perſequi dixit: nomen Sex. Propertii detulit. accuſare alienæ damnationis, ſceleriſque ſocios,
50 propter calumniæ metum, non eſt auſus. De hac igitur lege dicimus, quæ jure rogata videatur; cujus quam quisque partem tetigit, digito, voce, præda, ſuffragio, quocumque venit, repudiatus, convictusque diſceſſit.

Quid, ſi iis verbis ſcripta eſt illa proſcriptio, ut ſe ipſa diſſolvat? eſt enim, QVOD M. TVLLIVS FALSVM SENATVSCONSVLTVM RETVLERIT. Si igitur retulit falſum ſenatusconſultum, tum eſt rogatio; ſi non retulit, nulla eſt. Satisne tibi videtur a ſenatu judicatum, me non modo non ementitum eſſe auctoritatem ejus ordinis, ſed etiam unum poſt urbem conditam diligentiſſime ſenatui paruiſſe? Quot modis doceo, legem iſtam, quam vocas, non eſſe legem? Quid, ſi etiam pluribus de rebus uno ſortitu retuliſti? tamenne arbitraris, id, quod M. Druſus in legibus ſuis pleriſque, bonus ille vir, M. Scaurus, & L. Craſſus

conſularis non obtinuerint, id te poſſe, omnium facinorum & ſtuprorum omnium, Decumis & Clodiis auctoribus, obtinere? Tuliſti de me, ne reciperer, non ut exirem; 51
quem tu ipſe non poteras dicere non licere eſſe Romæ. Quid enim diceres? damna- 20
tum? certe non. expulſum? qui licuit? ſed tamen ne id quidem eſt ſcriptum, ut exirem. pœna eſt, qui receperit; quam omnes neglexerunt. ejectio nuſquam eſt. Verum ſit. quid? operum publicorum exactio: quid? nominis inſcriptio, tibi num aliud videtur eſſe, ac meorum bonorum direptio: præterquam, quod ne id quidem per legem Liciniam, ut ipſe tibi curationem ferres, facere potuiſti? Quid hoc ipſum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum conſecraſſe, te monumentum feciſſe, in meis ædibus te ſignum dedicaſſe, eaque te ex una rogatiuncula feciſſe; unum & idem videtur eſſe, atque id, quod de me ipſo nominatim tuliſti? Tam hercule eſt unum, quam quod 52
idem tu lege una tuliſti: ut Cyprius rex, cujus majores huic populo ſocii atque amici ſemper fuerunt, cum bonis omnibus ſub præcone ſubjiceretur, & exſules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re

negotium dedi. ſed quid, ſi eidem negotium dediſſes, ut in Aſia ciſtophorum flagitaret, inde iret in Hiſpaniam; cum Roma deceſſiſſet, conſulatum ei petere liceret; cum factus eſſet, provinciam Syriam obtineret? quoniam de uno homine ſcriberes, una res
53 eſſet? Quodſi jam populus Romanus de iſta re conſultus eſſet, & non omnia per ſervos, latroneſque geſſiſſes, nonne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exſulibus Byzantinis diſpliceret? Quæ eſt, quæſo, alia vis, quæ ſententia Cæciliæ legis & Didiæ, niſi hæc, ne populo neceſſe ſit in conjunctis rebus compluribus, aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod velit, repudiare?

Quid, ſi per vim tuliſti? tamenne lex eſt? aut quidquam jure geſtum videri poteſt, quod per vim geſtum eſſe conſtet? An, ſi in ipſa latione tua, capta jam urbe, lapides jacti, ſi manus collata non eſt, idcirco tu ad illam labem atque eluviem civitatis, ſine ſumma
21 vi pervenire potuiſti? Cum in tribunali Au-
54 relio conſcribebas palam non modo liberos, ſed etiam ſervos, ex omnibus vicis concitatos, vim tum videlicet non parabas? Cum edictis tuis tabernas claudi jubebas, non vim

imperitæ multitudinis, ſed hominum hone-
ſtorum modeſtiam, prudentiamque quærebas?
Cum arma in ædem Caſtoris comportabas,
nihil aliud, niſi uti ne quid per vim agi poſ-
ſet, machinabare? Cum vero gradus Caſto-
ris convelliſti ac removiſti; tum, ut modeſte
tibi agere liceret, homines audaces ab ejus
templi aditu atque adſcenſu repuliſti: cum
eos, qui in conventu virorum bonorum ver-
ba de ſalute mea fecerant, adeſſe juſſiſti,
eorumque advocationem, manibus, ferro,
lapidibus diſcuſſiſti; tum profecto oſtendiſti,
vim tibi maxime diſplicere. Verum hæc fu- 55
rioſa vis veſani tribuni plebis facile ſuperari,
frangique potuit virorum bonorum vel vir-
tute, vel multitudine. Quid? cum Gabi-
nio Syria dabatur, Macedonia Piſoni, utri-
que infinitum imperium, ingens pecunia, ut
tibi omnia permitterent, te adjuvarent, tibi
manum, copias, tibi ſuos ſperatos centurio-
nes, tibi pecunias, tibi familias compara-
rent; te ſuis ſceleratis concionibus ſubleva-
rent, ſenatus auctoritatem irriderent, equi-
tibus Romanis mortem, proſcriptionemque
minitarentur; me terrerent minis; mihi cæ-
dem & dimicationem denuntiarent; meam
domum, refertam viris bonis, per amicos ſuos

complerent; proſcriptionis metu me frequen-
tia nudarent virorum bonorum, me præſidio
ſpoliarent; ſenatum pro me non modo pug-
nare, ampliſſimum ordinem, ſed etiam plo-
rare, & ſupplicare, mutata veſte, prohibe-
22 rent: ne tum quidem vis erat? Quid igitur
56 ego ceſſi, aut qui timor fuit? non dicam, in
me: fac me timidum eſſe natura: quid illa
tot virorum fortiſſimorum millia? quid noſtri
equites Romani? quid ſenatus? quid deni-
que omnes boni? ſi nulla erat vis, cur me
flentes potius proſecuti ſunt, quam aut in-
crepantes retinuerunt, aut irati reliquerunt?
An hoc timebam, ſi mecum ageretur more,
inſtitutoque majorum, ut poſſem præſens ſu-
57 ſtinere? Utrum ſi dies dicta eſſet, judicium
mihi fuit pertimeſcendum? an ſine judicio
privilegium? judicium in cauſa tam turpi?
ſcilicet is homo ſum, qui, etiamſi cauſa eſ-
ſet ignota, dicendo non poſſem explicare.
an eam cauſam probare non poteram, cujus
tanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe,
ſed etiam me abſentem per ſe probarit? an
ſenatus, an ordines ii, qui cuncta ex Italia
ad me revocandum convolaverunt, ſegnio-
res, me præſente, ad me retinendum & con-
ſervandum fuiſſent in ea cauſa, quam ipſe

m parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab
nnibus ad meam priſtinam dignitatem ex-
:titum atque revocatum queratur? An vero 58
judicio periculi nihil fuit; privilegium
:rtimui, ne, mihi præſenti ſi multa irroga-
tur, nemo intercederet? Tam inops au-
m ego eram ab amicis, aut tam nuda res-
ıblica a magiſtratibus? Quid? ſi vocatæ
ibus eſſent, proſcriptionem non dicam in
e, ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in
lo civi comprobaviſſent? An, ſi ego præ-
ns fuiſſem, veteres illæ copiæ conjurato-
.m, tuique perditi milites atque egentes,
nova vis ſceleratiſſimorum conſulum cor-
ri meo pepercifſent? qui cum eorum
nnium crudelitati, ſcelerique ceſſiſſem, ne
ſens quidem luctu meo mentes illorum ſa-
ıri potui. Quid enim vos uxor mea miſera 23
olarat? quam vexaviſtis, raptaviſtis, omni 59
udelitate laceraviſtis. quid mea filia? cu-
s fletus aſſiduus, ſordesque lugubres, vo-
s erant jucundæ; ceterorum omnium men-
s, oculosque flectebant. quid parvus fi-
ıs? quem, quamdiu abfui, nemo niſi la-
ymantem, confectumque vidit; quid fece-
t, quod eum toties per inſidias interfi-
re voluiſtis? Quid frater meus? qui cum

aliquanto poſt meum diſceſſum ex provincia
veniſſet, neque ſibi vivendum, niſi me re-
ſtituto, putaret, cum ejus mœror, ſqualor
incredibilis & inauditus, omnibus mortali-
bus miſerabilis videretur, quoties ex veſtro
60 ferro ac manibus eſt elapſus? Sed quid ego
veſtram crudelitatem expromo, quam in ipſum
me ac meos adhibuiſtis; qui parietibus, qui
tectis, qui columnis ac poſtibus meis horri-
ficum quoddam & nefarium, omni imbutum
odio bellum intuliſtis? Non enim te arbitror,
cum poſt meum diſceſſum, omnium locuple-
tium fortunas, omnium provinciarum fru-
ctus, tetrarcharum ac regum bona, ſpe &
avaritia devoraſſes, argenti & ſuppellectilis
meæ cupiditate eſſe cæcatum: non exiſtimo,
Campanum illum conſulem cum ſaltatore
collega, cum alteri totam Achajam, Theſ-
ſaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam,
omnemque barbariam, bona civium Roma-
norum condonaſſes; alteri Syriam, Babylo-
nem, Perſas, integerrimas, pacatiſſimasque
gentes, ad diripiendum tradidiſſes; illos tam
cupidos liminum meorum & columnarum &
61 valvarum fuiſſe. Neque porro illa manus,
copiæque Catilinæ cæmentis ac teſtis tecto-
rum meorum ſe famem ſuam expleturas

putaverunt. Sed, ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, verum eorum, quibuscum acerbum bellum, inteſtinumque ſuſcepimus, non præda adducti, ſed odio ſolemus excidere, quod, in quos propter eorum crudelitatem inflammatæ mentes noſtræ fuerunt, cum horum etiam tectis ac ſedibus reſidere aliquando bellum ſemper videtur: * *

Nihil erat latum de me; non adeſſe eram 24
juſſus; non citatus. abfueram: eram etiam 62
tuo judicio civis incolumis, cum domus in
Palatio, villa in Tuſculano, altera ad alterum conſulem, transferebatur: ſenatusconſulta volabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis, inſpectante populo Romano, ad ſocrum conſulis portabantur: in fundum autem vicini conſulis non inſtrumentum, aut ornamenta villæ, ſed etiam arbores transferebantur: cum ipſa villa non prædæ cupiditate, (quid enim erat prædæ?) ſed odio & crudelitate funditus everteretur. Domus ardebat in Palatio non fortuito, ſed oblato incendio: conſules epulabantur, & in conjuratorum gratulatione verſabantur, cum alter ſe Catilinæ delicias, alter Cethegi conſobri-
num fuiſſe diceret. Hanc ego vim, pontifi- 63
ces, hoc ſcelus, hunc furorem meo corpore

oppoſito, ab omnium bonorum cervicibus depuli, omnemque impetum diſcordiarum, omnem diu collectam vim improborum, quæ inveterata, compreſſo odio atque tacito, jam erumpebat, nacta tam audaces duces, excepi meo corpore. In me uno conſulares faces jactæ manibus tribuniciis: in me omnia, quæ ego quondam retuderam, conjurationis nefaria tela adhæſerunt. Quodſi, ut multis fortiſſimis viris placuit, vi & armis contra vim decertare voluiſſem; aut viciſſem cum magna internecione improborum, ſed tamen civium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illis optatiſſimum erat, una cum republica
64 concidiſſem. Videbam, vivo ſenatu, populoque Romano, celerem mihi ſumma cum dignitate reditum; nec intelligebam, fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea republica, quam ipſe ſervaſſem. quod ſi non liceret; audieram & legeram, clariſſimos noſtræ civitatis viros ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem, pro ſalute exercitus, injeciſſe: ego, pro ſalute reipublicæ univerſæ dubitarem? hoc meliore conditione, quam Decii, quod illi ne auditores quidem ſuæ gloriæ, ego etiam ſpectator meæ laudis
25 eſſe potuiſſem. Itaque infractus furor tuus

inanes faciebat impetus. omnem enim vim omnium ſceleratorum acerbitas mei caſus exceperat. Non erat in tam immani injuria, tantisque ruinis novæ crudelitati locus. Ca- 65
to fuerat proximus. quid ageres? non erat, ut qui modus moribus fuerat, idem eſſet injuriæ. quid? poſſes extrudere ad Cypriam pecuniam. præda perierit. alia non deerit: hunc modo amandandum eſſe. Sic M. Cato, invifus, quaſi per beneficium, Cyprum relegatur. Ejiciuntur duo, quos improbi videre non poterant; alter per honorem turpiſſimum; alter per honeſtiſſimam calamitatem.
Atque, ut ſciatis, non hominibus iſtum, 66
ſed virtutibus hoſtem ſemper fuiſſe; me expulſo, Catone amandato, in eum ipſum ſe convertit, quo auctore, quo adjutore, in concionibus, ea, quæ gerebat, omnia, quæque geſſerat, ſe feciſſe & facere dicebat. Cn. Pompejum, quem omnium judicio longe principem eſſe civitatis videbat, diutius furori ſuo veniam daturum non arbitrabatur. qui ex ejus cuſtodia, per inſidias, regis amici filium, hoſtem, captivum, ſurripuiſſet, & ea injuria virum fortiſſimum laceſſiſſet: ſperavit iisdem ſe copiis cum illo poſſe confligere, quibuscum ego noluiſſem, bonorum periculo,

dimicare; & primo quidem, adjutoribus con-
ſulibus: poſtea fregit fœdus Gabinius; Pi-
67 tamen in fide manſit. Quas iſte tum cæ-
quas lapidationes, quas fugas fecerit, qua
facile ferro, quotidianisque inſidiis, cu
jam a firmiſſimo robore copiarum ſuarum
lictus eſſet, Cn Pompejum foro, curia
privarit, domumque conjecerit, vidiſtis. E
quo judicare poteſtis, quanta vis illa fue
oriens & congregata, cum hæc Cn. Pompeju
terruerit jam diſtracta & exſtincta.

26 Hoc vidit in ſententia dicenda Kalen
68 Januariis vir prudentiſſimus, & cum reipu-
blicæ, tum mihi, tum etiam veritati amici-
ſimus, L. Cotta, qui legem de meo redit
ferendam non cenſuit: qui me conſuluiſſe
reipublicæ, ceſſiſſe tempeſtati, amiciorem
vobis, ceterisque civibus, quam mihi ac meis
exſtitiſſe; vi, armis, diſſenſione hominum
ad cædem inſtituta, novoque dominatu pul-
ſum eſſe dixit: nihil de meo capite potuiſſe
ferri; nihil eſſe inſcriptum, aut poſſe valere:
omnia contra leges, moresque majorum, te-
mere, turbulente, per vim, per furorem eſſe
geſta. quodſi illa lex eſſet, nec referre ad
ſenatum conſules, nec ſententiam dicere ſibi
licere: quorum utrumque cum fieret, non

oportere,

oportere, ut de me lex ferretur, decerni; ne
illa, quæ nulla eſſet, eſſe lex judicaretur.
Sententia verior, gravior, utilior, melior rei-
publicæ nulla eſſe potuit. hominis enim ſce-
lere & furore notato, ſimilis a republica la-
bes in poſterum demovebatur. Neque hoc 69
Cn. Pompejus, qui ornatiſſimam de me ſen-
tentiam dixit, vosque, pontifices, qui me
veſtris ſententiis, auctoritatibusque defendi-
ſtis, non vidiſtis, illam eſſe nullam, atque
eſſe potius flammam temporis, interdictum
ſceleris, vocem furoris: ſed proſpexiſtis, ne
qua popularis in vos aliquando invidia re-
dundaret, ſi ſine populi judicio reſtituti vi-
deremur. Eodemque conſilio, M. Bibuli,
fortiſſimi viri, ſenatus ſententiam ſecutus eſt,
ut vos de mea domo ſtatueretis; non quod
dubitaret, quin ab iſto nihil legibus, nihil
religionibus, nihil jure eſſet actum; ſed ne
quis oriretur aliquando in tanta ubertate im-
proborum, qui in meis ædibus aliquam reli-
gionem reſidere diceret. Nam legem quidem
iſtam, nullam eſſe, quotiescumque de me
ſenatus ſententiam dixit, toties judicavit;
quoniam quidem ſcripto illo iſtius, ſententiam
dicere vetabatur. Atque hanc rem par illud 70
ſimlle, Piſo & Gabinius, vidit. Homines

legum, judiciorumque metuentes, cum fre-
quentiſſimus ſenatus eos, ut de me referrent,
quotidie flagitaret, non ſe rem improbare di-
cebant, ſed lege iſtius impediri. Erat hoc
verum. nam impediebantur, verum ea lege,
quam idem iſte de Macedonia, Syriaque tu-
27 lerat. Hanc tu, P. Lentule, neque privatus,
neque conſul legem eſſe umquam putaſti.
nam tribunis plebis referentibus, ſententiam
de me deſignatus conſul ſæpe dixiſti: ex Ka-
lendis Januariis, quoad perfecta res eſt, de
me retuliſti, legem promulgaſti, tuliſti: quo-
rum tibi, ſi eſſet illa lex, nihil liceret. At
etiam Q. Metellus, collega tuus, vir clariſſi-
mus, quam legem eſſe homines alieniſſimi a
P. Clodio judicarant, Piſo & Gabinius, eam
nullam eſſe, frater P. Clodii, cum de me ad
71 ſenatum tecum una retulit, judicavit. Sed
iſti, qui Clodii leges timuerunt, quemadmo-
dum ceteras obſervarunt? Senatus quidem,
cujus eſt graviſſimum judicium de jure le-
gum, quotiescumque de me conſultus eſt,
toties eam nullam eſſe judicavit. quod idem
tu, Lentule, vidiſti in ea lege, quam de me
tuliſti. Nam non eſt ita latum, ut mihi Ro-
mam venire liceret, ſed VT VENIREM.
non enim voluiſti id, quod licebat, ferre, ut

liceret; ſed me ita eſſe in republica, magis
ut arceſſitus imperio populi Romani viderer,
quam ad adminiſtrandam civitatem reſtitutus.

Hunc tu etiam, portentoſa peſtis, exſu- 72
lem appellare auſus es, cum tantis ſceleribus
eſſes & factis notatus, ut omnem locum, quo
adiſſes, exſilii ſimillimum redderes? quid eſt
enim exſul? ipſum per ſe nomen calamita-
tis, non turpitudinis. Quando igitur eſt tur-
pe? re vera, quando eſt pœna peccati; opi-
nione autem hominum etiam, ſi eſt pœna
damnati. Utrum igitur peccato meo exſulis
nomen ſubeo, an re judicata? Peccato? Jam
neque tu id dicere audes, quem iſti ſatellites
tui felicem Catilinam nominant, neque quis-
quam eorum, qui ſolebant. non modo jam
nemo eſt tam imperitus, qui ea, quæ geſſi in
conſulatu, peccata eſſe dicat: ſed nemo eſt
tam inimicus patriæ, qui non meis conſiliis
patriam conſervatam eſſe fateatur. Quod enim 28
eſt in terris commune tantum, tantulumve 73
conſilium, quod non de meis rebus geſtis ea,
quæ mihi eſſent optatiſſima & pulcherrima,
judicarit? Summum eſt populi Romani, po-
pulorumque & gentium omnium ac regum
conſilium, ſenatus. decrevit, ut omnes, qui
rempublicam ſalvam eſſe vellent, ad me unum

defendendum venirent; oſtenditque, nec potuiſſe rempublicam, ſi ego non fuiſſ

74 nec futuram eſſe ullam, ſi non rediiſſem. P ximus eſt huic dignitati ordo equeſter. cu omnium publicorum ſocietates de meo c ſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſim que ornatiſſima decreta fecerunt. Scri qui nobiſcum in rationibus, monumentis publicis verſantur, non obſcurum de meis rempublicam beneficiis ſuum judicium, cretumque eſſe voluerunt. Nullum eſt in urbe collegium, nulli pagani aut monta (quoniam plebei quoque urbanæ maj noſtri conventicula, & quaſi conſilia quæ eſſe voluerunt,) qui non ampliſſime, n modo de ſalute mea, ſed etiam de dignit

75 decreverint. Nam quid ego illa divina atq immortalia municipiorum & coloniarum, totius Italiæ decreta commemorem, quibu tamquam gradibus, mihi videor in cœlu adſcendiſſe, non ſolum in patriam revertiſſe Ille vero dies quis fuit, cum te, P. Lentul legem de me ferentem, populus Romanus v dit, ſenſitque, quantus & quanta dignitat eſſes? Conſtat enim, nullis umquam comi tiis, campum Martium tanta celebritate, tan ſplendore omnis generis hominum, ætatum,

ordinum floruiſſe. Omitto civitatum, natio-
num, provinciarum, regum, orbis denique
terrarum de meis in omnes mortales meritis
unum judicium, unumque conſenſum: ad-
ventus meus atque introitus in urbem qui
fuit? utrum me patria ſic accepit, ut lucem,
ſalutemque redditam ſibi ac reſtitutam acci-
pere debuit, an ut crudelem tyrannum? quod
vos Catilinæ gregales de me dicere ſolebatis.
Itaque ille unus dies, quo die me populus 76
Romanus a porta in Capitolium, atque inde
domum ſua celebritate, lætitiaque comitatum
honeſtavit, tantæ mihi jucunditati fuit, ut tua
mihi conſcelerata illa vis, non modo non pro-
pulſanda, ſed etiam emenda fuiſſe videatur.
Quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda)
excuſſit hoc genus totum maledicti, ne quis-
quam audeat jam reprehendere conſulatum
meum, tot, tantis, tam ornatis judiciis, teſti-
moniis, auctoritatibus comprobatum. Quodſi 29
in iſto tuo maledicto probrum non modo mi-
hi nullum objectas, ſed etiam laudem illuſtras
meam; quid te aut fieri, aut ſingi dementius
poteſt? uno enim maledicto, bis a me pa-
triam ſervatam eſſe concedis; ſemel, cum id
feci, quod omnes non negent immortalita-
ti, ſi fieri poteſt, mandandum, tu ſupplicio

puniendum putaſti; iterum, cum tuum, multorumque propter te, inflammatum in bonos omnes impetum, meo corpore excepi, ne eam civitatem, quam ſervaſſem inermis, armatus in diſcrimen adducerem.

77 Eſto, non fuit in me pœna ulla peccati. at fuit judicii. Cujus? quis me umquam ulla lege interrogavit? quis poſtulavit? quis diem dixit? Poteſt igitur damnati pœnam ſuſtinere indemnatus? hoc tribunicium eſt? hoc populare? quamquam ubi tu te popularem, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere? Scilicet cum hoc juris a majoribus proditum ſit, ut nemo civis Romanus aut libertatem, aut civitatem poſſit amittere, niſi ipſe auctor factus ſit? quod tu ipſe potuiſti in tua cauſa diſcere. Credo enim, quamquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, AVCTORNE ESSES, VT IN TE P. FONTEJVS VITAE, NECISQVE POTESTATEM HABERET, VT IN FILIO. Quæro, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi tamen id XXX curiæ juſſiſſent, num id juſſum eſſet ratum? certe non. quid ita? quia jus a majoribus noſtris, qui non ficte & fallaciter populares, ſed vere & ſapienter fuerunt, ita comparatum eſt, ut

civis Romanus libertatem nemo poſſit invitus amittere. Quinetiam, ſi decemviri ſacramen- 78
tum in libertatem injuſtum judicaſſent, tamen, quotiescumque vellet quis, in hoc genere ſolo rem judicatam referre poſſe voluerunt. Civitatem vero nemo umquam ullo populi juſſu amittet invitus. Qui cives Romani in colo- 30
nias Latinas proficiſcebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenque dederant. Qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc civitatem amittebant, quam erant in eam recepti, quo vertendi, hoc eſt, mutandi ſoli cauſa venerant. id autem ut eſſet faciundum, non ademptione civitatis, ſed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. Populus Roma- 79
nus, L. Sulla dictatore ferente, comitiis centuriatis, municipiis civitatem ademit; ademit iisdem agros. de agris ratum eſt; fuit enim populi poteſtas: de civitate, ne tamdiu quidem valuit, quamdiu illa Sullani temporis arma valuerunt. Hanc vero Volaterranis, cum etiam tum eſſent in armis, L. Sulla victor, republica recuperata, comitiis centuriatis, civitatem eripere non potuit; hodieque Volaterrani non modo cives, ſed etiam optimi cives, fruuntur nobiscum ſimul hac

civitate. Conſulari homini P. Clodius, everſa republica, civitatem adimere potuit, concilio advocato, conductis operis non ſolum egentium, ſed etiam ſervorum, Sedulio principe, qui ſe illo die confirmavit Romæ non
80 fuiſſe? Quod ſi non fuit, quid te audacius, qui in ejus nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? ſin autem is primus ſcivit, quod facile potuit, propter inopiam tecti, in foro pernoctans; cur non juret ſe Cadibus fuiſſe, cum tu te fuiſſe Interamnæ probaveris? Hoc tu igitur homo popularis jure munitam civitatem & libertatem noſtram putas eſſe oportere, ut, ſi, tribuno plebis rogante, VELITIS, JUBEATISNE, Sedulii centum ſe velle & jubere dixerint, poſſit unusquisque noſtrûm amittere? Tum igitur majores noſtri populares non fuerunt, qui de civitate & libertate ea jura ſanxerunt, quæ nec vis temporum, nec potentia magiſtratuum, nec res tum judicata, nec denique univerſi populi Romani poteſtas, quæ ceteris in rebus eſt maxima, labefactare
81 poſſet. At tu etiam, ereptor civitatis, legem de injuriis publicis tuliſti Anagnino neſcio cui Menulæ, per gratiam, qui tibi ob eam

legem ſtatuam in meis ædibus poſuit; ut lo-
cus ipſe, in tua tanta injuria, legem & in-
ſcriptionem ſtatuæ refelleret. quæ res muni-
cipibus Anagninis multo majori dolori fuit,
quam quæ idem ille gladiator ſcelera Anagniæ
fecerat. Quid? ſi ne ſcriptum quidem un- 31
quam eſt in iſta ipſa rogatione, quam ſe Se-
dulius negat ſciviſſe; tu hujus, ut acta tui
præclari tribunatus hominis dignitate coho-
neſtes, auctoritatem amplecteris?

Sed, tametſi nihil de me tuliſti, quo mi- 82
nus eſſem non modo in civium numero, ſed
etiam in eo loco, in quo me honores populi
Romani collocaverunt; tamenne eum tua
voce violabis, quem poſt nefarium ſcelus
conſulum ſuperiorum, tot vides judiciis ſe-
natus, populi Romani, totius Italiæ hone-
ſtatum? quem ne tum quidem, cum aberam,
negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? Ubi
enim tuleras, ut mihi aqua & igni interdi-
ceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Sa-
turninus de Metello tulit. homines ſeditioſiſ-
ſimi de optimis ac fortiſſimis civibus non,
ut eſſet interdictum, quod ferri non poterat,
tulerunt, ſed ut interdiceretur. Ubi caviſti,
ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret?
quod de omnibus, etiam quibus damnatis

interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus.
83 Quære hoc e Sex. Clodio, ſcriptore legum
tuarum: jube adeſſe: latitat omnino: ſed ſi
requiri juſſeris, invenient hominem apud ſo-
rorem tuam, occultantem ſe, capite demiſſo.
Sed ſi patrem tuum, civem, medius fidius,
egregium, diſſimilemque veſtri, nemo um-
quam ſanus exulem appellavit, qui, cum de eo
tribunus plebis promulgaſſet, adeſſe propter
iniquitatem illius Cinnani temporis noluit,
eique imperium eſt abrogatum. Si in illo pœ-
na legitima turpitudinem non habuit propter
vim temporum; in me, cui dies dicta non
eſt, qui reus non fui, qui numquam ſum a
tribuno plebis citatus, damnati pœna eſſe
potuit, ea præſertim, quæ ne in ipſa quidem
32 rogatione proſcripta eſt? At vide, quid in-
84 terſit inter illum iniquiſſimum patris tui ca-
ſum, & hanc fortunam, conditionemque
noſtram. Patrem tuum, civem optimum,
clariſſimi viri filium, qui ſi viveret, qua ſe-
veritate fuit, tu profecto non viveres, L. Phi-
lippus cenſor avunculum ſuum præteriit in
recitando ſenatu. Nihil enim poterat dicere,
quare rata non eſſent, quæ erant acta in ea
republica, in qua ſe illis ipſis temporibus
cenſorem eſſe voluiſſet. Me L. Cotta, homo

cenſorius, in ſenatu juratus dixit, ſe, ſi cen-
ſor tum eſſet, cum ego aberam, meo loco
ſenatorem recitaturum fuiſſe. Quis in meum 85
locum judicem ſubdidit? quis meorum ami-
corum teſtamentum diſceſſu meo fecit, qui
mihi non idem tribuerit, quod & ſi adeſſem?
quis me non modo civis, ſed ſocius recipere
contra tuam legem & juvare dubitavit? De-
nique univerſus ſenatus multo ante, quam
eſt lata lex de me, GRATIAS AGENDAS
CENSVIT CIVITATIBVS IIS, QVAE
M. TVLLIVM; tantumne? immo etiam,
CIVEM OPTIME DE REPVBLICA
MERITVM, RECEPISSENT. Et tu unus
peſtifer civis, eum reſtitutum negas eſſe civem,
quem ejectum univerſus ſenatus non modo
civem, ſed etiam egregium civem ſemper pu-
tavit? At vero, ut annales populi Romani 86
& monumenta vetuſtatis loquuntur, Cæſo
ille Quintius, & M. Furius Camillus, &
M. Servilius Ahala, cum eſſent optime de
republica meriti, tamen populi incitati vim
iracundiamque ſubierunt; damnatique comi-
tiis centuriatis cum in exſilium profugiſſent,
rurſus ab eodem populo placato ſunt in ſuam
priſtinam dignitatem reſtituti. Quodſi his
damnatis non modo non imminuit calamitas

clariſſimi nominis gloriam, ſed etiam ho-
neſtavit: [nam, etſi optabilius eſt, curſum
vitæ conficere ſine dolore, & ſine injuria;
tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert,
deſideratum eſſe a ſuis civibus, quam omni-
no numquam eſſe violatum] mihi, ſine ullo
judicio populi profecto, tum ampliſſimis
omnium judiciis reſtituto, maledicti locum
87 aut criminis obtinebit? Fortis & conſtans in
optima ratione civis, P. Popillius, ſemper
fuit; tamen ejus in omni vita nihil eſt ad lau-
dem illuſtrius, quam calamitas ipſa. Quis
enim jam meminiſſet, eum bene de republi-
ca meritum, niſi & ab improbis expulſus
eſſet, & per bonos reſtitutus? Q. Metelli
præclarum imperium in re militari fuit, egre-
gia cenſura, omnis vita plena gravitatis;
tamen hujus viri laudem ad ſempiternam
memoriam temporis calamitas propagavit.
33 Quodſi & illis, qui expulſi ſunt inique, ſed
tamen legibus reducti, inimicis interfectis,
rogationibus tribuniciis, non auctoritate ſe-
natus, non comitiis centuriatis, non decre-
tis Italiæ, non deſiderio civitatis, inimico-
rum injuria probro non fuit; in me, qui pro-
fectus ſum integer, abfui ſimul cum repu-
blica, redii cum maxima dignitate, te vivo,

re tuo altero conſule reducente, altero
tore petente, tuum ſcelus, meum probrum
as eſſe oportere? Ac, ſi me populus Ro- 88
nus incitatus iracundia, aut invidia, é
vitate ejeciſſet, idemque poſtea mea in rem-
blicam beneficia recordatus, ſe collegiſſet,
emeritatem atque injuriam ſuam reſtitutio-
e mea reprehendiſſet: tamen profecto nemo
m eſſet amens, qui mihi populi tale judi-
ium non dignitati potius, quam dedecori
utaret eſſe oportere. nunc vero, cum me
n judicium populi nemo omnium vocarit;
ondemnari non potuerim, qui accuſatus non
im; denique ne expulſus quidem ita ſim,
ut, ſi contenderem, ſuperare non poſſem;
contraque a populo Romano ſemper ſim de-
fenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare
quiſquam mihi ſe ipſa populari ratione ante-
ponat? An tu populum Romanum eſſe il- 89
lum putas, qui conſtat ex iis, qui mercede
conducuntur? qui impelluntur, ut vim affe-
rant magiſtratibus? ut obſideant ſenatum?
optent quotidie cædem, incendia, rapinas?
quem tu tamen populum, niſi tabernis clau-
ſis, frequentare non poteras: cui populo
duces Lentidios, Lollios, Plagulejos, Ser-
gios præfeceras. O ſpeciem, dignitatemque

populi Romani, quam reges, quam nationes
exteræ, quam gentes ultimæ pertimeſcant,
multitudinem hominum ex ſervis, ex con-
ductis, ex facinoroſis, ex egentibus congre-
90 gatam! Illa fuit pulchritudo populi Romani,
illa forma, quam in campo vidiſti tum, cum
etiam tibi, contra ſenatus, totiusque Italiæ
auctoritatem & ſtudium, dicendi poteſtas
fuit. Ille, ille populus eſt dominus regum,
victor atque imperator omnium gentium,
quem illo clariſſimo die, ſcelerate, vidiſti
tum, cum omnes principes civitatis, omnes
ordinum atque ætatum omnium, ſuffragium
ſe, non de civis, ſed de civitatis ſalute ferre
cenſebant: cum denique homines in cam-
pum, non tabernis, ſed municipiis clauſis,
34 venerunt. Hoc ego populo, ſi tum conſules
91 aut fuiſſent in republica, aut omnino non
fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori
atque impio ſceleri reſtitiſſem. ſed publi-
cam cauſam contra vim armatam ſine populi
præſidio ſuſcipere nolui: non quo mihi P.
Scipionis, fortiſſimi viri, vis intima, privati
hominis, diſpliceret: ſed S pionis factum
ſtatim P. Mucius conſul, qui in gerenda re-
publica putabatur fuiſſe ſegnior, geſtam mul-
tis ſenatusconſultis non modo defendit, ſed

etiam ornavit: mihi aut, te interfecto, cum conſulibus, aut, te vivo, & tecum, & cum
illis, armis decertandum fuit. Erant eo tem- 92
pore multa etiam alia metuenda. ad ſervos, medius fidius, res perveniſſet. tantum homines impios ex vetere illa conjuratione inuſtum nefariis mentibus bonorum odium retinebat.

Hic tu me etiam gloriari vetas: negas eſſe ferenda, quæ ſoleam de me prædicare; & homo facetus, inducis etiam ſermonem urbanum ac venuſtum; me dicere ſolere, eſſe me Jovem: eundemque dictitare, Minervam eſſe ſororem meam. Non tam inſolens ſum, quod Jovem eſſe me dico, quam ineruditus, quod Minervam ſororem Jovis eſſe exiſtimo. ſed tamen, ego mihi ſororem virginem aſciſco: tu ſororem tuam virginem eſſe non ſiviſti. Sed vide, ne tu te debeas Jovem dicere, quod tu jure eandem ſororem & uxo-
rem appellare poſſis. Et quoniam hoc repre- 35
hendis, quod ſolere me dicas de me ipſo 93
glorioſius prædicare; quis umquam audivit, cum ego de me, niſi coactus ac neceſſario dicerem? Nam ſi, cum mihi furta, largitiones, libidines objiciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis conſiliis, periculis, laboribus, patriam eſſe conſervatam; non tam ſum

exiſtimandus de geſtis rebus gloriari, quam
de objectis non confiteri. ſed ſi mihi ante
hæc clariſſima reipublicæ tempora nihil um-
quam aliud objectum eſt, niſi crudelitas il-
lius temporis, cum a patria perniciem de-
puli; quid? me huic maledicto utrum non
reſpondere, an demiſſe reſpondere decuit?
94 Ego vero etiam reipublicæ ſemper intereſſe
putavi, me illius pucherrimi facti, quod
ex auctoritate ſenatus, conſenſu bonorum
omnium, pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplen-
dorem verbis dignitatemque retinere; præ-
ſertim cum mihi uni in hac republica, au-
diente populo Romano, opera mea hanc ur-
bem & hanc rempublicam eſſe ſalvam, jurato
dicere fas fuiſſet. Exſtinctum eſt jam illud
maledictum crudelitatis, quod me, non ut
crudelem tyrannum, ſed ut mitiſſimum pa-
rentem, omnium civium ſtudiis deſideratum,
95 repetitum, arceſſitum vident. Aliud exor-
tum eſt. objicitur mihi meus ille diſceſſus:
cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima
laude non poſſum. Quid enim, pontifices,
debeo dicere? Peccati me conſcientia pro-
fugiſſe? At id, quod mihi crimini dabatur,
non modo peccatum non erat, ſed erat res,
poſt natos homines pulcherrima. Judicium
populi

populi pertimuiſſe? At id nec propoſitum
ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicata gloria
diſceſſiſſem. Bonorum mihi præſidium de-
fuiſſe? Falſum eſt. Me mortem timuiſſe?
Turpe eſt. Dicendum igitur eſt id, quod non 36
dicerem, niſi coactus; (nihil enim umquam
de me dixi ſublatius, aſciſcendæ laudis cauſa
potius, quam criminis depellendi:) dico igi-
tur, & quam poſſum maxima voce dico:
Cum omnium perditorum & conjuratorum 96
incitata vis, duce tribuno plebis, conſulibus
auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equi-
tibus Romanis, ſuſpenſa ac ſollicita tota ci-
vitate, non tam in me impetum faceret, quam
per me in omnes bonos; me vidiſſe, ſi vicіſ-
ſem, tenues reipublicæ reliquias; ſi victus
eſſem, nullas futuras. quod cum judicaſſem,
deflevi conjugis miſeræ diſcidium, liberorum
cariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis,
amantiſſimi atque optimi, caſum, ſubitas
fundatiſſimæ familiæ ruinas: ſed his omnibus
rebus vitam antepoſui meorum civium; rem-
que publicam concidere unius diſceſſu, quam
omnium interitu occidere malui. ſperavi, id
quod accidit, me jacentem poſſe a vivis viris
fortibus excitari; ſi una cum bonis interiiſ-
ſem, nullo modo poſſe recreari. Accepi, 97

pontifices, magnum atque incredibilem do-
lorem: non nego: neque iſtam mihi aſciſco
ſapientiam, quam nonnulli in me require-
bant, qui me animo nimis fracto eſſe atque
afflicto loquebantur. An ego poteram, cum
a tot rerum tanta varietate divellerer (quas
idcirco prætereo, quod ne nunc quidem ſine
fletu commemorare poſſum) infitiari me eſſe
hominem, & communem naturæ ſenſum re-
pudiare? Tum vero neque illud meum fa-
ctum laudabile, nec beneficium ullum a me
in rempublicam profectum dicerem, ſi qui-
dem ea reipublicæ cauſa reliquiſſem, quibus
æquo animo carerem; eamque animi duri-
tiam, ſicut corporis, quod, cum uritur, non
ſentit, ſtuporem potius, quam virtutem pu-
37 tarem. Suſcipere tantos animi dolores, atque
98 ea, quæ, capta urbe, accidunt victis, ſtante
urbe unum perpeti, & jam ſe videre diſtrahi
a complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi
fortunas, patriæ denique cauſa patriam ipſam
amittere, ſpoliari populi Romani beneficiis
ampliſſimis, præcipitari ex altiſſimo dignitatis
gradu, videre prætextatos inimicos, nondum
morte complorata, arbitria petentes funeris;
hæc omnia ſubire conſervandorum civium
cauſa, atque ita, ut dolenter abſis, non tam

ſapiens, quam ii, qui nihil curant, ſed tam
amans tuorum ac tui, quam communis hu-
manitas poſtulat; ea laus præclara atque di-
vina. Nam, qui ea, quæ numquam cara ac
jucunda duxit, animo æquo reipublicæ cauſa
deſerit, nullam benevolentiam inſignem in
rempublicam declarat: qui autem ea relin-
quit, reipublicæ cauſa, a quibus cum ſummo
dolore divellitur, ei patria cara eſt; cujus
ſalutem caritati anteponit ſuorum. Quare, 99
diſrumpatur licet iſta furia, [atque] audiat
hæc ex me, quoniam laceſſivit: bis ſervavi;
ut conſul togatus armatos vicerim; privatus
conſulibus armatis ceſſerim. Utriusque tem-
poris fructum tuli maximum; ſuperioris,
quod ex ſenatus auctoritate, & ſenatum, &
omnes bonos, meæ ſalutis cauſa, mutata
veſte vidi; poſterioris, quod & ſenatus, &
populus Romanus, & omnes mortales, &
privatim, & publice judicarunt, ſine meo
reditu rempublicam ſalvam eſſe non poſſe.

Sed hic meus reditus, pontifices, veſtro 100
judicio continetur. Nam, ſi vos me in meis
ædibus collocatis, id quod in omni meà cau-
ſa ſemper ſtudiis, conſiliis, auctoritatibus,
ſententiisque feciſtis; video me plane ac
ſentio reſtitutum. ſin mea domus non modo

everſorem civitatis, eadem iſte, oppreſſo ſenatu, afficeret eum, quem patres conſcripti
39 cuſtodem patriæ judicaſſent. Hanc vero in
103 Palatio atque in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini, furoris tribunicii, ſceleris conſularis, crudelitatis conjuratorum, calamitatis reipublicæ, doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in rempublicam, & ſemper habuiſtis, non modo ſententiis, ſed, ſi opus eſſet, manibus veſtris diſturbare cuperetis: niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret.

104 O rem, quam homines ſoluti ridere non deſinant; triſtiores autem ſine maximo dolore audire non poſſint! Publiusne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunccin' vos, qui eſtis antiſtites cæremoniarum & ſacrorum, auctorem habetis & magiſtrum publicæ religionis? O dii immortales! (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat? veſtrum numen horret? res omnes humanas religione veſtra contineri putat? Hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum virorum? non veſtra, pontifices,

gravitate abutitur? Ex iſto ore, religionis
verbum excidere aut elabi poteſt? quam tu
eodem ore, accuſando ſenatum, quod ſevere
de religione decerneret, impuriſſime, tæter-
rimeque violaſti. Adſpicite, adſpicite, pon- 40
tifices, hominem religioſum, &, ſi vobis vi- 105
detur, (quod eſt bonorum pontificum,) mo-
nete eum, modum quendam eſſe religionis:
nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere.
Quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione, homo
fanatice, ſacrificium, quod alienæ domi fie-
ret, inviſere? quæ autem te tanta mentis
imbecillitas tenuit, ut non putares, deos ſatis
poſſe placari, niſi etiam muliebribus religio-
nibus te implicuiſſes? quem umquam audiſti
majorum tuorum, qui & ſacra privata colue-
runt, & publicis ſacerdotiis præfuerunt, cum
ſacrificium Bonæ Deæ fieret, interſuiſſe?
neminem, ne illum quidem, qui cæcus eſt
factus. Ex quo intelligitur, multa in vita
falſo homines opinari; cum ille, qui nihil
viderat ſciens, quod nefas eſſet, lumina amiſit;
iſtius, qui non ſolum adſpectu, ſed etiam
inceſto flagitio & ſtupro polluit cæremonias,
pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis
eſt converſa. Hoc auctore tam caſto, tam
religioſo, tam ſancto, tam pio, poteſtis,

pontifices, non commoveri, cum ſuis dicat ſe manibus domum civis optimi evertiſſe, & eam iisdem manibus conſecraſſe?

106 Quæ tua fuit conſecratio? Tuleram, in-
quit, ut mihi liceret. Quid? non exceperas,
ut, ſi quod jus non eſſet rogare, ne eſſet ro-
gatum? Jus igitur ſtatuetis eſſe, uniuscujus-
que veſtrûm ſedes, aras, focos, deos penates,
ſubjectos eſſe libidini tribuniciæ? in quem
quisque per homines concitatos irruerit, quem
impetu perculerit, hujus domum non ſolum
affligere, quod eſt præſentis inſaniæ, quaſi
tempeſtatis repentinæ, ſed etiam in poſterum
41 tempus religione ſempiterna obligare? Equi-
107 dem ſic accepi, pontifices, in religionibus
ſuſcipiendis, caput eſſe, interpretari, quæ
voluntas deorum immortalium eſſe videatur;
nec eſt ulla erga deos pietas, niſi honeſta de
numine eorum ac mente opinio, cum expeti
nihil ab iis, quod ſit injuſtum atque inhone-
ſtum, arbitrere. Hominem invenire iſta labes
tum, cum omnia tenebat, neminem potuit,
cui meas ædes addiceret, cui traderet, cui
donaret: ipſe cum loci illius, cum ædium
cupiditate flagraret, ob eamque cauſam unam,
una juſta illa rogatione ſua vir bonus domi-
num ſe in meis bonis eſſe voluiſſet; tamen

illo ipſo in furore ſuo non eſt auſus meam
domum, cujus cupiditate inflammatus erat,
poſſidere. Deos immortales exiſtimatis, cujus
labore & conſilio ſua ipſi templa tenuerunt,
in ejus domum afflictam & everſam per unius
hominis ſceleratiſſimi nefarium latrocinium
immigrare voluiſſe? Civis eſt nemo in tanto 108
populo, extra contaminatam illam & cruen-
tam P. Clodii manum, qui rem ullam de meis
bonis attigerit, qui non pro ſuis opibus in
illa tempeſtate defenderit. At, qui aliqua ſe
contagione prædæ, ſocietatis, emtionis, con-
taminaverunt, nullius neque privati neque
publici judicii pœnam effugere potuerunt.
Ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam
attigit, qui non omnium judicio ſceleratiſſi-
mus haberetur, dii immortales domum meam
concupiverunt? Iſta tua pulchra Libertas
deos penates & familiares meos lares expu-
lit, ut a te ipſa, tamquam in captivis ſedibus,
collocaretur? Quid eſt ſanctius, quid omni 109
religione munitius, quam domus uniuscujus-
que civium? hic aræ ſunt, hic foci, hic dii
penates; hic ſacra, religiones, cæremoniæ,
continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum
omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit.
Quo magis eſt furor iſtius ab auribus veſtris 42

repellendus, qui, quæ majores noſtri religionibus tuta nobis & ſancta eſſe voluerunt, ea iſte non ſolum contra religionem labefactavit, ſed etiam ipſius religionis nomine evertit.

110 At quæ dea eſt? Bonam eſſe oportet,
quandoquidem eſt abs te dedicata. Libertas,
inquit, eſt. Eam tu igitur domi meæ collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? Tu, cum
collegas tuos, ſumma poteſtate præditos,
negares liberos eſſe: cum in templum Caſtoris
aditus eſſet apertus nemini: cum hunc clariſſimum virum, ſummo genere natum, ſummis populi beneficiis uſum, pontificem, &
conſularem, & ſingulari bonitate, & modeſtia præditum (quem ſatis mirari, quibus
oculis adſpicere audeas, non queo) audiente
populo Romano a pediſequis conculcari juberes: cum indemnatum exturbares, privilegiis tyrannicis irrogatis: cum principem orbis terræ virum, incluſum domi contineres:
cum forum armatis catervis perditorum hominum poſſideres: Libertatis ſimulacrum in
ea domo collocabas, quæ domus erat ipſa
indicio tui crudeliſſimi dominatus, & miſer-
111 rimæ populi Romani ſervitutis? Eumne potiſſimum Libertas domo ſua debuit pellere,

qui niſi fuiſſet, in ſervorum poteſtatem civitas tota veniſſet? At unde inventa eſt iſta 43
Libertas? quæſivi enim diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuiſſe dicitur. ejus non longe a Tanagris ſimulacrum e marmore in ſepulcro poſitum fuit. Hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum ædilitatis ſuæ deportavit. Etenim cogitarat omnes ſuperiores muneris ſplendore ſuperare. Itaque omnia ſigna, tabulas, ornamentorum quod ſuperfuit in fanis, & communibus locis, tota e Græcia, atque inſulis omnibus, honoris populi Romani cauſa, ſane frugaliter domum
ſuam deportavit. Is poſteaquam intellexit, 112
poſſe ſe, interverſa ædilitate, a L. Piſone conſule prætorem renuntiari, ſi modo eadem prima littera competitorem habuiſſet aliquem; ædilitatem duobus in locis, partim in arca, partim in hortis ſuis collocavit: ſignum de buſto meretricis ablatum iſti dedit, quod eſſet ſignum magis iſtorum, quam publicæ libertatis. Hanc deam quisquam violare audeat, imaginem meretricis, ornamentum ſepulcri, a fure ſublatum, a ſacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ civitatis, reipublicæ

ſpoliis ornabitur? hæc erit in eo monumento, quod poſitum eſt, ut eſſet indicium oppreſſi ſenatus ad memoriam ſempiternam turpitudinis? O Q. Catule, (patremne appellem, an filium? recentior memoria filii eſt, & cum rebus meis geſtis conjunctior:) tantumne te fefellit, cum mihi ſumma & quotidie majora præmia in republica fore putabas? negabas fas eſſe, duos conſules eſſe in hac civitate inimicos reipublicæ. Duo ſunt inventi, qui ſenatum tribuno furenti conſtrictum traderent: qui pro me patres conſcriptos deprecari, & populo ſupplices eſſe, edictis atque imperio vetarent: quibus inſpectantibus domus mea diſturbaretur, diriperetur: qui denique ambuſtas fortunarum mearum reliquias, ſuas in domos comportari juberent.

113 (margin, beside "pitudinis? O Q. Catule")

114 Venio nunc ad patrem. Tu, Q. Catule, M. Fulvii domum, cum is fratris tui ſocer fuiſſet, monumentum tuarum manubiarum eſſe voluiſti, ut ejus, qui pernicioſa reipublicæ conſilia cepiſſet, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. Hoc ſi quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus plebis, qui auctoritatem ſenatus, judicium bonorum omnium neglexiſſet, tuum monumentum, conſulibus

non modo inſpectantibus, verum adjuvanti-
bus diſturbaret, everteret, idque cum ejus
civis, qui rempublicam ex ſenatus auctoritate
conſul defendiſſet, domo conjungeret; non-
ne reſponderes, id, niſi everſa civitate, ac-
cidere non poſſe?

At videte hominis intolerabilem audaciam 44
cum projecta quadam & effrenata cupiditate. 115
Monumentum iſte numquam aut religionem
ullam excogitavit; habitare laxe & magnifice
voluit, duasque & magnas & nobiles domos
conjungere. Eodem puncto temporis, quo
meus diſceſſus iſti cauſam cædis eripuit, a
Q. Sejo contendit, ut ſibi domum venderet:
cum ille id negaret, primo ſe luminibus ejus
eſſe obſtructurum minabatur. Affirmabat
Poſtumus, ſe vivo, illam domum iſtius num-
quam futuram. Acutus adoleſcens ex ipſius
ſermone intellexit, quid fieri oporteret: ho-
minem veneno apertiſſime ſuſtulit: emit do-
mum, licitatoribus defatigatis, prope dimi-
dio carius, quam æſtimabat. Quorſum igi- 116
tur hæc oratio pertinet? domus mea illa
prope tota vacua eſt: vix pars ædium mea-
rum decima ad Catuli porticum acceſſit: cauſa
fuit ambulatio, & monumentum, & iſta Ta-
nagræa, oppreſſa libertate, Libertas. In

Palatio, pulcherrimo proſpectu, porticum cum conclavibus pavimentatam trecentum pedum concupierat, ampliſſimum periſtylum; cetera ejusmodi, facile ut omnium domos & laxitate & dignitate ſuperaret. Et homo religioſus, cum ædes meas idem emeret & venderet; tamen illis tantis tenebris non eſt auſus ſuum nomen emtioni illi adſcribere. poſuit ſcilicet Scatonem illum, hominem ſine virtute egentem, ut is, qui in Marſis, ubi natus eſt, tectum, quo imbris vitandi cauſa ſuccederet, nullum haberet, ædes in Palatio nobiliſſimas emiſſe ſe diceret. Inferiorem ædium partem aſſignavit non ſuæ genti Fontejæ, ſed Clodiæ, quam reliquit: quem in numerum ex multis Clodiis nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus.

5 Hanc vos, pontifices, tam variam, tam novam in omni genere voluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis?

7 Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem dicere, non collegium pontificum affuiſſe; præſertim cum tribunus plebis, vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? Eſto: collegium non adhibuiſti. quid? de collegio quis tandem affuit? opus erat enim auctoritate

in uno, quæ eſt in his omnibus; ſed tamen auget & ætas & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia; quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamen certe peritiores vetuſtas facit.
Quis ergo affuit? Frater, inquit, uxoris 118
meæ. Si auctoritatem quærimus, etſi id eſt ætatis, ut nondum conſecutus ſit; tamen quanta eſt in adoleſcentia auctoritas, ea, propter tantam conjunctionem affinitatis, minor eſt putanda. ſin autem ſcientia eſt quæſita; quis erat minus peritus, quam is, qui paucis illis diebus in collegium venerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cum ſe, fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum videbat. etſi in eo providiſti, ne frater te accuſare poſſet. Hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi Romani ornatum pontificem, non denique adoleſcentem quemquam, cum haberes in collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti? Affuit is, ſi modo affuit, quem tu impuliſti, ſoror rogavit, mater coëgit. Videte igitur, pontifi- 119
ces, quid ſtatuatis in mea cauſa de omnium fortunis. Ergone pontificem putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscujusque conſecrare poſſe? At iſtæ

dedicationes, & templorum & delubrorum religiones, ad honorem deorum immortalium, ſine ulla civium calamitate a majoribus noſtris conſtitutæ ſunt. Eſt inventus tribunus plebis, qui conſularibus copiis inſtructus, omni impetu furoris in eum civem irruerit, quem perculſum ipſa respublica ſuis mani-
46 bus extolleret. Quid, ſi quis ſimilis iſtius
120 (neque enim jam deerunt, qui imitari velint) aliquem mei diſſimilem, cui respublica non tantum debeat, per vim afflixerit, domum ejus per pontificem dedicarit; id vos iſta auctoritate conſtituetis, ratum eſſe oportere? Dicetis, quem reperiet pontificem? Quid? & tribunus plebis idem eſſe non poteſt pontifex? M. Druſus, ille clariſſimus tribunus plebis, pontifex fuit. ergo, ſi is Q. Cæpionis, inimici ſui, poſtem ædium tenuiſſet, & pauca verba feciſſet, ædes Cæpionis eſſent de-
121 dicatæ? Nihil loquor de pontificio jure, nihil de ipſius verbis dedicationis, nihil de religione, cæremoniis: non diſſimulo me neſcire ea, quæ, etiamſi ſcirem, diſſimularem, ne aliis moleſtus, vobis etiam curioſus viderer: etſi effluunt multa ex veſtra diſciplina, quæ etiam ad noſtras aures ſæpe permanant. Poſtem teneri in dedicatione oportere videor

audiſſe

audiſſe templi. ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt & valvæ. Ambulationis poſtes nemo umquam tenuit in dedicando. ſimulacrum autem, aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moveri poteſt. Sed jam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem poſtem tenuiſſe dixiſti.

Quamquam quid ego de dedicatione lo- 122
quor? aut quid de veſtro jure, & religione
contra, quam propoſueram, diſputo? Ego 47
vero, ſi omnia ſollemnibus verbis, veteribus
& priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem; tamen
me reipublicæ jure defenderem. An, cum
tu ejus civis diſceſſu, cujus unius opera ſe-
natus atque omnes boni civitatem eſſe inco-
lumem toties judicaſſent, oppreſſam tæter-
rimo latrocinio cum duobus ſceleratiſſimis
conſulibus rempublicam teneres; domum
ejus, qui patriam, a ſe ſervatam, perire ſuo
nomine noluiſſet, per pontificem aliquem de-
dicaſſes; poſſet recreata respublica ſuſtinere?
Date huic religioni aditum, pontifices; jam 123
nullum fortunis communibus exitum repe-
rietis. An, ſi poſtem tenuerit pontifex, &
verba, ad religionem deorum immortalium
compoſita, ad perniciem civium tranſtule-
rit, valebit ad injuriam nomen ſanctiſſimum

religionis; ſi tribunus plebis verbis non mi-
nus priſcis, & pæne ſolemnibus, bona civis
cujuspiam conſecrarit, non valebit? Atqui
C. Atinius, patrum memoria, bona Q. Me-
telli, qui eum ex ſenatu cenſor ejecerat, avi
tui, Q. Metelle, & tui, P. Servili, & pro-
avi tui, P. Scipio, conſecravit, foculo po-
ſito in Roſtris, adhibitoque tibicine. Quid
tum? num ille furor tribuni plebis, ductus
ex nonnullis veterum temporum exemplis,
fraudi Metello fuit, ſummo illi & clariſſimo
124 viro? Certe non fuit. Vidimus, hoc idem
Cn. Lentulo cenſori tribunum plebis facere.
Numquid igitur is bona Lentuli religionibus
obligavit? Sed quid ego ceteros? Tu, tu,
inquam, capite velato, concione advocata,
foculo poſito, bona tui Gabinii, cui regna
omnia Syrorum, Arabum, Perſarumque do-
naras, conſecraſti. Quodſi tum nihil eſt
actum; quid in meis bonis agi potuit? ſin
eſt ratum, cur ille gurges, heluatus tecum
ſimul reipublicæ ſanguinem, ad cœlum ta-
men exſtruxit villam in Tuſculano viſceribus
ærarii; mihi meas ruinas, quarum ego ſimi-
lem totam urbem eſſe paſſus non ſum, ad-
48 ſpicere non licuit? Omitto Gabinium: quid?
125 exemplo tuo bona tua nonne L. Mummius,

vir omnium fortiſſimus atque optimus, conſecravit? quod ſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere; ea jura conſtituiſti in præclaro tribunatu tuo, quibus in te converſis, recuſares, alios everteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt; quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe poſſit? An conſecratio nullum habet jus, dedicatio eſt religioſa? Quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca verba voluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem quid voluiſti? Nam ſi eſt illud ratum; mitto Gabinium; tua domus certe, &, quicquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. ſin ille tibi ludus fuit, quid te impurius, qui religiones omnes pollueris aut ementiendo, aut ſtuprando? Jam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuiſſe. quippe vides, pœnam illam a te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe converſam. Sed homo omnium ſcelerum, flagitiorumque documentum, quod in Gabinio feceris, cujus impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ vitæ, latrocinium conſulatus vidimus; cui ne iſta quidem ipſa calamitas injuria poteſt accidere,

id in me infirmas? & gravius eſſe dicis, quod
uno adoleſcente, quam quod concione tota
127 teſte, feciſti? Dedicatio magnam, inquit,
49 habet religionem. Nonne vobis Numa Pompilius videtur loqui? diſcite orationem, pontifices, & vos flamines: etiam tu, rex, diſce a gentili homine; quamquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, juſto, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione, nonne & quis dicit, & quid, & quomodo, quæritur? An tu hæc ita confundis & perturbas, ut, quicumque velit, quod velit, quomodo velit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo jure? qua lege? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus Romanus præfecerat? Video enim eſſe legem veterem tribuniciam, quæ vetet, injuſſu plebis ædes, terram, aram conſecrare. Neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogavit, ſenſit, neque ſuſpicatus eſt, fore periculum, ne domicilia, aut poſſeſſiones indemnatorum civium conſecrarentur. Neque enim id fieri fas erat, neque quisquam fecerat, neque erat cauſa, cur prohibendo non tam deterrere videretur, quam admo-
128 nere. Sed quia conſecrabantur ædes, non

privatorum domicilia, ſed quæ ſacræ nominantur: conſecrabantur agri, non ita ut noſtra prædia, ſi quis vellet, ſed ut imperator agros de hoſtibus captos conſecraret: ſtatuebantur aræ, quæ religionem afferrent, [ipſo] ſi loco eſſent conſecratæ: hæc, niſi plebs juſſiſſet, fieri vetuit. Quæ ſi tu interpretaris de noſtris ædibus atque agris ſcripta eſſe; non repugno. ſed quæro, quæ lex lata ſit, ut tu ædes meas conſecrares: ubi tibi hæc poteſtas data ſit: quo jure feceris. Neque ego nunc de religione, ſed de bonis omnium noſtrûm, nec de pontificio, ſed de
jure publico diſputo. Lex Papiria vetat, 50
ædes injuſſu plebis conſecrari. Sit ſane hoc de noſtris ædibus, ac non de publicis templis. Unum oſtende verbum conſecrationis in ipſa tua lege; ſi illa lex eſt, ac non vox
ſceleris & crudelitatis tuæ. Quodſi tibi tum 129
in illo reipublicæ naufragio omnia in mentem venire potuiſſent, aut ſi tuus ſcriptor in illo incendio civitatis non ſyngraphas cum Byzantiis exſulibus & cum legatis regiis faceret, ſed vacuo animo tibi iſta non ſcita, ſed portenta conſcriberet: eſſes omnia, ſi minus re, at verbis legitimis conſecutus. Sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum;

fœdera feriebantur provinciarum; regum pellationes venales erant; ſervorum omni vicatim celebrabatur tota urbe deſcripti inimici in gratiam reconciliabantur; imp adſcribebantur novæ juventuti; Q. Sejo nenum miſero parabatur; de Cn. Pomp propugnatore & cuſtode imperii, interfici do conſilia inibantur; ſenatus ne quid e ut lugerent boni ſemper, ut capta respu ca conſulum proditione, vi tribunicia te retur. Hæc cum tot, tantaque agerent non mirum eſt, præſertim in furore anim cæcitate, multa illum & te fefelliſſe.

130 At videte, quanta vis ſit hujus Pap legis, in re tali; non qualem tu affers, leris plenam & furoris. Q. Marcius, ſor, ſignum Concordiæ fecerat, idqu publico collocarat. hoc ſignum C. Caſ cenſor, cum in curiam tranſtuliſſet, c gium veſtrum conſuluit, numquid eſſe ca videretur, quin id ſignum, curiamque
51 cordiæ dedicaret. Quæſo, pontifices, hominem cum homine, & tempus cum t pore, & rem cum re comparate. Ille ſumma modeſtia & gravitate cenſor; hic bunus plebis, ſcelere & audacia ſingul tempus illud erat tranquillum, & in libert

populi, & gubernatione poſitum ſenatus: tuum porro tempus, libertate populi Romani oppreſſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena juſtitiæ, ſapientiæ, dignitatis. cenſor enim, penes quem majores noſtri (id quod tu ſuſtuliſti) judicium ſenatus de dignitate eſſe voluerunt, Concordiæ ſignum volebat in curia, curiamque ei deæ dedicare. Præ- 131
clara voluntas, atque omni laude digna. præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut, ſine ſtudiis diſſenſionis, ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam ac templum publici conſilii religione Concordiæ devinxiſſet. Tu cum ferro, cum metu, cum edictis, cum privilegiis, cum præſentibus copiis perditorum, abſentis exercitus terrore & minis, conſulum ſocietate & nefario fœdere, ſervitute oppreſſam civitatem teneres; Libertatis ſignum poſuiſti magis ad ludibrium pudicitiæ, quam ad ſimulationem religionis. Ille in curia, quæ poterat, ſine cujusquam incommodo, dedicabat: tu in civis optime de republica meriti cruore ac pæne oſſibus ſimulacrum non libertatis publicæ, ſed licentiæ, collocaſti. Atque ille tamen ad collegium retulit: 132
tu ad quem retuliſti? Si quid deliberares, ſi quid tibi aut piandum, aut inſtituendum

fuiſſet religione domeſtica; tamen inſtituto ceterorum vetere, ad pontificem detuliſſes. novum delubrum cum in urbis clariſſimo loco, nefando quodam atque inaudito inſtituto, inchoares; referendum ad ſacerdotes publicos non putaſti? At, ſi collegium pontificum adhibendum non videbatur; nemone horum tibi idoneus viſus eſt, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contemſiſti, ſed pertimuiſti digni-
52 tatem. An tu auderes quærere ex P. Servilio, aut ex M. Lucullo, quorum ego conſilio atque auctoritate rempublicam conſul ex veſtris manibus ac faucibus eripui, quibusnam verbis, aut quo ritu, primum hoc dico, civis domum conſecrares; deinde civis ejus, cui princeps ſenatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, poſt cunctæ gentes, teſtimonium hujus urbis atque im-
133 perii conſervati dediſſent? Quid diceres, o nefanda & pernicioſa labes civitatis? Ades, ades, Luculle, Servili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, poſtemque teneatis. Es tu quidem cum audacia, tum impudentia ſingulari; ſed tibi tamen oculi, vultus, verba cecidiſſent, cum te viri, qui

ſua dignitate perſonam populi Romani atque auctoritatem imperii ſuſtinerent, verbis graviſſimis perterruiſſent; neque ſibi fas eſſe dixiſſent, furori intereſſe tuo, atque in patriæ parricidio & ſcelere. Quæ cum videres, 134
tum te ad tuum affinem, non delectum a te, ſed relictum a ceteris, contuliſti. quem ego tamen credo, ſi eſt ortus ab illis, quos memoriæ proditum eſt ab ipſo Hercule, perfuncto jam laboribus, ſacra didiciſſe, in viri fortis ærumnis, non ita crudelem fuiſſe, ut in vivi etiam ſpirantis caput buſtum ſuis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut fecit omnino, pœnamque hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutam in delicto perſonam, nomenque præberet: aut, ſi dixit aliquid verbis hæſitantibus, poſtemque tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caſte, nihil more, inſtitutoque perfecit. Viderat ille Murenam, vitricum ſuum, conſulem deſignatum, ad me conſulem cum Allobrogibus communis exitii indicia afferre: audierat ex illo, ſe a me bis ſalutem accepiſſe, ſeparatim ſemel, iterum cum univerſis. Quare quis eſt, qui exiſtimare poſſit, huic 135
novo pontifici, primam hanc poſt ſacerdotium initum religionem inſtituenti, vocemque

mittenti, non & linguam obmutuiſſe, & manum obtorpuiſſe, & mentem debilitatam metu concidiſſe: præſertim cum ex collegio tanto, non regem, non flaminem, non pontificem videret; fierique particeps alieni ſceleris invitus cogeretur, & graviſſimas pœnas affinitatis impuriſſimæ ſuſtineret?

53 Sed, ut revertar ad jus publicum vindi-
136 candum, quod ipſi pontifices ſemper non ſolum ad ſuas cæremonias, ſed etiam ad populi juſſa accommodaverunt: habetis in commentariis veſtris, C. Caſſium cenſorem de ſigno Concordiæ dedicando ad pontificum collegium retuliſſe, eique M. Aemilium, pontificem maximum, pro collegio reſpondiſſe, niſi eum populus Romanus nominatim præfeciſſet, atque ejus juſſu faceret; non videri ea recte poſſe dedicari. Quid, cum Licinia, virgo Veſtalis, ſummo loco nata, ſanctiſſimo ſacerdotio prædita, T. Flaminino, Q. Metello, conſulibus, aram, & ædiculam, & pulvinar ſub ſaxo ſacro dedicaſſet, non eam rem ex auctoritate ſenatus ad hoc collegium Sex. Julius prætor retulit? cum P. Scævola, pontifex maximus, pro collegio reſpondit, quod in loco publico Licinia, Caji filia, injuſſu populi dedicaſſet, ſacrum

non videri. Quam quidem rem quanta ſeveritate, quantaque diligentia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo ſenatusconſulto facile cognoſcetis. Recita ſenatusconſultum. SENATVSCONSVLTVM. Videtisne, prætori urbano 137
negotium datum, ut curaret, ne id ſacrum eſſet? & ut, ſi quæ eſſent inciſæ aut inſcriptæ litteræ, tollerentur? O tempora! o mores! Tum cenſorem, hominem ſanctiſſimum, ſimulacrum Concordiæ dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt: poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratam eam aram, tollendam ex auctoritate pontificum cenſuit, neque ullum eſt paſſus ex ea dedicatione litterarum exſtare monumentum. Tu, procella patriæ, turbo ac tempeſtas pacis atque otii, quod in naufragio, reipublicæ tenebris offuſis, demerſo populo Romano, everſo atque ejecto ſenatu, dirueris, ædificaris, religione omni violata, reipublicæ tantum nomine contaminaris; in civis hujusce ædibus, & in urbe, quam ſuis laboribus ac periculis conſervaſſet, monumentum deletæ reipublicæ collocaris, ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, ſublatoque Q. Catuli nomine incideris; id ſperaſti rempublicam diutius, quam, quoad

mecum ſimul expulſa careret his mœnibus,
eſſe laturam?

138 At ſi, pontifices, neque is, cui licuit,
neque id, quod fas fuit, dedicavit; quid
me attinet jam illud tertium, quod propo-
ſueram, docere, non his inſtitutis ac ver-
bis, quibus cæremoniæ poſtulant, dedicaſſe?
54 Dixi a principio, nihil me de ſcientia veſtra,
nihil de ſacris, nihil de abſcondito jure pon-
tificum, dicturum. quæ ſunt adhuc a me
de jure dedicandi diſputata, non ſunt quæ-
ſita ex occulto aliquo genere litterarum, ſed
ſumta de medio, ex rebus palam per ma-
giſtratus actis, ad collegiumque delatis, ex
ſenatusconſulto, ex lege. Illa interiora,
jam veſtra ſunt, quid dici, quid præcipi,
139 quid tangi, quid teneri jus fuerit. Quæ ſi
omnia ex Coruncanii ſcientia, qui peritiſſi-
mus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſta-
rent; aut ſi M. Horatius ille Pulvillus, qui,
cum ejus dedicationem multi, propter invi-
diam, fictis religionibus impedirent, reſti-
tit, & conſtantiſſima mente Capitolium de-
dicavit, hujusmodi alicui dedicationi præ-
fuiſſet; tamen in ſcelere religio non vale-
ret; nedum valeat id, quod imperitus ado-
leſcens, novus ſacerdos, ſororis precibus,

matris minis adductus, ignarus, invitus, ſine collegis, ſine libris, ſine auctore, ſine fictore, furtim, mente ac lingua titubante feciſſe dicatur: præſertim cum iſte impurus atque impius hoſtis omnium religionum, qui contra fas inter viros ſæpe mulier, & inter mulieres vir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim & turbulente, ut neque mens, neque
vox, neque lingua conſiſteret. Delatum tum 55
eſt ad vos, pontifices, & poſt omnium ſer- 140
mone celebratum, quemadmodum iſte præpoſteris verbis, omnibus obſcœnis, idemtidem ſe ipſe revocando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter, ac vos in monumentis habetis, & pronuntiarit, & fecerit. Quod quidem minime mirum eſt, in tanto ſcelere, tantaque dementia, ne audaciæ quidem locum ad timorem comprimendum fuiſſe. Etenim, ſi nemo umquam prædo tam barbarus atque immanis fuit, qui cum fana ſpoliaſſet, deinde aram aliquam in litore deſerto, ſomnis ſtimulatus, aut religione aliqua, conſecraret, non horreret animo, cum divinum numen, ſcelere violatum, placare precibus cogeretur: qua tandem iſtum perturbatione mentis, omnium templorum atque tectorum, totiusque urbis prædonem,

fuiſſe cenſetis, cum pro deteſtatione tot ſce-
141 lerum unam aram nefarie conſecraret? Non
potuit ullo modo (quamquam & inſolentia
dominatus extulerat animos, & erat incre-
dibili armatus audacia) non in agendo rue-
re, ac ſæpe peccare, præſertim illo ponti-
fice, & magiſtro, qui cogeretur docere, an-
tequam ipſe didiciſſet. Magna vis eſt cum
in deorum immortalium numine, tum vero
in ipſa republica. Dii immortales ſuorum
templorum cuſtodem ac præſidem ſceleratiſ-
ſime pulſum cum viderent, ex ſuis templis
in ejus ædes immigrare nolebant. itaque
iſtius vecordiſſimi mentem cura, metuque
terrebant. Res vero publica, quamquam
erat exterminata mecum, tamen obverſaba-
tur ante oculos exſtinctoris ſui, & ab iſtius
inflammato atque ignito furore jam tum me,
ſeque repetebat. Quare quid eſt mirum, ſi
iſte metus furore inſtinctus, ſcelere præ-
ceps, neque inſtitutas cæremonias perſequi,
neque verbum ullum ſollemne potuit effari?

56 Quæ cum ita ſint, pontifices, revocate
142 jam animos veſtros ab hac ſubtili noſtra diſ-
putatione ad univerſam rempublicam, quam
antea cum viris fortibus multis, in hac ve-
ro cauſa ſolis veſtris cervicibus ſuſtinetis.

Vobis univerſi ſenatus perpetua auctoritas, cui vosmetipſi præſtantiſſimi ſemper in mea cauſa præfuiſtis; vobis Italiæ magnificentiſſimus ille motus, municipiorumque concurſus; vobis campus, centuriarumque una vox omnium, quarum vos principes atque auctores fuiſtis; vobis omnes ſocietates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut ſpe denique ſunt bona, omnes hi ſuum erga meam dignitatem ſtudium, & judicium non modo commiſſum, verum etiam commendatum eſſe arbitrantur. Denique ipſi dii immorta- 143
les, qui hanc urbem atque hoc imperium tuentur, ut eſſet omnibus gentibus, poſteritatique perſpicuum, divino me numine eſſe reipublicæ redditum, idcirco mihi videntur fructum ipſum reditus & gratulationis meæ, ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem, judiciumque revocaſſe. Hic eſt enim reditus, pontifices, hæc reſtitutio, in domo, in ſedibus, in aris, in focis, in diis penatibus recuperandis. quorum ſi iſte ſuis ſceleratiſſimis manibus tecta, ſedesque convellit; ducibusque conſulibus, tamquam urbe capta, hanc unam domum, quaſi acerrimi propugnatoris, ſibi delendam putavit; tamen illi dii penates ac familiares mei, per vos in meam domum

57 mecum erunt reſtituti. Quocirca te, Capi-
144 toline, quem propter beneficia populus Ro-
manus Optimum, propter vim Maximum
nominavit, teque, Juno regina, & te, cu-
ſtos urbis, Minerva, quæ ſemper adjutrix
conſiliorum meorum, teſtis laborum exſti-
tiſti, precor ac quæſo; vosque, qui maxi-
me me repetiſtis, atque revocaſtis, quorum
de ſedibus hæc mihi propoſita eſt contentio,
patrii penates, familiaresque, qui huic urbi
& reipublicæ præſidetis, vos obteſtor, quo-
rum ego a templis ac delubris peſtiferam
illam & nefariam flammam depuli; teque,
Veſta mater, cujus caſtiſſimas ſacerdotes ab
hominum amentia, furore & ſcelere defen-
di, cujusque ignem illum ſempiternum non
ſum paſſus aut ſanguine civium reſtingui,
aut cum totius urbis incendio commiſceri:
145 ut, ſi in illo pæne fato reipublicæ objeci
meum caput pro veſtris cæremoniis atque
templis, perditiſſimorum civium furori atque
ferro: &, ſi iterum, cum ex mea conten-
tione interitus bonorum omnium quærere-
tur, vos ſum teſtatus, vobis me ac meos
commendavi, meque ac meum caput ea
conditione devovi, ut, ſi & eo ipſo tempore,
& ante, & in conſulatu meo, commodis
meis

meis omnibus, emolumentis, præmiis prætermiſſis, cura, cogitatione, vigiliis omnibus, nihil, niſi de ſalute meorum civium laboraſſem; tum mihi republica aliquando reſtituta liceret frui: ſin autem mea conſilia patriæ non profuiſſent; ut perpetuum dolorem, avulſus a meis, ſuſtinerem: hanc ego devotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique convictam eſſe & commiſſam putabo. Nam nunc qui- 146
dem, pontifices, non ſolum domo, de qua cognoſcitis, ſed tota urbe careo, in quam videor eſſe reſtitutus. Urbis enim celeberrimæ & maximæ partes adverſum illud non monumentum, ſed vulnus patriæ contuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis vitandum, fugiendumque eſſe videatis; nolite, quæſo, eum, cujus reditu reſtitutam rempublicam fore putaſtis, non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis partibus velle eſſe privatum. Non me bonorum di- 58
reptio, non tectorum excíſio, non depopulatio prædiorum, non præda conſulum ex meis fortunis crudeliſſime capta permovet: caduca ſemper & mobilia hæc eſſe duxi; non virtutis atque ingenii, ſed fortunæ & temporum munera: quorum ego non tam

facultatem umquam & copiam expetendam putavi, quam & in utendo rationem, & in carendo patientiam. Etenim ad noſtrum uſum propemodum jam eſt definita moderatio rei familiaris; liberis autem noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis ac noſtræ memoriæ, relinquemus. Domo per ſcelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis vim ſceleratius etiam ædificata, quam everſa, carere ſine maxima ignominia reipublicæ, meo dedecore ac dolore non poſſum. Quapropter, ſi diis immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo Romano, ſi cunctæ Italiæ, ſi provinciis, ſi exteris nationibus, ſi vobismetipſis, qui in mea ſalute principem ſemper locum, auctoritatemque tenuiſtis, gratum & jucundum meum reditum intelligitis eſſe; quæſo, obteſtorque vos, pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententiis reſtituiſtis, nunc, quoniam ſenatus ita vult, manibus quoque veſtris in ſedibus meis collocetis.

M. TVLLII CICERONIS

DE

HARVSPICVM RESPONSIS,

IN

SENATV

ORATIO, TRICESIMA.

Hesterno die, Patres conſcripti, cum I
me & veſtra dignitas & frequentia equi- 1
tum Romanorum, quibus ſenatus dabatur, magnopere commoſſet, putavi mihi reprimendam eſſe P. Clodii impudicam impudentiam, cum is publicanorum cauſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro navaret operam, atque ei ſeſe, cui totus venierat, etiam vobis inſpectantibus venditaret. Itaque hominem furentem, exſultantemque continui, ſimulac periculum judicii intendi: duobus inceptis verbis *omnem impetum* gladiatoris, ferociamque

2 compreſſi. Attamen ignarus ille, qui conſules eſſent, exſanguis atque æſtuans, ſe ex curia repente proripuit, cum quibusdam fractis jam atque inanibus minis, & cum illius Piſoniani temporis, Gabinianique terroribus. Quem cum egredientem inſequi cœpiſſem; cepi equidem fructum maximum, & ex conſurrectione omnium veſtrûm, & ex comitatu publicanorum. Sed vecors repente ſine ſuo vultu, ſine colore, ſine voce conſtitit: deinde reſpexit; & ſimulac Cn. Lentulum conſulem adſpexit, concidit in curiæ pæne limine, recordatione, credo, Gabinii ſui, deſiderioque Piſonis. Cujus ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud poteſt gravioribus a me verbis vulnerari, quam eſt ſtatim, in facto ipſo, a graviſſimo viro, P. Servilio, confectus ac trucidatus. cujus ſi etiam vim & gravitatem illam ſingularem, ac pæne divinam, aſſequi poſſem; tamen non dubito, quin ea tela, quæ conjecerit inimicus, quam ea, quæ collega patris emiſit, leviora atque hebetiora eſſe videantur.

2 Sed tamen mei facti rationem exponere
3 illis volo, qui heſterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digreſſum

arbitrabantur, quam ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. Nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum ac multo ante meditatum. Ego enim, patres conſcripti, inimicum me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rempublicam cum defendere deberent, ſervare poſſent; cumque ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperii, ad meam ſalutem non ſolum auctoritate, ſed etiam precibus veſtris vocarentur; primo reliquerunt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnaverunt, præmiisque nefariæ pactionis funditus una cum republica oppreſſum, exſtinctumque voluerunt: quique ſuo ductu & imperio, cruento illo atque funeſto, ſupplicia neque a ſociorum mœnibus prohibere, neque hoſtium urbibus inferre potuerunt: exciſionem, inflammationem, everſionem, depopulationem, vaſtitatem eam, ſua cum præda, meis omnibus tectis atque agris intulerunt. Cum 4
his furiis & facibus, cum his, inquam, exitioſis prodigiis, ac pæne hujus imperii peſtibus, bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum; neque id tamen ipſum tantum, quantum meus ac meorum, ſed tantum, quantum veſter atque omnium bonorum dolor

3 poſtulavit. In Clodium vero non eſt hodie meum majus odium, quam illo die fuit, cum illum ambuſtum religioſiſſimis ignibus, cognovi muliebri ornatu, ex inceſto ſtupro atque ex domo pontificis maximi emiſſum. tum, inquam, tum vidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempeſtas excitaretur, quanta impenderet procella reipublicæ. Videbam, illud ſcelus tam importunum, audaciam tam immanem adoleſcentis furentis, nobilis, vulnerati, non poſſe arceri otii finibus: erupturum illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem civitatis.

5 Non multum mihi ſane poſt ad odium acceſſit. nihil enim contra me fecit odio mei, ſed odio ſeveritatis, odio dignitatis, odio reipublicæ. non me magis violavit, quam ſenatum, quam equites Romanos, quam omnes bonos, quam Italiam cunctam. non denique in me ſceleratior fuit, quam in ipſos deos immortales. Etenim illos eo ſcelere violavit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiam ejus familiaris Catilina, ſi viciſſet, fuiſſet. Itaque eum numquam a me eſſe accuſandum putavi, non plus, quam ſtipitem illum, qui, quorum hominum eſſet, neſciremus, niſi ſe Ligurem

ipſe eſſe diceret. Quid enim hunc perſequar, pecudem ac belluam, pabulo inimicorum meorum & glande corruptum? qui ſi ſenſit, quo ſeſe ſcelere devinxerit; non dubito, quin ſit miſerrimus. ſin autem id non videt; periculum eſt, ne ſe ſtuporis excuſatione defendat. Accedit etiam, quod, exſpectatione 6
omnium, fortiſſimo & clariſſimo viro, T. Annio, devota & conſtituta iſta hoſtia eſſe videtur; cui me præripere deſponſam jam & deſtinatam laudem, cum ipſe ejus opera & dignitatem & ſalutem recuperarim, valde eſt iniquum. Etenim, ut P. ille Scipio natus 4
mihi videtur ad interitum, exitiumque Carthaginis, qui illam a multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, pæne captam aliquando, quaſi fatali eventu, ſolus evertit; ſic T. Annius ad illam peſtem comprimendam, exſtinguendam, funditus delendam natus eſſe videtur, & quaſi divino munere donatus reipublicæ. Solus ille cognovit, quemadmodum armatum civem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendiisque terreret, non modo vincire, *verum etiam* vincere oporteret. Huic ego, 7

& tali, & ita de me ac de patria merito viro, numquam mea voluntate præripiam: eum præſertim reum, cujus ille inimicitias non ſolum ſuſcepit propter ſalutem meam, verum etiam appetivit. Sed ſi etiam nunc illaqueatus jam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, exſpectatione ſupplicii jam non diuturna implicatus, feretur tamen hæſitans, & in me impetum impeditus facere conabitur; reſiſtam, & aut concedente, aut etiam adjuvante Milone, ejus conatum refutabo: velut heſterno die, cum mihi ſtans tacenti minaretur, voce tantum attigi legum initium & judicii. conſedit ille: conticuit. Diem dixiſſet, ut jecerat: feciſſem, ut ei ſtatim tertius a prætore dies diceretur. Atque hoc ſi moderetur, & cogitet, ſi contentus ſit iis ſceleribus, quæ commiſit, jam ſe eſſe conſecratum Miloni: ſi quod in me telum intenderit, ſtatim me eſſe arrepturum arma judiciorum atque legum.

8 Atqui paulo ante, patres conſcripti, concionem habuit, quæ eſt ad me tota delata: cujus concionis primum univerſum argumentum, ſententiamque audite. cum riſ tis impudentiam hominis, tum a me de tot concione audietis. De religionibus, ſac

& cæremoniis eſt concionatus, patres con-
ſcripti, Clodius: P. inquam, Clodius ſacra
& religiones negligi, violari, pollui queſtus
eſt. non mirum, ſi hoc vobis ridiculum vi-
detur. etiam ſua concio riſit hominem, quo-
modo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum
ſenatusconſultis; quæ ſunt omnia contra il-
lum pro religionibus facta, hominemque
eum, qui pulvinaribus Bonæ Deæ ſtuprum
intulerit, eaque ſacra, quæ viri oculis, ne
imprudentis quidem, adſpici fas eſt, non ſo-
lum adſpectu virili, ſed flagitio, ſtuproque
violarit, in concione de religionibus negle-
ctis conqueri. Itaque nunc proxima concio
ejus exſpectatur de pudicitia. Quid enim 9
intereſt, utrum ab altaribus religioſiſſimis
fugatus, de ſacris & religionibus conquera-
tur, an ex ſororum cubiculo egreſſus, pu-
dorem, pudicitiamque defendat? Reſpon-
ſum haruſpicum hoc recens de fremitu in
concione recitavit: in quo cum aliis multis
ſcriptum etiam illud eſt (id quod audiſtis)
loca ſacra & religioſa, profana haberi. In
ea cauſa eſſe dixit domum meam, a religio-
ſiſſimo ſacerdote, P. Clodio, conſecratam.
Gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud 10
ſcio, an graviſſimum multis his annis huic

ordini nuntiatum ſit; datam non modo ju-
ſtam, ſed etiam neceſſariam cauſam eſſe di-
cendi. Reperietis enim ex hoc toto prodi-
gio atque reſponſo, nos de iſtius ſcelere ac
furore, ac de impendentibus periculis ma-
ximis, prope jam voce Jovis Optimi Maximi
11 præmoneri. Sed primum expiabo religionem
ædium mearum, ſi id facere vere ac ſine
cujusquam dubitatione potero. ſin ſcrupu-
lus tenuiſſimus reſidere aliquis videbitur;
non modo patienti, ſed etiam libenti animo
portentis deorum immortalium, religionique
parebo.

6 Sed quæ tandem eſt in hac urbe tanta
domus, ab iſta religionis ſuſpicione tam va-
cua atque pura? Quamquam veſtræ domus,
patres conſcripti, ceterorumque civium, mul-
to maxima ex parte ſunt liberæ religione,
tamen una mea domus judiciis omnibus li-
berata, in hac urbe, ſola eſt. Te enim ap-
pello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc ha-
ruſpicum reſponſo decrevit ſenatus, ut de
locis ſacris religioſis ad hunc ordinem re-
ferretis. poteſtisne referre de mea domo?
quæ (ut dixi) ſola, in hac urbe, omni re-
ligione, omnibus judiciis, liberata eſt: quam
primum inimicus ipſe, in illa tempeſtate ac

nocte reipublicæ, cum cetera ſcelera ſtilo
illo impuro, Sex. Clodii ore tincto, con-
ſcripſiſſet, ne una quidem attigit littera re-
ligionis. deinde eandem domum populus Ro-
manus, cujus eſt ſumma poteſtas omnium
rerum, comitiis centuriatis, omnium æta-
tum, ordinumque ſuffragiis, eodem jure eſſe
juſſit, quo fuiſſet. Poſtea vos, patres con- 12
ſcripti, non quod dubia res eſſet, ſed ut
huic furiæ, ſi diutius in hac urbe, quam
delere cuperet, maneret, vox interdicere-
tur, decreviſtis, ut de mearum ædium reli-
gione ad pontificum collegium referretur.
Quæ tanta religio eſt, qua non in noſtris du-
bitationibus, atque in maximis ſuperſtitio-
nibus, unius P. Servilii ac M. Luculli re-
ſponſo ac verbo liberemur? De ſacris publi-
cis, de ludis maximis, de deorum pena-
tium, Veſtæque matris cæremoniis, de illo
ipſo ſacrificio, quod fit pro ſalute populi Ro-
mani, quod, poſt Romam conditam, hujus
unius caſti tutoris religionum ſcelere viola-
tum eſt, quod tres pontifices ſtatuiſſent, id
ſemper populo Romano, ſemper ſenatui,
ſemper ipſis diis immortalibus ſatis ſanctum,
ſatis auguſtum, ſatis religioſum eſſe viſum
eſt. At vero meam domum P. Lentulus,

L. Claudius, rex ſacrorum, M. S
M. Craſſus, C. Curio, Sex. Cæſar
Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albi
Q. Terentius, pontifices minores
cognita, duobus locis dicta, ma
quentia ampliſſimorum ac ſapienti
civium adſtante, omni religione,
7 te, omnes liberaverunt. Nego umq
13 ſacra conſtituta, quorum eadem eſ
tas, quæ ipſius urbis, ulla de re
capite quidem virginum Veſtalium,
quens collegium judicaſſe. quamqua
cinoris diſquiſitionem intereſt adeſ
plurimos. Ita eſt enim interpre
pontificum, ut iidem poteſtatem
judicum. Religionis explanatio ve
pontifice perito recte fieri poteſt: q
in judicio capitis durum atque iniq

Q. Metello, conſulibus referentibus, ſtatuit, cum omnes pontifices, qui erant hujus ordinis, adeſſent; cumque alii, qui honoribus populi Romani antecedebant, multa de collegii judicio verba feciſſent, omnesque iidem ſcribendo adeſſent; domum meam, judicio pontificum, religione liberatam videri. De 14
hoc igitur loco ſacro potiſſimum videntur haruſpices dicere, qui locus ſolus ex privatis locis omnibus hoc præcipue juris habet, ut ab ipſis, qui ſacris præſunt, ſacer non eſſe judicatus ſit? Verum referte: quod ex ſenatusconſulto facere debetis. Aut vobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo ſententiam dixiſtis, & eam religione omni liberaſtis; aut ſenatus ipſe judicabit, qui, uno illo ſolo antiſtite ſacrorum diſſentiente, frequentiſſimus antea judicavit; aut, id quod certe fiet, ad pontifices rejicietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiæ majores noſtri ſacra, religionesque, & privatas & publicas, commendarunt. Quid ergo hi poſſunt aliud judicare, ac judicaverunt? Multæ ſunt domus in hac urbe, patres conſcripti, atque haud ſcio, an pæne cunctæ jure optimo; ſed tamen jure privato, jure hereditario, jure auctoritatis, jure mancipi, jure

auctoritate ſenatus, pecunia publi
de contra vim nefariam hujus gl
tot ſenatusconſultis munita atque

8 Primum negotium iisdem magiſtr
datum anno ſuperiore, ut curaren
vi mihi ædificare liceret, quibus in
periculis, univerſa reſpublica co
ſolet: deinde, cum ille ſaxis, &
& ferro vaſtitatem meis ſedibus i
decrevit ſenatus, eos, qui id feci
ge de vi, quæ eſſet in eos, qui u
rempublicam oppugnaſſent, teneri
vero referentibus, o poſt hominun
riam fortiſſimi atque optimi conſule
vit idem ſenatus frequentiſſimus, q
domum violaſſet, contra rempubli
16 facturum. Nego, ullo de opere
de monumento, de templo, tot ſe

pro maximis in rempublicam beneficiis, data domus eſt in via publica; at mihi in Palatio reſtituta. illi locus; at mihi etiam parietes atque tectum. illi, quam ipſe privato jure tueretur; mihi, quam publice magiſtratus omnes defenderent. Quæ quidem ego ſi aut per me, aut ab aliis haberem; non prædicarem apud vos, ne nimis gloriari viderer. ſed, cum ſint mihi data a vobis, cum ea attententur ejus lingua, cujus antea manu everſa vos mihi & liberis meis, manibus veſtris reddidiſtis; non ego de meis, ſed de veſtris factis loquor; nec vereor, ne hæc mea veſtrorum beneficiorum prædicatio, non grata potius, quam arrogans videatur. Quamquam, ſi me, tantis labori- 17
bus pro communi ſalute perfunctum, efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum, animi quidam dolor, quis non ignoſceret? Vidi enim heſterno die quendam murmurantem; quem ajebant negare, ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer, cujus eſſem civitatis, reſpondi, me, probantibus & vobis, & equitibus Romanis, ejus eſſe, quæ carere me non potuiſſet. Ille, ut opinor, ingemuit. Quid igitur

reſponderem? (quæro ex eo ipſo, qui ferre me non poteſt) me civem eſſe Romanum? litterate reſpondiſſem. tacuiſſem? deſertum negotium. Poteſt quisquam vir in rebus magnis cum invidia verſatus, ſatis graviter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpondere? At ipſe non modo reſpondet, quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus: ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid reſpondeat, admoneri.

9 Sed, quoniam mea cauſa expedita eſt,
18 videamus nunc, quid haruſpices dicant. Ego enim fateor, me, & magnitudine oſtenti, & gravitate reſponſi, & una atque conſtanti haruſpicum voce vehementer eſſe commotum. Neque is ſum, qui, ſi cui forte videor plus, quam ceteri, qui æque, atque ego, ſunt occupati, verſari in ſtudio litterarum, his delecter, aut utar omnino litteris, quæ noſtros animos deterrent atque avocant a religione. Ego vero primum habeo auctores ac magiſtros religionum colendarum majores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapientia videtur, ut ſatis ſuperque prudentes ſint, qui illorum prudentiam, non dicam aſſequi, ſed, quanta fuerit, perſpicere poſſint: qui ſtatas, ſolemnesque cæremonias,

pontificatu:

pontificatu: rerum bene gerendarum aucto-ritates, augurio: fatorum veteres prædi-ctiones Apollinis, vatum libris: portentorum explanationes, Etruſcorum diſciplina conti-neri putarunt: quæ quidem tanta eſt, ut noſtra memoria primum Italici belli funeſta illa principia, poſt Sullani, Cinnanique tem-poris extremum pæne diſcrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendique imperii conjurationem non obſcure nobis paulo ante prædixerint. Deinde etiam cogno- 19
vi, multa homines doctiſſimos, ſapientiſſi-mosque & dixiſſe, & ſcripta de deorum im-mortalium numine reliquiſſe. quæ quam-quam divinitus perſcripta video, tamen ejus-modi ſunt, ut ea majores noſtri docuiſſe il-los, non ab illis didiciſſe videantur. Etenim quis eſt tam vecors, qui aut, cum ſuſpexe-rit in cœlum, deos eſſe non ſentiat, & ea, quæ tanta mente fiunt, ut vix quisquam arte ulla ordinem rerum ac neceſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet; aut, cum deos eſſe intellexerit, non intelligat, eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, & auctum, & retentum? Quam volumus licet, patres conſcripti, ipſi nos amemus: *tamen* nec numero Hiſpanos, nec robore

Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo hujus gentis ac terræ domeſtico, nativoque ſenſu, Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate ac religione, atque hac una ſapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi, gubernarique perſpeximus, omnes gentes, nationesque ſuperavimus.

10 Quare, ne plura de re minime loquar
20 dubia, adhibete animos; & mentes veſtras, non ſolum aures, ad haruſpicum vocem admovete: QVOD IN AGRO LATINIENSI AVDITVS EST STREPITVS CVM FREMITV. Mitto haruſpices, mitto illam veterem ab ipſis diis immortalibus, ut hominum fama eſt, Etruriæ datam diſciplinam: nos nonne haruſpices eſſe poſſumus? EXAVDITVS IN AGRO PROPINQVO ET SVBVRBANO EST STREPITVS QVIDAM RECONDITVS, ET HORRIBILIS FREMITVS ARMORVM. Quis eſt ex gigantibus illis, quos poëtæ ferunt bellum diis immortalibus intuliſſe, tam impius, qui hoc tam novo, tantoque motu non magnum aliquid deos populo Romano præmonſtrare & præcinere fateatur? De ea re ſcriptum eſt, poſtulationes eſſe Jovi, Saturno

Neptuno, Telluri, diis cœleſtibus. Audio, 21
quibus diis violatis expiatio debeatur: ſed, hominum quæ ob delicta, quæro. LVDOS MINVS DILIGENTER FACTOS, POLLVTOSQVE. Quos ludos? te appello, Lentule, (tui ſacerdotii ſunt tenſæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæque ludorum publicorum,) vosque, pontifices, ad quos epulones Jovis Optimi, Maximi, ſi quid eſt prætermiſſum, aut commiſſum, afferunt; quorum de ſententia illa eadem renovata atque inſtaurata celebrantur: qui ſunt ludi minus diligenter facti? quanto, aut quo ſcelere polluti? reſpondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio, nihil cujusquam aut negligentia contemtum, aut ſcelere eſſe pollutum: omnia ſollemnia ac juſta ludorum, omnibus rebus obſervatis, ſumma cum cæremonia eſſe ſervata. Quos igitur haruſpi- 11
ces ludos minus diligenter factos, pollutos- 22
que eſſe dicunt? eos, quorum ipſi dii immortales, atque illa mater Idæa, te, te, Cn. Lentule, cujus abavi manibus eſſet accepta, ſpectatorem eſſe voluit. quod ni tu Megaleſia illo die ſpectare voluiſſes; haud ſcio an vivere nobis, atque his de rebus jam

queri liceret. Vis enim innumerabilis incitata ex omnibus vicis collecta ſervorum ab hoc ædili religioſo, repente fornicibus, oſtiisque omnibus, in ſcenam, dato ſigno, immiſſa irrupit. Tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem virtus fuit, quæ in privato quondam tuo proavo. Te, nomen, imperium, vocem, adſpectum, impetum tuum ſtans ſenatus, equitesque Romani, & omnes boni ſequebantur, cum ille ſervorum & ludiorum multitudini ſenatum, populumque Romanum vinctum ipſo conſeſſu, & conſtrictum ſpectaculis, atque impeditum turba & angu-
23 ſtiis tradidiſſet. An, ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus, ſi terram non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut, ſi ædilis verbo, aut ſimpulo aberravit, ludi ſunt non rite facti, eaque errata expiantur, & mentes deorum immortalium, ludorum inſtauratione placantur: ſi ludi ab lætitia ad metum traducti ſunt; ſi non intermiſſi, ſed peremti atque ſublati ſunt; ſi civitati univerſæ ſcelere ejus, qui ludos ad luctum conferre voluit, exſtiterunt dies illi feſti pæne funeſti: dubitabimus, quos ille fremitus
24 nuntiet ludos eſſe pollutos? Ac ſi volumus

ea, quæ de quoque deo nobis tradita ſunt,
recordari; hanc Matrem magnam, cujus
ludi violati, polluti, pæne ad cædem & ad
funus civitatis converſi ſunt, hanc, inquam,
accepimus, agros & nemora cum quodam
ſtrepitu, fremituque peragrare. Hæc igi- 12
tur vobis, hæc populo Romano, & ſcelerum
indicia oſtendit, & periculorum ſigna pate-
fecit. Nam quid ego de illis ludis loquar,
quos in Palatio noſtri majores ante tem-
plum, in ipſo Matris magnæ conſpectu, Me-
galenſibus fieri, celebrarique voluerunt? qui
ſunt more, inſtitutisque maxime caſti, ſol-
lemnes, religioſi: quibus ludis primum ante
populi conſeſſum ſenatui locum P. Africa-
nus iterum conſul ille major dedit; ut eos
ludos hæc lues impura pollueret: quo ſi qui
liber aut ſpectandi, aut etiam religionis
cauſa, acceſſerat, manus afferebantur: quo
matrona nulla adiit, propter vim, conſeſ-
ſumque ſervorum. Ita ludos eos, quorum
religio tanta eſt, ut ex ultimis terris arceſ-
ſita in hac urbe conſederit; qui uni ludi ne
verbo quidem appellantur Latino, ut voca-
bulo ipſo & appetita religio externa, &
Matris magnæ nomine ſuſcepta declaretur:
hos ludos ſervi fecerunt, ſervi ſpectaverunt;

tota denique, hoc ædile, ſervorum Mega-
25 leſia fuerunt. Proh dii immortales! qui magis nobiscum loqui poſſetis, ſi eſſetis verſareminique nobiscum? ludos eſſe pollutos ſignificatis, ac plane dicitis. Quid magis deformatum, inquinatum, perverſum, conturbatum dici poteſt, quam omne ſervitium, permiſſu magiſtratus, liberatum, in alteram ſcenam immiſſum, alteri præpoſitum, ut alter conſeſſus poteſtati ſervorum objiceretur, alter ſervorum totus eſſet? Si examen apum ludis in ſcenam veniſſet, haruſpices acciendos ex Etruria putaremus: videmus univerſi repente examina tanta ſervorum immiſſa in populum Romanum, ſeptum atque incluſum, & non commovemur? Atque in apum fortaſſe examine, nos ex Etruſcorum ſcriptis haruſpices, ut a ſervitio
26 caveremus, monerent. Quod igitur ex aliquo disjuncto, diverſoque monſtro ſignificatum caveremus, id cum ipſum ſibi monſtrum eſt, & cum in eo ipſo periculum eſt, ex quo periculum portenditur, non pertimeſcemus? Iſtiusmodi Megaleſia fecit pater

tuus? iſtiusmodi pat
generis ſui mentione
aut Spartaci

maluerit, quam Caji, aut Appii, Claudiorum? Illi cum ludos facerent, ſervos de cavea exire jubebant; tu in alteram ſervos immiſiſti, ex altera liberos ejeciſti. Itaque qui antea voce præconis a liberis ſemovebantur, tuis ludis non voce, ſed manu liberos a ſe ſegregabant. Ne hoc quidem 13
tibi in mentem veniebat, Sibyllino ſacerdoti, hæc ſacra majores noſtros ex veſtris libris expetiſſe? ſi illi ſunt veſtri, quos tu impia mente conquiris, violatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. Hac igitur 27
vate ſuadente quondam, defeſſa Italia Punico bello, atque ab Annibale vexata, ſacra iſta majores noſtri aſcita ex Phrygia Romæ collocaverunt; quæ vir is accepit, qui eſt optimus populi Romani judicatus, P. Scipio; femina autem, quæ matronarum caſtiſſima putabatur, Q. Claudia: cujus priſcam illam ſeveritatem [ſacrificii] mirifice tua ſoror exiſtimatur imitata. Nihil te igitur neque majores tui, conjuncti cum his religionibus, neque ſacerdotium ipſum, quo eſt hæc tota religio conſtituta, neque curulis ædilitas, quæ maxime hanc tueri religionem ſolet, permovit, quo minus caſtiſſimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares,

28 ſcelere obligares? Sed quid ego id admiror? qui, accepta pecunia, Peſſinuntem ipſum, ſedem, domiciliumque Matris deorum, vaſtaris, & Brogitaro Gallogræco, impuro homini ac nefario, cujus legati, te tribuno, dividere in æde Caſtoris tuis operis nummos ſolebant, totum illum locum, fanumque vendideris? ſacerdotem ab ipſis aris, pulvinaribusque detraxeris? omnia illa, quæ vetuſtas, quæ Perſæ, quæ Syri, quæ reges omnes, qui Europam, Aſiamque tenuerunt, ſemper ſumma religione coluerunt, perverteris? quæ denique noſtri majores tam ſancta duxerunt, ut, cum refertam urbem, atque Italiam fanorum haberemus, tamen noſtri imperatores maximis & periculoſiſſimis bellis huic deæ vota facerent, eaque in ipſo Peſſinunte ad illam ipſam principem aram, & in illo loco, fanoque perſolverent.
29 Quod cum Dejotarus religione ſua caſtiſſime tueretur, quem unum habemus in orbe terrarum fideliſſimum huic imperio atque amantiſſimum noſtri nominis; Brogitaro, ut ante dixi, addictum pecunia tradidiſti. Atque hunc tamen Dejotarum, ſæpe a ſenatu regali nomine dignum exiſtimatum, clariſſimorum imperatorum teſtimoniis ornatum,

tu etiam regem appellari cum Brogitaro jubes. Sed alter eſt rex judicio ſenatus per nos; pecunia Brogitarus, per te appellatus: alterum putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſolvat, quod ei per ſyngrapham crediſti. nam cum multa regia ſunt in Dejotaro, tum illa maxime, quod tibi nummum nullum dedit; quod eam partem legis tuæ, quæ congruebat cum judicio ſenatus, ut ipſe rex eſſet, non repudiavit; quod Peſſinuntem, per ſcelus a te violatum, & ſacerdote, ſacrisque ſpoliatum, recuperavit, ut in priſtina religione ſervaret; quod cæremonias, ab omni vetuſtate acceptas, a Brogitaro pollui non ſinit, mavultque generum ſuum munere tuo, quam illud fanum antiquitate religionis carere. Sed ut ad hæc haruſpicum reſponſa redeam, ex quibus eſt primum de ludis: quis eſt, qui id non totum in iſtius ludos prædictum & reſponſum eſſe fateatur?

Sequitur de locis ſacris, religioſis. O 30
impudentiam miram! de mea domo dicere 14
audes? Committe vel conſulibus, vel ſenatui, vel collegio pontificum tuam. Ac mea quidem his tribus omnibus judiciis, ut dixi antea, liberata eſt. At in iis ædibus, quas

tu, Q. Sejo, equite Romano, viro optimo, per te apertiſſime interfecto, tenes, ſacellum dico fuiſſe & aras. tabulis hoc cenſorum, memoria multorum firmabo ac doce-
31 bo. agatur modo hæc res, (quod ex eo ſenatus conſulto, quod nuper eſt factum, referri ad vos neceſſe eſt:) habeo, quæ de locis religioſis velim dicere. Cum de domo tua dixero; in qua tamen ita eſt inædificatum ſacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo ſit demoliendum: tum videbo, num mihi neceſſe ſit de aliis etiam aliquid dicere. putant enim nonnulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuiſſe dicunt, & ego recordor. nunc ſanctiſſimam partem ac ſedem maximæ religionis privato dicunt veſtibulo contineri. Multa me movent: quod ædes Telluris eſt curationis meæ; quod is, qui illud armamentarium ſuſtulit, meam domum pontificum judicio liberatam, ſecundum fratrem ſuum judicatam eſſe dicebat: movet me etiam in hac civitate annonæ, ſterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quod eodem oſtento Telluri poſtu-
32 latio deberi dicitur. Vetera fortaſſe loquimur: quamquam hoc ſi minus civili jure

perſcriptum eſt, lege tamen naturæ, communi jure gentium ſancitum eſt, ut nihil mortales a diis immortalibus uſu capere poſſint. Verumtamen antiqua negligimus: 15
etiamne ea negligemus, quæ fiunt cum maxime? quæ videmus? L. Piſonem, quis neſcit, his ipſis temporibus, maximum & ſanctiſſimum Dianæ ſacellum in Cœliculo ſuſtuliſſe? adſunt vicini ejus loci: multi ſunt etiam in hoc ordine, qui ſacrificia gentilitia, illo ipſo in ſacello, ſtatuto loco, anniverſarii factitarint. Et conquirimus, dii immortales quæ loca deſiderent, quid ſignificent, de quo loquantur? A Sex. Serrano ſanctiſſima ſacella ſuffoſſa, inædificata, oppreſſa, ſumma denique turpitudine eſſe fœdata neſcimus? Tu meam domum religio- 33
ſam facere potuiſti? Ecqua mente? quam amiſeras. qua manu? qua diſturbaras. qua voce? qua incendi juſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo pulvinari? quod ſtupraras. quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulcro in imperatoris monumento collocaras. Quid habet mea domus religioſi, niſi quod impuri & ſacrilegi parietem tangit? Itaque, ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam

domum, ac te ſacra illa tua facientem videre, tollam altius tectum; non ut ego te deſpiciam, ſed ne tu adſpicias urbem eam, quam delere voluiſti.

16 Sed jam haruſpicum reliqua reſponſa vi-
34 deamus. ORATORES CONTRA JVS,
FASQVE INTERFECTOS. Quid eſt hoc?
de Alexandrinis eſſe video ſermonem: quem
ego non refuto. ſic enim ſentio, jus lega-
torum, cum hominum præſidio munitum
ſit, tum etiam divino jure eſſe vallatum.
Sed quæro ab illo, qui omnes indices tri-
bunus e carcere in forum effudit, cujus ar-
bitrio ſicæ omnes nunc atque omnia venena
tractantur, qui cum Hermacho Chio ſyn-
graphas fecit; ecquid ſciat, unum acerri-
mum adverſarium Hermachi, Theodoſium,
legatum ad ſenatum a civitate libera miſ-
ſum, ſica percuſſum? quod non minus,
quam de Alexandrinis, indignum diis im-
35 mortalibus eſſe viſum, certo ſcio. Nec con-
fero nunc in te unum omnia. ſpes major
eſſet ſalutis, ſi, præter te, nemo eſſet im-
purus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis
magis, & nos prope jure diffidimus. Quis
Platorem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ
libera eſt, hominem in illis locis clarum ac

nobilem, legatum Theſſalonicam ad noſtrum (ut ſe ipſe appellavit) imperatorem veniſſe neſcit? quem ille, propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in vincula conjecit, & medicum intromiſit ſuum, qui legato, ſocio, amico, libero fœdiſſime & crudeliſſime venas incideret. Secures ſuas cruentari ſcelere noluit: nomen quidem populi Romani tanto ſcelere contaminavit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. Quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis ſuis non ad ſalutem, ſed ad necem utatur?

Sed recitemus, quid ſequatur. FIDEM 17
ET JVSJVRANDVM NEGLECTVM. 36
Hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor; ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum judicum manifeſto perjurio dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi a ſenatu præſidium poſtulaſſent. Quare autem de his dici ſuſpicer, hæc cauſa eſt, quod ſic ſtatuo, & illud in hac civitate eſſe maxime illuſtre atque inſigne perjurium, & te ipſum tamen in perjurii pœnam ab iis, quibuſcum conjuraſti, non vocari.

Et video, in haruſpicum reſponſis hæc 37
eſſe ſubjuncta, SACRIFICIA VETVSTA,

OCCVLTAQVE MINVS DILIGENTER FACTA, POLLVTAQVE. Haruſpices hoc loquuntur, an patrii, penatesque dii? multi enim ſunt, credo, in quos hujus maleficii ſuſpicio cadat. Quis præter hunc unum? Obſcure dicitur, quæ ſacra polluta ſint? quid planius, quid gravius, quid religioſius dici poteſt? VETVSTA, OCCVLTAQVE. Nego ulla verba Lentulum, gravem oratorem ac diſertum, ſæpius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quam hæc, quæ nunc ex Etruſcis libris in te converſa atque interpretata dicuntur. Etenim quod ſacrificium tam vetuſtum eſt, quam hoc, quod a regibus æquale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam errantes? quo non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſſit intrare? Quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium, omni memoria, violavit, nemo umquam adiit, nemo neglexit, nemo vir adſpicere non horruit: quod fit per virgines Veſtales, fit pro populo Romano, fit in ea domo, quæ eſt in imperio; fit incredibili cæremonia; fit ei deæ, cujus ne nomen quidem viros ſcire fas eſt: quam iſte idcirco Bonam

dicit, quod in tanto ſibi ſcelere ignoverit. Non ignovit, mihi crede, non. niſi forte 18
tibi ignotum putas, quod te judices emiſerunt excuſſum & exhauſtum; ſuo judicio, abſolutum; omnium, condemnatum: aut quod oculos, ut opinio illius religionis eſt, non perdidiſti. Quis enim ante te ſacra illa 38
vir ſciens viderat, ut quiſquam pœnam, quæ ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? An tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quam libidinis? ne id quidem ſentis, conniventes illos oculos abavi tui, magis optandos fuiſſe, quam hos flagrantes ſororis? Tibi vero, ſi diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deeſſe adhuc, non deorum. homines te in re fœdiſſima defenderunt; homines turpiſſimum, nocentiſſimumque laudarunt; homines prope confitentem, propter pecuniam, judicio liberaverunt; hominibus injuria tui ſtupri, illata in ipſos, dolori non fuit; homines tibi arma, alii in me, alii poſt in illum invictum civem dederunt; hominum beneficia prorſus concedo tibi; ac majora non eſſe quærenda. A diis quidem immortalibus 39
quæ poteſt homini major eſſe pœna, furore atque dementia? niſi forte in tragœdiis, quos vulnere ac dolore corporis cruciari vides

& conſumi, graviores deorum immortalium iras ſubire, quam illos, qui furentes inducuntur, putas. Non ſunt illi ejulatus & gemitus Philoctetæ tam miſeri, (quamquam ſunt acerbi) quam illa exſultatio Athamantis, & quam ſomnium matricidarum. Tu, cum furiales in concionibus voces mittis, cum domos civium evertis, cum lapidibus optimos viros foro pellis, cum ardentes faces in vicinorum tecta jactas, cum ædes ſacras inflammas, cum ſervos concitas, cum ſacra, ludosque conturbas, cum uxorem, ſororemque non diſcernis, cum, quod ineas cubile, non ſentis, cum baccharis, cum furis; tum das eas pœnas, quæ ſolæ ſunt hominum ſceleri a diis immortalibus conſtitutæ. Nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe; denique ipſum corpus tenuiſſima ſæpe de cauſa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. Quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quam ſi omnino oculos non haberes.

19 Sed, quoniam de iis omnibus, quæ ha-
40 ruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictum, videamus, quid iidem haruſpices a diis jam immortalibus dicant moneri: ne

PER

PER OPTIMATIVM DISCORDIAM, DISSENSIONEMQVE, PATRIBVS, PRINCIPIBVSQVE CAEDES, PERICVLAQVE CREENTVR, AVXILIOQVE DIMINVTI DEFICIANTVR: QVA RE AD VNVM IMPERIVM PROVINCIAE REDEANT, EXERCITVSQVE PVLSVS, DIMINVTIOQVE ACCEDAT. Haruſpicum verba ſunt hæc omnia : nihil addo de meo. Quis igitur hanc optimatium diſcordiam molitur? idem iſte : nec ulla vi ingenii, aut conſilii ſui, ſed quodam errore noſtro ; quem quidem ille, quod obſcurus non erat, facile perſpexit. hoc enim etiam turpius afflictatur reſpublica, quod ne ab eo quidem vexatur, ut, tamquam fortis in pugna vir, acceptis a forti adverſario vulneribus adverſis cadere videatur. Ti. Gracchus convellit ſtatum ci- 41
vitatis. qua gravitate vir! qua eloquentia! qua dignitate! nihil ut a patris, avique Africani præſtabili, inſignique virtute, præterquam quod a ſenatu deſciverat, deflexiſſet. Secutus eſt C. Gracchus. quo ingenio! quanta vi! quanta gravitate dicendi! ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, voluntatemque

eſſe converſa. Ipſe L. Saturninus ita fuit
effrenatus & pæne demens, ut auctor eſſet
egregius, & ad animos imperitorum exci-
tandos, inflammandosque perfectus. Nam
quid ego de P. Sulpicio loquar? cujus tanta
in dicendo gravitas, tanta jucunditas, tanta
brevitas fuit, ut poſſet, vel ut prudentes
errarent, vel ut boni minus bene ſentirent,
perficere dicendo. Cum his conflictari, &
pro ſalute patriæ quotidie dimicare, erat
omnino illis, qui tum rempublicam guber-
nabant, moleſtum; ſed habebat ea mole-
20 ſtia quandam tamen dignitatem. Hic vero,
42 de quo ego ipſe tam multa nunc dico, proh
dii immortales! quid eſt? quid valet? quid
affert, ut tanta civitas, ſi cadet (quod dii
omen obruant!) a viro tamen confecta vi-
deatur? qui poſt patris mortem, primam
illam ætatulam ſuam ad ſcurrarum locuple-
tium libidines detulit; quorum intemperan-
tia expleta, in domeſticis eſt germanitatis
ſtupris volutatus: deinde jam robuſtus,
provinciæ ſe ac rei militari dedit, atque ibi
piratarum contumelias perpeſſus, etiam Ci-
licum libidines, Barbarorumque
poſt, exercitu L. Luculli ſollicita
nefandum ſcelus, fugit illinc,

recenti adventu ſuo, cum propinquis ſuis decidit, ne reos faceret: a Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſime prævaricaretur. inde cum Murena ſe in Galliam contulit: in qua provincia mortuorum teſtamenta conſcripſit, pupillos necavit, nefarias cum multis ſcelerum pactiones, ſocietatesque conflavit. unde ut rediit, quæſtum illum maxime fœcundum, uberemque, campeſtrem, totum ad ſe ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbiſſime populum, idemque vir clemens diviſores omnium tribuum domi ipſe ſuæ crudeliſſima morte mactaret.
Exorta eſt illa, reipublicæ, ſacris, religio- 43
nibus, auctoritati veſtræ, judiciis publicis funeſta quæſtura: in qua idem iſte deos, hominesque, pudorem, pudicitiam, ſenatus auctoritatem, jus, fas, leges, judicia, violavit. Atque hic ei gradus (o miſera tempora, ſtultasque noſtras diſcordias!) P. Clodio] gradus ad rempublicam, hic primus eſt aditus ad popularem jactationem, atque adſcenſus. Nam Ti. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæſtor C. Mancini conſulis cum eſſet, interfuerat, & in eo fœdere improbando ſenatus ſeveritas dolori, & timori fuit; iſtaque res

N 2

illum, fortem & clarum virum, a gravitate patrum deſciſcere coëgit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi, ad expetendas domeſtici ſanguinis pœnas excitavit. Saturninum, quod in annonæ caritate quæſtorem a ſua frumentaria procuratione ſenatus amovit, eique rei M. Scaurum præfecit, ſcimus, dolore factum eſſe popularem. Sulpicium ab optima cauſa profectum, Cajoque Julio, conſulatum contra leges petenti, reſiſtentem, longius, quam voluit, popularis aura
21 provexit. Fuit in his omnibus cauſa, etſi
44 non juſta, (nulla enim poteſt cuiquam male de republica merendi juſta eſſe cauſa,) gravis tamen, & cum aliquo animi, & virili dolore conjuncta. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus ſoleis, purpureiſque faſciolis, a ſtrophio, a pſalterio, a flagitio, a ſtupro, eſt factus repente popularis. Niſi eum mulieres exornatum ita deprehendiſſent; niſi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet: populari homine populus Romanus, reſpublica cive tali careret. Hanc ob amentiam, in diſcordiis noſtris, de quibus ipſis, his prodigiis recentibus, a diis

immortalibus admonemur, arreptus eſt unus ex patriciis, cui tribuno plebis fieri [non] liceret. Quod anno ante frater Metellus, 45
& concors etiam tum ſenatus, principe Cn. Pompejo ſententiam dicente, excluſerat, acerrimeque una voce ac mente reſtiterat; id poſt diſſidium optimatium, de quo ipſo nunc monemur, ita perturbatum, itaque permutatum eſt, ut, quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat, quod affinis & ſodalis, vir clariſſimus, qui illum reum non laudarat, excluſerat; id is conſul efficeret in diſcordiis principum, qui illi unus inimiciſſimus eſſe debuerat; & eo feciſſe auctore ſe diceret, cujus auctoritatis neminem poſſet pœnitere. Injecta eſt fax fœda ac luctuoſa reipublicæ: petita eſt auctoritas veſtra, gravitas ampliſſimorum ordinum, conſenſio bonorum omnium, totus denique civitatis ſtatus. hæc enim certe petebantur, cum in me, cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conjiciebatur. Excepi, & pro patria ſolus exarſi; ſic tamen, ut vos, iisdem ignibus circumſepti, me primum ictum pro vobis & fumantem videretis. Non ſedabantur diſcordiæ; ſed 22
etiam creſcebat in eos odium, a quibus nos 46

defendi putabamur. Ecce, iisdem auctori-
bus, Pompejo principe, qui cupientem Ita-
liam, populum Romanum deſiderantem, fla-
gitantes vos, non auctoritate ſua ſolum,
ſed etiam precibus ad meam ſalutem excita-
vit, reſtituti ſumus. Sit diſcordiarum finis
aliquando: a diuturnis diſſenſionibus con-
quieſcamus. non ſinit eadem iſta labes: eas
habet conciones, ea miſcet ac turbat, ut ſe
modo vendat his, modo illis: nec tamen
ita, ut ſe quisquam, ſi ab iſto laudatus ſit,
laudatiorem putet; ſed ut eos, quos non
amant, ab eodem gaudeant vituperari. At-
que ego hunc non miror. quid enim faciat
aliud? illos homines ſapientiſſimos, graviſ-
ſimosque miror: primum, quod quemquam
clarum hominem, atque optime de republi-
ca meritum, impuriſſimi voce hominis vio-
lari facile patiuntur: deinde quod exiſti-
mant, perditi hominis, profligatique male-
dictis poſſe, id quod minime conducit ipſis,
cujusquam gloriam, dignitatemque violari:
poſtremo, quod non ſentiunt id, quod ta-
men mihi jam ſuſpicari videntur, illius fu-
rentis ac volatici impetus in ſe ipſos poſſe
47 converti. Atque ex hac nimia nonnullorum
alienatione a quibusdam, hærent ea tela in

republica, quæ quamdiu hærebant in uno me, graviter equidem, ſed aliquanto levius ferebam. An iſte, niſi primo ſe dediſſet iis, quorum animos a veſtra auctoritate ſejunctos eſſe arbitrabatur; niſi eos in cœlum ſuis laudibus præclarus auctor extolleret; niſi exercitum C. Cæſaris, (in quo fallebat, ſed eum nemo redarguebat,) niſi eum, inquam, exercitum ſignis infeſtis in curiam ſe immiſſurum minitaretur; niſi Cn. Pompejo adjutore, M. Craſſo auctore, quæ faciebat, facere clamaret; niſi conſules cauſam conjunxiſſe ſecum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam ſceleratus reipublicæ vexator eſſe potuiſſet? Idem, poſteaquam reſpirare vos a 23
metu cædis, emergere auctoritatem veſtram 48
e fluctibus illius ſervitutis, reviviſcere memoriam ac deſiderium mei vidit, vobis ſe cœpit ſubito fallaciſſime venditare. Tum leges Julias contra auſpicia latas, & hic, & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa [lex], quæ totum ejus tribunatum continebat; quam cæcus amentia non videbat: producebat fortiſſimum virum, M. Bibulum: quærebat ex eo, C. Cæſare leges ferente, de cœlo ſemperne ſervaſſet?

in Carinis ædificare alteram porticum, quæ
Palatio reſponderet; certe mihi exire domo
mea, ad privatum dolorem fuit luctuoſum,
ad rationem reipublicæglorioſum. Videtis 24
igitur, hominem per ſeipſum jampridem af- 50
flictum ac jacentem, pernicioſis optimatium
diſcordiis excitari; cujus initia furoris, diſ-
ſenſionibus eorum, qui tum a vobis ſejuncti
videbantur, ſuſtentata ſunt. Reliqua jam
præcipitantis tribunatus, etiam poſt tribu-
natum, obtrectatores eorum atque adverſa-
rii defenderunt: ne a republica reipublicæ
peſtis removeretur, reſtiterunt: etiam, ne
cauſam diceret: etiam, ne privatus eſſet.
Etiamne in ſinu atque in deliciis quidam
optimi viri viperam illam venenatam ac pe-
ſtiferam habere potuerunt? quo tandem de-
cepti munere? Volo, inquiunt, eſſe, qui
in concione detrahat de Pompejo. Detra-
hat ille vituperando? Velim ſic hoc vir
ſummus atque optime de mea ſalute meritus
accipiat, ut a me dicitur: dicam quidem
certe, quod ſentio. Mihi, medius fidius,
tum de illius ampliſſima dignitate detrahe-
re, cum maximis laudibus efferebat, vide-
batur. Utrum tandem C. Marius ſplendi- 51
dior, cum eum C. Glaucia laudabat, an

cum eundem iratus poſtea vituperabat? an
ille demens, & jampridem ad pœnam, exi-
tiumque præceps, fœdior atque inquinatior
in Cn. Pompejo accuſando, quam in uni-
verſo ſenatu vituperando fuit? quod quidem
miror, cum alterum gratum ſit iratis, alte-
rum eſſe tam bonis civibus non acerbum.
Sed, ne id viros optimos diutius delectet,
legant hanc ejus concionem, de qua loquor;
in qua Pompejum ornat, an potius defor-
mat? Certe laudat, & unum eſſe in hac
civitate dignum hujus imperii gloria dicit;
& ſignificat, ſe illi amiciſſimum eſſe, & re-
52 conciliationem eſſe gratiæ factam. Quod
ego quamquam, quid ſit, neſcio; tamen hoc
ſtatuo, hunc, ſi amicus eſſet Pompejo, lau-
daturum illum non fuiſſe. Quid enim, ſi
illi inimiciſſimus eſſet, amplius ad ejus lau-
dem minuendam facere potuiſſet? Videant
ii, qui illum Cn. Pompejo inimicum eſſe
gaudebant, ob eamque cauſam in tot, tan-
tiſque ſceleribus connivebant, & nonnum-
quam ejus indomitos atque effrenatos furo-
res plauſu etiam ſuo proſequebantur, quam
ſe cito inverterit. nunc enim jam laudat il-
lum; in eos invehitur, quibus ſe antea ven-
ditabat. Quid exiſtimatis, eum, ſi reditus

ei gratiæ patuerit, eſſe facturum, qui tam
libenter in opinionem gratiæ irrepat? Quas 25
ego alias optimatium diſcordias a diis im- 53
mortalibus definiri putem? nam hoc quidem
verbo neque P. Clodius, neque quisquam
de gregalibus ejus, aut de conſiliariis de-
ſignatur. Habent Etruſci libri certa nomi-
na, quæ in id genus civium cadere poſſunt.
DETERIORES, REPVLSOS, [quod jam
audietis] hos appellant, quorum & mentes
& res ſunt perditæ, longeque a communi
ſalute disjunctæ. Quare, cum dii immor-
tales monent de optimatium diſcordiis; de
clariſſimorum, & optime meritorum civium
diſſenſione prædicunt. cum principibus pe-
riculum, cædemque portendunt; in tuto col-
locant Clodium, qui tantum abeſt a princi-
pibus, quantum a puris, quantum a reli-
gioſis. Vobis, o clariſſimi atque optimi ci- 54
ves, & veſtræ ſaluti conſulendum & proſpi-
ciendum vident. Cædes principum oſten-
ditur; id, quod interitum optimatium ſequi
neceſſe eſt, adjungitur. ne in unius impe-
rium res recidat, admonemur. ad quem me-
tum ſi deorum monitis non duceremur, ta-
men ipſi noſtro ſenſu, conjecturaque rape-
remur. Neque enim ullus alius diſcordiarum

ſolet eſſe exitus inter claros & potentes viros, niſi aut univerſus interitus, aut victoris dominatus, aut regnum. Diſſenſit cum Mario, clariſſimo cive, conſul nobiliſſimus & fortiſſimus, L. Sulla. Horum uterque ita cecidit victus, ut victor idem regnaverit. Cum Octavio collega Cinna diſſedit. utrique horum ſecunda fortuna regnum eſt largita, adverſa mortem. Idem iterum Sulla ſuperavit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, quamquam rempublicam recu-
55 peravit. Ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atque id inſitum penitus, & inuſtum animis hominum ampliſſimorum: diſſident principes: captatur occaſio. qui non tantum opibus valent, neſcio quam fortunam tamen ac tempus exſpectant. qui ſine controverſia plus poſſunt, hi fortaſſe nonnumquam conſilia ac ſententias inimicorum ſuorum extimeſcunt. Tollatur hæc e civitate diſcordia. jam omnes iſti, qui portenduntur metus, exſtinguentur: jam iſta ſerpens, quæ tum hic deliteſcit, tum ſe emergit & fertur il-
26 luc, compreſſa atque eliſa morietur. Monent enim iidem, ne occultis conſiliis reſpublica lædatur. Quæ ſunt occultiora, quam ejus, qui in concione auſus eſt dicere,

juſtitium edici oportere, jurisdictionem intermitti, claudi ærarium, judicia tolli? niſi forte exiſtimatis, hanc tantam colluvionem illi, tantamque everſionem civitatis, in mentem ſubito in Roſtris nec cogitanti venire potuiſſe. Eſt quidem ille plenus vini, ſtupri, ſomni, plenusque inconſideratiſſimæ ac dementiſſimæ temeritatis. verumtamen nocturnis vigiliis, etiam coitione hominum, juſtitium illud concoctum ac meditatum eſt. Mementote, patres conſcripti, verbo illo nefario tentatas aures veſtras, & pernicioſam viam, audiendi conſuetudine, eſſe munitam.

Sequitur illud, NE DETERIORIBVS, 56
REPVLSISQVE HONOS AVGEATVR. Repulſos videamus: nam deteriores qui ſint, poſt docebo. ſed tamen in eum cadere hoc verbum maxime, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus, concedendum eſt. Qui ſunt igitur repulſi? non, ut opinor, ii, qui aliquando honorem, vitio civitatis, non ſuo, non ſunt affecuti. nam id quidem multis ſæpe optimis civibus atque honeſtiſſimis viris accidit. Repulſi ſunt ii, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertiſſime largientes, non ſolum alieni,

ſed etiam ſui, vicini, tribules, urbani, ruſtici repulerunt. Hi ne honore augeantur, monemur. Debet eſſe gratum, quod prædicant: ſed tamen huic malo populus Romanus ipſe, nullo haruſpicum admonitu,
57 ſua ſponte proſpexit. Deteriores cavete; quorum quidem magna eſt natio: ſed tamen eorum omnium hic dux eſt atque princeps. Etenim, ſi unum hominem deterrimum poëta præſtanti aliquis ingenio fictis conquiſitisque vitiis deformatum vellet inducere; núllum profecto dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet; multaque in eo penitus defixa atque hærentia præteriret.
27 Parentibus, & diis immortalibus, & patriæ nos primum natura conciliat. eodem enim tempore & ſuſcipimur in lucem, & hoc cæleſti ſpiritu augemur, & certam in ſedem civitatis ac libertatis adſcribimur. Iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem, Fontejano nomine obruit: deorum ignes, ſolia, menſas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus non inviſa ſolum, ſed etiam inaudita ſacra, inexpiabili ſcelere pervertit: idemque earum templum inflammavit dearum, quarum ope etiam aliis incen-
58 diis ſubvenitur. Quid de patria loquar?

qui primum eum civem vi, ferro, periculis,
urbe, omnibus patriæ præſidiis depulit,
quem vos patriæ conſervatorem eſſe ſæpiſ-
ſime judicaveratis: deinde everſo ſenatus,
ut ego ſemper dixi, comite, duce, ut ille
dicebat, ſenatum ipſum, principem ſalutis,
mentisque publicæ, vi, cæde, incendiisque
pervertit: ſuſtulit duas leges, Aeliam & Fu-
ſiam, maxime reipublicæ ſalutares: cenſu-
ram exſtinxit: interceſſionem removit: au-
ſpicia delevit: conſules, ſceleris ſui ſocios,
ærario, provinciis, exercitu armavit: re-
ges, qui erant, vendidit; qui non erant, ap-
pellavit: Cn. Pompejum vi, ferro, domum
compulit: imperatorum monumenta evertit:
inimicorum domos diſturbavit: veſtris mo-
numentis nomen ſuum inſcripſit. Infinita
ſunt ſcelera, quæ ab illo in patriam ſunt
edita. Quid, quæ in ſingulos cives, quos
necavit? ſocios, quos diripuit? imperato-
res, quos prodidit? exercitus, quos tenta-
vit? Quid vero? ea, quanta ſunt, quæ in 59
ipſum ſe ſcelera, quæ in ſuos edidit? quis
minus umquam pepercit hoſtium caſtris,
quam ille omnibus corporis ſui partibus?
quæ navis umquam in flumine publico tam
vulgata omnibus, quam iſtius ætas fuit?

quis umquam nepos tam libere eſt cum ſcortis, quam hic cum ſororibus volutatus? quam denique tam immanem Charybdim poëtæ fingendo exprimere potuerunt, quæ tantos exhaurire gurgites poſſet, quantas iſte Byzantiorum, Brogitarorumque prædas exſorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamque jejunis, quam, quibus iſtum videtis, Gelliis, Clodiis, Titiis, Roſtra ipſa mandentem?

60 Quare, id quod extremum eſt in haruſpicum reſponſis, PROVIDETE, NE REIPVBLICAE STATVS COMMVTETVR. etenim vix hæc, ſi undique fulciamus, jam labefacta, vix, inquam, innixa in omnium noſtrûm humeris cohærebunt.
28 Fuit quondam ita firma hæc civitas, & valens, ut negligentiam ſenatus, vel etiam injurias civium ferre poſſet. Jam non poteſt. ærarium nullum eſt: vectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: conſenſus ordinum eſt divulſus: judicia perierunt: ſuffragia deſcripta tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus jam non erit: civem, qui ſe pro patriæ ſalute opponat invi-
61 diæ, fruſtra poſthac requiretis. Quare hunc

ſtatum,

ſtatum, qui nunc eſt, qualiscumque eſt, nulla alia re, niſi concordia, retinere poſſumus. Nam, ut meliore ſimus loco, ne optandum quidem eſt, illo impunito; deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſervitutis: quo ne trudamur, dii immortales nos admonent, quoniam jampridem humana conſilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, patres conſcripti, tam triſtem, tam gravem non ſuſcepiſſem, non, inquam, niſi hanc perſonam, & has partes honoribus populi Romani, veſtris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & poſſem ſuſtinere: ſed tamen facile, tacentibus ceteris, reticuiſſem: ſed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, ſed publicæ religionis. Mea fuerunt verba fortaſſe plura; ſententiæ quidem omnes haruſpicum: ad quos aut referri nuntiata oſtenta non convenit, aut eorum reſponſis
commoveri neceſſe eſt. Quodſi cetera magis 62
pervulgata nos ſæpe & leviora moverunt; vox ipſa deorum immortalium non mentes omnium permovebit? Nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſæpe videtis fieri, ut deus aliquis, lapſus de cœlo, cœtus hominum adeat, verſetur in terris, cum

tus ejus, quem Latinienſes nunti
cordamini illud etiam, quod nond
latum, quod eodem fere tempore
agro Piceno Potentiæ nuntiatur t
horribilis, cum quibusdam multis
disque rebus. Hæc eadem profect
tura proſpicimus, impendentia per

63 Etenim hæc deorum immortalium
pæne oratio judicanda eſt, cum
dus, cum aër atque terræ, mot
novo contremiſcunt, & inuſitato
no, incredibilique prædicunt. J
ſtituendæ nobis quidem ſunt proc
& obſecratio, quemadmodum
ſed faciles ſunt preces apud eos,
nobis viam ſalutis oſtendunt: no
ſunt inter nos iræ, diſcordiæque

M. TVLLII CICERONIS

PRO

CN. PLANCIO

ORATIO, PRIMA ET TRICESIMA.

Cvm propter egregiam & ſingularem Cn. I
Plancii, judices, in mea ſalute cuſtodienda 1
fidem, tam multos & bonos viros ejus honori viderem eſſe fautores; capiebam animo non mediocrem voluptatem, quod, cujus officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum temporum memoriam ſuffragari videbam. Cum autem audirem, meos partim inimicos, partim invidos, huic accuſationi eſſe fautores, eandemque rem adverſariam eſſe in judicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuiſſet adjutrix; dolebam, judices, & acerbe ferebam, ſi hujus ſalus ob eam ipſam cauſam eſſet infeſtior, quod is meam ſalutem atque vitam ſua benevolentia, præſidio, cuſtodiaque texiſſet.
Nunc autem veſter, judices, conſpectus & 2

conſeſſus iſte reficit & recreat mentem meam, cum intueor & contemplor unumquemque veſtrûm. Video enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit; cujus non exſtet in me ſuum meritum; cui non ſim obſtrictus memoria beneficii ſempiterna. Itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſalutis apud eos obſit; qui meipſum maxime ſalvum videre voluerunt; ſæpiusque, judices, mihi venit in mentem, admirandum eſſe, M. Laterenſem, hominem ſtudioſiſſimum & dignitatis & ſalutis meæ, reum ſibi hunc potiſſimum delegiſſe, quam metuendum, ne vobis id ille magna ratione fe-
3 ciſſe videatur. Quamquam mihi non ſumo tantum, judices, neque arrogo, ut Cn. Plancium ſuis erga me meritis impunitatem conſecuturum putem. Niſi ejus integerrimam vitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam oſtendero; nihil de pœna recuſabo. ſin omnia præſtitero, quæ ſunt a bonis viris exſpectanda; petam a vobis, judices, ut, cujus miſericordia ſalus mea cuſtodita ſit, ei vos veſtram miſericordiam, me deprecante, [illegible]
Equidem ad reliquos labores, qu[illegible] cauſa majores ſuſcipio, quam [illegible]

etiam hanc moleſtiam aſſumo, quod mihi non
ſolum pro Cn. Plancio dicendum eſt, cujus
ego ſalutem non ſecus, ac meam, tueri de-
beo; ſed etiam pro me ipſo, de quo accuſa-
tores plura pæne, quam de re, reoque dixe-
runt. Quamquam, judices, ſi quid eſt in me 2
ipſo ita reprehenſum, ut id ab hoc ſejunctum 4
ſit, non me id magnopere conturbat: non
enim timeo, ne, quia perraro grati homines
reperiantur, idcirco, cum me nimium gra-
tum illi eſſe dicant, id mihi criminoſum eſſe
poſſit. quæ vero ita ſunt agitata ab illis, ut
aut merita Cn. Plancii erga me minora eſſe
dicerent, quam a me ipſo prædicarentur;
aut, ſi eſſent ſumma, negarent ea tamen ita
magni, ut ego putarem, ponderis apud vos
eſſe debere: hæc mihi ſunt tractanda, judi-
ces, & modice, ne quid ipſe offendam; &
tum denique, cum reſpondero criminibus,
ne non tam innocentia reus ſua, quam re-
cordatione meorum temporum, defenſus eſſe
videatur.

Sed mihi in cauſa facili atque explicata, 5
perdifficilis, judices, & lubrica defenſionis
ratio proponitur. nam, ſi tantummodo mihi
neceſſe eſſet contra Laterenſem dicere; tamen
idipſum eſſet in tanto uſu noſtro, tantaque

amicitia moleſtum. Vetus enim eſt lex illa juſtæ, veræque amicitiæ, quæ mihi cum illo jam diu eſt, ut idem amici ſemper velint; neque eſt ullum certius amicitiæ vinculum, quam conſenſus & ſocietas conſiliorum & voluntatum. Mihi autem non modo eſt in hac re moleſtiſſimum, contra illum dicere, ſed multo illud magis, quod in ea cauſa contra dicendum eſt, in qua quædam hominum ipſorum videtur facienda eſſe contentio.

6 Quærit enim Laterenſis, atque hoc uno maxime urget, qua ſe virtute, qua laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. Ita, ſi cedo illius ornamentis, quæ multa & magna ſunt; non ſolum hujus dignitatis jactura facienda eſt, ſed etiam largitionis recipienda ſuſpicio eſt. ſin hunc illi antepono; contumelioſa habenda eſt oratio, & dicendum eſt id, quod ille me flagitat, Laterenſem a Plancio dignitate eſſe ſuperatum. Ita aut amiciſſimi hominis exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accuſationis conditionem ſequar; aut optime
3 de me meriti ſalus deferenda eſt. Sed ego, Laterenſis, cæcum me & præcipitem ferri confitear in cauſa, ſi te aut a Plancio, aut ab ullo, dignitate potuiſſe ſuperari dixero. Itaque diſcedam ab ea contentione, ad quam

tu me vocas, & veniam ad illam, ad quam me cauſa ipſa deducit. Quid? tu dignitatis 7
judicem putas eſſe populum? Fortaſſe nonnumquam eſt. utinam vero ſemper eſſet! ſed eſt perraro; &, ſi quando eſt, in iis magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam committi putat: his levioribus comitiis, diligentia, & gratia petitorum honos paritur; non iis ornamentis, quæ eſſe in te videmus. Nam, quod ad populum pertinet, ſemper dignitatis iniquus judex eſt, qui aut invidet, aut favet. Quamquam nihil potes in te, Laterenſis, conſtituere, quod ſit proprium laudis tuæ, quin id tibi ſit commune cum Plancio. Sed hoc totum agetur 8
alio loco: nunc tantum diſputo de jure populi: qui & poteſt & ſolet nonnumquam dignos præterire; nec, ſi a populo præteritus eſt, quem non oportuit, a judicibus condemnandus eſt, qui præteritus non eſt. Nam ſi ita eſſet; quod patres apud majores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorum, id haberent judices; vel, quod multo etiam minus eſſet ferendum. tum enim magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, ſi patres auctores non erant facti; nunc poſtulatur a vobis, ut ejus

exſilio, qui creatus ſit, judicium populi Romani reprehendatis. Itaque quamquam, qua nolui, janua ſum ingreſſus in cauſam, ſperare videor, tantum abfuturam eſſe orationem meam a minima ſuſpicione offenſionis tuæ, te ut potius objurgem, quod iniquum in diſcrimen adducas dignitatem tuam, quam ut ego eam ulla contumelia coner at-
4 tingere. Tu continentiam, tu induſtriam,
9 tu animum in rempublicam, tu virtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod ædilis non ſis factus, fractos eſſe & abjectos & repudiatos putas? Vide tandem, Laterenſis, quantum a te diſſentiam. Si, medius fidius, decem ſoli eſſent in civitate viri boni, ſapientes, juſti, graves, qui te indignum ædilitate judicaviſſent; gravius de te judicatum putarem, quam eſt hoc, quod tu metuis, ne a populo judicatum eſſe videatur. non enim comitiis judicat ſemper populus, ſed movetur plerumque gratia; cedit precibus; facit eos, a quibus eſt maxime ambitus. denique, ſi judicat, non delectu aliquo, aut ſapientia ducitur ad judicandum, ſed impetu nonnumquam, & quadam etiam temeritate. Non eſt enim conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen,

non diligentia; ſemperque ſapientes ea, quæ populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. Quare cum te ædilem fieri oportuiſſe dicis, populi culpam, non competitoris, accuſas. At fueris dignior, quam 10
Plancius; de quo ipſo ita tecum contendam paulo poſt, ut conſervem dignitatem tuam: ſed, ut fueris dignior; non competitor, a quo es victus, ſed populus, a quo es præteritus, in culpa eſt. In quo primum illud debes putare, comitiis, præſertim ædilitiis, ſtudium eſſe populi, non judicium; eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia; eos, qui ſuffragium ferant, quid denique ipſi debeant, conſiderare ſæpius, quam, quid cuique a republica videatur deberi. Sin autem mavis eſſe judicium; non tibi id reſcindendum eſt, ſed ferendum. Male judicavit populus. At 11
judicavit. Non debuit. At potuit. Non fero. At multi clariſſimi & ſapientiſſimi cives tulerunt. eſt enim hæc conditio liberorum populorum, præcipueque hujus principis populi, & omnium gentium domini ac victoris, poſſe ſuffragiis vel dare, vel detrahere, quod velit, cuique: noſtrum eſt autem, qui in hac tempeſtate populi jactamur ac fluctibus, ferre modice populi

voluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas: honores ſi magni non petemus, non ſervire populo; ſin eos expetamus, non defatigari ſupplicando.

5 Venio nunc ad ipſius populi partes, ut
12 illius contra te oratione potius, quam mea, diſputem. qui ſi tecum congrediatur, & ſi una voce loqui poſſit, hæc dicat: Ego tibi, Laterenſis, Plancium non antepoſui; ſed, cum eſſetis æque boni viri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui a me contenderat, quam ad eum, qui mihi non nimis ſubmiſſe ſupplicarat. Reſpondebis, credo, te ſplendore & vetuſtate familiæ fretum, non valde ambiendum putaſſe. at vero te ille ad ſua inſtituta, ſuorumque majorum exempla revocabit: ſemper ſe dicet rogari, ſemper ſibi ſupplicari voluiſſe: M. Sejum, qui ne equeſtrem quidem ſplendorem incolumem a calamitate judicii retinere potuiſſet, homini nobiliſſimo, innocentiſſimo, eloquentiſſimo, M. Piſoni, prætuliſſe: præpoſuiſſe ſe Q. Catulo, ſumma in familia nato, ſapientiſſimo & ſanctiſſimo viro, non dico C. Seranum, non ſtultiſſimum hominem, (fuit enim & animi ſatis magni, & conſilii,) ſed Cn. Manlium, non ſolum ignobilem,

verum ſine virtute, ſine ingenio, vita etiam contemta ac ſordida. Deſiderarunt te, in- 13
quit, oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis. me enim, quam ſocios, tua frui virtute malebam; &, quo plus intererat, eo plus aberas a me; certe non videbam. deinde ſitientem me virtutis tuæ deſeruiſti ac dereliquiſti. cœperas enim petere tribunatum plebis temporibus iis, quæ iſtam eloquentiam & virtutem requirebant; quam petitionem cum reliquiſſes, ſi hoc indicaſti, tanta in tempeſtate te gubernare non poſſe, de virtute tua dubitavi: ſi nolle; de voluntate. ſin, quod magis intelligo, temporibus te aliis reſervaſti; ego quoque, inquam, & respublica ad ea te tempora revocavi, ad quæ tu te ipſe ſervaras. Pete igitur eum magiſtratum, in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis: ædiles quicumque erunt, iidem mihi ſunt, judices, grati: tribuni plebis, permagni intereſt, qui ſint. quare aut redde mihi, quod oſtenderas; aut, ſi, quod mea minus intereſt, id te magis forte delectat, reddam tibi iſtam ædilitatem, etiam negligenter petenti. Sed ampliſſimos honores ut pro dignitate tua conſequare, condiſcas, cenſeo, mihi paulo diligentius ſupplicare.

14 Hæc populi oratio eſt; mea vero, Late-
6 renſis, hæc: Quare victus ſis, non debere judicem quærere, modo ne largitione ſis victus. nam, ſi, quotieſcumque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri, toties oportebit, eum, qui factus erit, condemnari; nihil jam eſt, quod populo ſupplicetur; nihil, quod diremtio, nihil, quod [ſupplicatio magiſtratuum,] renuntiatio ſuffragiorum exſpectetur: ſimul ut, qui ſint profeſſi,
15 videro, dicam: Hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos video eſſe equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt æque boni viri atque integri; ſed ſervari neceſſe eſt gradus: cedat conſulari generi prætorium, nec contendat cum prætorio equeſter locus. Sublata ſunt ſtudia, exſtinctæ ſuffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla exſpectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerumque evenit, præter opinionem accidet: nulla erit poſthac varietas comitiorum. Sin hoc perſæpe accidit, ut & factos aliquos & non factos eſſe miremur: ſi campus, atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum & immenſum, ſic efferveſcunt quodam quaſi æſtu, ut ad alios accedant, ab aliis autem

recedant; in tanto nos impetu ſtudiorum & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiremus? Quare noli 16
me ad contentionem veſtram revocare, Laterenſis. Etenim ſi populo grata eſt tabella, quæ frontes aperit hominum, mentes tegit; datque eam libertatem, ut, quod velint, faciant; promittant autem, quod rogentur: cur tu in judicio exprimis, quod non fit in campo? Hic, quam ille, dignior, perquam grave eſt dictu. Quomodo igitur eſt æquius? Sic credo, quod agitur, quod ſatis eſt judici; hic factus eſt. Cur iſte potius, quam ego? Vel neſcio, vel non dico, vel denique, quod mihi graviſſimum eſſet ſic dicere, ſed impune tamen deberem dicere: Non recte. nam quid aſſequerer, ſi illa extrema defenſione uterer, populum, quod voluiſſet, feciſſe, non quod debuiſſet?

Quid, ſi populi quoque factum defendo, 7
Laterenſis, & doceo, Cn. Plancium non 17
obrepſiſſe ad honorem, ſed eo veniſſe curſu, qui ſemper patuerit hominibus hoc noſtro equeſtri loco? poſſumne eripere orationi tuæ contentionem veſtram, quæ tractari ſine contumelia non poteſt, & te ad cauſam aliquando, crimenque deducere? Si, quod

equitis Romani filius eſt, inferior eſſe debuit; omnes tecum equitum Romanorum filii petiverunt. nihil dico amplius. hoc tamen miror, cur tu huic potiſſimum iraſcare, qui longiſſime a te abfuit. Equidem, ſi quando, ut fit, jactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma ſacra via, cum ego ad Fabium fornicem impellor; ſed eum, qui in me ipſum incurrit atque incidit. Tu neque Q. Pedio, forti viro, ſuccenſes, neque huic A. Plotio, ornatiſſimo homini, familiari meo; & ab eo, qui hos dimovit, potius, quam ab iis, qui in te ipſum incubuerunt, te depulſum putas. Sed tamen
18 haec tibi eſt prima cum Plancio, generis veſtri, familiæque contentio, qua abs te vincitur. Cur enim non confitear, quod neceſſe eſt? ſed non hic magis, quam ego a meis competitoribus, & alias, & in conſulatus petitione vincebar. Sed vide, ne hæc ipſa, quæ deſpicis, huic ſuffragata ſint. Sic enim conferamus. Eſt tuum nomen utraque familia conſulare. Num dubitas igitur, quin omnes, qui favent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus veſtris ducuntur, te ædilem fecerint? Equidem non dubito. Sed, ſi

parum multi ſunt, qui nobilitatem ament; num iſta eſt noſtra culpa? Etenim ad caput & ad fontem utriusque generis veniamus. Tu es ex municipio antiquiſſimo Tuſculano, 8
ex quo plurimæ familiæ ſunt conſulares, 19
(in quibus eſt etiam Juventia,) quot e reliquis municipiis omnibus non ſunt. Hic eſt e præfectura Atinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana. Quantum intereſſe vis ad rationem petendi? Primum utrum magis favere putas Atinates, an Tuſculanos, ſuis? alteri (ſcire enim hoc propter vicinitatem facile poſſum) cum hujus ornatiſſimi atque optimi viri, Cn. Saturnini, patrem ædilem, cum prætorem viderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, ſed etiam in præfecturam illam, ſellam curulem attuliſſet; mirandum in modum lætati ſunt. alteros (credo, quia refertum eſt municipium conſularibus; nam malevolos non eſſe certo ſcio,) numquam intellexi vehementius hominum ſuorum honore lætari. Habemus hoc nos: habent 20
noſtra municipia. Quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri, prope dicam, ipſi, montesque faverunt. Num quando vides Tuſculanum aliquem de

M. Catone illo, in omni virtute principe,
num de Ti. Coruncanio, municipe ſuo, num
de tot Fulviis gloriari? verbum nemo facit.
At, in quemcunque Arpinatem incideris,
etiamſi nolis, erit tamen tibi fortaſſe de
nobis aliquid, aliquid certe de C. Mario au-
diendum. Primum igitur hic habuit ſtudia
ſuorum ardentia; tu tanta, quanta in ho-
minibus jam ſaturatis honoribus eſſe potue-
21 runt. Deinde tui municipes, ſunt illi qui-
dem ſplendidiſſimi homines; ſed tamen pau-
ci, ſi quidem cum Atinatibus conferantur.
hujus præfectura, plena virorum fortiſſimo-
rum, ſic ut nulla tota Italia frequentior dici
poſſit. quam quidem nunc multitudinem vi-
detis, judices, in ſqualore & luctu ſuppli-
cem vobis. Hi tot equites Romani, tot tri-
buni ærarii (nam plebem a judicio dimiſi-
mus, quæ cuncta comitiis adfuit) quid ro-
boris, quid dignitatis hujus petitioni attule-
runt? Non enim tribum Terentinam, de
qua dicam alio loco, ſed dignitatem, ſed ocu-
lorum conjectum, ſed ſolidam & robuſtam
& aſſiduam frequentiam præbuerunt. Jam
9 municipia conjunctione etiam vicinitatis ve-
22 hementer moventur. Omnia, quæ dico de
Plancio, dico expertus in nobis. ſumus enim
finitimi

finitimi Atinatibus. Laudanda eſt, vel etiam
amanda vicinitas, retinens veterem illum
officii morem, non infuſcata malevolentia,
non aſſueta mendaciis, non fucata, non fal-
lax, non erudita artificio ſimulationis vel
ſuburbano, vel etiam urbano. Nemo Arpi-
nas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus, ne-
mo Caſinas, nemo Aquinas. totus ille tra-
ctus celeberrimus, Venafranus, Allifanus,
tota denique noſtra illa aſpera, & montuoſa,
& fidelis, & ſimplex, & fautrix ſuorum re-
gio, ſe hujus honore ornari, ſe augeri digni-
tate arbitrabatur; iisdemque nunc a munici-
piis adſunt equites Romani publice, cum le-
gationis teſtimonio; nec minore nunc ſunt
ſollicitudine, quam tum erant ſtudio. Etenim
eſt gravius ſpoliari fortunis, quam non au-
geri dignitate. Ergo ut alia in te erant il- 23
luſtriora, Laterenſis, quæ tibi majores tui
reliquerant; ſic te Plancius hoc non ſolum
municipii, verum etiam vicinitatis genere
vincebat. niſi forte te Lavicana, aut Bovil-
lana, aut Gabina vicinitas adjuvabat. qui-
bus e municipiis vix jam, qui carnem Lati-
nis petant, inveniuntur. Adjungam, ſi vis,
id, quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem
publicanum: qui ordo quanto adjumento ſit

in honore, quis neſcit? flos enim equitum Romanorum, ornamentum civitatis, firmamentum reipublicæ, publicanorum ordine
24 continetur. Quis eſt igitur, qui neget, ordinis ejus ſtudium fuiſſe in honore Plancii ſingulare? neque injuria: vel quod erat pater is, qui eſt princeps jam diu publicanorum; vel quod is ab ſociis unice diligebatur; vel quod diligentiſſime rogabat; vel quia pro filio ſupplicabat; vel quia hujus in illum ordinem ſumma officia quæſturæ, tribunatusque conſtabant; vel quod illi in hoc ornando ordinem ſe ornare, & conſulere li-
10 beris ſuis arbitrabantur. Aliquid præterea, (timide dico, ſed tamen dicendum eſt:) non enim opibus, non invidioſa gratia, non potentia vix ferenda, ſed commemoratione beneficii, ſed miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellavi populum, tribubus ſubmiſi me, & ſupplicavi: ultro mehercules ſe mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogavi. valuit cauſa rogandi, non
25 gratia. Nec, ſi vir ampliſſimus, cui nihil eſt, quod roganti concedi non jure poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetravit, ego ſum arrogans, quod me valuiſſe dico. Nam, ut omittam illud, quod ego pro eo laborabam,

qui valebat ipſe per ſeſe: rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima, quæ eſt officio neceſſitudinis conjuncta maxime. neque enim ego ſic rogabam, ut petere viderer, quia familiaris eſſet meus, quia vicinus, quia hujus parente ſemper plurimum eſſem uſus; ſed ut quaſi parenti, & cuſtodi meo. non potentia mea, ſed cauſa rogationis fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione lætatus eſt, nemo injuria doluit, cui non hujus in me miſericordia grata fuerit. Etenim, ſi ante reditum 26
meum Cn. Plancio ſe vulgo viri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant; cui nomen meum abſentis honori fuiſſet, ei meas præſentis preces non putas profuiſſe? An Minturnenſes coloni, quod C. Marium ex civili errore, atque ex impiis manibus eripuerunt; quod tecto receperunt; quod feſſum inedia, fluctibusque recrearunt; quod viaticum congeſſerunt; quod navigium dederunt; quod eum linquentem terram eam, quam ſervaverat, votis, ominibus, lacrymis proſecuti ſunt, æterna in laude verſantur: Plancio, quod me vel vi pulſum, vel ratione cedentem receperit, juverit, cuſtodierit; his, & ſenatui, populoque Romano, ut haberent, quem reducerent, conſervarit;

honori hanc ſidem, miſericordiam, virtutem fuiſſe miraris?

II Vitia mehercule Cn. Plancii, res hæ, de
27 quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea vita, de qua jam dicam, tot & tanta adjumenta huic honori fuiſſe mirere. Hic eſt enim, qui adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africam, ſic ab illo graviſſimo, & ſanctiſſimo, atque omni laude & honore digniſſimo viro dilectus eſt, ut & contubernii neceſſitudo, & adoleſcentuli modeſtiſſimi pudor poſtulabat. qui ſi adeſſet, non minus ille declararet, quam hic illius frater patruelis, & ſocer T. Torquatus, illi omni virtute & laude par: qui eſt quidem cum illo maximis vinculis & propinquitatis & affinitatis conjunctus; ſed ita magni amoris, ut illæ neceſſitudinis cauſæ leves eſſe videantur. Fuit in Creta poſtea contubernalis Saturnini, propinqui ſui, miles hujus Q. Metelli. quibus cum fuerit probatiſſimus, hodieque ſit, omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. In ea provincia legatus fuit C. Sacerdos; qua virtute, qua conſtantia vir? L. Flaccus; qui homo? qui civis? qualem hunc putent, aſſiduitate, teſtimonioque
28 declarant. In Macedonia tribunus militum

fuit : in eadem provincia poſtea quæſtor. Primum Macedonia ſic eum diligit, ut indicant hi principes civitatum ſuarum : qui cum miſſi ſunt ob aliam cauſam, tamen hujus repentino periculo commoti, huic aſſident, pro hoc laborant : huic ſi præſto fuerint, gratius ſe civitatibus ſuis facturos putant, quam ſi legationem & mandata ſua confecerint. L. vero Apulejus hunc tanti facit, ut morem illum majorum, qui præſcribit, in parentum loco quæſtoribus ſuis prætores eſſe oportere, officiis, benevolentiaque ſuperarit. Tribunus plebis fuit, non fortaſſe tam vehemens, quam iſti, quos tu jure laudas; ſed certe talis, quales ſi omnes ſemper fuiſſent, numquam deſideratus vehemens eſ-
ſet tribunus. Omitto illa, quæ ſi minus in 12
ſcena ſunt, at certe, cum ſunt prolata, lau- 29
dantur; ut vivat cum ſuis : primum cum parente, (nam meo judicio pietas fundamentum eſt omnium virtutum,) quem veretur ut deum, (neque enim eſt multo ſecus parens liberis,) amat vero ut ſodalem, ut fratrem, ut æqualem. Quid dicam cum patruo ? cum affinibus ? cum propinquis ? cum hoc C. Saturnino, ornatiſſimo viro ? cujus quantam honoris hujus cupiditatem

fuiſſe creditis, cum videatis luctus ſocieta-
tem? Quid de me dicam? qui mihi in hu-
jus periculo reus eſſe videor? quid de his
tot viris talibus, quos videtis veſte mutata!
Atqui hæc ſunt indicia ſolida, judices, &
expreſſa; hæc ſigna probitatis, non fucata
forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis
veritatis. Facilis eſt illa occurſatio & blan-
ditia popularis: adſpicitur, non attrectatur;
procul apparet, non excutitur; non in ma-
30 nus ſumitur. Omnibus igitur rebus orna-
tum hominem, tam externis, quam dome-
ſticis; nonnullis rebus inferiorem, quam te,
generis & nominis, dico; ſuperiorem aliis,
municipum, vicinorum, ſocietatum ſtudio,
temporum meorum memoria; parem virtute,
integritate, modeſtia, ædilem factum eſſe
miraris?

Hunc tu vitæ ſplendorem maculis adſpergis iſtis? Jacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem poſſit agnoſcere. Bimaritum appellas, ut verba etiam fingas, non ſolum crimina. Deductum eſſe ab eo in provinciam aliquem dicis, libidinis cauſa: quod non crimen eſt, ſed impunitum in maledicto mendacium. Raptam eſſe mimulam, quod dicitur Atinæ factum a

juvene, vetere quodam in ſcenicos jure, maximeque oppidano. O adoleſcentiam tra- 31
ductam eleganter! cui quidem cum, quod licuerit, objiciatur, tamen id ipſum falſum reperiatur. Emiſſus aliquis e carcere, & quidem emiſſus, ut cognoſtis, neceſſarii hominis, optimique adoleſcentis rogatu: idem poſtea prætoris mandatu requiſitus. Atque hæc, nec ulla alia, ſunt conjecta [maledicta] in ejus vitam, de cujus vos pudore, religione,
integritate dubitetis. Pater vero, inquit, 13
etiam obeſſe filio debet. O vocem duram atque indignam tua probitate, Laterenſis! Pater ut in judicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales viros obeſſe filio debeat? qui ſi eſſet turpiſſimus, ſi ſordidiſſimus; tamen ipſo nomine patrio valeret apud clementes judices & miſericordes; valeret, inquam, communi ſenſu omnium, & dulciſſima commendatione
naturæ. Sed cum ſit Cn. Plancius is eques 32
Romanus, ea primum vetuſtate equeſtris ordinis, ut pater, ut avus, ut majores ejus omnes equites Romani fuerint, ſummum in præfectura florentiſſima gradum tenuerint & dignitatis & gratiæ; deinde, ut ipſe in legionibus P. Craſſi, imperatoris, inter

ornatiſſimos homines, equites Romanos, ſummo ſplendore fuerit; ut poſtea princeps inter ſuos, plurimarum rerum ſanctiſſimus & juſtiſſimus judex, maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter: ſi non modo in eo nihil umquam reprehenſum, ſed laudata ſunt omnia; tamen is oberit honeſtiſſimo filio pater, qui vel minus honeſtum & alienum tueri vel auctoritate ſua, vel gratia poſſit? Aſperius, inquit, locutus eſt aliquid
33 aliquando. Immo fortaſſe liberius. At id ipſum, inquit, non eſt ferendum. Ergo hi ferendi ſunt, qui queruntur, libertatem equitis Romani ſe ferre non poſſe? Ubinam ille mos? ubi illa æquitas juris? ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppreſſa civilibus, extollere jam caput, & aliquando recreata, ſe erigere debebat? Equitum ego Romanorum etiam in homines nobiliſſimos maledicta, publicanorum in Q. Scævolam, virum omnibus ingenio, juſtitia, integritate præſtantem, aſpera, & ferociter, & libere
14 dicta commemorem? Conſuli P. Naſicæ præco Granius, medio in foro, cum ille, edicto juſtitio, domum deſcendens rogaſſet Granium, quid triſtis eſſet; an quod auctiones eſſent? Immo vero, inquit, quod legiones.

Idem tribuno plebis, potentiſſimo homini,
M. Druſo, ſed multa in rempublicam molienti, cum ille eum ſalutaſſet, ut fit, dixiſſetque, Quid agis, Grani? reſpondit,
Immo vero, tu Druſe, quid agis? ille L.
Craſſi, ille M. Antonii voluntatem aſperioribus facetiis ſæpe perſtrinxit impune. nunc
uſque eo oppreſſa veſtra arrogantia civitas
eſt, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo,
nunc equiti Romano in plorando, non ſit
conceſſa libertas. Quæ enim umquam fuit 34
Plancio vox contumeliæ potius, quam doloris? quid eſt autem umquam queſtus, niſi
cum a ſociis & a ſe injuriam propulſaret?
Cum ſenatus impediretur, quo minus, id
quod hoſtibus ſemper erat tributum, reſponſum equitibus Romanis redderetur; omnibus illa injuria dolori publicanis fuit; ſed
eum ipſum dolorem hic tulit paulo apertius.
Communis ille ſenſus in aliis fortaſſe latuit;
hic, quod cum ceteris animo ſentiebat, id
magis, quam ceteri, & vultu promtum habuit, & lingua. Quamquam, judices, 35
(agnoſco enim ex me,) permulta in Plancium, quæ ab eo numquam dicta ſunt, conferuntur. Ego quia dico aliquid aliquando,
non ſtudio adductus, ſed contentione dicendi,

aut laceſſitus; & quia, ut ſit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum: quod quisque dixit, me id dixiſſe dicunt. Ego autem, ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe videatur, & homine ingenuo dignum atque docto, non aſpernor: ſtomachor vero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam quod primus ſcivit legem de publicanis, tum, cum vir ampliſſimus conſul id illi ordini per populum dedit, quod per ſenatum, ſi licuiſſet, dediſſet; ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragium tulit; quis non tulit publicanus? ſi, quia primus ſcivit; utrum id ſortis eſſe vis, an ejus, qui illam legem ferebat? ſi ſortis; nullum crimen eſt in caſu: ſi conſulis; ſplendor etiam Plancii, hunc a ſummo viro principem ordinis eſſe judicatum.

15 Sed aliquando veniamus ad cauſam; in
36 qua tu nomine legis Liciniæ, quæ eſt de ſodalitiis, omnes ambitus legis complexus es. Neque enim quidquam aliud in hac lege, niſi edititios judices, es ſecutus: quod genus judiciorum ſi eſt æquum nulla in re, niſi hac tribuaria; non intelligo, quamobrem ſenatus hoc uno in genere tribus edi voluerit ab accuſatore, neque eandem editionem

tranſtulerit in ceteras cauſas: in ipſo deni-
que ambitu, rejectionem fieri voluerit judi-
cum alternorum; cumque nullum genus
acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum
prætereundum putarit. Quid? hujus rei 37
obſcura cauſa eſt? an & agitata, cum iſta
in ſenatu res agebatur, & diſputata heſter-
no die copioſius a Q. Hortenſio? cui tum
eſt ſenatus aſſenſus. Hoc igitur ſenſimus:
cujuscumque tribus largitor eſſet, per hanc
conſenſionem, quæ honeſte magis, quam
vere ſodalitas nominaretur, quam quisque
tribum turpi largitione corrumperet, eum
maxime iis hominibus, qui ejus tribus eſ-
ſent, eſſe notum. Ita putavit ſenatus, cum
reo tribus ederentur eæ, quas is largitione
devinctas haberet, eosdem fore teſtes & ju-
dices. Acerbum omnino genus judicii; ſed
tamen, ſi vel ſua, vel ea, quæ maxime eſſet
cuique conjuncta, tribus ederetur, vix recu-
ſandum. Tu autem, Laterenſis, quas tri- 16
bus edidiſti? Terentinam, credo. Fuit id 38
æquum, & certe exſpectatum eſt, & fuit
dignum conſtantia tua. Cujus tu tribus
venditorem, & corruptorem, & ſequeſtrem
Plancium fuiſſe clamitas; eam tribum pro-
fecto, ſeveriſſimorum præſertim hominum &

graviſſimorum, edere debuiſti. At Voltiniam. libet enim tibi neſcio quid etiam de illa tribu criminari. hanc igitur ipſam cur non edidiſti? Quid Plancio cum Lemonia? quid cum Vejentina? quid cum Cruſtumina? nam Metiam, non quæ judicaret, ſed quæ rejicere-
39 tur, eſſe voluiſti. Dubitatis igitur, judices quin vos M. Laterenſis ſuo judicio, non ad ſententiam legis, ſed ad ſuam ſpem aliquam de civitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas neceſſitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, judicarit officiis ab hoc obſervatas, non largitione corruptas? Quid enim poteſt dicere, cur iſta editio non ſummam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo ſecuti
40 ſumus? Tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles exiſtimes? Tu, me ignaro, nec opinante, inſcio, notes & tuos, & tuorum neceſſarios, vel iniquos meos, vel etiam defenſorum meorum? eodemque adjungas, quos natura putes aſperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante conſeſſum eorum judicum videam, quam potuerim, qui eſſent futuri, ſuſpicari? apud

eosque me, ne quinque quidem rejectis,
quod in proximo reo de conſilii ſententia
conſtitutum eſt, cogas cauſam de fortunis
omnibus dicere? Non enim, ſi aut Plancius 41
ita vixit, ut offenderet ſciens neminem, aut
tu ita erraſti, ut eos ederes imprudens, ut
nos, invito te, tamen ad judices, non ad
carnifices veniremus; idcirco iſta editio per
ſe non acerba eſt. An vero nuper clariſſimi 17
cives nomen editi judicis non tulerunt, cum
ex CXXV judicibus, principibus equeſtris or-
dinis, quinque & LXX reus rejiceret, L re-
ferret, omniaque potius permiſcuerunt, quam
ei legi, conditionique parerent; nos neque
ex delectis judicibus, ſed ex omni populo,
neque editos ad rejiciendum, ſed ab accuſa-
tore conſtitutos judices ita feremus, ut ne-
minem rejiciamus? Neque ego nunc legis 42
iniquitatem queror, ſed factum tuum a ſen-
tentia legis doceo diſcrepare; & illud acer-
bum judicium, ſi, quemadmodum ſenatus
cenſuit, populusque juſſit, ita feciſſes, ut in
hunc & ſuam, & ab hoc obſervatas tribus
ederes; non modo non quererer, ſed hunc,
udicibus editis, qui teſtes iidem eſſe poſſent,
jabſolutum putarem: neque nunc multo ſe-
cus exiſtimo. Cum enim has tribus edidiſti;

ignotis te judicibus uti malle, quam notis
indicaviſti. fugiſti ſententiam legis: æquitatem omnem rejeciſti: in tenebris, quam in
43 luce, cauſam verſari maluiſti. Voltinia tribus ab hoc corrupta: Terentinam habuerat
venalem. Quid diceret apud Voltinienſes, aut tribules ſuos judices? immo vero tu quid diceres? quem judicem ex illis aut tacitum teſtem haberes, aut vero etiam excitares? Etenim, ſi reus tribum ederet, Voltiniam fortaſſe Plancius, propter vicinitatem ac neceſſitudinem ſuam, non edidiſſet. &, ſi quæſitor edendus fuiſſet, quem tandem potius, quam hunc C. Alfium, quem habet, cui notiſſimus eſſe debet, vicinum, tribulem, graviſſimum hominem, juſtiſſimumque, edidiſſet? cujus quidem æquitas, & meæ ſimilis voluntas erga Cn. Plancii ſalutem, quam ille ſine ulla cupiditatis ſuſpicione præ ſe fert, facile declarat, non fuiſſe fugiendum tribulem huic judicem, cui quæſitorem tribulem exoptandum fuiſſe videatis.

18 Neque ego nunc conſilium reprehendo
44 tuum, quod non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris; ſed a te doceo conſilium non ſervatum ſenatus. Etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres?

ſequeſtremne Plancium? reſpuerent aures, nemo agnoſceret, repudiaretur. an gratioſum? illi libenter audirent; nos non timide confiteremur. Noli enim putare, Laterenſis, legibus iſtis, quas ſenatus de ambitu ſancire voluerit, id eſſe actum, ut ſuffragatio, ut obſervantia, ut gratia tolleretur. Semper fuerunt boni viri, qui apud tribules ſuos
gratioſi eſſe vellent. Neque vero tam durus 45
in plebem noſter ordo fuit, ut eam coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſervent tribules ſuos, ne diligant, ne conficere neceſſariis ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab iis munus in ſua petitione reſpectent: hæc enim plena ſunt officii, plena obſervantiæ, plena etiam antiquitatis. Iſto in genere & fuimus ipſi, cum ambitionis noſtræ tempora poſtulabant, & clariſſimos viros eſſe vidimus, & hodie eſſe videmus quamplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione devincta, ſeveritatem ſenatus, & bonorum omnium vim ac dolorem excitarunt. Hæc doce, hæc profer, huc incumbe, Laterenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronuntiaſſe, diviſiſſe; tum mirabor, te iis armis uti, quæ

tibi lex dabat, noluiſſe. tribulibus enim judicibus, non modo ſeveritatem illorum, ſi
46 iſta vera ſunt, ſed ne vultus quidem ferre poſſemus. Hanc tu rationem cum fugeris, cumque eos judices habere nolueris, quorum in hujus delicto cum ſcientia certiſſima, tum dolor graviſſimus eſſe debuerit; quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc ſibi oneris impoſueris, cur ſe potiſſimum delegeris, cur denique ſe divinare malueris,
19 quam eos, qui ſcirent, judicare? Ego Plancium, Laterenſis, & ipſum gratioſum eſſe dico, & habuiſſe in petitione multos cupidos ſui, gratioſos; quos tu ſi ſodales vocas, officioſam amicitiam nomine inquinas criminoſo. ſin, quia gratioſi ſunt, accuſandos putas; noli mirari, te id, quod tua dignitas poſtularit, repudiandis gratioſorum amicitiis
47 non eſſe aſſecutum. Jam, ut ego doceo, gratioſum eſſe tribulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis ſpoponderit, in operas plurimos patris auctoritate & gratia miſerit; quod denique omnibus officiis per ſe, per patrem, per majores ſuos totam Atinatem præfecturam comprehenderit: ſic tu doce, ſequeſtrem fuiſſe, largitum eſſe, conſcripſiſſe, tribules decuriaviſſe. quod

ſi

ſi non potes: noli tollere ex ordine noſtro liberalitatem, noli maleficium putare eſſe gratiam, noli obſervantiam ſancire pœna.

Itaque hæſitantem te in hoc ſodalitiorum
tribuario crimine, ad communem ambitus
cauſam contuliſti, in qua deſinamus aliquan-
do, ſi videtur, vulgari & pervagata decla-
matione contendere. ſic enim tecum ago.
Quam tibi commodum eſt, unam tribum de- 48
lige tu; doce id, quod debes, per quem ſe-
queſtrem, quo diviſore corrupta ſit. ego, ſi
id facere non potueris, quod, ut opinio mea
fert, ne incipies quidem, per quem tulerit,
docebo. Eſtne hæc vera contentio? placet-
ne ſic agi? Non poſſum magis pedem con-
ferre (ut ajunt) aut propius accedere. Quid
taces? quid diſſimulas? quid tergiverſaris?
etiam atque etiam inſto atque urgeo, inſe-
ctor, poſco, atque adeo flagito crimen:
quamcumque tribum, inquam, delegeris,
quam tulerit Plancius, tu oſtendito, ſi po-
teris, vitium; ego, qua ratione tulerit, do-
cebo: nec erit hæc alia ratio Plancio, ac La-
terenſi. nam ut, quas tribus tu tuliſti, ſi jam
ex te requiram, poſſis, quorum ſtudio tule-
ris, explicare; ſic ego hoc contendo, me

tibi ipſi adverſario, cujuscumque tribus rationem popoſceris, redditurum.

20 Sed cur ego ſic ago? quaſi non comitiis
49 jam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus ædilis. quæ comitia primum habere cœpit conſul cum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor; deinde habere cœpit ſubito, præter opinionem omnium; ut ne ſi cogitaſſet quidem quispiam largiri, daretur ſpatium comparandi. Vocatæ tribus: latum ſuffragium: deſcriptæ, renuntiatæ. longe plurimum valuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. An tandem una centuria prærogativa, tantum habet auctoritatis, ut nemo umquam prior eam tulerit, quin renuntiatus ſit; tu aut his ipſis comitiis conſularibus, aut certe in illum annum ædilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, ſed univerſus populus voluntatem ſuam declararit? cujus in honore non unius tribus pars, ſed comitia tota co-
50 mitiis fuerint prærogata? Quo quidem tempore, ſi id, Laterenſis, facere voluiſſes, aut ſi gravitatis eſſe putaſſes tuæ, quod multi nobiles ſæpe fecerunt, ut, cum minus valuiſſent ſuffragiis, quam putaſſent, poſtea,

prolatis comitiis, proſternerent ſe, & populo Romano, fracto animo atque humili ſupplicarent; non dubito, quin omnis ad te converſura ſe fuerit multitudo. Numquam enim nobilitas, integra præſertim atque innocens, a populo Romano ſupplex repudiata fuit. Sed, ſi tibi gravitas tua, & magnitudo animi, pluris fuit, ſicut eſſe debuit, quam ædilitas; noli, cum habeas id, quod malueris, deſiderare id, quod minoris putaris. Equidem primum ut honore dignus eſſem, maxime ſemper laboravi: ſecundo ut exiſtimarer: tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum eſt, ipſe honos: qui iis denique debet eſſe jucundus, quorum dignitati populus Romanus teſtimonium, non beneficium ambitioni dedit.

Quæris etiam, Laterenſis, quid imagi- 21
nibus tuis, quid ornatiſſimo atque optimo vi- 51
ro, patri tuo, reſpondeas mortuo. Noli iſta meditari; atque illud cave potius, ne tua iſta querela, dolorque nimius ab illis ſapientiſſimis viris reprehendatur. Vidit enim pater tuus, Appium Claudium, nobiliſſimum hominem, vivo patre ſuo, potentiſſimo & clariſſimo cive, C. Claudio, ædilem non eſſe factum, & eundem ſine repulſa factum eſſe

conſulem: vidit, hominem ſibi maxime con-
junctum, egregium virum, L. Volcatium;
vidit, M. Piſonem in iſta ædilitate, offen-
ſiuncula accepta, ſummos a populo Romano
eſſe honores adeptos. Avus vero tuus, &
P. Naſicæ, tibi ædilitiam prædicaret repul-
ſam, quo cive neminem ego ſtatuo in hac re-
publica fortiorem; & C. Marii, qui duabus
ædilitatis acceptis repulſis, ſepties conſul eſt
factus; & L. Cæſaris, Cn. Octavii, M. Tullii;
quos omnes ſcimus ædilitate præteritos, con-
52 ſules eſſe factos. Sed quid ego ædilitias re-
pulſas colligo? quæ ſæpe ejusmodi habitæ
ſunt, ut iis, qui præteriti eſſent, benigne a
populo factum videretur. Tribunus militum,
L. Philippus, ſumma nobilitate & eloquen-
tia, quæſtor C. Cælius, clariſſimus ac for-
tiſſimus adoleſcens; tribuni plebis P. Ruti-
lius Rufus, C. Fimbria, C. Caſſius, Cn. Ore-
ſtes, facti non ſunt: quos tamen omnes con-
ſules factos ſcimus eſſe. Quæ tibi ultro pa-
ter, & majores tui non conſolandi tui gra-
tia dicerent; neque vero, quo te liberarent
aliqua culpa, quam tu vereris, ne a te ſuſ-
cepta videatur; ſed ut te ad curſum iſtum
tenendum, quem a prima ætate ſuſcepiſti,
cohortarentur. nihil eſt enim, mihi crede,

Laterenſis, de te detractum: detractum dico? ſi mehercules vere, quod accidit, interpretari velis, eſt aliquid etiam de virtute ſignificatum tua. Noli enim exiſtimare, non 22 magnum quendam motum fuiſſe illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid jurares, deſtitiſti. Denuntiaſti, homo adoleſcens, quid de ſumma republica ſentires. fortius tu quidem, quam nonnulli defuncti honoribus, ſed apertius, quam vel ambitionis, vel ætatis tuæ ratio poſtulabat. Quamobrem in diſſen- 53 tiente populo noli putare, nullos fuiſſe, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortaſſe nunc tuo loco demovere potuerunt, providentem ante & præcaventem numquam certe movebunt.

An te illa argumenta duxerunt? Dubitabitis, inquit, quin coitio facta ſit, cum tribus plerasque cum [illegible]lotio tulerit Plancius? An una fieri potu[illegible]nt, ſi una tribus non tuliſſent? At nonnu[illegible]ctis pæne totidem. Quippe cum jam fa[illegible]ope ſuperioribus comitiis, declaratique [illegible]ent. quamquam ne id quidem ſuſpicio [illegible] coitionis habuerit. neque enim umqua[illegible] res noſtri ſortitionem con[illegible]tiam, niſi viderent accidere [illegible] res pares ſuffragiis

54 eſſent. Et ais, prioribus comitiis Anienſem
a Plotio, Terentinam a Plancio tibi eſſe con-
ceſſam; nunc ab utroque eas avulſas, ne in
anguſtum venirent. Quam convenit, non-
dum cognita populi voluntate, hos, quos jam
tum conjunctos fuiſſe dicis, jacturam ſuarum
tribuum, quo vos adjuvaremini, feciſſe; eoſ-
dem, cum jam eſſent experti, quid valerent,
reſtrictos & tenaces fuiſſe? Etenim vereban-
tur, credo, anguſtias. quaſi res in conten-
tionem aut in diſcrimen aliquod poſſet venire.
Sed tamen tu an Plotium, virum ornatiſſi-
mum, in idem crimen vocandum judicas?
an dicis eum te arripuiſſe, a quo non ſis ro-
gatus? Nam quod queſtus es, plures te te-
ſtes habere de Voltinia, quam quot in ea
tribu puncta tuleris; indicas, aut eos teſtes
te adducere, qui, quia nummos acceperint,
te præterierint; aut, te ne gratuita quidem
23 eorum ſuffragia tuliſſe. Illud vero crimen de
55 nummis, quos in circo Flaminio deprehenſos
eſſe dixiſti, caluit re recenti; nunc in cauſa
refrixit. neque enim, qui illi nummi fuerint,
nec, quæ tribus, nec, qui diviſor, oſtende-
ris. Atque is quidem eductus ad conſules,
qui tum in crimen vocabatur, ſe inique a tuis
jactatum graviter querebatur. qui ſi erat

diviſor, præſertim ejus, quem tu habebas reum, cur abs te reus non eſt factus? cur non ejus damnatione aliquid ad hoc judicium præjudicii comparaſti? Sed neque tu habes hæc, neque eis confidis. alia te ratio, alia cogitatio ad ſpem hujus opprimendi excitavit. magnæ ſunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic invident: multis etiam pater, optimus vir, nimium retinens equeſtris juris & libertatis videtur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicunt, quaſi aut moveant animos judicum ſuis teſtimoniis, aut gratum populo Romano ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſam, dignitatem, quam volunt, conſequantur. Quibuscum me, ju- 56
dices, pugnantem meo more priſtino non videbitis: non quo mihi fas ſit quidquam defugere, quod ſalus Plancii poſtulet; ſed quia neque neceſſe eſt, me id perſequi voce, quod vos mente videatis; & quod ita de me meriti ſunt illi ipſi, quos ego teſtes video paratos, ut eorum reprehenſionem vos veſtræ prudentiæ aſſumere, meæ modeſtiæ remittere debeatis. Illud unum vos magnopere oro atque obſecro, judices, cum hujus, quem

defendo, tum communis periculi cauſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato, diſperſoque ſermoni, fortunas innocentium ſubjiciendas
37 das putetis. Multi amici accuſatoris, nonnulli etiam noſtri iniqui, multi communes obtrectatores, atque omnium invidi multa finxerunt. Nihil eſt autem tam volucre, quam maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. Neque ego, ſi fontem maledicti reperietis, ut aut negligatis, aut diſſimuletis, umquam poſtulabo. ſed, ſi quid ſine capite manabit, aut ſi quid erit ejusmodi, ut non exſtet auctor, qui audierit; aut ita negligens vobis eſſe videbitur, ut, unde audierit, oblitus ſit; aut ita levem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit: hujus illa vox vulgaris, AVDIVI, ne quid reo innocenti noceat, oramus.

24 Sed venio jam ad L. Caſſium, familiarem
58 meum, cujus ex oratione ne illum quidem Juventium tecum expoſtulavi; quem ille omni & virtute & humanitate ornatus adoleſcens primum de plebe ædilem curulem factum eſſe dixit. In quo, Caſſi, ſi ita tibi reſpondeam, neſciſſe id populum Romanum, neque fuiſſe qui id nobis narraret, præſertim mortuo

Longino; non, ut opinor, admirere, cum ego ipſe non abhorrens a ſtudio antiquitatis, me hic id ex te primum audiſſe confitear. Et, quoniam tua fuit perelegans ac perſubtilis oratio, digna equitis Romani vel ſtudio vel pudore; quoniamque ſic ab his es auditus, ut magnus honos & ingenio & humanitati tuæ tribueretur: reſpondebo ad ea, quæ dixiſti; quæ pleraque de ipſo me fuerunt: in quibus ipſi aculei, ſi quos habuiſti, in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. Quæſiſti, utrum mihi putarem, 59
equitis Romani filio, faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores viam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia conſulari. Ego vero, quamquam illi omnia malo, quam mihi; tamen illi honorum aditus numquam faciliores optavi, quam mihi fuerunt. quin etiam, ne forte ille ſibi me potius peperiſſe jam honores, quam iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet, hæc illi ſoleo præcipere, (quamquam ad præcepta ætas non eſt gravis,) quæ ille a Jove ortus, ſuis præcipit filiis:

Vigilandum eſt ſemper: multae inſidiae
ſunt bonis.

Noſtis cetera:

Non te id quod multi invideant . . .

quæ ſcripſit gravis ille & ingenioſus poëta; ſcripſit, non ut illos regios pueros, qui jam nuſquam erant, ſed ut nos & noſtros liberos
60 ad laborem & laudem excitaret. Quæris, quid potuerit amplius aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius. Magis ædilis fieri non potuiſſet; ſed hoc præſtaret, quod ei minus invideretur. Etenim honorum gradus ſummis hominibus & infimis ſunt pares; gloriæ
25 diſpares. Quis noſtrûm ſe dicit M'. Curio, quis C. Fabricio, quis C. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? tamen eosdem ſumus honorum gradus, quos illi, aſſecuti. Etenim in virtute multi adſcenſus; ut is gloria maxime excellat, qui virtute plurimum præſtet. honorum populi finis eſt, conſulatus: quem magiſtratum jam octingenti fere conſecuti ſunt. horum, ſi diligenter quæras, vix decimam partem reperies gloria dignam. ſed nemo umquam ſic egit, ut tu: Cur iſte ſit conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui civitatem dominatu regio liberavit? honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius nihilominus quæſtor eſt factus plebis, & ædilis, quam ſi eſ

us : ſed hæc, pari loco orti, ſunt innu-
rabiles alii conſecuti. Profers triumphos 61
Didii & C. Marii; & quæris, quid ſimile
Plancio. Quaſi vero iſti, quos comme-
ras, propterea magis laude fuerint digni,
od triumpharunt, & non, quia commiſſi
t iis magiſtratus, in quibus re bene geſta
ımpharent. Rogas, quæ caſtra viderit:
i & miles in Creta, Metello hoc impera-
e, & tribunus in Macedonia militum fue-
, & quæſtor tantum ex re militari detra-
:it temporis, quantum in me cuſtodiendum
nsferre maluerit. Quæris, num diſertus. 62
mo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi qui-
n videtur. Num jurisconſultus. Quaſi
isquam ſit, qui ſibi hunc falſum de jure
pondiſſe dicat. Omnes enim iſtiusmodi
es in iis reprehenduntur, qui, cum pro-
ſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt; non in
, qui abſuiſſe ab iſtis ſtudiis confitentur.
rtus, probitas, integritas in candidato,
n linguæ volubilitas, non ars, non ſcien-
requiri ſolet. Ut nos in mancipiis paran-
, quamvis frugi hominem ſi pro fabro,
t pro tectore emimus, ferre moleſte ſole-
ıs, ſi eas artes, quas in emendo ſecuti
nus, forte neſciverit; ſin autem emimus,

quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatem, laborem, vigilantiam, eſſe curamus: ſic populus Romanus deligit magiſtratus, quaſi reipublicæ villicos: in quibus ſi qua præterea eſt ars, facile patitur. ſin minus; virtute eorum & innocentia contentus eſt. Quotus enim quiſque diſertus? quotus quiſque juris peritus eſt? ut eos numeres, qui volunt eſſe: quodſi præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis & ornatiſſimis civibus eſt futurum?

26 Jubes Plancium de vitiis Laterenſis dice-
63 re. Nihil poteſt, niſi eum nimis in ſe iracun-
dum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. Facile patior, id te agere multis verbis, quod ad judicium non pertineat; & id te accuſantem tamdiu dicere, quod ego defenſor ſine periculo poſſim confiteri. Atqui non modo confiteor, ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe; ſed te etiam reprehendo, quod ea non enumeres; alia quædam inania & levia conquiras. Præneſte feciſſe ludos. Quid? alii quæſtores non fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, juſtum in ſocios fuiſſe. Quis negat? ſed ita multa Romæ geruntur, ut vix ea, quæ fiunt in provinciis;

audiantur. Non vereor, ne mihi aliquid, 64
judices, videar arrogaſſe, ſi de quæſtura mea
dixero. Quamvis enim illa floruerit, tamen
eum me poſtea fuiſſe in maximis imperiis
arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex quæ-
ſturæ laude repetendum: ſed tamen non ve-
reor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia
quæſturam aut gratiorem aut clariorem fuiſ-
ſe. Vere mehercules hoc dicam: ſic tum
exiſtimabam, nihil homines aliud Romæ, niſi
de quæſtura mea, loqui. Frumenti in ſum-
ma caritate maximum numerum miſeram:
negotiatoribus comis, mercatoribus juſtus,
municipibus liberalis, ſociis abſtinens, omni-
bus eram viſus in omni officio diligentiſſi-
mus. Excogitati quidam erant a Siculis ho-
nores inauditi. Itaque hac ſpe decedebam, 65
ut mihi populum Romanum ultro omnia de-
laturum putarem. At ego, cum caſu diebus
iis, itineris faciendi cauſa, decedens e pro-
vincia, Puteolos forte veniſſem, cum pluri-
mi & lautiſſimi ſolent eſſe in iis locis; con-
cidi pæne, judices, cum ex me quidam quæ-
ſiſſet, quo die Roma exiſſem, & numquid in
ea eſſet novi. Cui cum reſpondiſſem, me e
provincia decedere: Etiam mehercules, in-
quit, ut opinor, ex Africa. Huic ego jam 27

ſtomachans faſtidioſe, Immo ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quaſi qui omnia ſciret, quid? tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis quæſtorem fuiſſe? Quid multa? deſtiti ſtomachari, & me unum ex iis feci, qui ad
66 aquas veniſſent. Sed ea res, judices, haud ſcio an plus mihi profuerit, quam ſi mihi tum eſſent omnes congratulati. Nam poſteaquam ſenſi, populum Romanum aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere; deſtiti, quid de me audituri eſſent homines, cogitare; feci, ut poſtea quotidie me præſentem viderent: habitavi in oculis: preſſi forum: neminem a congreſſu meo, neque janitor meus, neque ſomnus abſterruit. Ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem umquam otioſum? nam, quas tu commemoras, Caſſi, legere te ſolere orationes, cum otioſus ſis, has ego ſcripſi ludis & feriis, ne omnino umquam eſſem otioſus. Etenim M. Catonis illud, quod in principio ſcripſit Originum ſuarum, ſemper magnificum & præclarum putavi, CLARORVM VIRORVM ATQVE MAGNORVM, NON MINVS OTII, QVAM NEGOTII, RATIONEM EXSTARE OPORTERE. Ita, ſi quam habeo

laudem, quæ, quanta ſit, neſcio, parta Ro-
mæ eſt, quæſita in foro: meaque privata
conſilia publici quoque caſus comprobave-
runt, ut etiam ſumma reſpublica mihi domi
fuerit gerenda, & urbs in urbe ſervanda.
Eadem igitur, Caſſi, via munita Laterenſi eſt, 67
idem virtutis curſus ad gloriam; hoc facilior
fortaſſe, quod ego huc, a me ortus & per
me nixus, adſcendi; iſtius egregia virtus ad-
juvabitur commendatione majorum. Sed,
ut redeam ad Plancium, numquam ex urbe
abſuit, niſi ſorte, lege, neceſſitate. non valuit
rebus iiſdem, quibus fortaſſe nonnulli. at
valuit aſſiduitate, valuit obſervandis amicis,
valuit liberalitate: fuit in oculis: petivit: ea
eſt uſus ratione, qua, minima invidia, novi
homines plurimi eoſdem honores conſecuti
ſunt. Nam, quod ais, Caſſi, non plus me 28
Plancio debere, quam bonis omnibus, quod 68
iis æque mea ſalus cara fuerit; ego me de-
bere bonis omnibus fateor. ſed etiam hi,
quibus ego debeo, boni viri, & cives, ædi-
litiis comitiis aliquid ſe meo nomine debere
Plancio dicebant. Verum fac me multis de-
bere, & in iis Plancio: utrum igitur me con-
turbare oportet? an ceteris, cum cujusque
dies venerit, hoc nomen, quod urget, nunc,

cum petitur, diſſolvere? Quamquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, æs retinet alienum: gratiam autem, & qui refert, habet; & qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. Neque ego nunc Plancio deſinam debere, ſi hoc ſolvero; nec minus ei redderem voluntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet.

69 Quæris a me, Caſſi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt cariſſimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt eſſe jucundius, amplius, quam pro Plancio facio, facere poſſim; nec vides, iſtorum ipſorum caritate ad hujus ſalutem defendendam maxime ſtimulari me atque excitari. Nam neque illis hujus ſalute, a quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam eſt optatius; & ego ipſe numquam illos adſpicio, quin per hunc me his conſervatum eſſe meminerim, hujusque meriti in me recorder. Opimium damnatum eſſe commemoras, ſervatorem ipſum reipublicæ: Calidium adjungis, cujus lege Q. Metellus in civitatem ſit reſtitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, quod nec Opimius ſuo nomine libe-
29 ratus ſit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantum reſpondeo, quod ipſe vidi;

Q. Metellum Pium, conſulem, prætoriis co-
mitiis, petente Q. Calidio, populo Romano
ſupplicaſſe, cum quidem non dubitaret &
conſul, & homo nobiliſſimus, patronum il-
lum eſſe ſuum, & familiæ ſuæ [nobiliſſimæ]
dicere. Quo loco quæro ex te, num id in 70
judicio Calidii putes, quod ego in Plancii fa-
cio, aut Metellum Pium, ſi Romæ eſſe po-
tuiſſet, aut patrem ejus, ſi vixiſſet, non fuiſſe
facturum. Nam Opimii quidem calamitas
utinam ex hominum memoria poſſet evelli!
vulnus illud reipublicæ, dedecus hujus im-
perii, turpitudo populi Romani, non judi-
cium putandum eſt. Quam enim illi judices,
ſi judices, & non parricidæ patriæ nominandi
ſunt, graviorem potuerunt reipublicæ infli-
gere ſecurim, quam, cum illum e civitate
ejecerunt, qui prætor finitimo, conſul dome-
ſtico bello rempublicam liberarat? At enim 71
nimis ego magnum beneficium Plancii facio,
&, ut ais, id verbis exaggero. quaſi vero
me tuo arbitratu, & non meo, gratum eſſe
oporteat. Quod iſtius tantum meritum, in-
quit? an quia te non jugulavit? immo vero,
quia jugulari paſſus non eſt. Quo quidem tu
loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos,
meæque vitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe

dixiſti. Poſuit hoc idem Laterenſis. Quamobrem de iſto paulo poſt plura dicam: de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiſſe? quod fuit ullorum umquam barbarorum tam immane ac tam crudele in hoſtem? an fuiſſe in iis aliquem aut famæ metum, aut pœnæ, quorum vidiſti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, vim in tota urbe verſari? niſi forte exiſtimas, eos idcirco vitæ meæ peperciſſe, quod de reditu meo non timerent, & quemquam putas fuiſſe tam excordem, qui, vivis his, ſtante urbe & curia, rediturum me, ſi viverem, non putaret? Quamobrem non debet is homo, & is civis, prædicare, vitam meam, quæ fidelitate amicorum conſervata ſit, inimicorum modeſtia non eſſe appetitam.

30 Reſpondebo tibi nunc, Laterenſis, minus
72 fortaſſe vehementer, quam abs te ſum provocatus; ſed profecto nec conſiderate minus, nec minus amice. nam primum illud fuit aſperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis cauſa fingere. Scilicet homo ſapiens excogitavi, quamobrem viderer maximis beneficii vinculis obſtrictus, cum liber eſſem & ſolutus. Quid enim? mihi ad

defendendum Plancium parum multæ, parum juſtæ neceſſitudines erant familiaritatis, vicinitatis, patris amicitiæ? quæ ſi non eſſent, vererer, credo, ne turpiter facerem, ſi hoc ſplendore & hac dignitate hominem defenderem. fingenda fuit mihi, judices, cauſa peracute, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. At id etiam gregarii milites faciunt inviti, ut coronam dent civicam, & ſe ab aliquo ſervatos eſſe fateantur: non quo turpe ſit, protectum in acie, hoſtium manibus eripi, (nam id accidere, niſi forti viro, & pugnanti cominus, non poteſt,) ſed onus beneficii reformidant, quod permagnum eſt, alieno debere idem, quod parenti. Ego, cum ceteri vera bene- 73
ficia, etiam minora, diſſimulent, ne obligati eſſe videantur; eo me beneficio obſtrictum eſſe ementiar, cui ne referri quidem gratia poſſe videatur? An hoc tu, Laterenſis, ignoras? qui, cum mihi eſſes amiciſſimus, cum vel periculum vitæ tuæ mecum ſociare voluiſſes; cum me in illo triſti & acerbo luctu, atque diſceſſu, non lacrymis ſolum tuis, ſed animo, corpore, copiis proſecutus eſſes; cum meos liberos, & uxorem, me abſente, tuis opibus, auxilioque defendiſſes: ſic mecum

ſemper egiſti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne ſtudium meum in Cn. Plancii honorem conſumerem, quod ejus in me
74 meritum tibi etiam gratum eſſe dicebas. Nihil autem me novi, nihil temporis cauſa dicere, nonne etiam illa teſtis eſt oratio, quæ eſt a me prima habita in ſenatu? in qua cum perpaucis nominatim giſſem gratias, quod omnes enumerari nullo modo poſſent, ſcelus autem eſſet quemquam præteriri, ſtatuiſſemque eos ſolum nominare, qui cauſæ noſtræ duces & quaſi ſignifer fuiſſent; in his Plancio gratias egi. Recitet r oratio, quæ propter rei magnitudinem dict de ſcripto eſt: in qua ego homo aſtutus ei me dedebam, cui nihil magnopere debere n, & hujus tanti officii ſervitutem adſtrin bam teſtimonio ſempiterno. Nolo cetera, quæ a me mandata ſunt litteris, recitare: prætermitto, ne aut proferre videar ad tempus, aut eo genere uti litterarum, quod meis tudiis aptius, quam conſuetudini judiciorum, eſſe videatur.

31 Atque etiam clan s, Laterenſis: *Quo-*
75 *uſque iſta dicis? nihil i Ciſpio profeciſti: obſoletae jam ſunt preces t*
hine tu objicies, quem
ritum quia, te teſte,

auctore defendi? & ei dices, *Quouſque*, quem negas, quod pro Ciſpio contenderit, impetrare potuiſſe? Nam iſtius verbi, *Quouſque*, hæc poterat eſſe invidia: Datus eſt tibi ille: condonatus ille: non facis finem: ferre non poſſumus. Ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipſum id non obtinuerit, dici, *Quouſque*, irridentis magis eſt, quam reprehendentis. niſi forte ego unus ita me geſſi in judiciis; ita & cum his & inter hos vixi; is in cauſis patronus, is in republica civis & ſum & ſemper fui, ſolus ut a te conſtituar, qui nihil a judicibus debeam umquam impetrare.
Et mihi lacrymulam Ciſpiani judicii objectas. 76
ſic enim dixiſti: *Vidi ego tuam lacrymulam.* Vide, quam me verbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, ſed multas lacrymas, & fletum cum ſingultu videre potuiſti. An ego, qui meorum lacrymis, me abſente, commotus, ſimultates, quas mecum habebat, depoſuiſſet, meæque ſalutis non modo non oppugnator, (ut inimici mei putarant) ſed etiam defenſor fuiſſet, hujus in periculo non dolorem meum ſignificarem? Tu autem, La- 77
terenſis, qui tum lacrymas meas gratas eſſe dicebas, nunc eaſdem vis invidioſas videri,

32 Negas, tribunatum Plancii quidquam attuliſſe adjumenti dignitati meæ. atque hoc loco (quod veriſſime facere potes) L. Racilii, fortiſſimi & conſtantiſſimi viri, divina in me merita commemoras: cui quidem ego, ſicut in Plancio, numquam diſſimulavi me plurimum debere, ſemperque præ me feram. Nullas enim ſibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque vitæ dimicationes, nec pro republica, nec pro me defugiendas putavit. Atque utinam, quam ego ſum in illum gratus, tam licuiſſet, per hominum vim, & injuriam populi Romani, ei gratiam referri! Sed, ſi non eadem contendit in tribunatu Plancius; exiſtimare debes, non huic voluntatem defuiſſe, ſed me, cum jam Plancio deberem, Racilii beneficiis fuiſſe
78 contentum. An vero putas, judices idcirco minus mea cauſa facturos, quod me eſſe gratum crimineris? an, cum populus Romanus illo ſenatusconſulto, quod in monumento Marii factum eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meæ, cui ſenatus pro me gratias agendas putavit,) ei ego a me referendam gratiam non putem? Atqui, hæc

cum vides, quo me tandem animo in te putas eſſe, Laterenſis? ullum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro ſalute tua, ſed etiam pro dignitate defugerem? Quo quidem etiam magis ſum, non dicam miſer, (nam hoc quidem abhorret a virtute verbum,) ſed certe exercitus: non quia multis debeo, (leve enim onus, beneficii gratia,) ſed quia ſæpe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipſos contentiones, ut eodem tempore in omnes verear ne vix poſſim gratus videri. Sed ego hoc meis ponderibus 79
examinabo, non ſolum quid cuique debeam, ſed etiam quid cujusque interſit, & quid a me cujusque tempus poſcat. Agitur ſtudium 33
tuum, vel etiam, ſi vis, exiſtimatio, laus, ædilitas: at Cn. Plancii ſalus, patria, fortunæ. Salvum tu me eſſe cupiſti; hic fecit etiam, ut eſſe poſſem. diſtineor tamen & divellor dolore, & in cauſa diſpari offendi te a me, doleo: ſed, medius fidius, multo citius meam ſalutem pro te abjecero, quam Cn. Plancii ſalutem tradidero contentioni 80
tuæ. Etenim, judices, cum omnibus virtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil *eſt, quod* malim, quam me & gratum eſſe,

& videri. Hæc eſt enim una virtus non ſolum maxima, ſed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid eſt pietas, niſi voluntas grata in parentes? qui ſunt boni cives, qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritam diis immortalibus gratiam juſtis honoribus, & memori mente perſolvunt? Quæ poteſt eſſe jucunditas vitæ, ſublatis amicitiis? quæ porro amicitia poteſt eſſe inter ingratos?
81 Quis eſt noſtrûm liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magiſtri ſui, atque doctores, cui non locus ille mutus ipſe, ubi altus aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente verſetur? Cujus opes tantæ eſſe poſſunt, aut umquam fuerunt, quæ ſine multorum amicorum officiis ſtare poſſint? quæ certe, ſublata memoria & gratia, nullæ exſtare poſſunt. Equidem nil tam proprium hominis exiſtimo, quam non modo beneficio, ſed etiam benevolentiæ ſignificatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam comm[illegible] non dicam indignus, ſed vict[illegible]
82 Quæ cum ita ſint, jam [illegible] renſis, iſti tuæ oratio[illegible]

nihil poteſt eſſe nimium, quoniam ita tu vis, nimium me gratum eſſe concedam: petamque a vobis, judices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehendit, in eo reprehendit, quod gratum præter modum dicat eſſe. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet valere, quod dixit idem, vos nec nocentes, nec litigioſos eſſe, quo minus me apud vos valere oporteret. Quaſi vero in amicitia mea non hæc præſidia (ſi qua forte ſunt in me) parata ſemper amicis eſſe maluerim, quam neceſſaria. Etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam voluptati pluribus, quam præſidio fuiſſe: meque vehementer vitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini, niſi litigioſo, aut nocenti.

Sed hoc neſcio quomodo frequenter in 34
me congeſſiſti, ſaneque in eo creber fuiſti, 83
te idcirco in ludos cauſam conjicere noluiſſe, ne ego, mea conſuetudine, aliquid de thenſis, miſericordiæ cauſa, dicerem; quod in aliis ædilibus ante feciſſem. Nonnihil egiſti hoc loco. nam mihi eripuiſti ornamentum orationis meæ. deridebor, ſi mentionem thenſarum fecero, cum tu id prædixeris. ſine thenſis autem quid potero dicere? Hic etiam

addidiſti, me idcirco mea lege ex iſto ambitu
traxiſſe, ut miſerabiliores epilogos poſſem
dicere. Non vobis videor cum aliquo decla-
matore, non cum laboris & fori diſcipulo
84 diſputare? Rhodi enim, inquit, non fui. me
vult fuiſſe: ſed fui, inquit, Nicææ (puta-
bam in Vaccæis dicturum) bis [in Bithynia].
Si locus habet reprehenſionis anſam aliquam,
neſcio cur ſeveriorem Nicæam putes, quam
Rhodum: ſi ſpectanda cauſa eſt; & tu in
Bithynia ſumma cum dignitate fuiſti, & ego
Rhodi non minore. Nam, quod in eo me
reprehendiſti, quod nimium multos defen-
derim; utinam & tu, qui potes, & ceteri,
qui defugiunt, vellent me labore hoc levare!
ſed ſit veſtra diligentia, qui in cauſis pon-
derandis omnes repudiatis, ut ad nos ple-
ræque confluant, qui miſeris & laborantibus
85 nihil negare poſſumus. Admonuiſti etiam,
quod in Creta fuiſſes, aliquid in petitionem
tuam dici potuiſſe: me id perdidiſſe. Uter
igitur noſtrûm eſt cupidior dicti? egone, qui,
quod dici potuit, non dixerim; an ut, qui
etiam ipſe in te dixeris? Te ajebas de tuis
rebus geſtis nullas litteras ı
hi meæ, quas ad aliquem
ſent. quas ego mihi obſun
reipublicæ video prodeſſe p-

Sed ſunt hæc leviora : illa vero graviora 35
atque magna, quod meum diſceſſum, quem 86
ſæpe deſleras, nunc quaſi reprehendere &
ſubaccuſare voluiſti. dixiſti enim, non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. Ego vero fateor mehercule, quod viderim mihi auxilium non deeſſe, idcirco me illi auxilio pepereiſſe. qui enim ſtatus, quod diſcrimen, quæ fuerit in republica tempeſtas illa, quis neſcit? Tribunitius me terror, an conſularis furor movit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquiis eorum, quos ego florentes atque integros ſine ferro viceram? Conſules poſt hominum memoriam tæterrimi atque turpiſſimi, ſicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declararunt; quorum alter exercitum perdidit, alter vendidit; emtis provinciis, a ſenatu, a republica, a bonis omnibus defecerant: qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid ſentirent, neſciretur, furialis illa vox nefariis ſtupris, religioſis altaribus effeminata, ſecum & illos & conſules facere, acerbiſſime perſonabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, ſervi in dominos armabantur. Aderat mecum ſenatus, & quidem ve- 87
ſte mutata : quod pro me uno poſt hominum

memoriam publico conſilio ſuſceptum eſt.
Sed recordare, qui tum fuerint conſulum
nomine hoſtes, qui ſoli in hac urbe ſenatum
ſenatui parere non ſiverint; edictoque ſuo
non luctum patribus conſcriptis, ſed luctus
indicia ademerint. Aderat mecum cunctus
equeſter ordo: quem quidem in concionibus
ſaltator ille [Catilinæ] conſul, proſcriptionis
denuntiatione terrebat: at tota Italia conve-
nerat; cui quidem belli inteſtini & vaſtitatis
36 metus inferebatur. Hiſce ego auxiliis ſtu-
dentibus atque incitatis uti me, Laterenſis,
potuiſſe confiteor; ſed erat non jure, non
legibus, non diſceptando decertandum: (nam
profecto, præſertim tam bona in cauſa, num-
quam, quo ceteri ſæpe abundarunt, id mihi
ipſi auxilium meum defuiſſet:) armis fuit,
armis, inquam, fuit dimicandum; quibus a
ſervis atque a ſervorum ducibus cædem fieri
ſenatus & bonorum, reipublicæ exitioſum
88 fuiſſet. Vinci autem improbos a bonis, fa-
teor fuiſſe præclarum, ſi finem eum vincendi
viderem: quem profecto non videbam. Ubi
enim præſto fuiſſet mihi aut tam fortis con-
ſul, quam L. Opimius? qu
quam L. Flaccus? qu
bos cives reſpublica vi

minus fortes, attamen tam juſti, quam P. Mucius, qui arma, quæ privatus P. Scipio ſumſerat, ea, Ti. Graccho interemto, jure optimo ſumta eſſe defendit? Eſſet igitur pugnandum cum conſulibus. nihil amplius dico, niſi illud, Victoriæ noſtræ graves adverſarios paratos; interitus nullos ultores eſſe videbam. Hisce ego auxiliis ſalutis meæ 89
ſi idcirco defui, quia noluj dimicare; fatebor, id quod vis, non mihi auxilium, ſed me auxilio defuiſſe. ſin autem, quo majora ſtudia in me bonorum fuerunt, hoc iis magis conſulendum & parcendum putavi; tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datum eſt, hodieque eſt, & ſemper erit maximæ gloriæ? quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, conſtat, invitiſſimis viris bonis, ceſſiſſe; nec fuiſſe dubium, quin contentione & armis ſuperior poſſet eſſe. Ergo ille cum ſuum, non cum ſenatus factum defenderet; cum perſeverantiam ſententiæ ſuæ, non ſalutem reipublicæ retinuiſſet; tamen, quod illud voluntarium vulnus accepit, juſtiſſimos omnium Metellorum & clariſſimos triumphos gloriæ laude ſuperavit, *quod & illos* ipſos improbiſſimos cives *interfici noluit*, &, ne quis bonus interiret

in eadem cæde, providit: ego, tantis peri-
culis propoſitis, cum, ſi victus eſſem, in-
teritus reipublicæ, ſi viciſſem, infinita dimi-
catio pararetur, committerem, ut idem per-
ditor reipublicæ nominarer, qui ſervator
37 fuiſſem? Mortem me timuiſſe dicis. Ego
90 vero ne immortalitatem quidem contra rem-
publicam accipiendam putarem, nedum
emori cum pernicie reipublicæ vellem. nam,
qui pro republica vitam dediderunt, (licet
me deſipere dicatis,) numquam mehercule
eos mortem potius, quam immortalitatem
aſſequutos putavi. Ego vero, ſi tum illorum
impiorum ferro ac manu concidiſſem, in per-
petuum reſpublica civile præſidium ſalutis
ſuæ perdidiſſet. Quin etiam, ſi me vis ali-
qua morbi, aut natura ipſa conſumſiſſet; ta-
men auxilia poſteritatis eſſent imminuta,
quod peremtum eſſet mea morte id exem-
plum, qualis futurus in me retinendo fuiſſet
ſenatus, populusque Romanus. An, ſi um-
quam in me vitæ cupiditas eſſet, ego menſe
Decembri mei conſulatus, omnium parrici-
darum tela commoſſem? quæ, ſi viginti
quieſſem dies, in alioru
recidiſſent. Quamobrem
contra rempublicam

mortis cupiditas mea turpior fuiſſet cum pernicie civitatis.

Nam quod te in republica liberum eſſe 91
gloriatus es, id ego & fateor & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: quod me autem negaſti, in eo neque te, neque quemquam diutius patiar errare. Nam, ſi quis idcirco 38
aliquid de libertate mea deminutum putat, quod non ab omnibus eisdem, a quibus antea ſolitus ſum diſſentire, diſſentiam; primum, ſi bene de me meritis gratum me præbeo, non deſino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumque grati: ſin autem, ſine ullo reipublicæ detrimento, reſpicio etiam aliquando ſalutem tum meam, tum meorum; certe non modo non ſum reprehendendus, ſed etiam, ſi ruere vellem, boni viri me, ut id ne facerem, rogarent.
Res vero ipſa publica, ſi loqui poſſet, age- 92
ret mecum, ut, quoniam ſibi ſerviſſem ſemper, numquam mihi; fructus autem ex ſeſe non, ut oportuiſſet, lætos & uberes, ſed magna acerbitate permixtos, tuliſſem, ut jam mihi ſervirem, conſulerem meis: ſe non modo ſatis habere a me, ſed etiam vereri, ne parum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidiſſet. Quid, ſi horum ego nihil 93

cogito? & idem ſum in republica, qui fui ſemper? tamenne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, ſi ſemper cum iis, quibuscum aliquando contendimus, depugnemus. quod eſt longe ſecus. Stare enim omnes debemus, tamquam in orbe aliquo reipublicæ, qui quoniam verſatur, eam deligere partem, ad quam nos illius utilitas,
39 ſalusque converterit. Ego autem Cn. Pompejum, non dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meæ, (nam hæc privatim fortaſſe officiorum memoriam & gratiam quærunt,) ſed dico hoc, quod ad ſalutem reipublicæ pertinet: ego eum non tuear, quem omnes in republica principem eſſe concedant? ego C. Cæſaris laudibus deſim, quas primum populi Romani, nunc etiam ſenatus, cui me ſemper addixi, plurimis atque ampliſſimis judiciis videam eſſe celebratas? Tum hercule me confitear, non judicium aliquod habuiſſe de reipublicæ utilitate, ſed hominibus
94 amicum aut inimicum [illegible]uiſſe. An, cum videam navem ſecundis ventis curſum tenentem ſuum, ſi non eum petat portum, quem ego aliquando probavi, ſ[illegible]
tutum atque tranquill[illegible]
pugnem periculoſe p[illegible]

præſertim propoſita, obtemperem & paream? Neque enim inconſtantis puto, ſententiam, tamquam aliquod navigium atque curſum, ex reipublicæ tempeſtate moderari. Ego vero hæc didici, hæc vidi, hæc ſcripta legi: hæc de ſapientiſſimis & clariſſimis viris, & in hac republica, & in aliis civitatibus monumenta nobis, litteræ, prodiderunt: non ſemper easdem ſententias ab iisdem, ſed, quascunque reipublicæ ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiæ poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio, Laterenſis, & ſemper faciam; libertatemque, quam in me requiris, quam ego neque dimiſi umquam, neque dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſitam putabo.

Nunc venio ad illud extremum, quod 40
dixiſti, dum Plancii in me meritum verbis 95
extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemque e ſepulchro venerari pro deo. neque enim mihi inſidiarum periculum ullum, neque mortis fuiſſe. Cujus ego temporis rationem explicabo brevi, neque invitus. nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus pervagatum, quodque minus aut mea commemoratione celebratum ſit, aut *hominibus auditum* atque notum. Ego enim,

Late nſis, ex illo incendio legum, juris, ſenatus, bonorum omnium, cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationem urbi atque Italiæ toti minaretur, niſi quieviſſem; Siciliam petivi animo, quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, conjuncta; & obtinebatur a C. Virgilio, quocum me uno vel maxime cum vetuſta amicitia, tum mei fra-
96 tris collegia, tum reſpublica ſociarat. Vide nunc caliginem temporum illorum. Cum ipſa pæne inſula mihi ſeſe obviam ferre vellet; prætor ille ejusdem tribuni plebis concionibus, propter eandem reipublicæ cauſam ſæpe vexatus, nihil amplius dico; niſi me in Siciliam venire noluit. Quid dicam? C. Virgilio, tali civi & viro, benevolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? Nihil, judices, eſt eorum: ſed, quam tempeſtatem nos vobiscum non tuliſſemus, metuit, ut eam ipſe poſſet opibus ſuis ſuſtinere. Tum, conſilio repente mutato, iter a Vibone Brundiſium terra petere contendi. nam maritimos curſus præcludebat hiemis magnitudo.

41 Cum omnia illa municip
97 bone Brundiſium, in ſi
ſent; iter mihi tutum, u

magno cum ſuo metu præſtiterunt. Brundiſium veni, vel potius ad mœnia acceſſi. Urbem unam mihi amiciſſimam declinavi, quæ ſe vel potius exſcindi, quam, e ſuo complexu ut eriperer, facile pateretur. In hortos me M. Lenii Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exſilium, mors proponeretur, hæc perpeti, ſi acciderent, maluit, quam cuſtodiam mei capitis dimittere. Hujus ego, & parentis ejus, prudentiſſimi atque optimi ſenis, & utriusque filii manibus, in navi tuta ac fideli collocatus, eorumque preces & vota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. Quo cum veniſſem, 98
cognovi, id quod audieram, refertam eſſe Græciam ſceleratiſſimorum hominum ac nefariorum: quorum impium ferrum, ignesque peſtiferos meus ille conſulatus e manibus extorſerat: qui antequam de meo adventu audire potuiſſent, cum tantum abeſſent aliquorum dierum viam, in Macedoniam, ad Planciumque perrexi. Hic vero ſimul atque me mare tranſiſſe cognovit, (audi, audi, atque attende, Laterenſis, ut ſcias, quid ego Plancio debeam, confiteareque aliquando, me, quod faciam, & grate, & pie facere:

huic, quæ pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere) nam, ſimulac me Dyrrhachium attigiſſe audivit; ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abjectis, veſte mutata, profectus eſt.
99 O acerbam mihi, judices, memoriam temporis illius & loci, cum hic in me incidit, cum complexus eſt, conſperſitque lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit! o rem cum auditu crudelem, tum viſu nefariam! o reliquos omnes dies, noctesque eas, quibus iſte a me non recedens, Theſſalonicam me, in quæſtoriumque perduxit! Hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, niſi, eum & civem optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe; ſed eadem timuiſſe, quæ ceteros. Cn. Plancium fuiſſe unum, non, qui minus timeret, ſed, ſi acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea ſubire & perpeti vel-
100 let. Qui, cum ad me L. Tubero, meus neceſſarius, qui fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex Aſia veniſſet, easque inſidias, quas mihi paratas ab exſulibus conjuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet; in Aſiam me ire (propter ejus provinciæ mecum & cum meo fratre neceſſitudinem) comparantem, non eſt paſſus: vi me, inquam, Plancius,

& complexu ſuo retinuit, multosque menſes a capite meo non diſceſſit, abjecta quæſtoria perſona, comitisque ſumta.

O excubias tuas, Cn. Planci, miſeras! 101
o flebiles vigilias! o noctes acerbas! o cu- 42
ſtodiam etiam mei capitis infelicem! ſi quidem ego tibi vivus non proſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem. memini enim, memini, neque umquam obliviſcar noctis illius, cum tibi vigilanti, aſſidenti, mœrenti, vana quædam miſer, atque inania, falſa ſpe inductus, pollicebar; me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, præſentem, tibi gratiam relaturum: ſin autem vitam mihi ſors ademiſſet, aut vis aliqua major reditum peremiſſet; hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me perſoluturos. Quid me adſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, ſed de horum erga me benevolentia promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite, vel vitæ periculo velle videbam: de eorum deſiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum *ſimul audiebam*: nunc timeo, ne nihil *tibi, præter lacrymas*, queam reddere, quas

tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti.
102 Quid enim poſſum aliud, niſi mœrere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute complecti? ſalutem tibi iidem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. Te tamen, exſurge quæſo, retinebo & complectar; nec me ſolum deprecatorem fortunarum tuarum, ſed comitem, ſociumque profitebor: atque (ut ſpero) nemo erit tam crudeli animo, tamque inhumano, nec tam immemor, non dicam meorum in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui a me mei ſervatorem capitis divellat ac diſtrahat. Non ego meis ornatum beneficiis a vobis deprecor, judices, ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia; ſed precibus, ſed lacrymis, ſed miſericordia: mecumque vos ſimul hic miſerrimus, & optimus obteſtatur parens, & pro uno filio duo patres
103 deprecamur. Nolite, judices, per vos, per fortunas veſtras, per liberos veſtros, inimicis meis, his præſertim, quos ego pro veſtra ſalute ſuſcepi, dare lætitiam, gloriantibus vos jam oblitos mei, ſalutisque ejus, a quo mea ſalus conſervata eſt, hoſtes exſtitiſſe. Nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ veſtræ volun-

tatis erga me: finite me, quod vobis fretus huic ſæpe promiſi, id a vobis ei perſolvere. Teque, C. Flavi, oro & obteſtor, qui meo- 104
rum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum, quas geſſi, adjutor fuiſti, meque non modo ſalvum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemque eſſe voluiſti; ut mihi per hos conſerves eum, per quem me tibi & his conſervatum vides. Plura ne dicam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, veſtræque, judices, non ſolum meæ: quibus ego, magno in metu meo, ſubito inducor in ſpem, vos eosdem in hoc conſervando futuros, qui fueritis in me; quoniam iſtis veſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe & multum profudiſtis.

M. TVLLII CICERONIS

PRO

P. SEXTIO

ORATIO, SECVNI[illegible]T TRICESIMA.

1 SI quis antea, judices, mirabatur, quid eſſet, quod, pro tantis [illegible]pibus reipublicæ, tantaque dignitate imperii, nequaquam ſatis multi cives forti & magno animo invenirentur, qui auderent ſe & ſalutem ſuam in diſcrimen offerre pro ſtatu ci[illegible]itatis, & pro communi libertate: ex hoc te[illegible]pore miretur potius, ſi quem bonum & f[illegible]rtem civem viderit, quam ſi quem aut ti[illegible]dum, aut ſibi potius, quam reipublicæ c[illegible]ſulentem. Nam, ut omittatis de uniuscuj[illegible]ue caſu cogitando recordari, uno adſpectu [illegible]ueri poteſtis, eos, qui cum ſenatu, cum b[illegible]is omnibus, rempublicam afflictam excit[illegible] domeſtico liberarint, [illegible] reos, de capite, de fa[illegible]

fortunis, de liberis dimicare; eos autem, qui
omnia divina & humana violarint, vexarint,
perturbarint, everterint, non ſolum alacres
lætosque volitare, ſed etiam voluntarios for-
tiſſimis atque optimis civibus periculum mo-
liri, de ſe nihil timere. In quo cum multa 2
ſint indigna, tum nihil minus eſt ferendum,
quam quod jam non per latrones ſuos, non
per homines egeſtate & ſcelere perditos, ſed
per vos nobis, per optimos viros optimis ci-
vibus periculum inferre conantur; &, quos
lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi,
manu, copiis delere non potuerunt, hos ve-
ſtra auctoritate, veſtra religione, veſtris ſen-
tentiis ſe oppreſſuros arbitrantur. Ego au-
tem, judices, quia, qua voce mihi in agen-
dis gratiis, commemorandoque eorum, qui
de me optime ſunt meriti, beneficia, eſſe
utendum putabam, ea nunc uti cogor in eo-
rum periculis depellendis; iis potiſſimum vox
hæc ſerviat, quorum opera & mihi, & vobis,
& populo Romano reſtituta eſt. Et, quam- 2
quam a Q. Hortenſio, clariſſimo viro atque 3
eloquentiſſimo, cauſa eſt P. Sextii perorata,
nihilque ab eo prætermiſſum eſt, quod aut
pro republica conquerendum fuit, aut pro
reo diſputandum: tamen aggrediar ad dicen-

dum, ne mea propugnatio ei potiſſimum de-
fuiſſe videatur, per quem eſt perfectum, ne
ceteris civibus deeſſet. Atque ego ſic ſtatuo,
judices, a me in hac cauſa, atque hoc extre-
mo dicendi loco, pietatis potius, quam de-
fenſionis; querelæ, quam eloquentiæ; dolo-
4 ris, quam ingenii partes eſſe ſuſceptas. Ita-
que, ſi aut acrius egero, aut liberius, quam
qui ante me dixerunt; peto a vobis, ut tan-
tum orationi meæ concedatis, quantum &
pio dolori & juſtæ iracundiæ concedendum
putetis. Neque enim officio conjunctior dolor
ullius eſſe poteſt, quam hic meus, ſuſceptus
ex hominis, de me optime meriti, periculo;
neque iracundia magis ulla laudanda, quam
ea, quæ me inflammat eorum ſcelere, qui
cum omnibus ſalutis meæ defenſoribus bel-
5 lum eſſe ſibi gerendum judicaverunt. Sed,
quoniam ſingulis criminibus ceteri reſponde-
runt, dicam ego de omni ſtatu P. Sextii, de
genere vitæ, de natura, de moribus, de in-
credibili amore in bonos, de ſtudio conſer-
vandæ ſalutis communis atque otii; conten-
damque, ſi modo id conſequi potero, ut in
hac confuſa atque univerſa defenſione, nihil
a me, quod ad veſtram quæſtionem, nihil,
quod ad reum; nihil, quod ad rempublicam

pertineat, prætermiſſum eſſe videatur. Et, quoniam in graviſſimis temporibus civitatis, atque in ruinis everſæ atque afflictæ reipublicæ P. Sextii tribunatus eſt a fortuna ipſa collocatus; non aggrediar ad illa maxima atque ampliſſima prius, quam docuero, quibus initiis ac fundamentis hæ tantæ ſummis in rebus laudes excitatæ ſint.

Parente P. Sextius natus eſt, judices, ho- 3
mine, ut plerique meminiſtis, & ſapiente, 6
& ſancto, & ſevero: qui, cum tribunus plebis primus inter homines nobiliſſimos temporibus optimis factus eſſet, reliquis honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri. Eo auctore duxit honeſtiſſimi & ſpectatiſſimi viri, C. Albini filiam; ex qua hic eſt puer, & nupta jam filia. Duobus his graviſſimæ antiquitatis viris ſic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maxime & jucundus eſſet. Ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed caritatem illius neceſſitudinis & benevolentiam non ademit. hodie ſic hunc diligit, ut vos facillime poteſtis ex hac vel aſſiduitate ejus, vel ſollicitudine & moleſtia judicare.
Duxit uxorem, patre vivo, optimi, at cala- 7
mitoſiſſimi viri filiam, C. Scipionis. Clara in hoc P. Sextii pietas exſtitit, & omnibus gra-

ta, quod & Maſſiliam ſtatim profectus eſt, ut ſocerum videre conſolarique poſſet, fluctibus reipublicæ expulſum, in alienis terris jacentem, quem in majorum ſuorum veſtigiis ſtare oportebat; & ad eum filiam ejus adduxit, ut illo inſperato adſpectu complexuque, ſi non omnem, at aliquam partem mœroris ſui deponeret; & maximis officiis & illius ærumnam, quoad vixit, & filiæ ſolitudinem ſuſtentavit. Poſſum multa dicere de liberalitate, de domeſticis officiis, de tribunatu militari, de provinciali in eo magiſtratu abſtinentia; ſed mihi ante oculos obverſatur reipublicæ dignitas, quæ me ad ſeſe rapit, hæc minora relinquere hortatur.

8 Quæſtor hic C. Antonii, collegæ mei, judices, fuit ſorte, ſed ſocietate conſiliorum, meus. Impedior nonnullius officii, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quam multa ad me detulerit, quanto ante providerit. Atque ego de Antonio nihil dico, præter unum: numquam illum in illo ſummo timore ac periculo civitatis, neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de ipſo ſuſpicionem, aut infitiando tollere, aut diſſimulando ſedare voluiſſe. In quo collega ſuſtinendo atque moderando,

ſi meam in illum indulgentiam, conjunctam
cum ſumma cuſtodia reipublicæ, laudare ve-
re ſolebatis; par prope laus P. Sextii eſſe de-
bet, qui ſuum ita conſulem obſervavit, ut
& illi quæſtor bonus, & vobis omnibus opti-
mus civis videretur. Idem, cum illa conju- 4
ratio ex latebris atque ex tenebris erupiſſet, 9
palamque armata volitaret, venit cum exer-
citu Capuam: quam urbem, propter pluri-
mas belli opportunitates, ab illa impia & ſce-
lerata manu attentari ſuſpicabamur: & inde
M. Aulanum, tribunum militum Antonii, Ca-
pua præcipitem ejecit, hominem perditum,
& non obſcure Piſauri, & in aliis agri Galli-
ci partibus, in illa conjuratione verſatum.
Idemque C. Marcellum, cum is non ſolum
Capuam veniſſet, verum etiam ſe, quaſi ar-
morum ſtudio, in maximam familiam conje-
ciſſet, exterminandum ex illa urbe curavit.
qua de cauſa & tum conventus ille Capuæ,
qui, propter ſalutem illius urbis conſulatu
conſervatam meo me unum patronum ado-
ptavit, huic apud me P. Sextio maximas
gratias egit; & hoc tempore iidem homines,
nomine commutato, coloni, decurionesque
*fortiſſimi atque optimi viri, beneficium P.
Sextii teſtimonio* declarant, periculumque de-

10 creto ſuo deprecantur. Recita, quæſo, P. Sexti, quid decreverint Capuæ decuriones; ut jam puerilis tua vox poſſit (aliquid) ſignificare inimicis noſtris, quidnam, cum ſe corroborarit, effectura eſſe videatur. DECRETVM DECVRIONVM. Non recito decretum officio aliquo expreſſum vicinitatis, aut clientelæ, aut hoſpitii publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia; ſed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem ampliſſimi beneficii, vicem officii præſentis,
11 teſtimonium præteriti temporis. Atque illis temporibus iisdem, cum jam Capuam metu Sextius liberaſſet, urbem ſenatus atque omnes boni, deprehenſis atque oppreſſis domeſticis hoſtibus, me duce, ex periculis maximis extraxiſſent; ego litteris eum Capua arceſſivi cum illo exercitu, quem tum ſecum habebat. quibus hic litteris lectis ad urbem confeſtim incredibili celeritate advolavit. Atque, ut illius temporibus atrocitatem recordari poſſitis, audite litteras, & veſtram memoriam ad timoris præteriti cogitationem excitate. LIT-
5 TERAE CICERONIS, CONSVLIS. Hoc adventu P. Sextii, tribunorum plebis novorum, qui tum, extremis diebus conſulatus mei, res eas, quas geſſeram, vexare cupie-

bant, reliquique conjurationis impetus & conatus ſunt retardati. Ac, poſteaquam eſt in- 12
tellectum, Catone, tribuno plebis fortiſſimo atque optimo cive, rempublicam defendente, per ſeipſum ſenatum populumque Romanum, ſine militum præſidio tueri facile majeſtatem ſuam, & dignitatem eorum, qui ſalutem communem periculo ſuo defendiſſent; Sextius, cum illo ſuo exercitu ſumma celeritate eſt Antonium conſecutus. Hic ego quid prædicem, quibus hic rebus conſulem ad rem gerendam excitarit? quot ſtimulos admoverit homini, ſtudioſo fortaſſis victoriæ, ſed tamen nimium communem Martem belliqne caſum metuenti? Longum eſt ea dicere; ſed hoc breve dicam. Si M. Petreji non excellens animo, & amore reipublicæ, non præſtans in reipublica virtus, non ſumma auctoritas apud milites, non mirificus uſus in re militari exſtitiſſet, neque adjutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuiſſet; datus illo in bello eſſet hiemi locus, neque umquam Catilina, cum e pruina Apennini, atque e nivibus illis emerſiſſet, atque æſtatem integram nactus, Italiæ calles & paſtorum ſtabula præclara cepiſſet, ſine multo ſanguine, ac ſine totius Italiæ vaſtitate *miſerrima* concidiſſet.

13 Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius; ut quæſturam Macedoniæ relinquam, & aliquando ad hæc propiora veniam. quamquam non eſt omittenda ſingularis illa integritas provincialis, cujus ego nuper in Macedonia vidi veſtigia non preſſa leviter ad exigui prædicationem temporis, ſed fixa ad memoriam illius provinciæ ſempiternam. Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes & reſpectantes relinquamus.

6 Ad tribunatum, quia ipſe ad ſeſe jam dudum vocat, & quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio curſuque veniamus.

14 De quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortenſio, ut ejus oratio non defenſionem modo criminum videretur continere, ſed etiam memoria digna eſſet, uti & reipublicæ capeſſendæ auctoritatem, diſciplinamque præſcriberet. Sed tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextii nihil aliud, niſi meum nomem cauſamque ſuſtinuit, neceſſario mihi de iisdem rebus eſſe arbitror, ſi non ſubtilius diſputandum, at certe, judices, dolentius deplorandum. Qua in oratione ſi aſperius in quosdam homines invehi vellem, quis non concederet, ut eos, quorum ſceleris furore violatus eſſem, vocis libertate perſtringerem?

Sed ut agam moderate, & huic potius tempori ſerviam, quam dolori meo: ſi qui occulte a ſalute noſtra diſſentiunt, lateant: ſi qui fecerunt aliquid aliquando, atque iidem nunc tacent, & quieſcunt; nos quoque ſimus obliti: ſi qui ſe offerunt inſolenter & inſectantur, quoad ferri poterunt, perferemus; neque quemquam offendet oratio mea, niſi qui ſe ita obtulerit, ut in eum non invaſiſſe, ſed incurriſſe videamur.

Sed neceſſe eſt, antequam de tribunatu 15
P. Sextii dicere incipiam, me totum ſuperioris anni reipublicæ naufragium exponere: in quo colligendo, ac reficienda ſalute communi, omnia reperientur P. Sextii dicta, facta, conſilia verſata. Fuerat ille annus in 7
reipublicæ magno motu, & multorum timore, tamquam intentus arcus in me unum, ſicut vulgo ignari rerum loquebantur; re quidem vera in univerſam rempublicam, traductione ad plebem furibundi hominis ac perditi, mihi irati, ſed multo acrius otii & communis ſalutis inimici. Hunc vir clariſſimus, mihique, multis repugnantibus, amiciſſimus, Cn. Pompejus, omni cautione, fœdere, exſecratione devinxerat, nihil in tribunatu contra me eſſe facturum. At ille nefarius, ex

omnium ſcelerum colluvione natus, parum ſe fœdus violaturum eſt arbitratus, niſi ipſum cautorem alieni periculi ſuis propriis
16 periculis terruiſſet. Hanc tætram immanemque belluam, vinctam auſpiciis, alligatam more majorum, conſtrictam legum ſacratarum catenis, ſolvit ſubito [legum] conſul, vel, ut ego arbitror, exoratus, vel, ut non nemo putat, mihi iratus; ignarus quidem certe & imprudens impendentium tantorum ſcelerum ac malorum. qui tribunus plebis felix in evertenda republica fuit nullis ſuis nervis. Qui enim in ejusmodi vita nervi eſſe potuerunt hominis, fraternis flagitiis, ſororiis
17 ſtupris, omni inaudita libidine infamis? Sed fuit profecto quædam illa reipublicæ fortuna fatalis, ut ille cæcus atque amens tribunus plebis nanciſceretur, quid dicam conſules? hoccine ut ego appellem nomine everſores hujus imperii? proditores veſtræ dignitatis? hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum ſenatum, affligendum equeſtrem ordinem, exſtinguenda omnia jura atque inſtituta majorum, ſe illis faſcibus ceterisque inſignibus ſummi honoris atque imperii ornatos eſſe arbitrabantur? Quorum, per deos immortales, ſi nondum ſcelera vulneraque inuſta reipu-

blicæ vultis recordari, vultum atque inceſſum animis intueamini. facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis. Alter unguentis affluens, ca- 8
lamiſtrata coma, deſpiciens conſcios ſtupro- 18
rum, ac veteres vexatores ætatulæ ſuæ, puteali & fœneratorum gregibus inflatus atque perculſus, olim, ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnam adhæreſceret, in tribunatus portum perfugerat. contemnebat equites Romanos, minitabatur ſenatui, venditabat ſe operis, atque ab iis ſe ereptum, ne de ambitu cauſam diceret, prædicabat, ab iisdemque ſe, etiam invito ſenatu, provinciam ſperare dicebat; eamque niſi adeptus eſſet, ſe incolumem nullo modo fore arbitrabatur. Alter, o dii boni! quam tæter ince- 19
debat! quam truculentus! quam terribilis adſpectu! unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicæ, diceres intueri. veſtitus aſpere noſtra hac purpura plebeja ac pæne fuſca: capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipſe tum imaginis ornandæ cauſa duumviratum gerebat, Seplaſiam ſublaturus videretur. Nam quid ego de ſupercilio dicam? quod tum hominibus non ſuper-

cilium, ſed pignus reipublicæ videbatur. tan-
ta erat gravitas in oculo, tanta contractio
frontis, ut illo ſupercilio reſpublica, tamquam
20 Atlante cœlum, niti videretur. Erat deni-
que hic omnium ſermo: Eſt tamen reipubli-
cæ magnum, firmumque ſubſidium: habeo
quem opponam labi illi atque cœno: vultu,
medius fidius, collegæ ſui libidinem, levita-
temque franget: habebit ſenatus, in hunc
annum quem ſequatur: non deerit auctor &
dux bonis, mihi denique homines præcipue
gratulabantur, quod habiturus eſſem contra
tribunum plebis furioſum & audacem, cum
amicum & affinem, tum etiam fortem & gra-
9 vem conſulem. Atque eorum alter fefellit
neminem. Quis enim clavum tanti imperii
tenere, & gubernacula reipublicæ tractare
in maximo curſu ac fluctibus poſſe arbitra-
retur hominem emerſum ſubito ex diuturnis
tenebris luſtrorum ac ſtuprorum? vino, ga-
neis, lenociniis, adulteriisque confectum?
cum is præter ſpem in altiſſimo gradu alienis
opibus poſitus eſſet, qui non modo tempe-
ſtatem impendentem intueri temulentus, ſed
ne lucem quidem inſolitam adſpicere poſſet.
21 Alter multos plane in omnes partes fefellit.
erat enim hominum opinioni nobilitate ipſa,

blanda conciliatricula, commendatus. Omnes boni ſemper nobilitati favemus, &, quia utile eſt reipublicæ, nobiles homines eſſe dignos majoribus ſuis, & quia valet apud nos, clarorum hominum & bene de republica meritorum memoria, etiam mortuorum. Quia triſtem ſemper, quia taciturnum, quia ſubhorridum atque incultum videbant, & quod erat eo nomine, ut ingenerata familiæ frugalitas videretur; favebant, gaudebant, & ad integritatem majorum ſpe ſua hominem vocabant, materni generis obliti. Ego autem 22
(vere hoc dicam, judices,) tantum eſſe in homine ſceleris, audaciæ, crudelitatis, quantum ipſe cum republica ſenſi, numquam putavi. nequam eſſe hominem, & levem, & falſa opinione, errore hominum ab adoleſcentia commendatum, ſciebam. etenim animus ejus vultu, flagitia parietibus tegebantur; ſed hæc obſtructio nec diuturna eſt, nec obducta ita, ut curioſis oculis perſpici non poſſit. Videbamus genus vitæ, deſidiam, IO
inertiam: incluſas ejus libidines, qui paulo propius acceſſerant, intuebantur. denique etiam ſermonis anſas dabat, quibus reconditos ejus ſenſus tenere poſſemus. Laudabat 23
homo doctus philoſophos, neſcio quos; ne-

que eorum tamen nomina poterat dicere: ſed tamen eos laudabat maxime, qui dicuntur præter ceteros eſſe auctores & laudatores voluptatis: cujus, & quo tempore, & quo modo, non quærebat. verbum ipſum omnibus modis animi & corporis devorabat: eosdemque præclare dicere ajebat, ſapientes omnia ſua cauſa facere: rempublicam capeſſere hominem bene ſanum non oportere: nihil eſſe præſtabilius otioſa vita, & plena, & conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent, dignitati eſſe ſerviendum, reipublicæ conſulendum, officii rationem in omni vita, non commodi, eſſe ducendam, ſubeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam; vaticinari atque inſanire dice-
24 bat. Ex his aſſiduis ejus, quotidianisque ſermonibus, & quod videbam, quibuscum hominibus in interiore ædium parte viveret, & quod ita domus ipſa fumabat, ut multa ejus ſermonis indicia redoleret, ſtatuebam ſic, boni nihil ab illis nugis exſpectandum, mali quidem certe nihil pertimeſcendum. Sed ita eſt, judices, ut, ſi gladium parvo puero, aut ſi imbecillo ſe
ipſe impetu ſuo nemi
dum vel fortiſſimi viri

ſit acie ipſa, & ferri viribus vulnerari: ita cum hominibus enervatis atque exſanguibus conſulatus, tamquam gladius, eſſet datus; qui per ſe pungere neminem umquam potuiſſent, hi ſummi imperii nomine armati rempublicam contrucidaverunt. Fœdus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipſi vellent: exercitum, & pecuniam, quantam vellent, ea lege, ſi ipſi prius tribuno plebis afflictam & conſtrictam rempublicam tradidiſſent. id autem fœdus meo ſanguine ictum ſanciri poſſe dicebant. Qua re patefacta (neque 25
enim diſſimulari tantum ſcelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemque tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, & de provinciis conſulum nominatim.

Hic tum ſenatus ſollicitus, vos equites II
excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum atque ordinum cives ſummæ reipublicæ a conſulibus atque a ſummo imperio petendum eſſe auxilium arbitrabantur, cum illi ſoli eſſent, præter furioſum illum tribunum, duo reipublicæ turbines, *qui* non modo præcipitanti patriæ non *ſubvenirent, ſed* eam etiam nimium tarde

concidere mœrerent. Flagitabatur ab his
quotidie cum querelis bonorum omnium,
tum etiam precibus ſenatus, ut meam cau-
ſam ſuſciperent, agerent; aliquid denique
ad ſenatum referrent. hi non modo negando,
ſed etiam irridendo, ampliſſimum quemque
26 illius ordinis inſequebantur. Hic ſubito cum
incredibilis in Capitolium multitudo ex tota
urbe, cunctaque Italia conveniſſet; veſtem
mutandam omnes, meque etiam omni ratio-
ne, privato conſilio (quoniam publicis duci-
bus reſpublica careret) defendendum puta-
runt. Erat eodem tempore ſenatus in æde
Concordiæ, quod ipſum templum repræſen-
tabat memoriam conſulatus mei, cum flens
univerſus ordo cincinnatum conſulem ora-
bat. nam alter ille horridus & ſeverus con-
ſulto ſe domi continebat. Qua tum ſuperbia
cœnum illud ac labes, ampliſſimi ordinis pre-
ces, & clariſſimorum civium lacrymas re-
pudiavit? me ipſum ut contemſit helluo pa-
triæ? nam quid ego patrimonii dicam, quod
ille, cum quaſi quæſtum faceret, amiſit?
Cum veniſſet ad ſenatum, vos, inquam, equi-
tes Romani, & omnes boni, veſte mutata,
vos, inquam, pro meo capite ad pedes le-
nonis impuriſſimi projeciſtis, cum, veſtris

precibus a latrone illo repudiatis, vir incre-
dibili fide, magnitudine animi, conſtantia,
L. Ninnius, ad ſenatum de republica retulit,
ſenatusque frequens veſtem pro mea ſalute
mutandam cenſuit. O diem illum, judices, 12
funeſtum ſenatui, bonisque omnibus! rei- 27
publicæ luctuoſum! mihi ad domeſticum
mœrorem, gravem! ad poſteritatis memo-
riam, glorioſum! Quid enim quisquam poteſt
ex omni memoria ſumere illuſtrius, quam,
pro uno cive & bonos omnes privato conſen-
ſu, & univerſum ſenatum publico conſilio
mutaſſe veſtem? quæ quidem tum mutatio
non deprecationis cauſa eſt facta, ſed luctus.
quem enim deprecarentur, cum omnes eſſent
ſordidati? cumque hoc ſatis eſſet ſigni, eſſe
improbum, qui mutata veſte non eſſet? Hac,
mutatione veſtis facta, tanto in luctu civi-
tatis, omitto, quid ille tribunus, omnium
rerum divinarum, humanarumque prædo,
fecerit; qui adeſſe nobiliſſimos adoleſcentes,
honeſtiſſimos equites Romanos, deprecatores
ſalutis meæ juſſerit, eosque operarum ſua-
rum gladiis & lapidibus objecerit: de con-
ſulibus loquor, quorum fide respublica niti
debuit. Exanimatus evolat ex ſenatu, non 28
minus perturbato animo atque vultu, quam

ſi paucis ante annis in creditorum conven-
tum incidiſſet: advocat concionem; habet
orationem talem conſul, qualem numquam
Catilina victor habuiſſet: Errare homines, ſi
etiam tum ſenatum aliquid in republica poſſe
arbitrarentur: equites vero Romanos datu-
ros illius diei pœnas, quo, me conſule, cum
gladiis, in clivo Capitolino fuiſſent: veniſſe
tempus iis, qui in timore fuiſſent, (conju-
ratos videlicet dicebat,) ulciſcendi ſe. Si
dixiſſet hoc ſolum, omni ſupplicio eſſet dignus.
nam oratio ipſa conſulis pernicioſa poteſt
29 rempublicam labefactare. Quid fecerit, vi-
dete. L. Lamiam, qui, cum me ipſum pro
ſumma familiaritate, quæ mihi cum fratre,
cum patre ejus erat, unice diligebat, tum
pro republica vel mortem oppetere cupiebat,
in concione relegavit; edixitque, ut ab urbe
abeſſet millia paſſuum ducenta; quod eſſet
auſus pro civi, pro bene merito civi, pro
13 amico, pro republica deprecari. Quid hoc
homine facias? aut quo civem importunum,
aut quo potius hoſtem tam ſceleratum reſer-
ves? qui, ut omittam cetera, quæ ſunt ei
cum collega immani, impuroque conjuncta
atque communia, hoc unum habet proprium,
ut expulerit ex urbe, relegarit, non dico

equitem Romanum, non ornatiſſimum atque optimum virum, non amiciſſimum reipublicæ civem, non illo ipſo tempore una cum ſenatu, & cum bonis omnibus, caſum amici, reique publicæ lugentem; ſed civem Romanum ſine ullo judicio, aut edicto, ex patria conſul ejecerit. Nihil acerbius ſocii Latini 30
ferre ſoliti ſunt, quam, id quod perraro accidit, ex urbe exire a conſulibus juberi. Atque illis tum erat reditus in ſuas civitates, ad ſuos lares familiares; & in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. Hoc vero quid eſt? exterminabit cives Romanos edicto conſul a ſuis diis penatibus? expellet a patria? deliget quem volet? damnabit atque ejiciet nominatim? Hic, ſi umquam vos eos, qui nunc eſtis, in republica fore putaſſet, ſi denique imaginem judiciorum, aut ſimulacrum aliquod futurum in civitate reliquum crediſſet, umquam auſus eſſet ſenatum de republica tollere? equitum Romanorum preces aſpernari? civium denique omnium, novis & inauditis edictis, jus, libertatemque pervertere?

Etſi me attentiſſimis animis, ſumma cum 31
benignitate auditis, judices, tamen vereor,

ne quis forte veſtrûm miretur, quid hæc mea oratio tam longa ac tam alte repetita velit, aut quid ad P. Sextii cauſam, eorum, qui ante hujus tribunatum rempublicam vexarunt, delicta pertineant. mihi autem hoc propoſitum eſt oſtendere, omnia conſilia P. Sextii, mentemque totius tribunatus hanc fuiſſe, ut afflictæ & perditæ reipublicæ, quantum poſſet, mederetur. Ac, ſi in exponendis vulneribus illis de me ipſo plura dicere videbor, ignoſcite. nam & illam meam cladem vos & omnes boni maximum eſſe reipublicæ vulnus judicaſtis; & P. Sextius eſt reus, non ſuo, ſed meo nomine: qui cum omnem vim ſui tribunatus in mea ſalute conſumſerit, neceſſe eſt, meam cauſam præteriti temporis cum hujus præſenti defenſione eſſe conjunctam.

14 Erat igitur in luctu ſenatus: ſqualebat
32 civitas, publico conſilio mutata veſte: nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ ſocietas vectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune conſilium, quod tum non honorificentiſſime decreviſſet de mea ſalute: cum ſubito edicunt duo conſules, ut ad ſuum veſtitum ſenatores redi-

tent. Quis umquam conſul ſenatum ipſius
decretis parere prohibuit? quis tyrannus
miſeros lugere vetuit? Parumne eſt, Piſo,
ut omittam Gabinium, quod tantum homi-
nes fefelliſti, ut negligeres auctoritatem ſe-
natus? optimi cujusque conſilia contemne-
res? rempublicam proderes? conſulare no-
men affligeres? etiamne edicere audebas,
ne mœrerent homines meam, ſuam, rei-
publicæ calamitatem? ne hunc ſuum dolorem
veſte ſignificarent? Sive illa veſtis mutatio
ad luctum ipſorum, ſive ad deprecandum va-
lebat; quis umquam tam crudelis fuit, qui
prohiberet quemquam aut ſibi mœrere, aut
ceteris ſupplicare? Quid? ſua ſponte homi- 33
nes in amicorum periculis veſtitum mutare
non ſolent? pro te ipſo, Piſo, nemone mu-
tavit? ne iſti quidem, quos legatos non modo
nullo ſenatusconſulto, ſed etiam repugnante
ſenatu, tute tibi legaſti? Ergo hominis de-
ſperati, & proditoris reipublicæ caſum luge-
bunt fortaſſe, qui volent; civis florentiſſimi
benevolentia bonorum, & optime de ſalute
patriæ meriti, periculum, conjunctum cum
periculo civitatis, lugere ſenatui non licebit?
Iidem conſules, (ſi appellandi ſunt conſules,
quos nemo eſt, qui non modo ex memoria,

ſed etiam ex faſtis evellendos putet,) pacto jam fœdere provinciarum, producti in circo Flaminio in concionem ab illa furia ac peſte patriæ, maximo cum gemitu veſtro, illa omnia, quæ tum contra me, contraque rempublicam dixerat, voce ac ſententia ſua com-
15 probaverunt. Iisdem conſulibus ſedentibus atque inſpectantibus, lata lex eſt, ne auſpicia valerent, ne quis obnuntiaret, ne quis legi intercederet: ut omnibus faſtis diebus legem ferri liceret; ut lex Aelia, lex Fuſia ne valeret: qua una rogatione, quis eſt, qui nön intelligat, univerſam rempublicam
34 eſſe deletam? Iisdem conſulibus inſpectantibus, ſervorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum vicatim homines conſcriberentur, decuriarentur; ad vim, ad manus, ad cædem, ad direptionem incitarentur. Iisdem conſulibus arma in templum Caſtoris palam comportabantur, gradus ejusdem templi tollebantur: armati homines forum & conciones tenebant: cædes, lapidationesque fiebant: nullus erat ſenatus, nihil reliqui magiſtratus: unus omnem omnium poteſtatem armis & latrociniis poſſidebat, non aliqua vi ſua, ſed cum duo conſules a republica provinciarum

fœdere retraxiſſet, inſultabat, dominabatur, aliis pollicebatur, terrore ac metu multos, plures etiam ſpe & promiſſis tenebat.

Quæ cum eſſent ejusmodi, judices, cum 35
ſenatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hoſtes haberet; equeſter ordo reus a conſulibus citaretur; Italiæ totius auctoritas repudiaretur; alii nominatim relegarentur, alii metu ac periculo terrerentur; arma eſſent in templis, armati in foro; eaque non ſilentio conſulum diſſimularentur, ſed & voce & ſententia comprobarentur: cum omnes urbem nondum exciſam & everſam, ſed jam captam atque oppreſſam videremus; tamen his tantis malis, tanto bonorum ſtudio, judices, reſtitiſſemus. Sed me alii metus, atque aliæ cu- 16
ræ, ſuſpicionesque moverunt. Exponam enim 36
hodierno die, judices, omnem rationem facti & conſilii mei; neque huic veſtro tanto ſtudio audiendi, neque vero huic tantæ multitudini, quanta, mea memoria, numquam ullo in judicio fuit, deero. Nam, ſi ego in cauſa tam bona, tanto ſtudio ſenatus, conſenſu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita, ceſſi tribuni plebis, de-

ſpicatiſſimi hominis, furori, contemtiſſimorum conſulum levitatem, audaciamque pertimui; nimium me timidum, nullius animi,
37 nullius conſilii fuiſſe confiteor. Quid enim ſimile fuit in Q. Metello? cujus cauſam etſi omnes boni probabant, tamen neque ſenatus publice, neque ullus ordo proprie, neque ſuis decretis Italia tota ſuſceperat: ad ſuam enim magis quandam ille gloriam, quam ad perſpicuam ſalutem reipublicæ ſumſerat, cum unus in legem per vim latam jurare noluerat: denique videbatur ea conditione tam fortis fuiſſe, ut cum patriæ caritate conſtantiæ gloriam commutaret. Erat autem ei res cum exercitu C. Marii invicto: habebat inimicum C. Marium, conſervatorem patriæ, ſextum jam illum conſulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino, iterum tribuno plebis, vigilante homine, & in cauſa populari ſi non moderate, at certe populariter, abſtinenterque verſato. ceſſit, ne aut victus a fortibus viris cum dedecore caderet, aut victor multis & fortibus civibus rempublicam
38 orbaret. Meam cauſam ſenatus palam, equeſter ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie, enixeque ſuſceperant: eas res geſſeram, quarum non unus auctor,

ſed

ſed dux omnium voluntatis fuiſſem, quæque non modo ad ſingularem meam gloriam, ſed ad ſalutem communem omnium civium, & prope gentium, pertinerent: ea conditione geſſeram, ut meum factum ſemper omnes præſtare, tuerique deberent. Erat autem 17
mihi contentio non cum victore exercitu, ſed cum operis conductis, & ad diripiendam urbem concitatis. habebam inimicum non C. Marium, terrorem hoſtium, ſpem, ſubſidiumque patriæ; ſed duo importuna prodigia, quos egeſtas, quos æris alieni magnitudo, quos levitas, quos improbitas tribuno plebis conſtrictos addixerat. Nec mihi res 39
erat cum Saturnino, qui, quod a ſe, quæſtore Oſtienſi, per ignominiam, ad principem & ſenatus & civitatis, M. Scaurum, rem frumentariam translatam ſciebat, dolorem ſuum magna contentione animi perſequebatur; ſed cum ſcurrarum locupletium ſcorto, cum ſororis adultero, cum ſtuprorum ſacerdote, cum veneſico, cum teſtamentario, cum ſicario, cum latrone. quos homines, ſi, id quod facile factu fuit, & quod fieri debuit, quodque a me optimi & fortiſſimi cives flagitabant, vi, armisque ſuperaſſem, non verebar, ne quis aut vim vi repulſam reprehenderet,

aut perditorum civium, vel potius domeſti-
corum hoſtium mortem mœreret. ſed me illa
moverunt: omnibus in concionibus illa furia
clamabat, ſe, quæ faceret contra ſalutem
meam, facere auctore Cn. Pompejo, cla-
riſſimo viro, mihique & nunc, & quoad
licuit, amiciſſimo. M. Craſſus, quocum mihi
erant omnes amicitiæ neceſſitudines, vir for-
tiſſimus, ab eadem illa peſte infeſtiſſimus eſſe
meis fortunis prædicabatur. C. Cæſar, qui
a me nullo meo merito alienus eſſe debebat,
inimiciſſimus eſſe meæ ſaluti ab eodem quo-
40 tidianis concionibus dicebatur. His ſe tribus
auctoribus in conſiliis capiendis, adjutoribus
in re gerenda eſſe uſurum dicebat. ex quibus
unum habere exercitum in Italia maximum:
duo, qui privati tum eſſent, & præeſſe, &
parare, ſi vellent, exercitum poſſe; idque
facturos eſſe dicebat. Nec mihi ille judicium
populi, nec legitimam aliquam contentionem,
nec diſceptationem, aut cauſæ dictionem;
ſed vim, arma, exercitus, imperatores, caſtra
18 denuntiabat. Quid ergo? inimici oratio,
vana præſertim, tam improbe in clariſſimos
viros conjecta, me movit? Me vero non il-
lius oratio, ſed eorum taciturnitas, in quos
illa oratio tam improba conferebatur: qui

tum, quamquam ob aliam cauſam tacebant,
tamen hominibus, omnia timentibus, tacendo
loqui, non inſitiando confiteri videbantur.
Illi autem aliquo tum timore perterriti, quod
acta illa atque omnes res anni ſuperioris la-
befactari a prætoribus, infirmari a ſenatu
atque principibus civitatis putabant, tribu-
num popularem a ſe alienare nolebant, ſua-
que ſibi propiora pericula eſſe, quam mea,
loquebantur. Sed tamen & Craſſus a con- 41
ſulibus meam cauſam ſuſcipiendam eſſe dice-
bat, & eorum fidem Pompejus implorabat;
neque ſe privatum publice ſuſceptæ cauſæ
defuturum eſſe dicebat: quem virum ſtudio-
ſum mei, cupidiſſimum reipublicæ conſer-
vandæ, [domi meæ] certi homines, ad eam
rem compoſiti, monuerunt, ut eſſet cautior;
ejusque vitæ a me inſidias apud me domi
poſitas eſſe dixerunt: atque hanc ei ſuſpicio-
nem alii litteris mittendis, alii nuntiis, alii
coram ipſi excitaverunt, ut ille, cum a me
certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo
nomine molirentur, ſibi cavendum putaret.
Ipſe autem Cæſar, quem maxime homines
ignari veritatis mihi eſſe iratum putabant,
erat ad portas, erat cum imperio; erat in
Italia ejus exercitus, inque ejus exercitu ipſius

tribuni plebis, inimici mei, fratrem præfecerat.

19 Hæc ego cum viderem (neque enim erant
42 occulta) ſenatum, ſine quo civitas ſtare non poſſet, omnino de civitate eſſe ſublatum; conſules, qui publici conſilii duces eſſe deberent, perfeciſſe, ut per ipſos publicum conſilium funditus tolleretur; eos, qui plurimum poſſent, opponi omnibus concionibus falſo, ſed formidoloſe tamen, auctores ad perniciem meam; conciones haberi quotidie contra me; vocem pro me, ac pro republica neminem mittere; intenta ſigna legionum exiſtimari cervicibus ac bonis veſtris, falſo, ſed putari tamen; conjuratorum copias veteres, & fuſam illam [ac ſuperatam] Catilinæ manum importunam, novo duce, & inſperata commutatione rerum eſſe renovatam.
43 Hæc cum viderem, quid agerem, judices? ſcio enim, tum non mihi veſtrum ſtudium, ſed meum prope veſtro defuiſſe. Contenderem contra tribunum plebis privatus armis? Viciſſent improbos boni, fortes inertes: interfectus eſſet is, qui hac una medicina ſola potuit a reipublicæ peſte depelli. Quid deinde? quid reliquiarum reſtaret? quid denique erat dubium, quin ille ſanguis tribunicius,

nullo præſertim publico conſilio profuſus, conſules ultores & defenſores eſſet habiturus? cum quidem in concione dixiſſet, aut mihi ſemel pereundum, aut bis eſſe vincendum. Quid erat bis vincere? Id profecto, ut, cum amentiſſimo tribuno plebis cum decertaſſem, cum conſulibus, ceterisque ejus ultoribus dimicarem. Ego vero, ſi mihi uni 44
pereundum non fuiſſet, ac modo accipienda plaga, mihi ſanabilis, illis mortifera, qui eam impoſuiſſent; ſemel perire tamen, judices, maluiſſem, quam bis vincere. Erat enim illa altera ejusmodi contentio, ut neque victi, neque victores rempublicam tenere poſſemus. Quid, ſi in prima contentione, vi tribunitia victus, in foro, cum multis bonis viris concidiſſem? Senatum conſules, credo, vocaſſent, quem totum de civitate delerant: ad arma vocaſſent, qui ne veſtitu quidem defendi rempublicam ſiſſent: a tribuno plebis poſt interitum meum diſſidiſſent, qui eandem horam meæ peſtis & ſuorum præmiorum eſſe voluiſſent. Unum enim mihi reſtabat 20
illud, quod forſitan non nemo vir fortis & 45
acris animi magnique dixerit: Reſtitiſſes, repugnaſſes, mortem pugnans oppetiſſes. De *quo te, te,* inquam, patria, teſtor, & vos

penates, patriique dii, me veſtrarum ſe[illegible] templorumque cauſa, me propter ſal[illegible] meorum civium, quæ mihi ſemper fuit m[illegible] carior vita, dimicationem, cædemque fug[illegible] Etenim, ſi mihi in aliqua nave cum m[illegible] amicis naviganti, hoc, judices, accidiſſe[illegible] ut multi ex multis locis prædones claſſi[illegible] eam navem ſe oppreſſuros minitarentur, ni[illegible] me unum ſibi dedidiſſent; ſi id vectores ne[illegible] garent, ac mecum ſimul interire, quam me[illegible] tradere hoſtibus mallent: jeciſſem me ipſe potius in profundum, ut ceteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos, non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ

46 diſcrimen adducerem. Cum vero in hanc reipublicæ navem, ereptis ſenatui gubernaculis, fluitantem in alto tempeſtatibus ſeditionum ac diſcordiarum, armatæ tot claſſes, niſi ego unus deditus eſſem, incurſuræ viderentur: cum proſcriptio, cædes, direptio denuntiarentur: cum alii me ſuſpicione periculi ſui non defenderent, alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inviderent, alii obſtare ſibi me arbitrarentur, alii ulciſci dolorem ſuum aliquem vellent, alii rem ipſam publicam, atque hunc bonorum ſtatum, otiumque odiſſent, & ob haſce cauſas, tot, tamque

varias, me unum depoſcerent: depugnarem
potius cum ſummo, non dicam exitio, ſed
periculo certe veſtro, liberorumque veſtro-
rum, quam non id, quod omnibus impende-
bat, unus pro omnibus ſuſciperem ac ſubi-
rem? Victi eſſent improbi. At cives; at ab 21
eo privato, qui ſine armis etiam conſul rem- 47
publicam conſervarat. ſin victi eſſent boni:
quid ſupereſſet? non ad ſervos videtis rem
venturam fuiſſe? An mihi ipſi, ut quidam
putant, fuit mors æquo animo oppetenda?
quid? tum mortemne fugiebam? an erat res
ulla, quam mihi magis optandam putarem?
aut ego illas res tantas, in tanta improbo-
rum multitudine, cum gerebam, non mihi
mors, non exſilium ob oculos verſabantur?
non hæc denique a me tum, tamquam fata,
in ipſa re gerenda canebantur? an erat mihi
in tanto luctu meorum, tanta disjunctione,
tanta acerbitate, tanta ſpoliatione omnium
rerum, quas mihi aut natura aut fortuna de-
derat, vita retinenda? tam eram rudis? tam
ignarus rerum? tam expers conſilii, aut in-
genii? nihil audieram? nihil videram? nihil
ipſe legendo, quærendoque cognoveram?
neſciebam vitæ brevem eſſe curſum, gloriæ
ſempiternum? cum eſſet omnibus definita

mors, optandum eſſe, ut vita, quæ neceſſitati deberetur, patriæ potius donata, quam reſervata naturæ videretur? neſciebam, inter ſapientiſſimos homines hanc contentionem fuiſſe, ut alii dicerent animos hominum, ſenſusque morte reſtingui, alii autem tum maxime mentes ſapientium ac fortium virorum, cum e corpore exceſſiſſent, ſentire ac vigere? quorum alterum, fugiendum non eſſe, carere ſenſu; alterum etiam optandum, meliore
48 eſſe ſenſu. Denique, cum omnia ſemper ad dignitatem retuliſſem, nec ſine ea quidquam expetendum eſſe homini in vita putaſſem, mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiæ, pro patria contemſiſſe dicuntur, ego vir conſularis, tantis rebus geſtis, timerem? præſertim cum ejus eſſem civitatis, ex qua Q. Mucius ſolus in caſtra Porſenæ veniſſet, eumque interficere, propoſita ſibi morte, conatus eſſet? ex qua P. Decius primum pater, poſt aliquot annos patria virtute præditus filius, ſe, ac vitam ſuam, inſtructa acie, pro ſalute populi Romani, victoriaque devoviſſet? ex qua innumerabiles alii partim adipiſcendæ laudis, partim vitandæ turpitudinis cauſa, mortem in variis bellis, æquiſſimis animis, oppetiſſent?

In qua civitate ipſe meminiſſem, patrem hu-
jus M. Craſſi, fortiſſimum virum, ne videret
victorem inimicum, eadem ſibi manu vitam
exhauſiſſe, qua mortem ſæpe hoſtibus obtu-
liſſet? Hæc ego & multa alia cogitans, hoc 22
videbam, ſi cauſam publicam mea mors per- 49
emiſſet, neminem umquam fore, qui aude-
ret ſuſcipere contra improbos cives reipubli-
cæ ſalutem. Itaque non ſolum ſi vi interiſ-
ſem, ſed etiam ſi morbo exſtinctus eſſem, fore
putabam, ut exemplum reipublicæ conſer-
vandæ mecum ſimul interiret. Quis enim
umquam, me a ſenatu, populoque Romano,
tanto omnium bonorum ſtudio, non reſtitu-
to, (quod certe, ſi eſſem interfectus, acci-
dere non potuiſſet,) ullam reipublicæ par-
tem cum ſua minima invidia auderet attin-
gere? Servavi igitur rempublicam diſceſſu
meo, judices: cædem a vobis, liberisque
veſtris, vaſtitatem, incendia, rapinas, meo
dolore, luctuque depuli; & unus bis rem-
publicam ſervavi, ſemel gloria, iterum ærumna
mea. Neque enim in hoc me hominem eſſe
infitiabor umquam, ut me optimo fratre,
cariſſimis liberis, fideliſſima conjuge, veſtro
conſpectu, patria, hoc honoris gradu, ſine
dolore caruiſſe glorier. quod ſi feciſſem; quod

a me beneficium haberetis, cum pro vobis ea, quæ mihi eſſent vilia, reliquiſſem? Hoc, meo quidem animo, ſummi in patriam amoris mei ſignum eſſe debet certiſſimum, quod, cum abeſſe ab ea non poſſem ſine ſummo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui.
50 Memineram, judices, divinum illum virum, atque ex iisdem, quibus nos, radicibus natum ad ſalutem imperii hujus, C. Marium, ſumma ſenectute, cum vim prope juſtorum armorum profugiſſet, primo ſenile corpus paludibus occultaſſe demerſum: deinde ad infimorum ac tenuiſſimorum hominum Minturnis miſericordiam confugiſſe: inde navigio perparvo, cum omnes portus, terrasque fugeret, in oras Africæ deſertiſſimas perveniſſe. Atque ille vitam ſuam, ne inultus eſſet, ad incertiſſimam ſpem, & ad reipublicæ ſtatum reſervavit: ego, qui (quemadmodum multi in ſenatu, me abſente, dixerunt) periculo reipublicæ vivebam, quique ob eam cauſam conſularibus litteris de ſenatus ſententia exteris nationibus commendabar, nonne, ſi *meam* vitam deſeruiſſem, rempublicam *prodidiſſem*? in qua quidem nunc, me reſtituto, *vivit* mecum ſimul exemplum fidei publi-

cæ, exemplum reipublicæ defendendæ. quod ſi immortale retinetur, quis non intelligit, immortalem hanc civitatem futuram? Nam 23
externa bella regum, gentium, nationum, 51
jampridem ita exſtincta ſunt, ut præclare cum iis agamus, quos pacatos eſſe patiamur. denique ex bellica victoria non fere quemquam eſt invidia civium conſecuta. domeſticis malis, & audacium civium conſiliis ſæpe eſt reſiſtendum; eorumque periculorum eſt in republica retinenda medicina: quam omnem, judices, perdidiſſetis, ſi meo interitu ſenatui, populoque Romano doloris ſui de me declarandi poteſtas eſſet erepta. Quare moneo vos, adoleſcentes, atque hoc meo jure præcipio, qui dignitatem, qui rempublicam, qui gloriam ſpectatis; ne, ſi qua vos aliquando neceſſitas ad rempublicam contra improbos cives defendendam vocabit, ſegniores ſitis, & recordatione mei caſus a conſiliis fortibus refugiatis. Primum, non eſt periculum, ne 52
qui umquam ſint in civitate ejusmodi conſules, præſertim ſi erit his id, quod debetur, perſolutum. deinde numquam jam, ut ſpero, quisquam improbus, conſilio & auxilio bonorum ſe oppugnare rempublicam dicet, illis *tacentibus*; nec armati exercitus terrorem

opponet togatis; neque erit juſta cauſa ad portas ſedenti imperatori, quare terrorem ſuum falſo jactari, opponique patiatur. Nunquam enim erit tam oppreſſus ſenatus, ut ei ne ſupplicandi quidem ac lugendi ſit poteſtas: tam captus equeſter ordo, ut equites Romani a conſule relegentur. Quæ cum omnia, atque etiam multo alia majora, quæ conſulto prætereo, accidiſſent, videtis me tamen in priſtinam meam dignitatem, brevis temporis dolore interjecto, reipublicæ voce eſſe revocatum.

4 Sed, ut revertar ad illud, quod mihi in
53 hac omni eſt oratione propoſitum, omnibus malis illo anno, ſcelere conſulum, rempublicam eſſe confectam: primum illo ipſo die, qui mihi funeſtus fuit, omnibus bonis luctuoſus, cum ego me e complexu patriæ, conſpectuque veſtro eripuiſſem, & metu veſtri periculi, non mei, furori hominis, ſceleri, perfidiæ, telis, minisque ceſſiſſem, patriamque, quæ mihi erat cariſſima, propter ipſius patriæ caritatem reliquiſſem: cum meum illum caſum tam horribilem, tam gravem, tam repentinum, non ſolum homines, ſed tecta urbis ac templa lugerent: nemo veſtrûm forum, nemo curiam, nemo lucem adſpicere

ilo: illo, inquam, ipſo die, die dico? mo hora, atque etiam puncto temporis eo-m; mihi, reique publicæ perniciei; Gabinio Piſoni provincia rogata eſt. Proh dii im-rtales, cuſtodes & conſervatores hujus ur-atque imperii! quænam illa in republica nſtra, quæ ſcelera vidiſtis? civis erat ex-lſus, is, qui rempublicam ex ſenatus au-oritate cum omnibus bonis defenderat, & pulſus non alio aliquo, ſed eo ipſo crimine. at autem expulſus ſine judicio, vi, lapidi-is, ferro, ſervitio denique concitato: lex at lata, vaſtato ac relicto foro, & ſicariis, rvisque tradito, & ea lex, quæ ut ne fer-tur, ſenatus fuerat veſte mutata. Hac tanta 54
rturbatione civitatis, ne noctem quidem nſules inter meum diſcrimen & eorum præ-am intereſſe paſſi ſunt: ſtatim, me percul-, ad meum ſanguinem hauriendum, &, ſpi-ante etiam republica, ad ejus ſpolia detra-enda advolaverunt. Omitto gratulationes, pulas, partitionem ærarii, beneficia, ſpem, romiſſa, prædam, lætitiam paucorum, in actu omnium. Vexabatur uxor mea: liberi d necem quærebantur: gener, & Piſo ge-er, a Piſonis conſulis pedibus ſupplex reji-iebatur: bona diripiebantur, eaque ad con-

ſules deferebantur: domus ardebat in Palatio: conſules epulabantur. Quodſi meis incommodis lætabantur, urbis tamen periculo commoverentur.

25 Sed, ut a mea cauſa jam recedam, reli-
55 quas illius anni peſtes recordamini: ſic enim facillime perſpicietis, quantam vim omnium remediorum a magiſtratibus proximis respublica deſiderarit: legum multitudinem, cum earum, quæ latæ ſunt, tum vero, quæ promulgatæ fuerunt. nam latæ quidem ſunt conſulibus illis tacentibus dicam? immo vero approbantibus etiam, ut cenſoria notio & graviſſimum judicium ſanctiſſimi magiſtratus de republica tolleretur; ut collegia non modo illa vetera contra ſenatus conſultum reſtituerentur, ſed ab uno gladiatore innumerabilia alia nova conſcriberentur; ut, remiſſis ſemiſſibus & trientibus, quinta prope pars vectigalium tolleretur; ut Gabinio, pro illa ſua Cilicia, quam ſibi, ſi rempublicam prodidiſſet, pactus erat, Syria daretur; ut uni helluoni bis de eadem re deliberandi, &, rogata lege, poteſtas fieret provinciæ commu-
26 tandæ. Mitto eam legem, quæ omnia jura
56 religionum, auſpiciorum, poteſtatum, omnes leges, quæ ſunt de jure, & de tempore le-

m rogandarum, una rogatione delevit: ita omnem domeſticam labem: etiam exnas nationes illius anni furore conquaſſatas lebamus. Lege tribunitia Matris Magnæ ſſinuntius ille ſacerdos expulſus, & ſpotus ſacerdotio eſt, fanúmque ſanctiſſimam atque antiquiſſimarum religionum ventum pecunia grandi, Brogitaro, impuro mini, atque indigno illa religione; prætim cum ea ſibi ille non colendi, ſed violdi cauſa appetiſſet: appellati reges a polo, qui id numquam ne a ſenatu quidem ſtulaſſent: reducti exſules Byzantium conmnati tum, cum indemnati cives e civitate iciebantur. Rex Ptolemæus, qui, ſi non- 57
um erat ipſe a ſenatu ſocius appellatus, erat men frater ejus regis, qui, cum eſſet in idem cauſa, jam erat a ſenatu honorem iſtum onſecutus: erat eodem genere, iisdemque ajoribus, eadem vetuſtate ſocietatis: denie erat rex, ſi nondum ſocius, at non hois: pacatus, quietus, fretus imperio populi omani, regno paterno atque avito; regali tio perfruebatur. de hoc nihil cogitante, ihil ſuſpicante, eisdem operis ſuffragium feentibus, eſt rogatum, ut ſedens, cum purura & ſceptro, & illis inſignibus regiis,

præconi publico ſubjiceretur; & imperante populo Romano, qui etiam bello victis regibus regna reddere conſuevit, rex amicus, nulla injuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur.
27 Multa acerba, multa turpia, multa turbu-
58 lenta habuit ille annus: tamen illi ſceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud ſcio, an recte hoc proximum eſſe dicam. Antiochum illum Magnum majores noſtri, magna belli contentione terra marique ſuperatum, intra montem Taurum regnare juſſerunt: Aſiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonaverunt. Cum Armeniorum rege, Tigrane, grave bellum, perdiuturnumque geſſimus; cum ille, injuriis in ſocios noſtros inferendis, bello prope nos laceſſiſſet. Hic & ipſe per ſe vehemens fuit, & acerrimum hoſtem hujus imperii, Mithridatem, pulſum Ponto, opibus ſuis, regnoque defendit; & a Lucullo, ſummo viro atque imperatore, pulſus, animo tamen hoſtili cum reliquis copiis ſuis in priſtina mente manſit. hunc Cn. Pompejus, cum in ſuis caſtris ſupplicem, abjectumque vidiſſet, erexit, atque inſigne regium, quod ille de ſuo capite abjecerat, repoſuit, &, imperatis certis rebus,

regnare

pnare juſſit : nec minus & ſibi, & huic
perio glorioſum putavit, conſtitutum a ſe
pem, quam conſtrictum videri. Qui & 59
o hoſtis fuit populi Romani, & acerrimum
tem in regnum recepit : qui conflixit, qui
ia contulit, qui de imperio pæne certavit,
gnat hodie, & amicitiæ nomen ac ſocieta-
, quod armis violarat, id precibus eſt con-
utus : ille Cyprius miſer, qui ſemper ſo-
s, ſemper amicus fuit : de quo nulla um-
am ſuſpicio durior aut ad ſenatum, aut ad
peratores noſtros allata eſt ; vivus (ut
nt) eſt & videns cum victu ac veſtitu ſuo
blicatus. En, cur ceteri reges ſtabilem
e ſuam fortunam arbitrentur, cum, hoc
us funeſti anni prodito exemplo, videant,
r tribunum aliquem, & ſexcentas operas,
fortunis ſpoliari, & regno omni poſſe nu-
ri. At etiam eo negotio M. Catonis ſplen- 28
rem maculare voluerunt, ignari, quid gra- 60
tas, quid integritas, quid magnitudo ani-
i, quid denique virtus valeret : quæ in tem-
ſtate ſæva quieta eſt, & lucet in tenebris,
pulſa loco manet tamen, atque hæret in
tria, ſplendetque per ſe ſemper, neque
ienis umquam ſordibus obſoleſcit. Non illi
rnandum M. Catonem, ſed relegandum ; nec

illi committendum illud negotium, ſed imponendum putaverunt: qui in concione palam dixerint, linguam ſe evelliſſe M. Catoni, quæ ſemper contra extraordinarias poteſtates libera fuiſſet. Tulit, geſſit. Sed ſentient, ut ſpero, brevi tempore, manere libertatem illam; atque hoc etiam, ſi fieri poterit, eſſe majorem, quod cum conſulibus illis M. Cato, etiam cum jam deſperaſſet aliquid auctoritate ſua profici poſſe, tamen voce ipſa ac dolore pugnavit, & poſt meum diſceſſum, iis Piſonem verbis, flens meum & reipublicæ caſum, vexavit, ut illum hominem perditiſſimum atque impudentiſſimum pæne jam
61 provinciæ pœniteret. Cur igitur rogationi paruit? Quaſi vero ille non in alias quoque leges, quas injuſte rogatas putaret, jam ante jurarit. non offert ſe ille iſtis temeritatibus, ut, cum reipublicæ nihil proſit, ſe cive rempublicam privet. Conſule me, cum eſſet deſignatus tribunus plebis, obtulit in diſcrimen vitam ſuam: dixit eam ſententiam, cujus invidiam capitis periculo ſibi præſtandam videbat: dixit vehementer: egit acriter: ea quæ ſenſit, præ ſe tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non quo periculum ſuum non viderit; ſed in tanta reipublicæ tempe-

te nihil ſibi, niſi de patriæ periculis, co-
ndum putabat. Conſecutus eſt ipſius tri- 29
natus. Quid ego de ſingulari magnitudine 62
imi ejus, ac de incredibili virtute dicam?
mminiſtis illum diem, cum, templo ac col-
ja occupato, nobis omnibus de vita ejus
ſi & civis timentibus, ipſe animo fortiſſimo
nit in templum, & clamorem hominum,
ctoritate, impetum improborum, virtute
lavit. Adiit tum periculum, ſed adiit ob
uſam: quæ quanta fuerit, jam mihi dicere
n eſt neceſſe. At, ſi iſti Cypriæ rogationi
leratiſſimæ non paruiſſet; hæreret illa ni-
ominus in republica turpitudo. Regno
im jam publicato, de ipſo Catone erat no-
natim rogatum. quod ille ſi repudiaſſet,
bitatis, quin ei vis eſſet allata, cum omnia
ta illius anni per illum unum labefactari
lerentur? Atque etiam hoc videbat: quo- 63
am illa in republica macula regni publicati
aneret, quam nemo jam poſſet eluere;
iod ex malis boni poſſet in republica pro-
nire, id utilius eſſe per ſe conſervari,
iam per alios. Atque ille etiamſi aliqua-
am vi expelleretur illis temporibus ex hac
be, facile pateretur. etenim, qui ſupe-
ore anno ſenatu caruiſſet, quo ſi tum veni-

ret, me tamen ſocium ſuorum in republica conſiliorum videre poſſet; is æquo animo tum, me expulſo, & meo nomine cum univerſo ſenatu, tum ſententia ſua condemnata, in hac urbe eſſe poſſet? Ille vero eidem tempori, cui nos; eidem furori, eisdem conſulibus, eisdem minis, inſidiis, periculis ceſſit. luctum nos hauſimus majorem, dolorem ille animi non minorem.

30 His de tot, tantisque injuriis in ſocios,
64 in reges, in liberas civitates, conſulum querela eſſe debuit. in ejus magiſtratus tutela reges, atque exteræ nationes ſemper fuerunt. Ecquæ vox umquam eſt audita conſulum? quamquam quis audiret, ſi maxime queri vellent? De Cyprio rege quererentur, qui me civem, nullo meo crimine, patriæ nomine laborantem, non modo ſtantem non defenderant, ſed ne jacentem quidem protexerant? Ceſſeram, ſi alienam a me plebem fuiſſe vultis, quæ non fuit, invidiæ: ſi commoveri omnia videbantur, tempori: ſi vis ſuberat, armis: ſi ſocietas, magiſtratuum pa-
65 ctioni: ſi periculum civium, reipublicæ. Cur, cum de capite civis (non diſputo, cujusmodi civis,) & de bonis proſcriptio ferretur, cum & ſacratis legibus & XII tabulis ſancitum

ſet, ut neque privilegium irrogari liceret, que de capite, niſi comitiis centuriatis, gari, nulla vox eſt audita conſulum? conſtitutumque eſt illo anno, quantum in illis abus hujus imperii peſtibus fuit, jure poſſe, per operas concitatas, quemvis civem minatim, tribuni plebis concilio, ex civitate exturbari? Quæ vero promulgata illo 66
nno fuerunt? quæ promiſſa multis? quæ nſcripta? quæ ſperata? quæ cogitata? quid cam? qui locus orbis terræ jam non erat licui deſtinatus? cujus negotii publici cotari, optari, fingi curatio potuit, quæ non ſſet attributa atque deſcripta? quod genus nperii, aut quæ provincia, quæ ratio auerendæ aut conflandæ pecuniæ non reperieatur? quæ regio, orave terrarum erat laior, in qua non regnum aliquod ſtatuereur? quis autem rex, qui illo anno non aut mendum ſibi, quod non habebat, aut redinendum, quod habebat, arbitraretur? quis rovinciam, quis pecuniam, quis legationem b ſenatu petebat? Damnatis de vi, reſtituio; conſulatus petitio ipſi illi populari ſacerdoti comparabatur. Hæc gemebant boni, ſperabant improbi, agebat tribunus plebis, conſules adjuvabant.

31 Hic, aliquanto ſerius, quam ipſe vellet,
67 Cn. Pompejus, invitiſſimis iis, qui mentem optimi ac fortiſſimi viri, ſuis conſiliis, fictiſque terroribus a defenſione meæ ſalutis averterant, excitavit illam ſuam non ſopitam, ſed ſuſpicione aliqua retardatam conſuetudinem reipublicæ bene gerendæ. Non eſt paſſus ille vir, qui ſceleratiſſimos cives, qui acerrimos hoſtes, qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam ſervitia virtute, victoriaque domuiſſet; qui omnibus bellis terra marique compreſſis, imperium populi Romani orbis terrarum terminis definiſſet, rempublicam everti ſcelere paucorum; quam ipſe non ſolum conſiliis, ſed etiam ſanguine ſuo ſæpe ſervaſſet: acceſſit ad cauſam publicam; reſtitit auctoritate ſua reliquis rebus: de præteritis queſtus eſt. Fieri quædam ad meliorem ſpem incli-
68 natio viſa eſt. Decrevit ſenatus frequens de meo reditu Kalendis Junii, diſſentiente nullo, referente L. Ninnio, cujus in mea cauſa numquam fides, virtuſque contremuit. Interceſſit Ligus iſte, neſcio qui, additamentum inimicorum meorum. res erat, & cauſa noſtra eo jam loci, ut erigere oculos, & vivere vi-

retur. Quiſquis erat, qui aliquam partem
meo luctu ſceleris Clodiani attigiſſet, quo-
mque vênerat, quod judicium cumque
bierat, damnabatur. Inveniebatur nemo,
ui ſe ſuffragium de me tuliſſe confiteretur.
ceſſerat ex Aſia frater meus magno ſqua-
re, ſed multo etiam majore mœrore. huic
l urbem venienti tota obviam civitas cum
crymis, gemituque proceſſerat: loquebatur
erius ſenatus: concurrebant equites Ro-
ani: Piſo ille, gener meus, qui fructum
etatis ſuæ neque ex me, neque a populo
omano ferre licuit, a propinquo ſuo ſoce-
um ſuum flagitabat: omnia ſenatus rejicie-
at, niſi de me primum conſules retuliſſent. 32
uæ cum res jam manibus teneretur: & cum 69
nſules provinciarum pactione libertatem
mnem perdidiſſent, qui cum in ſenatu, pri-
atim, ut de me ſententias dicerent, flagita-
antur, legem illi ſe Clodiam timere dice-
ant. cum hæc non poſſent jam diutius ſuſti-
ere, initur conſilium de interitu Cn. Pom-
eji: quo patefacto, ferroque deprehenſo,
le incluſus domi tamdiu fuit, quamdiu ini-
nicus meus in tribunatu. De meo reditu
ecto tribuni promulgarunt. ex quo intelle-
tum eſt, mihi abſenti creviſſe amicos, in ea

præſertim fortuna, in qua nonnulli etiam,
quos eſſe putaveram, non erant; ſed eos vo-
luntatem ſemper eandem, libertatem non
eandem ſemper habuiſſe. nam ex novem tri-
bunis, quos tunc habueram, unus, me ab-
ſente, defluxit; qui cognomen ſibi ex Aelio-
rum imaginibus arripuit, quo magis nationis
70 ejus eſſe, quam generis, videretur. Hoc
igitur anno, magiſtratibus novis deſignatis,
cum omnes boni omnem ſpem melioris ſta-
tus in eorum fidem convertiſſent; princeps
P. Lentulus, auctoritate ac ſententia ſua,
Piſone & Gabinio repugnantibus, cauſam
ſuſcepit, tribuniſque plebis octo referentibus,
præſtantiſſimam de me ſententiam dixit. Qui
cum ad gloriam ſuam, atque ad ampliſſimi
beneficii gratiam magis pertinere videret,
cauſam illam integram ad ſuum conſulatum
reſervari, tamen rem talem per alios citius,
33 quam per ſe tardius confici malebat. Hoc
71 interim tempore P. Sextius, judices, deſigna-
tus, iter ad C. Cæſarem pro mea ſalute ſuſ-
cepit. Quid egerit, quantum profecerit,
nihil ad cauſam. equidem exiſtimo, ſi ille (ut
arbitror) æquus nobis fuerit, nihil ab hoc
profectum; ſin iratior, non multum. ſed ta-
men ſedulitatem atque integritatem hominis

RO P. SEXTIO. 581
m eſt in me ſcelus? quid tanto...

videtis. Ingredior jam in Sextii tribunatum. nam hoc primum iter deſignatus reipublicæ cauſa ſuſcepit. pertinere & ad concordiam civium putavit, & ad perficiendi facultatem, animum Cæſaris a cauſa non abhorrere.

Abiit ille annus. reſpiraſſe homines videbantur, nondum re, ſed ſpe reipublicæ recuperandæ. Exierunt malis ominibus atque exſecrationibus duo vulturii paludati: quibus utinam ipſis eveniſſent ea, quæ tum homines precabantur! neque nos provinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, & cohortes optimas, perdidiſſemus. Ineunt magiſtratum tribuni plebis, qui omnes 72
ſe de me promulgaturos confirmarant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is, quem homines in luctu irridentes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum civitatis fuit, ut illa ex vepreculis extracta nitedula rempublicam conaretur arrodere. Alter vero, non ille Serranus ab aratro, ſed ex deſerto Gavii Cæpionis horreo calatis granis, in Calatinos Atilios inſitus, ſubito nominibus in tabulas relatis, nomen ſuum de tabulis ſuſtulit. Veniunt Kalendæ Januarii. vos hæc melius ſcire poteſtis: equidem audita dico: *quæ tum frequentia* ſenatus, quæ exſpectatio

populi, qui concurſus legatorum ex Italia cuncta, quæ virtus, actio, gravitas P. Lentuli conſulis fuerit, quæ etiam collegæ ejus moderatio de me: qui cum inimicitias ſibi mecum ex reipublicæ diſſenſione ſuſceptas eſſe dixiſſet, eas ſe patribus conſcriptis, dixit, & temporibus reipublicæ permiſſurum.
34 Tum princeps rogatus ſententiam L. Cotta,
73 dixit id, quod digniſſimum republica fuit, nihil de me actum eſſe jure, nihil more majorum, nihil legibus: non poſſe quemquam de civitate tolli ſine judicio: de capite non modo ferri, ſed ne judicari quidem poſſe, niſi comitiis centuriatis: vim fuiſſe illam, flammam quaſſatæ reipublicæ, perturbatorumque temporum, jure, judiciisque ſublatis: magna rerum perturbatione impendente, declinaſſe me paululum, &, ſpe reliquæ tranquillitatis, præſentes fluctus, tempeſtatemque fugiſſe. Quare, cum abſens rempublicam non minus magnis periculis, quam quodam tempore præſens liberaſſem, non reſtitui me ſolum, ſed etiam ornari a ſenatu decere. Diſputavit etiam multa prudenter, ita de me illum amentiſſimum & profligatiſſimum hoſtem pudoris & pudicitiæ, ſcripſiſſe quæ ſcripſerat, iis verbis, rebus, ſententiis, ut,

uſi jure eſſet rogatum, tamen vim habere
poſſet. quare me, qui nulla lege abeſſem,
reſtitui lege, ſed revocari ſenatus aucto-
r oportere. Hunc nemo erat, quin ve- 74
ne ſentire diceret. Sed poſt eum roga-
Cn. Pompejus, approbata, laudataque
m ſententia, dixit, ſeſe otii mei cauſa,
mi populari concitatione defungerer,
re, ut ad ſenatus auctoritatem, populi
que Romani beneficium erga me adjun-
tur. Cum omnes certatim, aliusque alio
ius atque ornatius de mea ſalute dixiſſet,
tque ſine ulla varietate diſceſſio: ſurre-
ut ſcitis, Atilius hic Gavianus: nec au-
eſt, cum eſſet emtus, intercedere; no-
n ſibi ad deliberandum poſtulavit. Clamor
tus, querelæ, preces, ſocer ad pedes
ctus. Ille ſe affirmare, poſtero die mo-
nullam eſſe facturum. Creditum eſt:
eſſum eſt. illi interea deliberatori merces,
a interpoſita nocte, duplicata eſt. Con-
iti dies pauci omnino Januario menſe, per
s ſenatum haberi liceret: ſed tamen actum
l, niſi de me.

Cum omni mora, ludificatione, calumnia, 35
tus auctoritas impediretur: venit tandem 75
cilii de me agendi dies, VIII. Kalendas

Februarii. Princeps rogationis, vir mihi amiciſſimus, Q. Fabricius, templum aliquanto ante lucem occupavit. Quietus eo die Sextius, is, qui eſt de vi reus. actor hic, defenſorque cauſæ meæ, nihil progreditur, conſilia exſpectat inimicorum meorum. Quid illi, quorum conſilio P. Sextius in judicium vocatur? quo ſe pacto gerunt? Cum forum, comitium, curiam, multa de nocte, armatis hominibus ac ſervis pleriſque occupaviſſent, impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt, occidunt nonnullos, vulnerant multos.
76 Venientem in forum, virum optimum & conſtantiſſimum, M. Ciſpium, tribunum plebis, vi depellunt: cædem in foro maximam faciunt: univerſique, deſtrictis gladiis & cruentis, in omnibus fori partibus, fratrem meum, virum optimum, fortiſſimum, meique amantiſſimum, oculis quærebant, voce poſcebant. quorum ille telis libenter, in tanto luctu, ac deſiderio mei, non repugnandi, ſed moriendi cauſa corpus obtuliſſet ſuum, niſi ſuam vitam ad ſpem mei reditus reſervaſſet. ſubiit tamen vim illam nefariam conſceleratorum latronum; &, cum ad fratris ſalutem a populo Romano deprecandam veniſſet, pulſus e Roſtris, in comitio jacuit, ſeque ſervorum

PRO P. SEXTIO.
tum eſt in me ſcelus? quid ta

& libertorum corporibus obtexit, vitamque
tum ſuam noctis & fugæ præſidio, non juris,
judiciorumque defendit. Meminiſtis tum, ju- 77
dices, corporibus civium Tiberim compleri,
cloacas referciri, e foro ſpongiis effingi ſan-
guinem, ut omnes tantam illam copiam, &
tam magnificum apparatum, non privatum,
aut plebejum, ſed patricium & prætorium
eſſe arbitrarentur: nihilque, neque ante hoc 36
tempus, neque hoc ipſo turbulentiſſimo die,
criminationis eſſe in Sextium. Atqui vis in
foro verſata eſt. Certe. quando enim major?
lapidationes perſæpe vidimus: non ita ſæpe,
ſed nimium tamen ſæpe gladios: cædem ve-
ro tantam, tantos acervos corporum exſtru-
ctos, niſi forte illo Cinnano atque Octaviano
die, quis umquam in foro vidit? qua ex con-
certatione animorum? Nam ex pertinacia,
aut conſtantia interceſſoris oritur ſæpe ſedi-
tio, culpa atque improbitate latoris, com-
modo aliquo imperitis, aut largitione propo-
ſita: oritur ex concertatione magiſtratuum:
oritur ſenſim ex clamore primum: deinde
diſceſſione concionis: vix, ſero, & raro
nus pervenitur: nullo vero verbo fa-
nulla concione advocata, nulla lege-

78 quis audivit? An veriſimile eſt, ut civis Romanus, aut homo liber quisquam cum gladio in forum deſcenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur, præter eos, qui ab illo peſtifero ac perdito cive jampridem reipublicæ ſanguine ſaginantur? Hic jam de ipſo accuſatore quæro, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu, & cum præſidio magno fuiſſe, num illo die fuerit. certe, certe non fuit. Victa igitur eſt cauſa reipublicæ, & victa, non auſpiciis, non interceſſione, non ſuffragiis; ſed vi, manu, ferro. nam, ſi obnuntiaſſet Fabricio is prætor, qui ſe ſervaſſe de cœlo dixerat; accepiſſet respublica plagam, ſed eam, quam acceptam gemere poſſet: ſi interceſſiſſet collega Fabricio, læſiſſet rempublicam, ſed rempublicam jure læſiſſet. Gladiatores tu novitios, pro exſpectata ædilitate ſuppoſitos, cum ſicariis e carcere emiſſis ante lucem immittas? magiſtratus templo dejicias? cædem maximam facias? forum purges? &, cum omnia vi & armis egeris, accuſes eum, qui ſe præſidio munierit, non ut te oppugnaret, ſed ut vitam ſuam poſſet defendere?

37 Atqui ne ex eo quidem tempore id egit
79 Sextius, ut a ſuis munitus, tuto in foro

ſtratum gereret, rempublicam adminiſtret. Itaque fretus ſanctitate tribunatus, ſe non modo contra vim & ferrum, ſed m contra verba atque interfationem legiſacratis eſſe armatum putaret; venit in plum Caſtoris: obnuntiavit conſuli: cum to manus illa Clodiana, in cæde civium jam victrix, exclamat, incitatur, invainermem atque imparatum tribunum alii liis adoriuntur, alii fragmentis ſeptorum ſtibus: a quibus hic, multis vulneribus ptis, ac debilitato corpore & contruci-, ſe abjecit exanimatus; neque ulla alia b ſe mortem, niſi opinione mortis depuquem eum jacentem & conciſum plurivulneribus extremo ſpiritu exſanguem & fectum viderent; defatigatione magis & ore, quam miſericordia & modo, aliquando lere deſtiterunt. Et cauſam dicit Sextius 80 vi? quid ita? quia vivit. at id non ſua pa. plaga una illa extrema defuit: quæ ſi eſſiſſet, reliquum ſpiritum exhauſiſſet. euſa Lentidium: non percuſſit locum: maicito Sabinio, homini Reatino, cur tam pori exclamarit occiſum. ipſum vero quid uſas? num defuit gladiis? num repugna-? num, ut gladiatoribus imperari ſolet,

38 ferrum non recepit? An hæc ipſa vis eſt, non poſſe emori? an illa, quod tribunus plebis templum cruentavit? an, quod, cum eſſet ablatus, primumque reſipuiſſet, non ſe referri juſſit? Ubi eſt crimen, quod reprehen-
81 ditis? Hic quæro, judices, ſi illo die gens iſta Clodia, quod facere voluit, effeciſſet: ſi P. Sextius, qui pro occiſo relictus eſt, occiſus eſſet: fuiſtisne ad arma ituri? fuiſtisne vos ad patrium illum animum, majorumque virtutem excitaturi? fuiſtisne aliquando rempublicam a funeſto latrone repetituri? an etiam tunc quieſceretis, cunctaremini, timeretis, cum rempublicam a facinoroſiſſimis ſicariis, & a ſervis eſſe oppreſſam atque occupatam videretis? Cujus igitur mortem ulciſceremini, ſiquidem liberi eſſe, & habere rempublicam cogitaretis; de ejus virtute viri quid vos loqui, quid ſentire, quid cogitare, quid judicare oporteat, dubitandum putatis?
82 At vero illi ipſi parricidæ, quorum effrenatus furor alitur impunitate diuturna, adeo vim facinoris ſui perhorruerant, ut, ſi paulo longior opinio mortis Sextii fuiſſet, Gracchum illum ſuum, transferendi in nos criminis cauſa, occidere cogitarint. Senſit ruſticulus non incautus, (neque enim homines

pam tacere potuerunt,) ſuum ſanguinem
pri ad reſtinguendam invidiam facinoris
llani: muſſionicam penulam arripuit, cum
primum Romam ad comitia venerat:
ſoria ſe corbe contexit. Cum quærerent
Numerium, alii Quintium, gemini no-
is errore ſervatus eſt. Atque hoc ſcitis
nes, uſque adeo hominem in periculo
ſe, quoad ſcitum ſit Sextium vivere. quod
eſſet patefactum paulo citius, quam vel-
; non illi quidem morte mercenarii ſui
nferre potuiſſent invidiam in quos puta-
t, ſed acerbiſſimi ſceleris infamiam grato
dam ſcelere minuiſſent. Ac, ſi tunc P. 83
tius, judices, in templo Caſtoris animam,
m vix retinuit, edidiſſet; non dubito,
n, ſi modo eſſet in republica ſenatus, ſi
jeſtas populi Romani revixiſſet, aliquando
na huic, ob rempublicam interfecto, in
o ſtatueretur. Nec vero illorum quiſquam,
os a majoribus noſtris, morte obita, poſi-
in illo loco, atque in Roſtris collocatos
etis, eſſet P. Sextio aut acerbitate mortis,
t animo in rempublicam præponendus:
i cum cauſam civis calamitoſi, cauſam
ici, cauſam bene de republica meriti, cau-
n ſenatus, cauſam Italiæ, cauſam reipubli-

cæ ſuſcepiſſet; cumque auſpiciis, religionique parens obnuntiaret, quod ſenſerat; luce, palam, a nefariis peſtibus in deorum, hominumque conſpectu eſſet occiſus, ſanctiſſimo in templo, ſanctiſſima in cauſa, ſanctiſſimo in magiſtratu. Ejus igitur vitam quisquam ſpoliandam ornamentis eſſe dicet, cujus mortem ornandam monumento ſempiterno putaretis?

39 Homines, inquit, emiſti, coëgiſti, paraſti.
84 Quid uti faceret? ſenatum obſideret? cives indemnatos expelleret? bona diriperet? ædes incenderet? tecta diſturbaret? templa deorum immortalium inflammaret? tribunos plebis ferro e Roſtris expelleret? provincias, quas vellet, quibus vellet, venderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas civitates per legatos noſtros reduceret? principem civitatis ferro obſeſſum teneret? Hæc ut efficere poſſet, quæ fieri, niſi armis oppreſſa republica, nullo modo poterant, idcirco, credo, manum ſibi P. Sextius & copias comparavit. At nondum erat maturum: nondum res ipſa ad ejusmodi præſidia viros bonos compellebat: pulſi nos eramus, non omnino iſta manu ſola, ſed tamen
85 non ſine iſta; vos taciti mœrebatis. Captum

forum anno ſuperiore, æde Caſtoris, quam arce aliqua, a fugitivis occupata; atur: omnia hominum, cum egeſtate, audacia perditorum, clamore, concurſu, manu gerebantur; perferebatis: magiſtra- templis pellebantur: alii omnino aditu bro prohibebantur; nemo reſiſtebat: gla- ores ex prætoris comitatu comprehenſi, natum introducti, confeſſi, in vincula ecti a Milone, emiſſi a Serrano; mentio a: forum corporibus civium Romanorum ſtratum cæde nocturna; non modo nulla a quæſtio, ſed etiam vetera judicia ſub- : tribunum plebis plus viginti vulneribus ptis jacentem, moribundumque vidiſtis; rius tribuni plebis, divini hominis, (di- i enim, quod ſentio, & quod mecum ſen- it omnes.) divini, inſigni quadam, inau- , nova magnitudine animi, gravitate, præditi, domus eſt oppugnata ferro, fa- us, exercitu Clodiano. Et tu hoc loco 40
das Milonem, & jure laudas. quem enim 86
quam virum tam immortali virtute vidi- s? qui, nullo præmio propoſito, præter , quod jam contritum & contemtum pu- ur, judicium bonorum, omnia pericula, mmos labores, graviſſimas contentiones,

inimicitiasque ſuſcepit ? qui mihi unus ex
omnibus civibus videtur re docuiſſe, non ver-
bis, quid oporteret a præſtantiſſimis viris in
republica fieri, & quid neceſſe eſſet: opor-
tere hominum audaciam, everſorum reipubli-
cæ ſceleri, legibus & judiciis reſiſtere: ſi
leges non valerent, judicia non eſſent, ſi reſ-
publica vi, conſenſuque audacium, armis op-
preſſa teneretur; præſidio & copiis defendi
vitam & libertatem neceſſe eſſe. Hoc ſentire,
prudentiæ eſt; facere, fortitudinis; & ſen-
tire vero, & facere, perfectæ, cumulatæque
87 virtutis. Adiit ad rempublicam tribunus ple-
bis, Milo: de cujus laude plura dicam, non
quo aut ipſe hæc dici, quam exiſtimari ma-
lit, aut ego hunc laudis fructum præſenti li-
benter impertiam, præſertim cum verbis con-
ſequi non poſſim: ſed quod exiſtimo, ſi Mi-
lonis cauſam accuſatoris voce collaudatam
probaro, vos in hoc crimine parem Sextii cau-
ſam exiſtimaturos. Adiit igitur T. Annius
ad cauſam reipublicæ, ſic ut civem patriæ
recuperare vellet ereptum. ſimplex cauſa, con-
ſtans ratio, plena conſenſionis omnium, plena
concordiæ. collegas adjutores habebat: con-
ſulis alterius ſummum ſtudium, alterius ani-
mus pæne placatus: de prætoribus unus alie-

: ſenatus incredibilis voluntas: equitum
manorum animi ad cauſam excitati, ere-
Italia. duo ſoli erant emti ad impedien-
n: qui ſi homines deſpecti, & contemti,
tam rem ſuſtinere non potuiſſent; ſe cau-
, quam ſuſceperat, nullo labore peractu-
n videbat. agebat auctoritate, agebat con-
o, agebat per ſummum ordinem, agebat
mplo bonorum & fortium civium: quid
ublica, quid ſe dignum eſſet, quis ipſe
et, quid ſperare, quid majoribus ſuis red-
e deberet, diligentiſſime cogitarat. Huic 41
vitati hominis, videbat ille gladiator, ſe, 88
noribus ageret, parem eſſe non poſſe: ad
rum, ad faces, ad quotidianam cædem,
endia, rapinas, ſe cum exercitu ſuo con-
it: domum oppugnare, itineribus occur-
e, vi laceſſere, & terrere cœpit. Non
vit hominem ſumma gravitate, ſummaque
nſtantia: ſed quamquam dolor animi, in-
ta libertas, promta, excellensque virtus,
rtiſſimum virum hortabantur, vi vim obla-
m, præſertim ſæpius, ut frangeret & re-
taret; tanta moderatio fuit hominis, tan-
m conſilium, ut contineret dolorem, neque
dem ſe re ulciſceretur, qua eſſet laceſſi-
s; ſed illum tot jam funeribus reipublicæ

exſultantem ac tripudiantem, legum, ſi poſ-
89 ſet, laqueis conſtringeret. Deſcendit ad ac-
cuſandum. quis umquam tam proprie reipu-
blicæ cauſa, nullis inimicitiis, nullis præ-
miis, nulla hominum poſtulatione, aut etiam
opinione, id umquam eſſe facturum? Fracti
erant animi hominis. hoc enim accuſante pri-
ſtini illius ſui judicii turpitudinem deſpera-
bat. Ecce tibi conſul, prætor, tribunus ple-
bis, nova novi generis edicta proponunt: Ne
reus adſit, ne citetur, ne quæratur, ne men-
tionem omnino cuiquam judicum aut judi-
ciorum facere liceat. Quid ageret vir ad vir-
tutem, dignitatem, gloriam natus, vi ſce-
leratorum hominum corroborata, legibus,
judiciisque ſublatis? Cervices tribunus ple-
bis privato, præſtantiſſimus vir profligatiſſi-
mo homini daret? an cauſam ſuſceptam af-
fligeret? an ſe domi contineret? Et vinci
turpe putavit, & deterreri. etiam e repu-
blica credidit, ut, quoniam ſibi in illum le-
gibus uti non liceret, illius vim neque in
ſuo, neque in reipublicæ periculo pertimeſ-
42 ceret. Quomodo igitur hoc in genere præ-
90 ſidii comparati accuſas Sextium, cum idem
laudes Milonem? An, qui ſua tecta defen-
dit; qui ab aris, focis, ferrum, flammam-

r depellit; qui ſibi licere vult tuto eſſe in o, in templo, in curia; qui vitæ præſi-m comparat; qui vulneribus, quæ cernit otidie toto corpore, movetur, ut aliquo æſidio caput, & cervices, & jugulum, ac ora tutetur, hunc de vi accuſandum pu-? Quis enim veſtrûm, judices, ignorat, 91
naturam rerum tuliſſe, ut quodam tem-re homines, nondum neque naturali, ne-e civili jure deſcripto, fuſi per agros ac perſi vagarentur, tantumque haberent, antum manu ac viribus per cædem ac vul-ra aut eripere aut retinere potuiſſent? Qui tur primi virtute & conſilio præſtanti ex-terunt, ii perſpecto genere humanæ doci-atis atque ingenii, diſſipatos unum in lo-um congregarunt, eosque ex feritate illa ad ſtitiam atque manſuetudinem transduxe-unt. Tum res, ad communem utilitatem, uas publicas appellamus, tum conventicula ominum, quæ poſtea civitates nominatæ unt, tum domicilia conjuncta, quas urbes icimus, invento & divino & humano jure, mœnibus ſepſerunt. Atque inter hanc vitam 92
erpolitam humanitate, & illam immanem, nihil tam intereſt, quam jus atque vis. ho-um utro uti nolimus, altero eſt utendum.

Vim volumus exſtingui? jus valeat neceſſe eſt, id eſt, judicia, quibus omne jus continetur. Judicia diſplicent, aut nulla ſunt? vis dominetur neceſſe eſt. Hæc vident omnes: Milo & vidit, & fecit, ut jus experiretur, vim depelleret. altero uti voluit, ut virtus audaciam vinceret; altero uſus neceſſario eſt, ne virtus ab audacia vinceretur. Eademque ratio fuit P. Sextii, ſi minus in accuſando, (neque enim per omnes fuit idem neceſſe fieri,) at certe in neceſſitate defendendæ ſalutis ſuæ, præſidioque contra vim & manum comparando.

3 O dii immortales! quemnam oſtenditis
93 exitum nobis? quam ſpem reipublicæ datis? quotus quisque invenietur tanta virtute vir, qui optimam quamque cauſam reipublicæ amplectatur? qui bonis viris deſerviat? qui ſolidam laudem, veramque quærat? cum ſciat, duo illa reipublicæ pæne fata, Gabinium & Piſonem, alterum haurire quotidie ex pacatiſſimis atque opulentiſſimis Syriæ gazis innumerabile pondus auri? bellum inferre quieſcentibus, ut eorum veteres, illibatasque divitias, in profundiſſimum libidinum ſuarum gurgitem profundat? villam ædificare in oculis omnium tantam, tugurium

m videatur eſſe illa villa, quam ipſe tri-
us plebis pictam olim in concionibus ex-
ibat, quo fortiſſimum ac ſummum civem
ividiam homo caſtus, ac non cupidus vo-
t? alterum Thracibus ac Dardanis pri- 94
n pacem maxima pecunia vendidiſſe? de-
i, ut illi pecuniam conficere poſſent, ve-
dam his Macedoniam & ſpoliandam tra-
iſſe? eundemque bona creditorum, civium
nanorum, cum debitoribus Græcis divi-
t? cogere pecunias maximas a Dyrrha-
nis, ſpoliare Theſſalos, certam Achæis in
os ſingulos pecuniam imperaviſſe: neque
en ullo in publico, aut religioſo loco,
num, aut tabulam, aut ornamentum reli-
iſſe? Hos ſic illudere, quibus omne ſup-
cium atque omnis jure optimo pœna de-
tur? reos eſſe hos duos, quos videtis?
nitto jam Numerium, Serranum, Aelium,
iſquilias ſeditionis Clodianæ: ſed tamen hi
ioque etiam nunc volitant, ut videtis; nec,
im vos de vobis aliquid timebitis, illi um-
iam de ſe pertimeſcent. Nam quid ego de 44
dile ipſo loquar, qui etiam diem dixit, & 95
ccuſavit de vi Milonem? Neque hic tamen
lla umquam injuria adducetur, ut eum tali
irtute, tantaque firmitate animi ſe in rem-

publicam fuiſſe pœniteat: ſed, qui hæc vident, adoleſcentes, quonam ſuas mentes conferent? ille, qui monumenta publica, qui ædes ſacras, qui domos inimicorum ſuorum oppugnavit, excidit, incendit, qui ſtipatus ſemper ſicariis, ſeptus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui & peregrinam manum facinoroſorum concitavit, & ſervos ad cædem idoneos emit, & in tribunatu carcerem totum in forum effudit, volitat ædilis; accuſat eum, qui aliqua ex parte ejus furorem exſultantem repreſſit: hic, qui ſe eſt tutatus ſic, ut in privata re deos penates ſuos, in republica jura tribunatus, auſpiciaque defenderet, accuſare eum moderate, a quo ipſe nefarie accuſatur, per ſenatus auctoritatem non eſt ſitus.

96 Nimirum hoc illud eſt, quod de me po-
tiſſimum tu in accuſatione quæſiſti, quæ eſ-
ſet noſtra natio optimatium. ſic enim dixiſti.
Rem quæris præclaram juventuti ad diſcen-
dum, nec mihi difficilem ad perdocendum.
de qua pauca, judices, dicam; &, ut arbi-
tror, nec ab utilitate eorum, qui audient,
nec ab officio noſtro, nec ab ipſa cauſa P.
45 Sextii abhorrebit oratio mea. Duo genera
ſemper in hac civitate fuerunt eorum, qui

ri in republica, atque in ea ſe excellen-
gerere ſtuduerunt: quibus ex generibus
ſe populares, alteri optimates & haberi
ſe voluerunt. Qui ea, quæ faciebant,
que dicebant, multitudini jucunda eſſe
ant, populares: qui autem ita ſe gere-
, ut ſua conſilia optimo cuique proba-
, optimates habebantur. Quis ergo iſte 97
nus quisque? de numero ſi quæris, in-
erabiles. neque enim aliter ſtare poſſe-
. ſunt principes conſilii publici: ſunt,
orum ſectam ſequuntur: ſunt maximo-
ordinum homines, quibus patet curia:
: municipales, ruſticique Romani: ſunt
otia gerentes: ſunt etiam libertini opti-
es. numerus, ut dixi, hujus generis, late
varie diffuſus eſt: ſed genus univerſum
tollatur error) brevi circumſcribi & defi-
i poteſt. Omnes optimates ſunt, qui ne-
nocentes ſunt, nec natura improbi, nec
ioſi, nec malis domeſticis impediti. Eſto
ur, ut hi ſint, (quam tu nationem appel-
i,) quiqui integri ſunt, & ſani, & bene
rebus domeſticis conſtituti. horum qui vo-
itati, commodis, opinioni in gubernanda
ublica ſerviunt, defenſores optimatium,
ique optimates graviſſimi, & clariſſimi ci-

98 ves numerantur, & principes civitatis. Quid
eſt igitur propoſitum his reipublicæ guber-
natoribus, quod intueri, & quo curſum ſuum
dirigere debeant? id quod eſt præſtantiſſi-
mum, maximeque optabile omnibus ſanis, &
bonis, & beatis, cum dignitate otium. Hoc
qui volunt, omnes optimates: qui efficiunt,
ſummi viri, & conſervatores civitatis putan-
tur. neque enim rerum gerendarum dignitate
homines efferri ita convenit, ut otio non pro-
ſpiciant; neque ullum amplexari otium, quod
46 abhorreat a dignitate. Hujus autem otioſæ
dignitatis hæc fundamenta ſunt, hæc mem-
bra, quæ tuenda principibus, & vel capitis
periculo defendenda ſunt: religiones, auſpi-
cia, poteſtates magiſtratuum, ſenatus aucto-
ritas, leges, mos majorum, judicia, juris-
dictio, fides, provinciæ, ſocii, imperii laus,
99 res militaris, ærarium. Harum rerum tot
atque tantarum eſſe defenſorem & patronum,
magni animi eſt, magni ingenii, magnæque
conſtantiæ. Etenim in tanto civium numero
magna multitudo eſt eorum, qui aut propter
metum pœnæ, peccatorum ſuorum conſcii,
novos motus, converſionesque reipublicæ
quærant; aut qui propter inſitum quendam
animi furorem, diſcordiis civium ac ſeditione

itur; aut qui, propter implicationem
miliaris, communi incendio malint,
ſuo, deflagrare. qui cum auctores ſunt
ces ſuorum ſtudiorum, vitiorumque na-
a republica fluctus excitantur, ut vigi-
m ſit iis, qui ſibi gubernacula patriæ
oſcerunt, enitendumque omni ſcientia
ligentia, ut, conſervatis his, quæ ego
a ante fundamenta ac membra eſſe dixi,
e curſum poſſint, & capere otii illum
m & dignitatis. Hanc ego viam, ju- 100
i, ſi aut aſperam, aut arduam, aut ple-
eſſe periculorum, aut inſidiarum negem,
tiar: præſertim cum id non modo intel-
rim ſemper, ſed etiam præter cæteros
erim. Majoribus præſidiis & copiis op- 47
natur reſpublica, quam defenditur, pro-
ea, quod audaces homines & perditi,
a impelluntur; & ipſi etiam ſponte ſua
tra rempublicam incitantur: boni, neſcio
modo, tardiores ſunt, &, principiis rerum
lectis, ad extremum ipſa denique neceſ-
te excitantur: ita ut nonnumquam cun-
tione, ac tarditate, dum otium volunt
m ſine dignitate retinere, ipſi utrumque
ittant. Propugnatores autem reipublicæ 101
eſſe voluerunt, ſi leviores ſunt, deſciſcunt;

ſi timidiores, deſunt: permanent illi ſoli, at-
que omnia reipublicæ cauſa perferunt, qui
ſunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit,
qui a Graccho uſque ad Q. Varium ſeditioſis
omnibus reſtitit; quem nulla umquam vis,
nullæ minæ, nulla invidia labefecit: aut qua-
lis Q. Metellus, patruus matris tuæ; qui,
cum florentem hominem in populari ratione,
L. Saturninum, cenſor notaſſet, cumque in-
ſitivum Gracchum contra vim multitudinis
incitatæ cenſu prohibuiſſet, cumque in eam
legem, quam non jure rogatam judicarat,
jurare unus noluiſſet, de civitate maluit,
quam de ſententia demoveri: aut, ut vetera
exempla, quorum eſt copia digna hujus im-
perii gloria, relinquam, neve eorum aliquem,
qui vivunt, nominem; qualis nuper Q. Ca-
tulus fuit: quem neque periculi tempeſtas,
neque honoris aura potuit umquam de ſuo
48 curſu, aut ſpe, aut metu demovere. Hæc
102 imitamini, per deos immortales! qui digni-
tatem, qui laudem, qui gloriam quæritis.
hæc ampla ſunt, hæc divina, hæc immorta-
lia: hæc fama celebrantur, monumentis an-
nalium mandantur, poſteritati propagantur.
Eſt labor; non nego: pericula magna; fateor.
Multae inſidiae ſunt bonis; veriſſime dictum

Sed, te id, quod multi invideant, mul-
expetant, Inſcitia ſit, inquit, *poſtulare,*
borem ſumma cum cura efferas nullum.
alio loco dixit, quod exciperent im-
cives, *Oderint, dum metuant.* Præclara 103
illa præcepta dederat juventuti. Sed
hæc via, hæc ratio reipublicæ capeſ-
, olim erat magis pertimeſcenda, cum
in rebus multitudinis ſtudium ad po-
ommodum ab utilitate reipublicæ diſ-
bat. Tabellaria lex ab L. Caſſio fere-
. Populus libertatem agi putabat ſuam.
ſtiebant principes, & in ſalute optima-
, temeritatem multitudinis, & tabellæ
tiam pertimeſcebant. Agrariam Ti. Grac-
legem ferebat. Grata erat populo. for-
conſtitui tenuiorum videbantur. Ni-
atur contra optimates, quod ea diſcor-
excitari videbant; &, cum locupletes
ſſionibus diuturnis moverentur, ſpoliari
publicam propugnatoribus arbitrabantur.
nentariam legem C. Gracchus ferebat.
nda res plebi Romanæ. victus enim ſup-
itabatur large ſine labore. Repugnabant
i, quod & ab induſtria plebem ad deſi-
n avocari putabant, & ærarium exhau-
videbatur. Multa etiam noſtra memoria, 49

quæ conſulto prætereo, fuerunt in e
tentione, ut popularis cupiditas a c
4 principum diſſideret. Nunc jam nihi
quod populus a delectis, principibusq
ſentiat; nec flagitat rem ullam, neque
rum rerum eſt cupidus, & otio ſuo, &
tate optimi cujusque, & univerſæ reip
gloria delectatur. Itaque homines ſe
ac turbulenti, quia nulla jam largitio
pulum Romanum concitare poſſunt,
plebs perfuncta graviſſimis ſeditionib
diſcordiis otium malle videatur, cond
habent conciones; neque id agunt, ut
cant, aut ferant, quæ illi velint audire
in concione ſunt; ſed pretio ac merced
ficiunt, ut, quidquid dicant, id illi
5 audire videantur. Num vos exiſtimatis,
chos, aut Saturninum, aut quemquam
rum veterum, qui populares habebantu
lum umquam in concione habuiſſe c
ctum? nemo habuit. ipſa enim largiti
ſpes commodi propoſiti, ſine mercede
multitudinem concitabat. Itaque tempo
illis, qui populares erant, offendebar
quidem apud graves & honeſtos homine
populi judiciis atque omni ſignification
rebant. his in theatro plaudebatur: hi

t, quod contenderant, conſequebantur:
ſum homines nomen, orationem, vultum,
ſum amabant. Qui autem adverſaban-
ei generi; graves & magni homines ha-
antur; ſed valebant in ſenatu multum,
d bonos viros plurimum: multitudini ju-
di non erant; ſuffragiis offendebatur ſæ-
eorum voluntas: plauſum vero etiamſi
eorum aliquando acceperat, ne quid pec-
ſet, pertimeſcebat. Attamen, ſi qua res
t major, idem ille populus, horum aucto-
te maxime commovebatur.

Nunc, niſi me fallit, in eo ſtatu civitas 50
, ut, ſi operas conductorum removeris, 106
es idem de republica ſenſuri eſſe videan-
. Etenim tribus locis ſignificari maxime
uli Romani judicium ac voluntas poteſt,
cione, comitiis, ludorum gladiatorum-
conſeſſu. Quæ concio fuit per hos an-
, quæ quidem eſſet non conducta, ſed
a, in qua populi Romani conſenſus per-
i non poſſet? Habitæ ſunt multæ de me
ladiatore ſceleratiſſimo, ad quas nemo
bat incorruptus, nemo integer: nemo il-
foedum vultum aſpicere, nemo furialem
em bonus audire poterat. Erant, erant
conciones perditorum hominum neceſſa-

107 rio turbulentæ. Habuit de eodem me P. Len-
tulus conſul concionem: concurſus eſt populi
Romani factus: omnes ordines, tota in illa
concione Italia conſtitit. Egit cauſam ſum-
ma cum gravitate copiaque dicendi, tanto
ſilentio, tanta approbatione omnium, nihil
ut umquam videretur tam populare ad populi
Romani aures accidiſſe. Productus eſt ab eo
Cn. Pompejus, qui ſe non ſolum auctorem
meæ ſalutis, ſed etiam ſupplicem populo Ro-
mano exhibuit. hujus oratio & pergravis,
& grata concioni fuit. Sic contendo, num-
quam neque ſententiam ejus, auctoritate,
neque eloquentiam, jucunditate fuiſſe majore.
108 Quo ſilentio ſunt auditi de me ceteri prin-
cipes civitatis? quos idcirco non appello hoc
loco, ne mea oratio, ſi minus de aliquo di-
xero, ingrata; ſi ſatis de omnibus, infinita
eſſe videatur. Cedo nunc ejusdem illius ini-
mici mei de me eodem ad verum populum
in campo Martio concionem. Quis non mo-
do approbavit, ſed non indigniſſimum faci-
nus putavit, illum non dicam loqui, ſed vi-
vere ac ſpirare? quis fuit, qui non ejus voce
maculari rempublicam, ſeque, ſi eum audi-
51 ret, ſcelere adſtringi arbitraretur? Venio ad
109 comitia, ſive magiſtratuum placet, ſive le-

n. Leges videmus ſæpe ferri multas. itto eas, quæ feruntur ita, vix ut quini, hi ex alia tribu, qui ſuffragium ferant, riantur. De me, quem tyrannum, at- ereptorem libertatis eſſe dicebat, in illa na reipublicæ dicit ſe legem tuliſſe. Quis qui ſe, cum contra me ferebatur, iniſſe ragium confiteatur? cum autem de me em ex ſenatusconſulto, comitiis centuria- ferebatur, quis eſt, qui non profiteatur ffuiſſe, & ſuffragium de ſalute mea tu-? Utra igitur cauſa popularis debet vi- i: in qua omnes honeſtates civitatis, ıes ætates, omnes ordines una conſen- ıt? an in qua furiæ concitatæ, tamquam funus reipublicæ convolant? An, ſicubi 110
rit Gellius, homo & fratre indignus, viro iſſimo, [atque optimo conſule,] & ordine eſtri, cujus ille ordinis nomen retinet, amenta confecit; id erit populare? Eſt m homo iſte populo Romano deditus. Ni- vidi magis: qui cum ejus adoleſcentia in pliſſimis honoribus ſummi viri, L. Philip- vitrici, florere potuiſſet, uſque eo non popularis, ut bona ſolus comeſſet. dein- ex impuro adoleſcente & petulante, po- ıquam rem paternam ab idiotarum divitiis

ad philoſophorum regulam perduxit, Græculum ſe atque otioſum putari voluit; ſtudio litterarum ſe ſubito dedidit. Nihil ſane Attæ juvabant. anagnoſtæ, libelli etiam pro vino ſæpe oppignerabantur: manebat inſaturabile abdomen, copiæ deficiebant. Itaque ſemper verſabatur in ſpe rerum novarum: otio &
52 tranquillitate reipublicæ conſeneſcebat. Ecquæ ſeditio umquam fuit, in qua non ille princeps? ecqui ſeditioſus, cui ille non familiaris? ecquæ turbulenta concio, cujus ille non concitator? cui bene dixit umquam bono? bene dixit? immo, quem fortem & bonum civem non petulantiſſime eſt inſectatus? qui, ut credo, non libidinis cauſa, ſed ut plebicola videretur, libertinam duxit uxo-
111 rem. Is de me ſuffragium tulit, is affuit, is interfuit epulis, & gratulationibus parricidarum; in quo tamen eſt me ultus, cum illo ore inimicos eſt meos ſuaviatus; qui, quaſi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipſam cauſam eſt mihi inimicus, quia nihil habet. Utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comediſti? quid? tu meo periculo, gurges ac vorago patrimonii, helluabare; ut, ſi ego conſul rempublicam contra te & gregales tuos defendiſſem, in civitate eſſe me

lles? Te nemo tuorum videre vult: omnes
ltum, ſermonem, congreſſum tuum fugiunt:
ſororis filius Poſtumus, adoleſcens gravis,
ıili judicio, notavit, cum in magno nu-
ro tutorem liberis non inſtituit. Sed ela-
ı odio, & meo, & reipublicæ nomine, quo-
m ille utri ſit inimicior neſcio, plura dixi,
am dicendum fuit, in furioſiſſimum atque
ntiſſimum ganeonem. Illuc revertor: 112
ıtra me cum ſit actum, capta urbe atque
preſſa, Gellium, Firmidium, Titium, ejuſ-
n modi furias, illis mercenariis gregibus
es & auctores fuiſſe, cum ipſe lator ni-
ab horum turpitudine, audacia, ſordibus
ıorreret. At, cum de dignitate mea fe-
ıatur, nemo ſibi nec valetudinis excuſatio-
n, nec ſenectutis, ſatis juſtam putavit:
no fuit, qui ſe non rempublicam mecum
ıul revocare in ſuas ſedes arbitraretur. Vi- 53
ımus nunc comitia magiſtratuum. Fuit col- 113
ium nuper tribunitium, in quo tres mi-
ne, vehementer duo populares exiſtima-
ntur. Ex his, qui populares non habeban-
, quibus in illo genere conductarum con-
num conſiſtendi poteſtas non erat, duo a
pulo Romano prætores video eſſe factos:
, quantum ſermonibus vulgi & ſuffragiis

intelligere potui, præ ſe populus Romanus ferebat, ſibi illum in tribunatu Cn. Domitii animum conſtantem & egregium, & Q. Ancharii fidem ac fortitudinem, etiamſi nihil agere potuiſſent, tamen voluntate ipſa gratum fuiſſe. Jam de C. Fannio quæ ſit exiſtimatio, videmus: quod judicium populi Romani in honoribus ejus futurum ſit, nemini
114 dubium eſſe debet. Quid? populares illi duo quid egerunt? alter, qui tamen ſe continuerat, tulerat nihil; ſenſerat tantum de republica aliud, atque homines exſpectabant, vir & bonus, & innocens, & bonis viris ſemper probatus; quod parum videlicet intellexit in tribunatu, quid vero populo probaretur, & quod illum eſſe populum Romanum, qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, niſi popularis eſſe voluiſſet, facillime perveniſſet. alter, qui ita ſe in populari ratione jactarat, ut auſpicia, legem Aeliam, ſenatus auctoritatem, conſulem, collegas, bonorum judicium, nihil putaret, ædilitatem petivit cum bonis viris, & hominibus primis, ſed non præſtantiſſimis opibus & gratia: tribum ſuam non tulit; Palatinam denique, per quam omnes illæ peſtes vexare populum Romanum dicebantur,

didit: nec quidquam illis comitiis, quod
ni viri vellent, niſi repulſam, tulit. Vi-
ſis igitur, populum ipſum, ut ita dicam,
a non eſſe popularem, qui ita vehementer
i, qui populares habentur, reſpuat; eos
tem, qui ei generi adverſantur, honore
niſſimos judicet.

Veniamus ad ludos. Facit enim, judices, 54
ter in me animorum oculorumque conje- 115
s, ut mihi jam licere putem remiſſiore
genere dicendi. Comitiorum & concio-
n ſignificationes interdum veræ ſunt, non-
nquam vitiatæ atque corruptæ: theatra-
gladiatoriique conſeſſus, dicuntur omnino
re, levitate nonnullorum, emtos plauſus,
les, & raros excitare. attamen facile eſt,
n id fit, quemadmodum, & a quibus fiat,
quid integra multitudo faciat, videre.
id ego nunc dicam, quibus viris, aut cui
neri civium maxime applaudatur? nemi-
m veſtrûm fallit. ſit hoc ſane leve: quod
n ita eſt, quoniam optimo cuique imper-
ur: ſed, ſi eſt leve, homini gravi leve eſt;
vero, qui pendet a rebus leviſſimis, qui
more, & (ut ipſi loquuntur) favore populi
netur & ducitur, plauſum, immortalita-
n; ſibilum, mortem videri neceſſe eſt.

116 Ex te igitur, Scaure, potiſſimum quæro,
qui ludos apparatiſſimos, magnificentiſſimoſ-
que feciſti, ecquis iſtorum popularium tuos
ludos adſpexerit? ecquis ſe theatro, populo-
que Romano commiſerit? Ipſe ille maxime
ludius, non ſolum ſpectator, ſed actor &
acroama, qui omnia ſororis embolia novit;
qui in-cœtum mulierum pro pſaltria addu-
citur; nec tuos ludos adſpexit in illo ardenti
tribunatu ſuo, nec ullos alios, niſi eos, a
quibus vix vivus effugit. Semel, inquam,
ſe ludis homo popularis commiſit omnino,
cum in templo Honoris-Virtutis, honos ha-
bitus eſſet virtuti, Cajique Marii, conſerva-
toris hujus imperii, monumentum, municipi
ejus, & reipublicæ defenſori ſedem ad ſalu-
55 tem præbuiſſet. Quo quidem tempore, quid
117 populus Romanus ſentire ſe oſtenderit, utro-
que in genere declaratum eſt: primo, cum,
audito ſenatus conſulto, ore ipſi atque ab-
ſenti ſenatui plauſus eſt ab univerſis datus:
deinde, cum ſenatoribus ſingulis ſpectatum
e ſenatu redeuntibus. Cum vero ipſe, qui
ludos faciebat, conſul aſſedit; ſtantes, & ma-
nibus paſſis gratias agentes, & lacrymantes
gaudio, ſuam erga me benevolentiam ac mi-
ſericordiam declararunt. At, cum ille furi-

dus, incitata illa ſua vecordi mente, ve-
et; vix ſe populus Romanus tenuit: vix
nines odium ſuum a corpore ejus impuro
ue infando repreſſerunt. voces quidem,
palmarum intentus, & maledictorum cla-
rem omnes profuderunt. Sed quid ego 118
uli Romani animum virtutemque com-
moro, libertatem jam ex diuturna ſervi-
e reſpicientis in eo homine, cui tum pe-
ti jam ædilitatem ne hiſtriones quidem
am ſedenti pepercerunt? Nam cum age-
ır Togata, Simulans, ut opinor, caterva
ı clariſſima concentione, in ore impuri
ninis imminens, concionata eſt. *Huic vi-
tuae* — &, *Poſt principia, atque exitus*
ſae vitae! Sedebat exanimatus; & is,
antea cantorum convicio conciones cele-
:e ſuas ſolebat, cantorum ipſorum voci-
ejiciebatur. Et, quoniam facta mentio
udorum, ne illud quidem prætermittam,
nagna varietate ſententiarum, numquam
m fuiſſe locum, in quo aliquid a poëta
um, cadere in tempus noſtrum videretur
d, aut populum univerſum fugeret, a
exprimeret ipſe actor. Et, quæſo,
, *judices*, ne qua me levitate du
ſolitum genus dicendi labi putetis

poëtis, de hiſtrionibus, de ludis in judicio
56 loquar. Non ſum tam ignarus, judices, cau-
ſarum, non tam inſolens in dicendo, ut omni
ex genere orationem aucuper, & omnes un-
dique floſculos carpam atque delibem. ſcio,
quid gravitas veſtra, quid hæc advocatio,
quid ille conventus, quid dignitas P. Sextii,
quid periculi magnitudo, quid ætas, quid
honos meus poſtulet. Sed mihi ſumſi hoc lo-
co doctrinam quandam juventuti, qui eſſent
optimates. in ea explicanda demonſtrandum
eſt, non eſſe populares omnes eos, qui pu-
tentur. Id facillime conſequar, ſi univerſi
populi judicium verum & incorruptum, &,
120 ſi intimos ſenſus civitatis expreſſero. Quid
fuit illud, quod, recenti nuntio de illo ſena-
tusconſulto, quod factum eſt in templo Vir-
tutis, ad ludos ſcenamque perlato, conſeſſu
maximo, ſummus artifex, & mehercule ſem-
per partium in republica, tamquam in ſcena,
optimarum, flens, & recenti lætitia, & mi-
ſto dolore ac deſiderio mei, egit aperte mul-
to gravioribus verbis meam cauſam, quam
egomet de me agere potuiſſem? Summi enim
poëtæ ingenium non ſolum arte ſua, ſed etiam
dolore exprimebat. Quid enim? qui rem-
publicam certo animo adjuverit, ſtatuerit,

brit cum Achivis. Vobiscum me ſtetiſſe ebat, veſtros ordines demonſtrabat: revobatur ab univerſis. *Re dubia, nec dubita-* *vitam offerre, nec capiti pepercerit.* Hæc 121
ntis ab illo clamoribus agebantur? cum a, omiſſo geſtu, verbis poëtæ, & ſtudio oris, & exſpectationi noſtræ plauderetur? *mmum amicum, ſummo in bello* — (nam d ipſe actor adjungebat amico animo; & taſſis homines propter aliquod deſiderium robabant) *ſummo ingenio praeditum.* Tum 57
quanto cum gemitu populi Romani ab lem paulo poſt in eadem fabula ſunt acta? *vater!* — Me, me ille abſentem, ut pam, deplorandum putabat, quem Q. Catu-, quem multi alii ſæpe in ſenatu patrem riæ nominarant. Quanto cum fletu de s noſtris incendiis ac ruinis, cum patrem ſum, patriam afflictam deploraret, domum enſam, everſamque? Sic egit, ut demonata priſtina fortuna, cum ſe convertiſſet, *ec omnia vidi inflammari* — fletum etiam micis atque invidis excitaret. Proh, dii 122
mortales! quid? illa quemadmodum dixit m? quæ mihi quidem ita & acta, & ſcripta lentur eſſe, ut vel a Catulo, ſi revixiſſet, eclare poſſe dici viderentur. is enim libere

reprehendere, & accuſare populi nonnumquam temeritatem ſolebat, aut errorem ſenatus: *O ingratifici Argivi, inanes Graji, immemores beneficii!* Non erat illud quidem verum. non enim ingrati, ſed miſeri, quibus reddere ſalutem, a quo acceperant, non liceret: nec unus in quemquam umquam gratior, quam in me univerſi. ſed tamen illud ſcripſit diſertiſſimus poëta pro me; egit fortiſſimus actor, non ſolum optimus, de me, cum omnes ordines demonſtraret; ſenatum, equites Romanos, univerſum populum Romanum, accuſaret: *Exſulare ſinitis, ſiviſtis pelli, pulſum patimini.* Quæ tum ſignificatio fuerit omnium, quæ declaratio voluntatis ab univerſo populo Romano in cauſa hominis non popularis, equidem audiebamus: exiſtimare facilius poſſunt, qui adfuerunt.

58 123 Et, quoniam me huc provexit oratio, hiſtrio caſum meum toties collacrymavit, cum ita dolenter ageret cauſam meam, ut vox ejus illa præclara, lacrymis impediretur. Neque poëtæ, quorum ego ſemper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaque populus Romanus non ſolum plauſu, ſed etiam gemitu ſuo comprobavit. Utrum igitur hæc Aeſopum potius pro me, aut Accium dicere opor-

ſi populus Romanus liber eſſet, an prin- civitatis? Nominatim ſum appellatus uto, *Tullius, qui libertatem civibus ſta- vit.* millies revocatum eſt. Parumne atur populum Romanum judicare, id a & a ſenatu eſſe conſtitutum, quod per- cives ſublatum per nos criminabantur? mum vero populi Romani judicium 124 erſo conſeſſu gladiatorio declaratum eſt. enim munus Scipionis, dignum & eo & illo Q. Metello, cui dabatur. Id n ſpectaculi genus erat, quod omni fre- tia, atque omni genere hominum cele- r: quo multitudo maxime delectatur. inc conſeſſum P. Sextius, tribunus ple- cum ageret nihil aliud in eo magiſtratu, neam cauſam, venit, & ſe populo de- non plauſus cupiditate, ſed ut ipſi ini- noſtri voluntatem univerſi populi vide- Venit (ut ſcitis) ad columnam Meniam. is eſt ex omnibus ſpectaculis uſque a tolio, tantus ex fori cancellis plauſus ex- us, ut numquam major conſenſio, aut tior populi Romani univerſi fuiſſe ulla in a diceretur. Ubi erant tum illi concio- 125

peculiaris populus, cui nos offenſi, inviſique
59 fuerimus? Equidem exiſtimo, nullum tem-
pus eſſe frequentioris populi, quam illud gla-
diatorium: neque concionis ullius, neque
vero ullorum comitiorum. Hæc igitur innu-
merabilis hominum multitudo, hæc populi
Romani tanta ſignificatio, ſine ulla varietate,
univerſi, cum illis ipſis diebus de me actum
iri putaretur, quid declaravit, niſi optimo-
rum civium ſalutem & dignitatem populo Ro-
126 mano caram eſſe univerſo? At vero & ille
tribunus plebis, qui de me, non patris, avi,
proavi, majorum denique ſuorum omnium,
ſed Græculorum inſtituto, concionem inter-
rogare ſolebat, Velletne me redire; &, cum
erat reclamatum ſemivivis mercenariorum
vocibus, populum Romanum negare dicebat:
is, cum quotidie gladiatores ſpectaret, num-
quam eſt conſpectus. cum veniret, emer-
gebat ſubito, cum ſub tabulas ſubrepſerat,
ut, *Mater te appello* — dicturus videretur.
Itaque illa via latebroſa, qua ſpectatum ille
veniebat, Appia jam vocabatur. qui tamen,
quoquo tempore conſpectus erat, non modo
gladiatores, ſed equi ipſi gladiatorum repen-
127 tinis ſibilis extimeſcebant. Videtisne igitur,
quantum inter populum Romanum & con-

m interſit ? dominos concionum omni
populi notari ? quibus autem conſiſtere
rarum concionibus non liceat, eos omni
i Romani ſignificatione decorari ?
'u mihi etiam M. Atilium Regulum com-
oras, qui redire ipſe Carthaginem ſua
tate ad ſupplicium, quam ſine iis capti-
quibus ad ſenatum miſſus erat, Romæ
re maluerit ? & mihi negas optandum
um fuiſſe per familias comparatas & ho-
s armatos. Vim ſcilicet ego deſideravi, 60
dum vis fuit, nihil egi, & quem, ſi vis
fuiſſet, nulla res labefactare potuiſſet.
ego reditum repudiarem, qui ita flo- 128
uit, ut verear, ne quis me ſtudio glo-
utet idcirco exiſſe, ut ita redirem ?
n enim umquam ſenatus civem, niſi me,
nibus exteris commendavit ? cujus um-
propter ſalutem, niſi meam, ſenatus
ce ſociis populi Romani gratias egit ? De
no patres conſcripti decreverunt, ut, qui
incias cum imperio obtinerent, qui quæ-
s, legatique eſſent, ſalutem & vitam
n cuſtodirent. In una mea cauſa poſt
am conditam factum eſt, ut litteris con-
ibus ex ſenatusconſulto, cuncta ex Ita-
omnes, qui rempublicam ſalvam vellent,

convocarentur. Quod numquam ſenatus in univerſæ reipublicæ periculo decrevit, id in unius mea ſalute conſervanda decernendum putavit. Quem curia magis requiſivit? quem forum luxit? quem æque ipſa tribunalia deſideraverunt? Omnia diſceſſu meo deſerta, horrida, muta, plena luctus & mœroris fuerunt. Quis eſt Italiæ locus, in quo non fixum ſit in publicis monumentis ſtudium ſa-
I lutis meæ, teſtimonium dignitatis? Nam quid
29 ego illa de me divina ſenatusconſulta commemorem? vel quod in templo Jovis Optimi Maximi factum eſt, cum vir is, qui tripartitas orbis terrarum oras atque regiones tribus triumphis adjunctas huic imperio notavit, de ſcripto ſententia dicta, mihi uni teſtimonium patriæ conſervatæ dedit? cujus ſententiam ita frequentiſſimus ſenatus ſecutus eſt, ut unus diſſentiret hoſtis; idque ipſum tabulis publicis mandaretur, ad memoriam poſteri temporis ſempiternam: vel quod eſt poſtridie decretum in curia, populi ipſius Romani, & eorum, qui ex municipiis convenerant, admonitu, ne quis de cœlo ſervaret? ne quis moram ullam afferret? ſi quis aliter feciſſet, eum plane everſorem reipublicæ fore, idque ſenatum graviſſime laturum; & ut

ſtatim

ſtatim de ejus facto referretur? Qua gravitate ſua cum frequens ſenatus nonnullorum ſcelus, audaciamque tardaſſet; tamen illud addidit, ſi diebus quinque, quibus agi de me potuiſſet, non eſſet actum, redirem in
patriam, dignitate omni recuperata. Decre- 62
vit eodem tempore ſenatus, ut iis, qui ex tota Italia ſalutis meæ cauſa convenerant, agerentur gratiæ, atque ut iidem, ad res re-
deuntes, ut venirent, rogarentur. Hæc erat 139
ſtudiorum in mea ſalute contentio; ut ii, qui a ſenatu de me rogabantur, iidem ſenatui pro me ſupplicarent. Atque ita in his rebus unus eſt ſolus inventus, qui ab hac tam impenſa voluntate bonorum palam diſſideret, ut etiam Q. Metellus conſul, qui mihi vel maxime ex magnis contentionibus reipublicæ fuiſſet inimicus, de mea ſalute retulerit. Qui excitatus ſumma cum auctoritate P. Servilii, tum quadam gravitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis evocaſſet Metellos, & ad illus generis, quod ſibi cum eo commune eſſet, dignitatem, propinqui ſui mentem a Clodianis latrociniis reflexiſſet; cumque eum ad domeſtici exempli memoriam, & ad *Numidici* illius Metelli caſum vel glorioſum, vel gravem convertiſſet; collacrymavit

vir egregius ac vere Metellus, totumque ſe P. Servilio dicenti etiam tum tradidit; nec illam divinam gravitatem, plenam antiquitatis, diutius homo ejusdem ſanguinis potuit ſuſtinere, & mecum abſens beneficio rediit
131 in gratiam. Quod certe, ſi eſt aliquis ſenſus in morte præclarorum virorum, cum omnibus Metellis, tum vero uni viro fortiſſimo, & præſtantiſſimo civi, gratiſſimum, fratri ſuo, fecit, ſocio laborum, periculorum, conſilio-
63 rum meorum. Reditus vero meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi advenienti tamquam totius Italiæ atque ipſius patriæ dexteram porrexerint Brundiſini; cum ipſis nonis Sext. idem dies adventus mei fuiſſet reditusque, natalis, idem cariſſimæ filiæ, quam ex graviſſimo tum primum deſiderio, luctuque conſpexi, idem etiam ipſius coloniæ Brundiſinæ, idemque Salutis: cumque me domus eadem optimorum & doctiſſimorum virorum, Lenii Flacci, & patris, & fratris ejus, lætiſſima accepiſſet, quæ proximo anno mœrens receperat, & ſuo præſidio, periculoque defenderat: cumque itinere toto urbes Italiæ feſtos dies agere adventus mei videbantur; viæ multitudine legatorum undique *miſſorum* celebrabantur; ad urbem acceſſus

dibili hominum multitudine & gratula-
florebat; iter a porta, in Capitolium
nſus, domum reditus erat ejuſmodi, ut
ıa in lætitia illud dolerem, civitatem
ratam, tam miſeram atque oppreſſam
?
labes igitur, quod ex me quæſiſti, qui 132
t optimates. non eſt natio, ut dixiſti;
ego verbum agnovi: eſt enim illius, a
uno maxime P. Sextius ſe oppugnari vi-
hominis ejus, qui hanc nationem de-
concidi cupivit: qui C. Cæſarem, mi-
ıominem, & a cæde abhorrentem, ſæpe
puit, ſæpe accuſavit, cum affirmaret,
numquam, dum hæc natio viveret, ſine
futurum. Nihil profecit de univerſis:
e agere non deſtitit: me oppugnavit,
um per indicem Vettium, quem in con-
de me, & de clariſſimis viris interro-
. In quo tamen eos cives conjunxit eo-
periculo & crimine, ut a me inierit gra-
, quod me cum ampliſſimis & fortiſſimis
congregavit. Sed poſtea mihi, nullo 64
merito, niſi quod bonis placere cupie- 133
omnes eſt inſidias ſceleratiſſime machi-
. *Ille ad eos,* a quibus audiebatur, quo-
liquid de me ficti afferebat: ille homi-

nem mihi amiciſſimum, Cn. Pompejum, mo-
nebat, ut meam domum metueret, atque a
me ipſo caveret: ille ſe ſic cum inimico meo
copularat, ut illum meæ proſcriptionis, quam
adjuvabat Sex. Clodius, homo iis digniſſimus,
quibuscum vivit, tabulam eſſe, ſe ſcriptorem
diceret: ille unus ordinis noſtri diſceſſu meo,
luctu veſtro, palam exſultavit. de quo ego,
cum quotidie rueret, verbum feci, judices,
numquam: neque putavi, cum omnibus ma-
chinis ac tormentis, vi, exercitu, copiis op-
pugnarer, de uno ſagittario me queri conve-
nire. Acta mea ſibi ait diſplicere: quis ne-
ſcit? qui legem eam contemnat, quæ dilu-
cide vetat, gladiatores biennio, quo quis pe-
134 tierit, aut petiturus ſit, dare? In quo ejus
temeritatem ſatis mirari, judices, non queo.
facit apertiſſime contra legem: facit is, qui
neque elabi ex judicio jucunditate ſua, neque
emitti gratia poteſt; neque opibus & poten-
tia leges ac judicia perfringere. Quæ res
hominem impellit, ut ſit tam intemperans?
Iſta nimia gloriæ cupiditate familiam gladia-
toriam, credo, nactus eſt, ſpecioſam, nobi-
lem, glorioſam. norat ſtudia populi: videbat
clamores & concurſus futuros. Hac exſpe-
ctatione elatus homo, flagrans cupiditate

riæ, tenere ſe non potuit, quin hos gla-
tores induceret, quorum eſſet ipſe pul-
errimus. Si ob eam cauſam peccaret, &,
recenti populi Romani in ſe beneficio,
pulari ſtudio elatus; tamen ignoſcèret ne-
: cum vero ne de venalibus quidem homi-
s electos, ſed ex ergaſtulis emtos, nomini-
s gladiatoriis ornarit, & ſortito alios Sam-
es, alios Provocatores fecerit; tanta li-
ntia, tanta legum contemtio, quem habi-
ra ſit exitum, non pertimeſcit? Sed habet 135
fenſiones duas: primum, Do, inquit, be-
arios: lex eſt ſcripta de gladiatoribus. Fe-
ve. Accipite aliquid etiam acutius. dicit
non gladiatores, ſed unum gladiatorem
re, & totam ædilitatem in munus hoc
nſtuliſſe. Præclara ædilitas. unus leo:
centi beſtiarii. Verum utatur hac defen-
ne: cupio eum ſuæ cauſæ confidere. So-
enim tribunos plebis appellare, & vi ju-
cium diſturbare, cum diffidit. quem non
m admiror, quod meam legem contemnat,
minis inimici, quam quod ſe ſtatuit omni-
conſularem legem nullam putare. Aci-
m, Didiam, Liciniam, Juniam contemſit.
iamne ejus, quem ſua lege & ſuo benefi-
ornatum, munitum, armatum ſolet glo-

riari, C. Cæſaris legem de pecuniis repetundis non putat eſſe legem? Et ajunt, alios eſſe, qui acta Cæſaris reſcindant, cum hæc optima lex, & ab illo ſocero ejus, & ab hoc aſſecla
65 negligatur? Et cohortari auſus eſt accuſator in hac cauſa vos, judices, ut aliquando eſſetis ſeveri, aliquando medicinam adhiberetis reipublicæ. Non eſt ea medicina, cum ſanæ parti corporis ſcalpellum adhibetur atque integræ: carnificina eſt iſta & crudelitas. hi medentur reipublicæ, qui exſecant peſtem aliquam, tamquam ſtrumam civitatis.

136 Sed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, & ut ego ante dicendi finem faciam, quam vos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus, eorumque principibus ac reipublicæ defenſoribus: vosque, adoleſcentes, & qui nobiles eſtis, ad majorum veſtrûm imitationem excitabo, & qui ingenio & virtute nobilitatem poteſtis conſequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi & honore & gloria floruerunt, co-
137 hortabor. Hæc eſt una via, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris: a bonis viris, ſapientibus, & bene natura conſtitutis, laudari, & diligi: noſſe deſcriptionem civitatis, a majoribus noſtris ſapientiſſime

ıſtitutam: qui cum regum poteſtatem non
iſſent, ita magiſtratus annuos creaverunt,
conſilium ſenatus reipublicæ præponerent
npiternum: deligerentur autem in id con-
um ab univerſo populo, aditusque in illum
nmum ordinem civium induſtriæ ac virtuti
teret. Senatum reipublicæ cuſtodem, præ-
em, propugnatorem collocaverunt: hujus
dinis auctoritate uti magiſtratus, & quaſi
niſtros graviſſimi conſilii eſſe voluerunt:
ıatum autem ipſum proximorum ordinum
endore confirmari: plebis libertatem &
mmoda tueri atque augere voluerunt. Hæc 66
ıi pro virili parte defendunt, optimates ſunt, 138
juscumque ſint ordinis: qui autem præci-
ıe ſuis cervicibus tanta munia atque rem-
ıblicam ſuſtinent, ii ſemper habiti ſunt opti-
atium principes, auctores & conſervatores
vitatis. Huic hominum generi fateor, ut
ıte dixi, multos adverſarios, inimicos, in-
dos eſſe, multa proponi pericula, multas
ferri injurias, magnos eſſe experiundos &
beundos labores: ſed mihi omnis oratio eſt
ım virtute, non cum deſidia; cum dignitate,
n cum voluptate; cum iis, qui ſe patriæ,
ıi ſuis civibus, qui laudi, qui gloriæ, non
ıi ſomno, & conviviis, & delectationi natos

arbitrantur. Nam, ſi qui voluptatibus ducuntur, & ſe vitiorum illecebris & cupiditatum lenociniis dediderunt; miſſos faciant honores: ne attingant rempublicam: patiantur
139 viros fortes labore, ſe otio ſuo perfrui. Qui autem bonam famam bonorum, quæ ſola vere gloria nominari poteſt, expetunt, aliis otium quærere debent & voluptates, non ſibi. ſudandum eſt his pro communibus commodis, adeundæ inimicitiæ, ſubeundæ ſæpe pro republica tempeſtates; cum multis audacibus, improbis, nonnumquam etiam potentibus, dimicandum. Hæc audivimus de clariſſimorum virorum conſiliis & factis: hæc accepimus, hæc legimus. Neque eos in laude poſitos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad ſeditionem, aut qui largitione cæcarunt mentes imperitorum, aut qui fortes & claros viros, & bene de republica meritos in invidiam aliquam vocaverunt. Leves hos ſemper noſtri homines, & audaces, & malos, & pernicioſos cives putaverunt. At vero qui horum impetus & conatus repreſſerunt: qui auctoritate, qui fide, qui conſtantia, qui magnitudine animi, conſiliis audacium reſtiterunt: ii graves, ii principes, ii duces, ii auctores hujus ordinis, & dignitatis, atque